

Status for Trollheimen sijte

- med forslag til tiltak for å sikre varig tradisjonell samisk reindrift i Trollheimen

Status for Trollheimen sijte

- med forslag til tiltak for å sikre varig tradisjonell samisk reindrift i Trollheimen
Oppdragsnr.: 52205874 Dokumentnr.: 1 Versjon: D02

Oppdragsgiver: Landbruksdirektoratet
Oppdragsgivers kontaktperson: Håvard Aleksander Hagen
Rådgiver: Norconsult AS, Konrad Klausens vei 8, NO-8003 Bodø
Oppdragsleder: Magne Haukås
Fagansvarlig: Camilla Knutsen
Andre nøkkelpersoner: Erik Keiserud (juridisk)

Forside: Rein på vinterbeite i Trollheimen sijte. Grafisk design (kollasj) av Tom-Reidar Thomasli (Norconsult) designet på bakgrunn av foto tatt av Trollheimen sijte og innrammet av konsesjonsområdet.

D02	2023-02-27	Endelig rapport til Landbruksdirektoratet	camknu	maghau	camknu
D01	2023-02-16	Utkast til referansegruppe	camknu	maghau	camknu
Versjon	Dato	Beskrivelse	Utarbeidet	Fagkontrollert	Godkjent

Dette dokumentet er utarbeidet av Norconsult AS som del av det oppdraget som dokumentet omhandler. Opphavsretten tilhører Norconsult AS. Dokumentet må bare benyttes til det formål som oppdragsavtalen beskriver, og må ikke kopieres eller gjøres tilgjengelig på annen måte eller i større utstrekning enn formålet tilsier.

Forord

Den samiske reindriften i Trollheimen drives i dag på et helt særegent rettsgrunnlag. Dette har vist seg å medføre store utfordringer for reindriften, men også for offentlig forvaltning og andre rettighetshavere. Med bakgrunn i dette har partene (Norske Reindriftsamers Landsforbund – NRL, og staten v/Landbruks- og matdepartementet – LMD) i forhandlingene om reindriftsavtalen for 2022/2023 sett at det er behov for å utrede dagens situasjon og foreslå tiltak for å legge til rette for fortsatt reindrift i Trollheimen.

I arbeidet med utredningen har vi hatt hovedfokus på rettsgrunnlaget, da dette har vist seg å være den største utfordringen for Trollheimen sijte. I tillegg har vi rettet særlig oppmerksomhet på dialogen vi har hatt med ulike aktører som er involvert i eller berørt av reindriften i Trollheimen.

Oppdragsleder og kartansvarlig for arbeidet har vært samfunnsgeograf Magne Haukås. Han har mange års erfaring som rådgiver og seniorrådgiver innenfor konsesjonsspørsmål og arealplanlegging, med særlig fokus på samisk reindrift og konsekvensutredninger. Fagansvarlig for de reindriftsfaglige vurderingene har vært Camilla Knutsen, biolog med lang erfaring fra regional forvaltning av den samiske reindriften. Areal- og ressursforvaltning har vært sentrale oppgaver for henne, herunder reindrift utenfor det samiske reinbeiteområdet. En svært sentral bidragsyter i arbeidet har ellers vært Erik Keiserud. Han er advokat med særlig erfaring innenfor tingsrett, ekspropriasjonsrett og samisk reindrift. Vi takker Erik for det gode samarbeidet og hans faglige vurderinger som utgjør en vesentlig del av utredningen.

Ellers vil vi takke referansegruppa for dialogen underveis i arbeidet, og for gjennomlesing og innspill til rapporten. De som har sittet i gruppa er representanter oppnevnt av LMD (Alexander A. Wagstaff fra LMD og Svein Bjørk fra Statsforvalteren i Trøndelag) og NRL (Inge E. Danielsen og Maja Britt Renander). Vi har også hatt god nytte av Anne Severinsens tidligere arbeid og kunnskap om reindriften i Trollheimen, og retter en takk til henne.

Dialogen med ulike aktører har som nevnt vært en sentral del av arbeidet. Vi takker Statsforvalteren i Trøndelag, Sametinget og verneområdestyret v/verneområdeforvalter i Trollheimen, samt kommuneadministrasjonene i Orkland, Rennebu, Oppdal og Rindal kommuner for gode innspill. Vi er også takknemlige for dialog og viktige innspill fra Reinbeiteforeningen. Sist, men ikke minst vil vi takke Trollheimen sijte for viktig kunnskapsdeling om deres reindrift og bruk av beiteområdene i Trollheimen.

Alle konklusjoner og eventuelle feil i rapporten står for utreders ansvar. Vi takker vår oppdragsgiver Landbruksdirektoratet for et interessant oppdrag.

Sammendrag

Oppdraget med utredningen er gitt av Landbruksdirektoratet med grunnlag i mandat fra avtalepartene Norske Reindriftsamers Landsforbund (NRL) og staten v/Landbruks- og matdepartementet (LMD) i forbindelse med reindrifftsforhandlingene for perioden 2022/2023. Avtalepartene mener det er behov for å utrede dagens situasjon for reindriften i Trollheimen på grunn av utviklingen som har skjedd etter at staten i 1984 bestemte at den samiske reindriften i området skulle sikres.

Mandat

Mandatet for utredningen er å sammenfatte tidligere utredninger, dokumentere og vurdere status for reindriften i Trollheimen, dokumentere utviklingen i det avtalebaserte grunnlaget for reindriften og komme med forslag til tiltak for å legge til rette for fortsatt reindrift i Trollheimen. Når det gjelder mandatets krav om at det i utredningsrapporten skal foreslås tiltak for å legge forholdene til rette for fortsatt reindrift i Trollheimen, har utreder forutsatt at reindriften skal ha de nødvendige rammebetingelser for å fortsatt kunne drive tradisjonell samisk nomadisk reindrift, herunder nødvendige beiteressurser som gjenspeiler reinens naturlige behov. Det legges også til grunn at reindriften skal være bærekraftig i henhold til reindrifftsloven og de reindriftpolitiske mål for reindriften i Norge.

Metode

Utredningen er basert på eksisterende kunnskap. Dvs. det har ikke ligget til oppdraget å gjøre undersøkelser eller forskning for å innhente ny viten eller kunnskap. Vi har vurdert at det heller ikke er avgjørende å foreta nye undersøkelser for å oppfylle mandatet som er gitt av oppdragsgiver. I arbeidet med utredningen har vi innhentet informasjon både fra skriftlige og muntlige kilder. Blant annet har vi innhentet informasjon og dokumenter fra reindriftsmyndighetene, ulike arkiver, bibliotek og via søk på internett. Gjennom prosjektet har vi hatt dialog med bl.a. lokal og regional forvaltning, Sametinget, verneområdeforvaltning og grunneiere (Reinbeiteforeningen). Trollheimen sjite har naturligvis vært spesielt viktig som kunnskapsleverandør.

Tidligere utredninger

Det er gjort, og det gjøres stadig vurderinger av ulike sider ved reindriften i Trollheimen. Det er imidlertid få utredninger som har gjort *helhetlige* vurderinger av reindriften i Trollheimen, der de viktigste faktorene er vurdert i sammenheng. I kapittel 2 har vi oppsummert hovedmomentene i de mest relevante utredningene som er gjort tidligere, og som har et helhetlig perspektiv i sine vurderinger. Disse utredningene anser vi å være en vesentlig del av kunnskapsgrunnlaget for vår utredning.

Konklusjonene i de tidligere utredningene er i stor grad sammenfallende, *både* når det gjelder hva som er de største utfordringene for reindriften i Trollheimen og hvilke tiltak som man mener er nødvendige for å sikre tradisjonell reindrift også for kommende generasjoner. Det som trekkes frem som en av de største utfordringene for dagens reindrift, er de stramme rammevilkårene. Usikkerheten i rettsgrunnlaget må ifølge tidligere utredninger ses i sammenheng med avgrensningen av beiteområdet, noe som i seg selv er en utfordring fordi avgrensningen ikke gjenspeiler reinens naturlige bevegelser. Dette medfører blant annet vanskelige driftsforhold, unødvendig ressursbruk og konflikter med andre interesser, særlig i utmark. Et stadig press på grunn av inngrep og forstyrrelser i utmarksområdene i Trollheimen og deres negative virkninger for reindriften er også godt dokumentert i tidligere utredninger.

Ifølge tidligere utredninger ble det allerede på slutten av 90-tallet satt søkelys på problemstillinger knyttet til avtaleverket og rammebetingelsene for reindriften i Trollheimen. Til tross for dette er rammebetingelsene fortsatt tilnærmet de samme, mens situasjonen i praksis er forverret som følge av flere faktorer.

Hovedfokus for vår utredning har derfor vært å se på hva som er dagens status, og hvilke tiltak som bør gjøres for å sikre tradisjonell samisk reindrift i Trollheimen. Vi har lagt spesiell vekt på det vi mener er den største utfordringen for dagens reindrift i Trollheimen, nemlig rettsgrunnlaget. Denne siden ved reindriften er i mindre grad drøftet i de tidligere utredningene.

Status for reindriften i Trollheimen

Det er samisk reindrift i seks kommuner i Trollheimen i dag, på et areal som ligger utenfor det som er definert som samisk reinbeiteområde. Figur 1 viser ytre avgrensning av beiteområdene for Trollheimen sijte. Med bakgrunn i en Høyesterettsdom i 1981 der samenes beiterett ikke ble erkjent, så er dagens reindrift basert på et særskilt rettsgrunnlag med grunnlag i egen særlov (Trollheimenloven). For de arealene som reindriften har tilgjengelig, er reinbeiteretten enten ekspropriert eller leid gjennom frivillige leieavtaler med grunneierne.

Figur 1 Oversiktskart som viser ytre avgrensning og konsesjons-området for Trollheimen sijte (svart linje). Trollheimen ligger sørvest for Trondheim og like vest for E6.

I utredningens kapittel 3 beskriver vi dagens situasjon for reindriften i Trollheimen. Først gir vi en kort beskrivelse av den praktiske reindriften, der vi har tatt utgangspunkt i reindriftenes åtte årstider. Videre beskriver vi status for inngreppssituasjonen og produksjon og økonomisk lønnsomhet, samt klimaendringer. Hovedfokuset i kapitlet er imidlertid rettet mot det som synes å være de største utfordringene for reindriften i Trollheimen, nemlig rammebetingelsene og den rettslige statusen som reindriften er fundamentert på. Vi beskriver derfor ganske inngående det juridiske grunnlaget for reindriften i Trollheimen. For å få til dette, har det vært nødvendig å gjøre et tilbakeblikk på historien og det som utgjør grunnlaget for dagens situasjon.

Videre kommer vi inn på konfliktbildet og det psykososiale presset som reindriftsutøverne står i, før vi til slutt oppsummerer hovedmomentene av det som har kommet frem gjennom dialogen med ulike aktører gjennom denne utredningen (lokal og regional forvaltning, Sametinget, verneområdeforvaltning og grunneiere).

Diskusjon – utfordringer for reindriften i Trollheimen

I kapittel 4 tar vi utgangspunkt i formålet med Trollheimenloven, nemlig å «sikre et permanent grunnlag for rettsmessig og ordnet reindrift» i Trollheimen, og stiller oss spørsmålet om hvorvidt formålet kan oppfylles med de rammebetingelsene som reindriften har pr i dag. For å besvare spørsmålet har vi hatt fokus på de vesentligste utfordringene for den praktiske reindriften. I stor grad er disse utfordringene knyttet til rettsgrunnlaget. Vi har derfor gått nærmere inn på rettsutviklingen som har skjedd etter Høyesterettsdommen i 1981, samt nyere forskning vedrørende samisk tilstedeværelse i Trollheimen. Vi har også drøftet reindriften utfordringer knyttet til beitegrunnlaget, økonomi og psykososiale forhold, og deretter de utfordringer som myndighetene er stilt overfor når det gjelder reindriften i Trollheimen.

Reinen som dyr og vesen, samt tilgangen på areal og beiteressurser, utgjør selve grunnlaget for reindriften og dermed den samiske kulturutøvelsen og språket. Tilgangen på beiteområder henger tett sammen med rettsgrunnlaget (frivillige avtaler og eksproprierte områder) i Trollheimen. I tillegg er det ytterligere faktorer som spiller inn, bl.a. klimaendringer, økonomiske situasjon og det psykososiale aspektet. Selv om det er mange faktorer som påvirker reindriften status, er det altså det rettslige grunnlaget som reindriften er fundamentert på, som er den største utfordringen i Trollheimen i dag.

Slik det fremstår i dag, har man etter vår mening ingen garanti for at den samiske reindriften vil kunne fortsette i Trollheimen i fremtiden. Det kan derfor reises tvil om hvorvidt formålet med Trollheimenloven kan oppfylles slik rammebetingelsene er i dag. Forutsetningene for rettssituasjonen slik de var på 80-tallet er vesentlig endret, både i praksis og rent juridisk. Vi vil i den forbindelse understreke at driftsplanen er basert på en vurdering av beitepotensialet i Trollheimen, mens konsesjonsvedtaket er rettighetsbasert, dvs. angir hvor det er lovlig å beite med tamrein i Trollheimen. Det manglende samsvaret mellom reinens naturlige bruk av beite i Trollheimen/Igelfjellområdet og hva som er "lovlig" beiteområde, skaper store problemer for reindriften i dag.

Mangel på forutsigbarhet for reindriften i Trollheimen, og den økonomiske situasjonen, er vesentlig både med hensyn til å sikre rekrutteringen, men også for det rent psykososiale presset for reindriftsutøverne. Med bakgrunn i dette er det et åpenbart behov for tiltak dersom reindriften skal kunne bestå i området. Tilbakemeldinger vi har fått gjennom dialogen med ulike aktører, er også ganske entydige om at det er behov for tiltak, og at det haster med å få dette på plass.

Vi understreker at dagens reindrift i Trollheimen er produktiv og velordnet gitt de rammebetingelsene de driver under, men som vi har drøftet i denne utredningen, er det faktorer som tilsier at man ikke har noen garanti for at dette vil vedvare. Det er også grunn til å understreke at båndene mellom reindriftsutøverne i Trollheimen og det Rørossamiske området, samt det sørsamiske området for øvrig, er sterkt. Vi mener at opprettholdelse av tradisjonell samisk reindrift i Trollheimen vil være et svært viktig bidrag for videreføring av den sørsamiske kulturen og språket, noe som lovgiver også har slått fast, og som også følger av Grunnloven § 108 og Norges internasjonale forpliktelser. Statlige tilskudd kan til en viss grad bøte på de økonomiske utfordringene reindriften står overfor i dag, men løser ikke de utfordringer som er knyttet til å opprettholde en tradisjonell og kulturell bærekraftig reindrift også i fremtiden. Vi mener ellers det er viktig at reindriften i Trollheimen forvaltes mest mulig likt med resten av de samiske tamreinområdene i landet. Dette vil også forenkle forvaltningen av reinbeiteområdene for planmyndighetene. Ansvar for å sørge for varig reindrift i Trollheimen hviler på alle involverte parter, men vi mener likevel at det er Landbruks- og matdepartementet og politikere på det øverste nivå som til syvende og sist har myndighet til og som må sette i verk de tiltak som er nødvendige for å sikre varig samisk reindrift i området.

Usikkerhet

Det kan knyttes usikkerhet til flere deler av en utredning. En utredning skal så langt det er mulig baseres på fakta og kunnskap fra et bredt kildegrunnlag. Men, nødvendig data er imidlertid ikke alltid tilgjengelig, og utredninger er også ofte begrenset av tid og ressurser.

Dialog med ulike aktører var ikke en del av mandatet for utredningen, men vi så det likevel som viktig å gjennomføre dialogmøter for å høre ulike interessenters syn på reindriften i Trollheimen. Det er mange ulike interessenter i denne sammenhengen, og vi var nødt til å sette begrensninger for hvem vi skulle kontakte. Det har bl.a. ikke vært rom for dialog med grunneierne i ekspropriasjonsområdet og heller ikke i områder hvor leieavtalene er oppsagte eller hvor det kan være aktuelt å inngå nye avtaler. Dette utgjør en veldig stor gruppe som utreder ikke har oversikt over. Vi vet derfor lite om deres holdning til å forhandle om avtaler.

Det ble også uttrykt gjennom dialogen med kommunene at prosjektet burde ha involvert flere interessenter enn det vi har gjort. Reinbeiteforeningen ga også tilbakemelding på at de mente grunneierne var involvert i alt for liten grad i prosjektet, og stilte spørsmål om hvorfor det ikke var representanter fra grunneierne og landbruksnæringen i referansegruppen. Vi er enig i at dialog med flere aktører hadde vært interessant og kunne ha styrket utredningen. Samtidig vil dialog med grunneiere og andre utmarksinteresser etter vårt syn uansett måtte foregå i de kommende prosessene.

Tiltak for å sikre varig tradisjonell samisk reindrift i Trollheimen

I kapittel 5 har vi oppsummert de forslag til tiltak som har kommet frem gjennom dialogen vi har hatt med ulike aktører. Deretter har vi drøftet de forslag til tiltak som vi mener er viktige å vurdere for å sikre fortsatt samisk reindrift i Trollheimen.

Formålet med Trollheimenloven er å sikre grunnlaget for varig samisk reindrift i Trollheimenområdet. Vi har lagt til grunn at reindriften skal være i tråd med nasjonale lover og føringer, samt internasjonale forpliktelser som Norge har tatt på seg. Det vil si at det skal legges til rette for utøvelse av *tradisjonell samisk nomadisk reindrift* i Trollheimen, med de rammebetingelser som er nødvendige for at reindriftnutøverne skal sikres muligheten til å utøve sin kultur og sitt språk. I dette ligger det at man må sikre at reindriften er bærekraftig i et økologisk, økonomisk og kulturelt perspektiv.

I tabell 1 på neste side har vi sammenfattet de tiltakene vi mener er mest formålstjenlige for å sikre fortsatt samisk reindrift i Trollheimen. Vi har prioritert tiltakene etter en kvalitativ og skjønnsmessig vurdering av kost/nytte. Vi har også angitt hvem/hvilken instans som bør være ansvarlig for oppfølging dersom tiltaket iverksettes.

Status for Trollheimen sijte

- med forslag til tiltak for å sikre varig tradisjonell samisk reindrift i Trollheimen
Oppdragsnr.: 52205874 Dokumentnr.: 1 Versjon: D02

Tabell 1 Forslag til tiltak i prioritert rekkefølge

Prioritert rekkefølge	Tiltak fra kapittel	Tiltak	Kost + nytte = verdi	Ansvar
1	5.2.3	Tiltaksliste med fremdriftsplan	3+9 = 12	LMD
2	5.2.1.1	Kartlegging av beiteressursen for rein i Trollheimen	2+9 = 11	LMD/Avtalepartene
3	5.2.1.2	Utarbeiding av ny driftsplan	2+9 = 11	LMD
4	5.2.2.2	Revisjon av rettsgrunnlaget og nye forhandlinger på områder som ikke er en del av dagens konsesjonsområde	1+9 = 10	LMD
5	5.1.1.3	Økning i reintall med eventuelt tilhørende overvåkningsprogram	1+8 = 9	LMD
6	5.2.1.9	Økonomisk støtte til arkeologiske undersøkelser og historisk dokumentasjon	2+7 = 9	Sametinget (evt. avtalepartene)
7	5.2.1.4	Fast kompensasjon for å sikre slakteuttaket om høsten	3+5 = 8	Avtalepartene
8	5.2.1.7	Sikre ivaretagelse av reindriften sine interesser i arbeidet med ny verneforskrift	3+5 = 8	Klima- og miljødepartementet / verneområdeforvaltningen
9	5.2.2.1	Klargjøring av dagens avtaleverk	3+4 = 7	LMD
10	5.2.1.6 (Dialog)	Bedre dialogen mellom reinbeiteforeningen og reindriften	3+4 = 7	LMD/Statsforvalteren/ Trollheimen sijte/ Reinbeiteforeningen
		Bedre dialogen og samarbeidet mellom kommunene	3+4 = 7	Kommunene i Trollheimen/Statsforvalteren
		Bedre dialogen mellom reindriften og kommunene – pilotprosjekt	3+4 = 7	Avtalepartene, kommunene og Trollheimen sijte
		Bedre dialogen mellom reindriften og andre brukerinteresser i utmarka	3+3 = 6	Kommunene i Trollheimen/Statsforvalteren
11	5.2.1.8	Informasjonstiltak	3+3 = 6	Alle involverte
12	5.2.1.5	Interkommunalt plansamarbeid	1+3 = 4	Kommunene i Trollheimen
13	5.2.1.5	Regional plan for reindrift i Trollheimen	1+2 = 3	Fylkeskommunene

Innhold

1	Innledning	11
1.1	Bakgrunn og formål	11
1.2	Metode og kunnskapsgrunnlag	12
1.2.2	<i>Innhenting av kunnskap</i>	12
1.2.2	<i>GIS-analyser og kart</i>	13
2	Tidligere utredninger	14
2.1	Hovedmomentene i tidligere utredninger	14
2.1.1	<i>Rapport fra 2006: Reindrift i Trollheimen. utfordringer, muligheter og forslag til tiltak (Olli 2006)</i>	14
2.1.2	<i>Rapport fra 2010: Sikring av bærekraftig reindrift i Trollheimen. En reindriftsfaglig gjennomgang og vurdering av den driftsmessige situasjonen. (Danielsen og Riseth 2010)</i>	16
2.1.3	<i>Rapport fra 2021: Felles kunnskapsgrunnlag for beitebruken i Trollheimen. Effekt av inngrep og forstyrrelser på utmarksbeite (tamrein og husdyr) (Rannestad 2021)</i>	17
2.2	Sammenlikning av mandat og hovedfunnene i de tidligere utredningene	18
3	Status for reindriften i Trollheimen	20
3.1	Kort om den praktiske reindriften	20
3.1.1	<i>Driftsmønster og årssyklus</i>	21
3.2	Inngrepssituasjonen	27
3.2.1	<i>De vesentligste inngrepsfaktorene</i>	28
3.2.2	<i>Konsekvenser av inngrepssituasjonen</i>	30
3.3	Produksjon og lønnsomhetsutvikling	34
3.3.1	<i>Slaktevekter og produktivitet</i>	34
3.3.2	<i>Økonomisk lønnsomhet</i>	36
3.4	Klimaendringer	37
3.5	Rettsgrunnlaget	37
3.5.1	<i>Tamreindrift i Trollheimen frem til Høyesteretts dom i 1981 (Trollheimendommen)</i>	38
3.5.2	<i>Trollheimendommen</i>	42
3.5.3	<i>Midlertidige konsesjoner</i>	42
3.5.4	<i>Trollheimenloven</i>	42
3.5.5	<i>Avtaleområdet</i>	44
3.5.6	<i>Ekspropriasjonsområdet</i>	46
3.5.7	<i>Konsesjonsbehandlingen</i>	48
3.5.8	<i>Sammenlikning av driftsplan og konsesjonsområdet</i>	49
3.5.9	<i>Dagens situasjon i avtaleområdet</i>	49
3.5.10	<i>Rettsgrunnlaget og forholdet til distriktsplan og bruksregler</i>	50
3.6	Konfliktbildet og psykososiale påkjenninger	51

3.7	Dialog med ulike aktører	52
3.7.1	<i>Lokale og regionale myndigheter, Sametinget, verneområdeforvaltning</i>	52
3.7.2	<i>Reinbeiteforeningen</i>	53
3.7.3	<i>Trollheimen sijte</i>	54
4	Diskusjon – utfordringer for reindriften i Trollheimen	56
4.1	Reindriften i Trollheimen – Utfordringer i praksis (for reindriften)	56
4.1.1	<i>Beitegrunnlaget</i>	56
4.1.2	<i>Økonomi</i>	59
4.1.3	<i>Psykososialt press og ivaretagelse av sørsamisk språk, kultur og samfunnsliv</i>	61
4.2	Reindriften i Trollheimen – Utfordringer i praksis (for forvaltningen)	62
4.2.1	<i>Hva har forvaltningen gjort for å løse utfordringene for reindriften?</i>	63
4.3	Reindriften i Trollheimen – Utfordringer ved rettsgrunnlaget	64
4.3.1	<i>En rettslig vurdering av Trollheimendommen sett i lys av senere kunnskap, lovgiving og rettspraksis</i>	65
4.3.2	<i>Det rettslige grunnlaget for dagens reindrift i Trollheimen</i>	89
4.3.3	<i>Vurdering av dagens situasjon i forhold til Grunnloven og folkeretten</i>	94
4.4	Usikkerhet	95
4.5	Samlet vurdering	95
5	Tiltak for å sikre varig tradisjonell samisk reindrift i Trollheimen	97
5.1	Tiltak som er foreslått av lokale/regionale aktører i dialogmøter	97
5.1.1	<i>Innspill fra Reinbeiteforeningen</i>	97
5.1.2	<i>Innspill fra kommunene</i>	98
5.1.3	<i>Innspill fra Sametinget, Statsforvalteren og verneområdestyret v/ verneområdeforvalteren</i>	98
5.1.4	<i>Innspill fra Trollheimen sijte</i>	99
5.2	Utreders vurdering og forslag til tiltak	100
5.2.1	<i>Grunnlaget for en økologisk, økonomisk og kulturelt bærekraftig reindrift i Trollheimenområdet</i>	100
5.2.2	<i>Rettsgrunnlag for varig samisk reindrift i Trollheimen</i>	107
5.2.3	<i>Tiltaksliste med fremdriftsplan</i>	112
5.2.4	<i>Oppsummering med tiltaksliste</i>	112
6	Referanser	114
Vedlegg		
1.	Innførsler i kirkebøker på 1600-, 1700- og 1800-tallet i kommuner i Trollheimen	
2.	Møtereferat – Dialogmøte med Trollheimen sijte	
3.	Møtereferat – Dialogmøte med Reinbeiteforeningen (grunneierforeningen)	
4.	Møtereferat – Dialogmøte med kommunene i Trollheimen	
5.	Møtereferat – Dialogmøte med Sametinget, Statsforvalter og verneområdeforvalter	

1 Innledning

1.1 Bakgrunn og formål

Trollheimen sijte driver tradisjonell samisk reindrift, men Trollheimen ligger utenfor det som er definert som det samiske reinbeiteområdet (jf. reindriftsloven 2007 § 4), og reindriften i Trollheimen krevet særskilt tillatelse (konsesjon) fra Kongen (jf. reindriftsloven 2007 § 8). I 1981 tapte reieneierne i Trollheimen en rettsak mot grunneiere da Høyesterett fastslo at reindriften ikke hadde noen selvstendig beiterett på andres grunn i Trollheimen.

For å sikre det rettslige grunnlaget for reindrift i Trollheimen vedtok Stortinget i 1984 en egen særlov for reindriften, *lov 21. desember 1984 nr. 101 om reindrift i kommunene Meldal, Midtre Gauldal, Oppdal, Rennebu, Rindal, Sunndal og Surnadal* (Trollheimenloven). Loven ga mulighet for å ekspropriere rett til tamreinbeite i Trollheimen. I 1985 inngikk reieneierne i Trollheimen avtaler med en rekke grunneiere i Trollheimen om leie av grunn for utøvelse av tamreindrift (avtaleområdet). I 1987 vedtok staten å ekspropriere retten til tamreindrift på eiendommer hvor det innenfor et nærmere fastsatt område i Trollheimen ikke var inngått leieavtale (ekspropriasjonsområdet). I 2002 ble reieneierne gitt konsesjon for tamreindrift i Trollheimen hvor reieneierne har rett til reindrift basert på avtale med staten (ekspropriasjonsområdet) og med grunneiere (avtaleområdet). Området omfatter også grunn som er eid av reieneierne selv.

Ifølge tidligere utredninger er hovedutfordringen for den samiske reindriften i Trollheimen selve rettsgrunnlaget som den er basert på. Dette er mest synlig ved at mange av de frivillige leieavtalene ble sagt opp med virkning fra 1. april 2010. De resterende leieavtalene gjelder frem til 1. april 2025 med automatisk fornyelse hvert 5. år etter dette. Avtalene kan imidlertid sies opp innen to år før denne automatiske fornyelsesdatoen, det vil si at neste frist for oppsigelse er 1. april 2023. I tillegg hefter det stor usikkerhet knyttet til fremtidig driftsgrunnlag ved at konsesjons- og ekspropriasjonsvedtaket er tidsbegrenset frem til 1. juli 2047. Det går frem av konsesjonsvedtaket at konsesjonen er avhengig av at leieavtalene videreføres eller at arealgrunnlaget sikres på annen måte.

I tillegg har reindriften vært, og er fortsatt, under konstant press som følge av arealinngrep og interessekonflikter innenfor konsesjonsområdet, noe som har medført et høyt konfliktnivå til tider. Samtidig er det begrensninger i det området som er tilgjengelig for reindriften, noe som skaper problemer både med hensyn til å holde reinen innenfor lovlig område og med hensyn til å sikre et forsvarlig økonomisk grunnlag for driften.

Med bakgrunn i de utfordringene som reindriften i Trollheimen står overfor, har det vært økt fokus på situasjonen fra flere hold de senere årene, bl.a. fra Sametinget, Landbruks- og matdepartementet (LMD), Statsforvalteren i Trøndelag, kommuner i Trollheimen og Norske Reindriftsamers Landsforbund (NRL).

I forbindelse med forhandlingene mellom staten v/Landbruks- og matdepartementet (LMD) og Norske Reindriftsamers Landsforbund (NRL) om reindriftsavtalen for 2022/2023 ble avtalepartene enige om å gjennomføre en utredning om dagens situasjon for reindriften i Trollheimen. Denne utredningen har sitt grunnlag i denne beslutningen og partenes enighet om at utredningen skulle ha som mandat å sammenfatte tidligere utredninger, dokumentere og vurdere status for reindriften i Trollheimen, dokumentere utviklingen i det avtalebaserte grunnlaget for reindriften og komme med forslag til tiltak for å legge til rette for fortsatt reindrift i Trollheimen (jf. Sluttprotokoll fra forhandlingene om reindriftsavtalen 2022/2023 pkt. 2.2.1). Se også figur 1-1.

Når det gjelder mandatets krav om at det i utredningsrapporten skal foreslås tiltak for å legge forholdene til rette for fortsatt reindrift i Trollheimen, har utreder forutsatt at reindriften skal ha de nødvendige rammebetingelser for å fortsatt kunne drive tradisjonell samisk nomadisk reindrift, herunder nødvendige

beiteressurser som gjenspeiler reinens naturlige behov. Det legges også til grunn at reindriften skal være bærekraftig, jf. reindriftsloven § 1 og de reindriftpolitiske mål for reindriften i Norge (Meld. St. 32 (2016-2017) Reindrift pkt. 1.1).

Utredningen er utarbeidet på oppdrag fra Landbruksdirektoratet.

2.2.1 Utredning om dagens situasjon for reindriften i Trollheimen

Avtalepartene er enige om å gjennomføre en utredning om dagens situasjon for reindriften i Trollheimen.

Avtalepartene er enige om følgende mandat:

- a. Sammenstilling og oppsummering av tidligere utredninger knyttet til reindriften i Trollheimen.
- b. Status for reindriften i Trollheimen, herunder produksjon og lønnsomhetsutvikling.
- c. Utvikling i det avtalebaserte grunnlaget for reindriften i Trollheimen og hvilke konsekvenser oppsigelser av avtaler har hatt for driften.
- d. Forslag til tiltak for å legge til rette for fortsatt reindrift i Trollheimen.

Figur 1-1: Utsnitt fra Sluttprotokoll fra forhandlingene om Reindriftsavtalen 2022/2023

1.2 Metode og kunnskapsgrunnlag

Med grunnlag i tilgjengelig og relevant kunnskap skal utredningen beskrive og vurdere dagens situasjon for reindriften i Trollheimen. Ut ifra dette skal utredningen foreslå tiltak for å sikre nødvendige rammebetingelser for fortsatt samisk reindrift i området. Det har ikke vært en intensjon å gjenfortelle all kunnskap som tidligere er beskrevet i rapporter og annet materiell, men heller gi en overordnet beskrivelse av reindriften status der vi har fokus på drøfting av det som synes å være hovedutfordringene for Trollheimen sijte.

Rapporten er bygd opp med en innledende del (kapittel 1), en oversikt over tidligere utredninger (kapittel 2), en beskrivelse av dagens status i Trollheimen (kapittel 3) og en diskusjonsdel (kapittel 4). Til slutt er det vurdert tiltak som anses å være de mest hensiktsmessige for å sikre fortsatt reindrift for kommende generasjoner i Trollheimen (kapittel 5).

En oversikt over referanser som har vært benyttet ved utredningen er gitt i kapittel 6.

1.2.2 Innhenting av kunnskap

Utredningen er basert på eksisterende kunnskap. Dvs. det har ikke ligget til oppdraget å gjøre undersøkelser eller forskning for å innhente ny viten eller kunnskap. Vi har vurdert at det heller ikke er avgjørende å foreta nye undersøkelser for å oppfylle mandatet som er gitt av oppdragsgiver. Forslag til ytterligere studier som vil bidra til å styrke kunnskapsgrunnlaget, og som et grunnlag for den videre prosessen med å sikre reindriften i Trollheimen, er likevel foreslått som ett av tiltakene i kapittel 5.

1.2.1.1 Skriftlige kilder

Vi har hentet informasjon fra bl.a. Trollheimen sijte sin distriktsplan og arealbrukskart. I tillegg har vi innhentet informasjon og dokumenter fra reindriftsmyndighetene, ulike arkiver og bibliotek. Vi har også gjort

søk og fått informasjon fra internett. Tidligere utredninger utgjør ellers en viktig del av kunnskapsgrunnlaget, og de mest sentrale utredningene er oppsummert og sammenstilt i kapittel 2.

1.2.1.2 Muntlige kilder

Reindriften er en arealavhengig næring med lang tradisjon i Trollheimen. Det er mange aktører som har interesse for reindriften, både som utmarksnæring og som viktig fundament for samisk språk og kultur. Dialog med sentrale aktører har derfor vært en viktig del av arbeidet, både for å hente inn kunnskap og for å belyse problemstillinger fra flere sider. Gjennom prosjektet har vi hatt dialog med bl.a. lokal og regional forvaltning, Sametinget, verneområdeforvaltning og grunneiere (Reinbeiteforeningen) – se kapittel 3.7.

Dialogen har hovedsakelig foregått via digitale møter og telefonsamtaler. I tillegg har vi hatt et heldags fysisk møte med Trollheimen sijte på Nerskogen. I forkant av møtene har vi sendt ut agenda med de hovedspørsmål vi ønsket synspunkter på. Spørsmålene var formulert relativt åpent slik at man hadde et godt utgangspunkt for å få til dialog og ulike synspunkter. I tillegg ga vi rom for at aktørene kunne komme med innspill også etter møtene, i tillegg til at vi oppfordret dem til å komme med innspill på tidligere utredninger som er relevante for beskrivelsen av dagen status for reindriften i Trollheimen. Det ble skrevet referat fra møtene, som ble sendt til møtedeltakerne for eventuelle merknader. Referatene ligger som vedlegg til rapporten.

I tillegg til de nevnte aktørene har Trollheimen sijte naturligvis vært spesielt viktig som kunnskapsleverandør. Det er de lokale reindriftsutøverne som er eksperter på sin drift og sine driftsforhold, og har den mest inngående kunnskapen om reindriften og reinens naturlige utnyttelse av naturressursene i Trollheimenområdet. Et sentralt trekk i samisk kultur er dessuten at overføring av kunnskap og tradisjoner ofte skjer i praktisk samhandling mellom generasjonene, og mye tradisjonskunnskap overleveres muntlig gjennom generasjoner. Myndighetenes vektlegging av tradisjonskunnskap *basert på generasjoners erfaringer gjennom bruk og samspill med naturen*, er også nedfelt i lov (naturmangfoldloven § 8). I tillegg har Sametinget forventninger om at samisk tradisjonskunnskap skal legges til grunn i vurderingen av virkningene som arealinngrep har for naturgrunnlaget for samisk kultur, næringsutøvelse og samfunnsliv (Sametinget 2020).

1.2.2 **GIS-analyser og kart**

Med bakgrunn i innhentet kartdata fra offentlig forvaltning, har vi utarbeidet kart og gjort enkle kartanalyser for å illustrere utvikling og status for reindriften i Trollheimen. Kartdata er hentet fra [GeoNorge](#) og bearbeidet i kartverktøyet ArcGIS Pro. Statsforvalteren i Trøndelag har bidratt med kartdata over eiendomsgrenser i Trollheimen, og oversikt over oppsagte leieavtaler.

Reindriften arealbrukskart for Trollheimen er under revisjon, og de oppdaterte reindriftskartene var ikke klare for publisering mens arbeidet med denne utredningen pågikk. Reindriftskartene som er illustrert i kapittel 3.1 er derfor gjeldende reindriftskart i skrivende stund, men det vil trolig i løpet av 2023 bli publisert nye reviderte reindriftskart.

Norconsult hadde som intensjon å gjøre mer omfattende GIS-analyser (Geografiske Informasjons Systemer), men da arbeidet med de juridiske problemstillingene og dialogen med ulike aktører ble mer omfattende enn forutsatt, ble ambisjonen angående GIS-analyser nedjustert. Både referansegruppa og oppdragsgiver gav tydelige tilbakemeldinger på at vi ikke burde prioritere å fokusere på GIS-analyser.

2 Tidligere utredninger

Det er gjort, og det gjøres stadig vurderinger av ulike sider ved reindriften i Trollheimen. Blant annet foretar lokale planmyndigheter, statsforvalteren og Sametinget vurderinger i forbindelse med ulike typer arealinngrep. Sametinget, som kulturminnemyndighet, arbeider i tillegg bl.a. med forvaltning, bevaring og dokumentasjon av kulturminner. Statsforvalteren og forskningsmiljøer foretar vurderinger knyttet til rovdyrtap og produksjon, mens Landbruksdirektoratet utarbeider statistikk over ressurs- og økonomisituasjonen ut ifra årlige meldinger om reindrift, tilskudd over reindriftsavtalen mv.

Det er imidlertid få utredninger som har gjort *helhetlige* vurderinger av reindriften i Trollheimen, der de viktigste faktorene er vurdert i sammenheng. I kapittel 2.1 har vi oppsummert hovedmomentene i de mest relevante utredningene som er gjort tidligere, og som har et helhetlig perspektiv i sine vurderinger. Disse utredningene anser vi å være en vesentlig del av kunnskapsgrunnlaget for vår utredning. Det er tre utredninger vi ønsker å trekke frem spesielt:

- Olli, J. (2006). *Reindrift i Trollheimen. utfordringer, muligheter og forslag til tiltak*. Karasjok: Sametinget.
- Danielsen, I.E. og Riseth, J.Å. (2010). *Sikring av bærekraftig reindrift i Trollheimen. En reindriftsfaglig gjennomgang og vurdering av den driftsmessige situasjonen*. Rapport nr 11/2010, Norut.
- Rannestad, O.T. (2021). *Felles kunnskapsgrunnlag for beitebruken i Trollheimen. Effekt av inngrep og forstyrrelser på utmarksbeite (tamrein og husdyr)*. Rapport 2021-12-20. Naturrestaurering.

I kapittel 2.2 har vi sammenliknet hovedfunnene og mandatene i disse rapportene.

2.1 Hovedmomentene i tidligere utredninger

2.1.1 Rapport fra 2006: *Reindrift i Trollheimen. utfordringer, muligheter og forslag til tiltak (Olli 2006)*

2.1.1.1 Bakgrunn

Utredningen er utført av Jaruma AS på oppdrag av Sametinget, som ønsket å se på om hvorvidt intensjonene i Trollheimenloven var oppfylt. Utredningen skulle beskrive hovedutfordringer og muligheter reindriften i Trollheimen stod overfor, samt skissere tiltak for å sikre, utvikle og styrke fortsatt samisk reindrift i området.

2.1.1.2 Funn og resultater

Innledningsvis er det redegjort for rettsgrunnlaget, dvs. prosessene fra da grunneierne gikk til sak mot reineierne i 1976 og frem til endelig konsesjonsvedtak i 2002. Videre beskrives blant annet driftsmønsteret for reindriften i Trollheimen. Det blir blant annet poengtert at avtaleområdenes avgrensning i forhold til reinens behov for beite ikke stemmer overens, og at reintallet er lavere enn i de øvrige reinbeitedistriktene i Sør-Trøndelag/Hedmark reinbeiteområde.

Utredningens rapport har gjennom dialog med reindriften hørt deres syn på hva som utgjør hovedutfordringene. Ifølge rapporten var det arealinngrep, økonomi (inkludert økende rovdyrtap) og lite forutsigbarhet som følge av avtalegrunnlaget som ble spesielt trukket frem. Behovet for revisjon av driftsplanen, samt synliggjøring av det samiske i området, ble også trukket frem som viktig for reindriftsutøverne.

Reinbeiteforeningens (grunneiere med leieavtaler) tilbakemeldinger var at leieavtalen var grei og at det var forståelse for reindriften utfordringer. Reineierne forholder seg i store trekk til avtalen og det var lite problemer forbundet med reindriften for grunneierne. Det var imidlertid noen unntak (bruk av områder som ikke var forutsatt i avtalen), noe foreningen mente at myndighetene burde ta tak i. Reinbeiteforeningen hadde ikke noe imot en økning i reingtallet forutsatt at ressursgrunnlaget, særlig vinterbeite, var til stede.

Rapporten drøfter arealvern, økonomi og dokumentasjon på historisk samisk tilstedeværelse i Trollheimen. Det poengteres at hyttebygging er en ny problemstilling som ikke blir hensyntatt gjennom leieavtalene. Det poengteres også at det oppstår utfordringer som følge av at leieavtalene er kortsiktige, og at dette medfører usikkerhet og psykisk press for reindriftsutøverne. Det stilles spørsmål om hvorvidt plan- og bygningsloven er tilstrekkelig for å sikre reindriften behov for arealer, og om hvorvidt kommunene har tatt sin plikt som planmyndighet på alvor. I rapporten opplyses det at det er uavklarte forhold knyttet til leieavtalen og at det er uklart hvilke kart som gjelder og at beiting i sekundærområdene ikke godtgjøres. Økning i reingtallet for å bedre økonomisituasjonen og rekrutteringstiltak, fremheves som nødvendige tiltak.

Rapporten konkluderer med følgende:

Reindriften i Trollheimen står overfor en rekke utfordringer, som i stor grad er unikt for dette distriktet. De viktigste utfordringene er:

- *tap av beiteland og flytteleier*
- *uforutsigbarhet og uavklarhet i forhold til leide arealer*
- *fastlåste rammer som hindrer optimalisering av drifta og bruk av arealene*
- *svakt økonomisk grunnlag i drifta*
- *samisk tilstedeværelse gjennom tidene i området er lite dokumentert*
- *lite kunnskap om næringa lokalt og regionalt*

2.1.1.3 Forslag til tiltak/videre oppfølging

Rapporten foreslår følgende tiltak:

De utfordringer næringa står overfor viser tydelig at det er behov for en rekke tiltak for å sikre næringas framtid. Utvikling med hensyn på inngrep i beiteområdene, utviklingen i næringen og den generelle økonomiske utviklingen i samfunnet gjennom 20 år krever en tilpasning av reindriften i Trollheimen i forhold til nye forutsetninger og krav for å ha en sikker framtid. Erfaringer etter inngåelse av leieavtalen og ekspropriasjonsvedtaket viser også at det er behov for en del justeringer i forhold til betingelsen som ble satt på midten av 80-tallet. Det er derfor nødvendig å se på betingelsene for reindriften i Trollheimen på nytt for å sikre at næringa har rammevilkår som er tilpasset nye forutsetninger og krav. Framskritt i forhold til samiske rettigheter tilsier også en slik gjennomgang.

Med unntak dokumentasjon av samisk tilstedeværelse i området gjennom tidene og økt kunnskap om samiske kultur i Trollheimen generelt og reindriften spesielt, er det lite Sametinget kan gjøre direkte uten involvering av nasjonale overordnede reindriftsmyndigheter, det vil si regjering og Storting. Derfor vil det viktigste tiltaket for Sametinget være å ta et initiativ, basert på solid dokumentasjon, overfor sentrale myndigheter for å sikre framtida til reindriftnæringa i Trollheimen.(...)

Sametinget må ta et initiativ overfor sentrale myndigheter for å sikre mot nedbygging av arealene og for å sette i gang en prosess for å se på betingelsene for reindriften i området på nytt. Det gjelder reforhandling av leieavtalen, se på evt. alternative områder (som kan innebære ekspropriasjon av nye områder), vurdering av økonomiske virkemidler og revidering av driftsplanen. Dette arbeidet skal også omfatte en ny gjennomgang av de samiske reindriftsrettighetene i området. Det forutsettes at Sametinget involveres i dette arbeidet på et overordnet nivå. Det forutsettes også at reindriftnæringa skal være involvert i alle deler av arbeidet. (...)

2.1.2 Rapport fra 2010: Sikring av bærekraftig reindrift i Trollheimen. En reindriftsfaglig gjennomgang og vurdering av den driftsmessige situasjonen. (Danielsen og Riseth 2010)

2.1.2.1 Bakgrunn

Utredningen er en reindriftsfaglig gjennomgang/vurdering av den driftsmessige situasjonen for reindriften i Trollheimen, gjort på bestilling fra Landbruks- og matdepartementet. Mandatet anga at utredningen skulle skje *i lys av den utviklingen som har funnet sted siden grunnlaget for dagens drift ble lagt gjennom driftsplan, leieavtaler, ekspropriasjonsvedtak og konsesjonsvedtak.*

Formålet med utredningen var

å få avklart om det er behov for justeringer/endringer i det foreliggende avtalegrunnlaget for å sikre en bærekraftig reindrift i området. Herunder må konsekvensene av at leieavtaler i Meldal er sagt opp med virkning fra 1. april 2010 vurderes”.

2.1.2.2 Funn og resultater

Rapporten presenterer bruken av landet gjennom en beskrivelse av årssyklus, produksjonsøkonomiske data, og arealsituasjonen. Utredningen er gjort med grunnlag i bærekraftbegrepet (økologisk, økonomisk og kulturell bærekraft). Reindriften i Trollheimen er ifølge utredningen veldrevet og blant de mest produktive innenfor samisk reindrift. Hovedproblemet for reindriften er de rammebetingelsene den opererer under. Rammebetingelsene er usikre ved at man er «*bundet av en rettsavgjørelse tuftet på andre premisser enn dagens, og at de politiske og faglige myndigheter derfor har måttet etablere ett alternativt rettsgrunnlag*».

Utredningen peker på at konfliktbildet som forelå da rettsprosessen ble innledet på 80- tallet, er endret. Det fremheves som en vesentlig utfordring at leieavtalene er kortsiktige og oppsigelige, og at myndighetene har kommet på «bakfot» når det gjelder en markedsstyrt situasjon med ressurssterke fritids- og rekreasjonsinteresser på offensiven. Inngrepsituasjonen er et resultat av dette. I tillegg til usikkerheten er rammebetingelsene for stramme. Ifølge rapporten skyldes dette både:

forhold som man ikke var oppmerksom på ved utarbeidelsen av den opprinnelige driftsplanen, og at myndighetene fant å måtte inngå kompromisser i forhold til faglig optimale løsninger fordi det politiske handlingsrommet var for snevert, bl.a. ble Kråkvasstindområdet tatt ut av driftsplanen.

Utredningen fremholder videre at

en streng gjennomføring av nåværende bestemmelser om ytre avgrensning og primær/ sekundærområder ville skape betydelige, og unødige, utfordringer i den daglige drifta.

Det ble gjort befaringer av vinterbeiteområder, som viste at det var tegn på slitasje av deler av området, men også at beitetilstanden i Igelfjell-området har bedret seg i løpet av det siste tiåret.

2.1.2.3 Forslag til tiltak/videre oppfølging

Konsesjonen, og om nødvendig Trollheimenloven, bør endres slik at konsesjonen blir så langsiktig som mulig. Eventuelle leieavtaler bør også være så langsiktige som mulig, og skillet mellom primære og sekundære områder bør avvikles. Ekspropriasjon tilrås som akutt-tiltak i de områdene leieavtalene er sagt opp (tidligere Meldal kommune), og beiteretten bør ellers i så stor grad som mulig sikres ved ekspropriasjon fremfor leieavtaler, særlig i vinterbeiteområdene.

Beiteområdene som reindriften rettslig har til disposisjon, bør følge reinens naturlige bruk av områdene og naturlige grenser i terrenget. Konesjonen bør gjelde for 2500 rein i vårflokk. Reindriftsloven bør i størst mulig grad være styrende for reindriften i Trollheimen. Utover disse punktene tilrås det et

infrastrukturprogram for reindrifta i Trollheimen med en særegen finansiering. Vi anser også at den etablerte informasjonssiden på internett bør videreføres, og vi tilrår også at det bør etableres dialogfora mellom reindrifta og andre interessenter i utmarka i kommunal regi. Forholdet mellom reindrifta og det etablerte landskapsvernområdet bør også avklares.

2.1.3 Rapport fra 2021: Felles kunnskapsgrunnlag for beitebruken i Trollheimen. Effekt av inngrep og forstyrrelser på utmarksbeite (tamrein og husdyr) (Rannestad 2021)

2.1.3.1 Bakgrunn

Utredningen er bestilt av kommuneadministrasjonen i fem av kommunene i Trollheimen som hadde behov for et oppdatert kunnskapsgrunnlag om inngrepssituasjonen i fjellområdene (og tilgrensende områder). Målet var å få et felles kunnskapsgrunnlag med vurderinger av hvordan inngrepssituasjonen har påvirket, og påvirker beitenæringene i Trollheimen og Igelfjellet. Utredningen har ikke tatt hensyn til de juridiske rammene for reinbeiteretten, men har forholdt seg til de ytre rammene, jf. reindriftskartene. Metodikken tar utgangspunkt i Statens vegvesens håndbok (2018).

2.1.3.2 Funn og resultater

Når det gjelder reindriften, beskrives statusen for reintall og produksjon, beitebruk (inkludert flyttemønster) og infrastruktur (gjerder og anlegg) innledningsvis i rapporten. Det er utarbeidet et inngrepskart som viser flytteleier i forhold til tettheten av blant annet boliger, hytter og veier. Utviklingen av antall hytter, samt bruken av dem og turisthyttene i verneområdet, er også beskrevet. Mønster for friluftsliv og ferdsel, veier og industri er også relativt grundig beskrevet, samt utfordringene dette kan ha for reindriften i spesielle områder. Hvilke potensielle virkninger denne typen inngrep kan ha for rein, er også beskrevet, og rapporten viser til forskning på området.

Selv om reieierne vil kunne kompensere for uønsket ytre påvirkning gjennom endringer i driften, bruk av tilleggsføring o.l., vil også dette medføre merarbeid og økt total belastning. Omfanget av ekstraarbeidet utmarksbeitenæringen som helhet utfører som følge av en økning i inngrep og forstyrrelser, er ikke estimert, men personlige meddelelser fra de fleste som ble kontaktet i arbeidet med utredningen, tilsier at det er betydelig. På sikt vil mer krevende driftsforhold også kunne virke demotiverende for yngre generasjoner som ønsker å ta over driften, konkluderer rapporten.

2.1.3.3 Forslag til tiltak/videre oppfølging

Utredning mener det er viktig at kommunene har tett samarbeid og en tydelig føre-var-tilnærming i fremtiden, særlig i forhold til omfanget og plassering av eventuelle fysiske utbygginger.

Det at slaktevektene og antallet tamrein ikke har gått ned i takt med økende utbygging, kan tilsi at utbyggingene ikke har hatt negativ effekt. Men grunnen kan også være at reinens arealbruk har endret seg slik at det f.eks. har blitt lagt mer press på reservebeiter, samtidig som reindriften har bidratt med mye merarbeid som det ikke er tatt høyde for i tallene, noe som på sikt ikke vil være bærekraftig. Basert på kunnskapsstatus er det sannsynlig at svaret ligger et sted imellom, men klart mest i retning det siste konkluderer rapporten. I tillegg fremholder rapporten at det er viktig å huske at det kan ta mange år før negative effekter kommer fysisk til uttrykk (stor grad av «forsinkelse»).

Det totale inngrepsbildet per 2021 er ifølge rapporten så omfattende i Trollheimen og omegn, at det allerede i flere år har hatt betydelig negativ påvirkning på beitedyr og tilknyttet utmarksdrift.

I tillegg til vurderinger av konkrete delområder gir rapporten generelle anbefalinger (forkortet) for videre forvaltning og utvikling av utmarksbeitene i Trollheimen:

- *Gjennomgående svært restriktiv fremtidig utbygging av fritidsbebyggelse innenfor hele utredningsområdet. Fra utmarksbeiteområdene vil full byggestopp være det beste. Tett samarbeid og helhetlig planer på tvers av kommunene er avgjørende på sikt.*
- *Unngå utbygging og inngrep i alle reindriftenes flyttleier, også de korridorene som sjelden benyttes, siden det er viktig å ha alternativer.*
- *Unngå videre «avsnøring» av allerede delvis isolerte arealer gjennom videre fortetting/utvidelse av hyttefelter, etablering av veier, eller gjennomføring av andre fysiske inngrep. Opplagte eksempler er Resfjellet og omegn (som i større grad har blitt isolert fra Trollheimen i sør), Grythatten og omegn, Vora, og nordlig del av Ilfjellet (nord for Stavådalen).*
- *Unngå inngrep i reindriftenes vårbeiter og kalvingsland, og ta hensyn til et flere km bredt influensområde rundt slike områder (jf. kap. 3.1.3.). Det er også viktig å huske at områder som ikke har blitt benyttet til kalving eller annen arealbruk i en periode på flere år, kan bli viktige i fremtiden.*
- *Ikke legge til rette for nye turtraséer/skiløyper i områder som per i dag er lite benyttet av mennesker. Det samme gjelder nye traséer mellom eksisterende traséer i mer trafikkerte deler av utredningsområdet.*
- *Sykling i utmark er et stadig økende problem for utmarksbeiteområdene i store deler av Trollheimen, og sykkelstier må kun etableres etter grundig gjennomgang av planer og inngåelse av avtaler med beitebrukere og grunneiere.*
- *Informere hytteeiere, turister og andre brukere av Trollheimen om potensielle skader forårsaket av fritidsaktiviteter i visse områder til bestemte årstider. Opplagte eksempler er kiting, toppturer, frikjøring o.l. i områder hvor tamrein normalt oppholder seg om vinteren, samt i kalvingstid og i perioden like etter kalving.*
- *Ikke legge til rette for etablering av fritidsbebyggelse høyere opp i terrenget/dalsider. Der etablerte felter eksisterer, og det ikke går flyttleier gjennom/tett inntil, kan begrenset fortetting stedvis vurderes.*
- *Kommunene må håndheve gjerdeforbudet rundt privathytter mye strengere enn det som har vært tilfellet.*
- *Vurdere å kreve at hytteutbyggere betaler for fysisk inngjerding av større hyttefelter. Utmarksbeiteområdene ønsker i utgangspunktet ikke et så dramatisk tiltak, men visse steder kan dette være siste utvei (...) Tett dialog med reindriften er viktig i denne sammenheng.*
- *Det anbefales at kommuner, andre offentlige myndigheter, grunneiere og utmarksbeiteområdene har tett dialog i forkant av foreslåtte inngrep, og at terskelen for gjennomføring av konsekvensutredninger er lav. Utredningene må utføres av kompetente konsulenter uten relasjon til interesseparter. Slike utredninger er nødt til å se et foreslått nytt inngrep i sammenheng med eksisterende inngrep.*
- *Konsekvensutredninger for utmarksbeite bør også gjennomføres der det søkes om regulering av nye områder i kommende kommuneplaner.*
- *Det vil være fordelaktig å merke opp flere flyttleier med GPS, som tidligere gjort i Rennebu og Orkland. Dette gjelder i utgangspunktet flyttleier som er under direkte press, og som helt konkret må vernes med nøyaktighet på få meters presisjon.*
- *Det er svært viktig at kommuneadministrasjonen og beslutningstakere tenker langsiktig i forhold til fremtiden for utmarksbeite i utredningsområdet. Permanente inngrep blir erfaringsmessig ikke borte når de først er etablert, og bit-for-bit-utbygging er et reelt problem for utmarksbeiteområdene og naturmangfoldet i Trollheimen.*

2.2 Sammenlikning av mandat og hovedfunnene i de tidligere utredningene

Det har til dels vært mye sammenfall når det gjelder mandatene for de tidligere utredningene. Særlig mandatene for utredningene som Olli (2006) og Danielsen og Riseth (2010) har utført, har mange likhetspunkter, og som igjen har mye til felles med mandatet for vår utredning.

Når det gjelder konklusjonene i de tidligere utredningene, er også disse i stor grad sammenfallende, både når det gjelder hva som er de største utfordringene for reindriften i Trollheimen og hvilke tiltak som man mener er nødvendige for å sikre tradisjonell reindrift for kommende generasjoner.

Det som trekkes frem som en av de største utfordringene for dagens reindrift, er de stramme rammevilkårene. Den kortsiktige og uforutsigbare rettslige situasjonen er åpenbar, noe vi også kommer tilbake til i kapittel 4 i vår utredning. Usikkerheten i rettsgrunnlaget må ifølge tidligere utredninger også ses i sammenheng med avgrensningen av beiteområdet, noe som i seg selv er en utfordring fordi avgrensningen ikke gjenspeiler reinens naturlige bevegelser. Dette medfører blant annet vanskelige driftsforhold, unødvendig ressursbruk og konflikter med andre interesser, særlig i utmarka. Et stadig press på grunn av inngrep og forstyrrelser i utmarksområdene i Trollheimen og deres negative virkninger for reindriften er også godt dokumentert i tidligere utredninger.

Ifølge tidligere utredninger ble det allerede på slutten av 90-tallet satt søkelys på problemstillinger knyttet til avtaleverket og rammebetingelsene for reindriften i Trollheimen. Det ble blant annet igangsatt arbeid med revisjon av driftsplanen for reindriften i Trollheimen, som ble behandlet av områdestyret for reindrift Sør-Trøndelag/Hedmark i 2001 (sak 43/01, den 22.02.2001). Bakgrunnen var at driftsplanen, som la grunnlaget for reindriften, var svært utfordrende. Senere har det altså vært flere utredninger og prosesser som har bekreftet den utfordrende situasjonen for reindriften. Til tross for dette er rammebetingelsene fortsatt tilnærmet de samme, mens situasjonen i praksis er forverret som følge av ulike faktorer (vesentlige arealinngrep, klimaendringer, oppsigelser av avtaler mv.).

Hovedfokus for vår utredning har derfor vært å se på hva som er dagens status og hvilke tiltak som bør gjøres for å sikre tradisjonell samisk reindrift i Trollheimen. Vi har lagt spesielt vekt på det vi mener er den største utfordringen for dagens reindrift i Trollheimen, nemlig rettsgrunnlaget. Denne siden ved reindriften er i mindre grad drøftet i de tidligere utredningene.

3 Status for reindriften i Trollheimen

I dette kapitlet beskriver vi dagens situasjon for reindriften i Trollheimen. Først gir vi en kort beskrivelse den praktiske reindriften, der vi har tatt utgangspunkt i reindriften sine åtte årstider. Vi ser ingen grunn til å gå i dybden på dette fordi detaljert informasjon finnes i tidligere utredninger (bl.a. Rannestad 2021), samt i Trollheimen sijte sin driftsplan, distriktsplan og arealbrukskart. Reindriften er dessuten dynamisk slik at det hele tiden vil være endringer i takt med andre påvirkningsfaktorer. Videre beskriver vi status for inngrepssituasjonen og produksjon og økonomisk lønnsomhet, samt klimaendringer.

Hovedfokuset i kapitlet er rettet mot det som synes å være de største utfordringene for reindriften i Trollheimen, nemlig rammebetingelsene og den rettslige statusen som reindriften er fundamentert på. Vi beskriver derfor ganske inngående det juridiske grunnlaget for reindriften i Trollheimen. For å få til dette, har det vært nødvendig å gjøre et tilbakeblikk på historien og det som utgjør grunnlaget for dagens situasjon.

Videre kommer vi inn på konfliktbildet og det psykososiale presset som reindriftsutøverne står i, før vi til slutt oppsummerer hovedmomentene av det som har kommet frem gjennom dialogen med ulike aktører.

3.1 Kort om den praktiske reindriften

Trollheimen sijte består av fem familieenheter (dvs. sijteandeler, jf. reindriftsloven § 10, sørsamisk: *sijte*) som driver tradisjonell samisk reindrift på avgrensede områder i Trollheimen. Med Trollheimen menes her fjellområdene fra Surnadalsfjøret og østover til Rindalsskogen og Storås. Deretter videre sørøstover langsmed Orkladalfjøret og sørover til Berkåk. Videre følger avgrensningen dalfjøret til Oppdal, deretter til Lønset og Storlidalen og videre nordvestover til Kårvatn og nordover til Surnadalen igjen.

Figur 3-1 viser de ytre grensene for konsesjonsområdet for Trollheimen sijte slik de er angitt i det offentlige kartgrunnlaget.

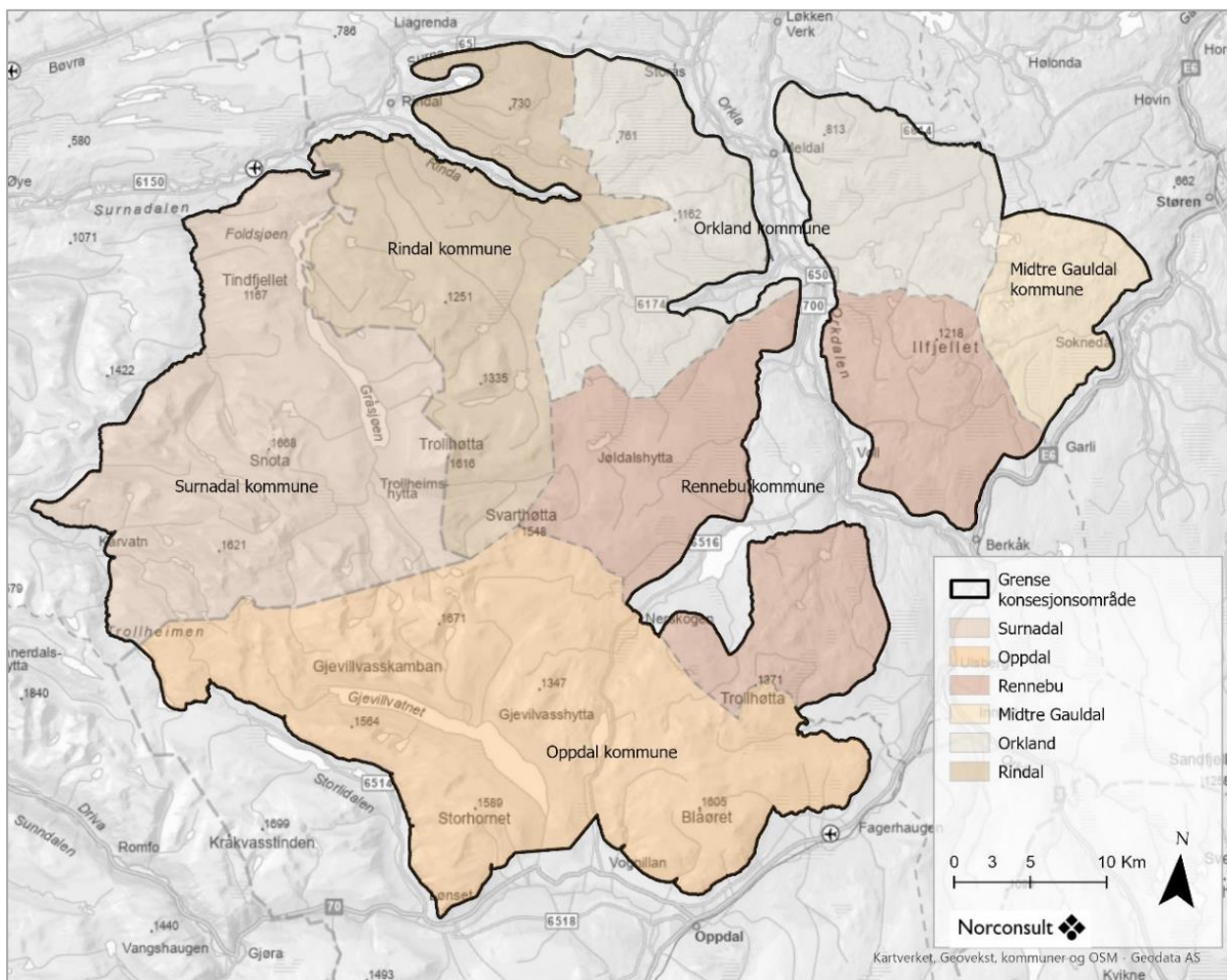
Figur 3-1
Oversiktskart som viser ytre avgrensning og konsesjonsområdet for Trollheimen sijte (svart linje). Kartdata: Landbruksdirektoratet og Statens kartverk. Illustrasjon: Norconsult.

Status for Trollheimen sijte

- med forslag til tiltak for å sikre varig tradisjonell samisk reindrift i Trollheimen
Oppdragsnr.: 52205874 Dokumentnr.: 1 Versjon: D02

Området ligger i deler av kommunene Rindal, Orkland, Oppdal, Rennebu og Surnadal i henholdsvis Trøndelag og Møre og Romsdal fylker.

I tillegg til fjellområdene i selve Trollheimen benyttes områder øst for Orkla (Grefstafjell-/Igfjell) til vinterbeiter, dvs. deler av Orkland, Midtre-Gauldal og Rennebu kommuner. Når vi bruker betegnelsen Trollheimen, vil også disse områdene være innbefattet, med mindre noe annet fremgår av sammenhengen.

Figur 3-2 Det er seks kommuner innenfor konsesjonsområdet til Trollheimen sijte. Kartdata: Landbruksdirektoratet og Statens kartverk. Illustrasjon: Norconsult.

For Trollheimen sijte er det fastsatt et øvre reintall på 1600 rein i vårflokk, som pr i dag eies av de 26 personene som er tilknyttet sijteandelene (Landbruksdirektoratet 2021). Om vinteren er hovedflokken i Trollheimen sijte delt i to, og driftes av de to familiegruppene Renander og Kant hver for seg. I praksis kan man derfor betrakte disse to gruppene som to vintersidaer (jf. reindriften § 51).

3.1.1 Driftsmønster og årssyklus

Driftsplanen fra 1985 beskriver beitegrunnet og produksjonspotensialet for Trollheimen sijte, slik det ble vurdert den gangen og med utgangspunkt i bl.a. beitekartlegginger utført på 70-tallet (Lyftingsmo 1976). Med dette som grunnlag, gir driftsplanen videre en beskrivelse av reindriften driftsmønster, reintall og infrastruktur

Senere er det gjort flere utredninger som beskriver driftsmønsteret til Trollheimen sijte ganske detaljert (bl.a. Danielsen og Riseth (2010) og Rannestad (2021)). Andre viktige kilder for kunnskap om reindriftens syklus og drift er Trollheimen sijte sin distriktsplan (Trollheimen sijte 2014), reindriftens arealbrukskart (www.nibio.kilden.no) og ikke minst reindriftnutøverne selv. For en detaljert beskrivelse av hvordan reindriften i Trollheimen drives i dag, viser vi til disse kildene.

Det er viktig å understreke at reindriften er dynamisk, og at reinens beitemønster avhenger av mange variabler, bl.a. vær- og klimaforhold, forstyrrelser, flokkstruktur, kjønn, årstid, rovdyr mv. Reindriften selv beskriver gjerne sin årssyklus gjennom åtte årstider, se figur 3-3 for en forenklet illustrasjon av reindriftnens årstider (årshjul).

Figur 3-3 Illustrasjon av reindriftnens åtte årstider (kilde: [Skarvan og Roltdalen nasjonalpark](#))

Nedenfor er en kortfattet og enkel beskrivelse av årssyklusen til reindriften i Trollheimen. Teksten er sammenstilt fra Trollheimen sijte sin distriktsplan, tidligere omtalte utredninger og [Gaavnoes – Sørsamisk digitalt](#).

Gijre-daelvie – vårvinter

Som regel i første halvdel av april (avhengig av føret) og før kalvingen starter, flyttes reinen fra vinterlandet til vårlandet i lavereliggende fjellområder. Den delen av reinflokken som har vært i Igelfjellet-/Grefstadjellet flyttes da over Orkla før den blir flomstor. Tidligere fikk reinen i stor grad beite seg i eget tempo til kalvingslandet som ligger vest i Trollheimen, men de senere årene har reinen blitt styrt nordover til

Status for Trollheimen sijte

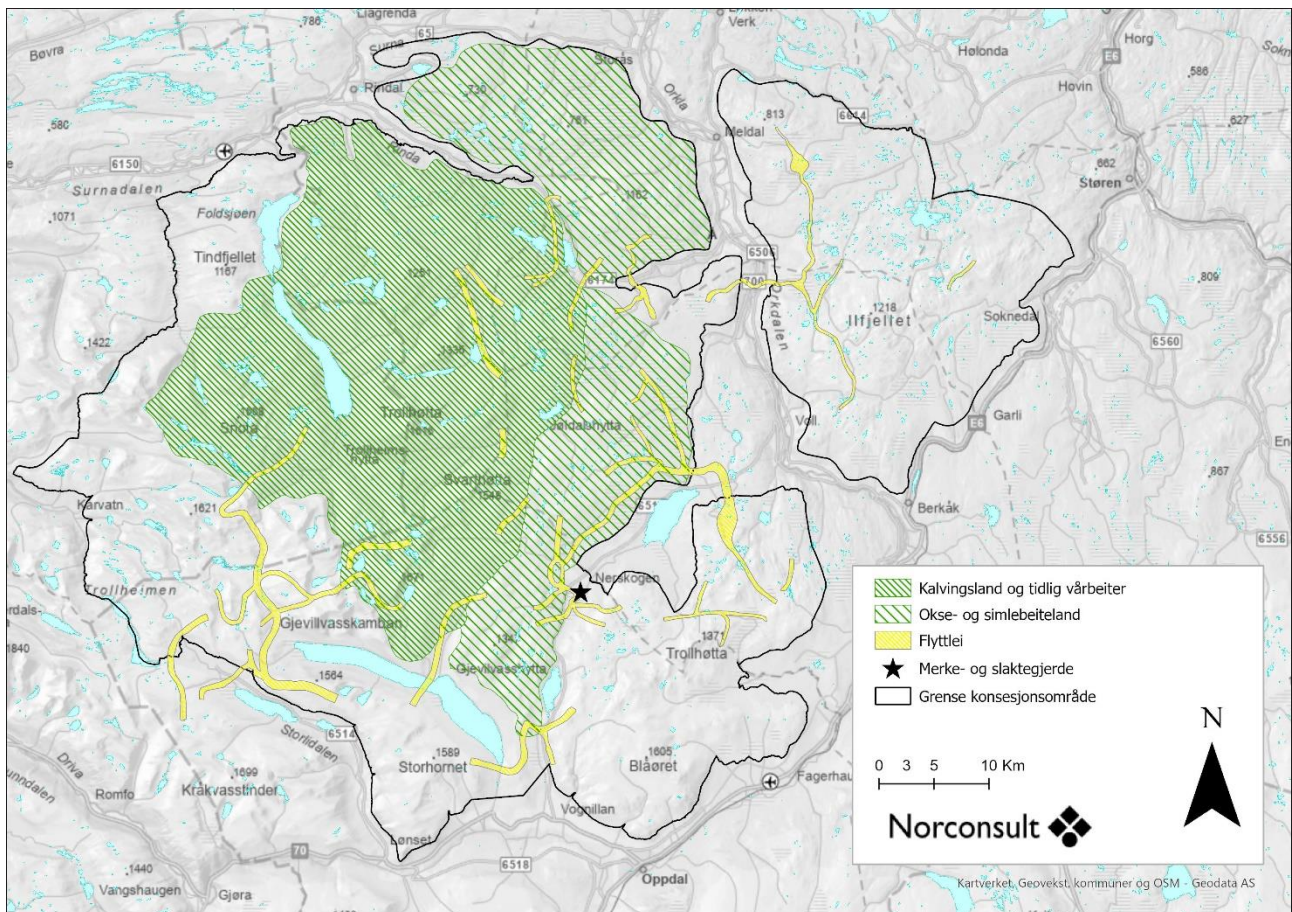
- med forslag til tiltak for å sikre varig tradisjonell samisk reindrift i Trollheimen
Oppdragsnr.: 52205874 Dokumentnr.: 1 Versjon: D02

Gravurfjellet og videre til Resfjellet før den delvis styres og delvis trekker selv videre mot kalvingsområdene lenger vest.

Reinflokken som har beitet i Trollheimen (bl.a. i Grythattenområdet) gjennom vinteren, drives også nordover via Nerskogenområdet i det samme tidsrommet. Deretter trekker flokken videre nordover og vestover til kalvingsområdene, avhengig av bl.a. vindretning og forstyrrelser.

Gijre - vår

Simlene trekker naturlig til sine kjente kalvingsområder som de bruker år etter år. Nå trenger de ro og må ikke forstyrres. De viktigste kalvingsområdene er områdene omkring Rinnhatten-Gaddfjellet-Ura-Urarabben og områdene rundt Snota på vestsiden av Gråsjøen. Fjorårskalvene forlater mor på denne tida. Reinsbukkene går ofte i de mer lavereliggende områdene på denne tiden av året, og for å unngå konflikt med dyrka mark, blir bukkene som regel stengt inne i gjerde på Nerskogen og føret i denne perioden.

Figur 3-4 Vårbeiter og kalvingsland i Trollheimen sijte. Kalvingsland og tidlig vårbeite er markert med tett skravur, mens okse- og simlebeiteland er markert med mindre tett skravur. Flyttleier er markert med gule polygon og merke- og slaktegjerdet er markert med stjerner. Kartdata: Landbruksdirektoratet og Statens kartverk. Illustrasjon: Norconsult.

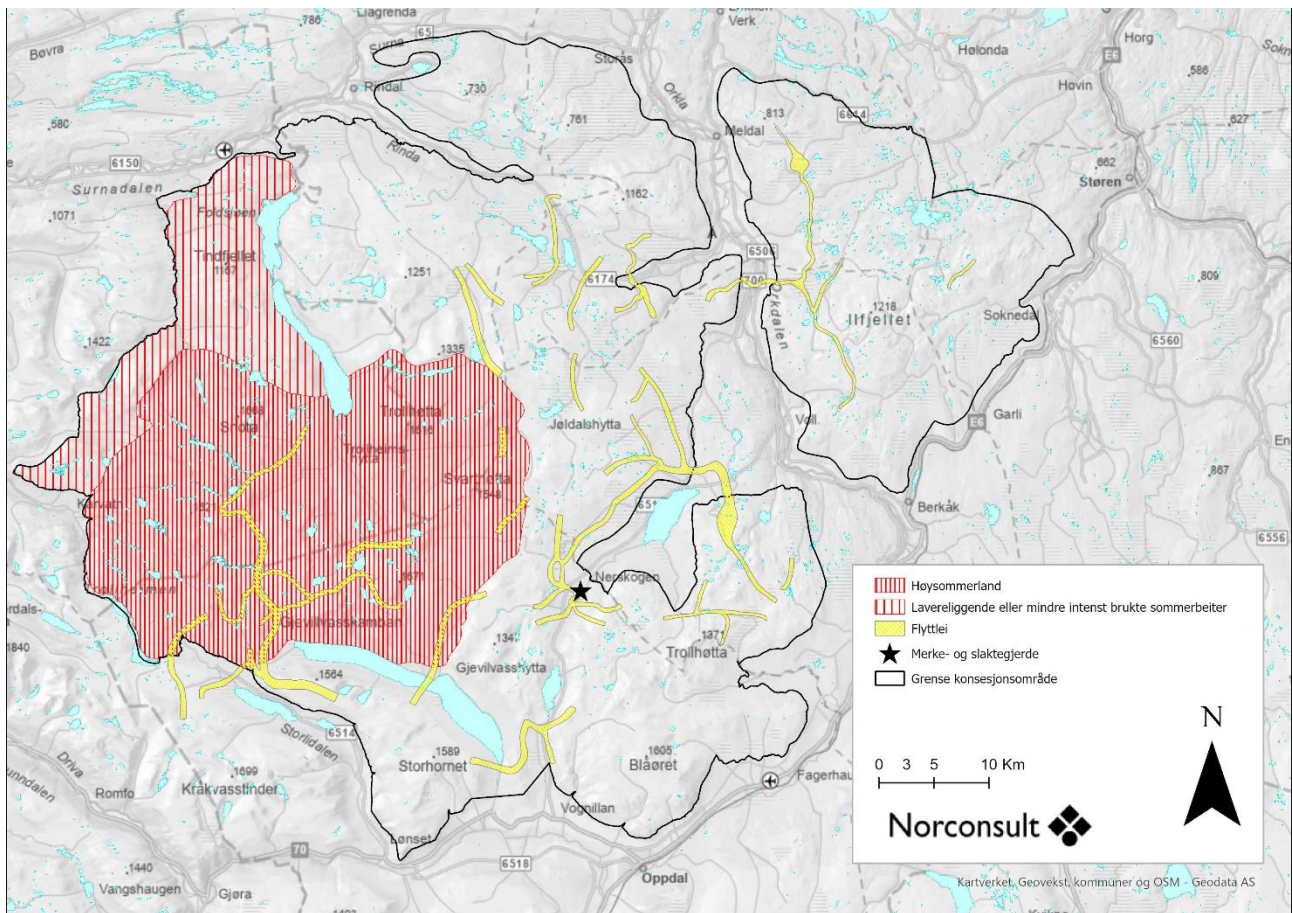
Gijre-giesie – vårsommer

Når kalvingen er ferdig i juni, samler fostringsflokkene seg. Stordelen av flokken benytter de samme områdene som de kalvet i, men vil etter hvert også trekke lenger sør mot Skrika, Nerskogen, Skardvatnet og Gjevillvatnet.

Giesie – sommer

I juli stiger temperaturen og reinen begynner å trekke i høyden igjen for å slippe unna varmen og plagsomme insekter. Da holder reinen oftest til i de høyereliggende områdene sentralt i Trollheimen, sør til Gjevillvatnet og østover mot Nerskogen. Utover sommeren trekker også deler av flokken sørvestover mot Tohatten, Storbekkhøa og Halsbekkhø. Reinen kan også trekke sør for Gjevillvatnet og øst for Nerskogen i løpet av sommeren. Et sperregjerde mellom Nerskogen og Skaret er med på å hindre dette trekket, da det ikke er ønskelig at reinen kommer inn i disse områdene for tidlig.

I første halvdel av juli samles reinen for kalvemerking i gjerdeanlegget på Skrikhøa.

Figur 3-5 Sommerbeiter i Trollheimen sjite. Høysommerland er markert med tett skravur, mens lavereliggende eller mindre intenst brukte sommerbeiter er markert med mindre tett skravur. Flyttleier er markert med gule polygon og merke- og slaktegjerdet er markert med stjerner. Kartdata: Landbruksdirektoratet og Statens kartverk. Illustrasjon: Norconsult.

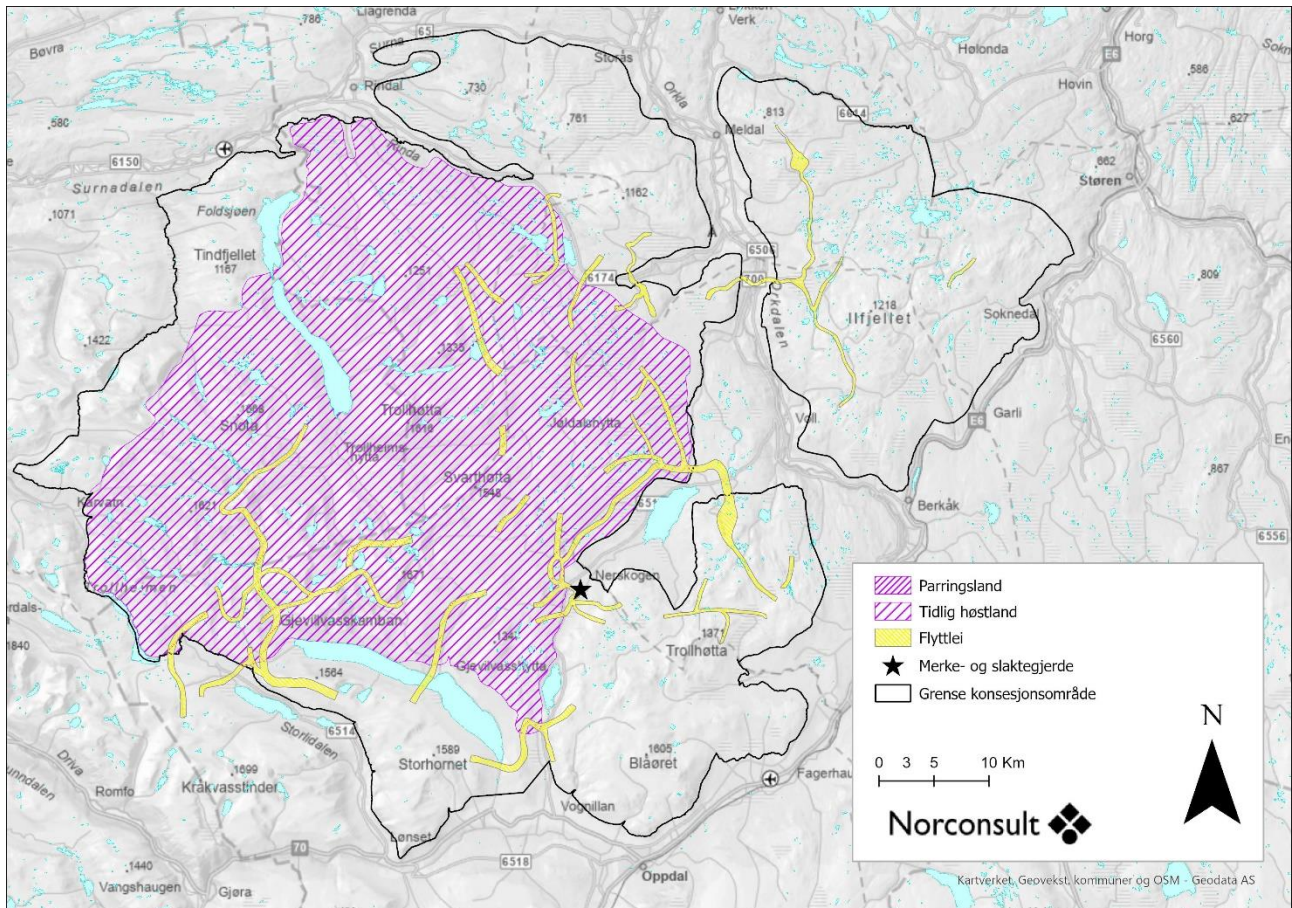
Tjaktje-giesie – høstsommer

I august trekker reinen gjerne ned til myr og bjørkeskog igjen. Det gjelder å samle nok næring før vinteren, og i tillegg til grønt som løv og gress er reinen glad i sopp. Reinen benytter store deler av Trollheimen i denne perioden og utover høsten.

Tjaktje – høst

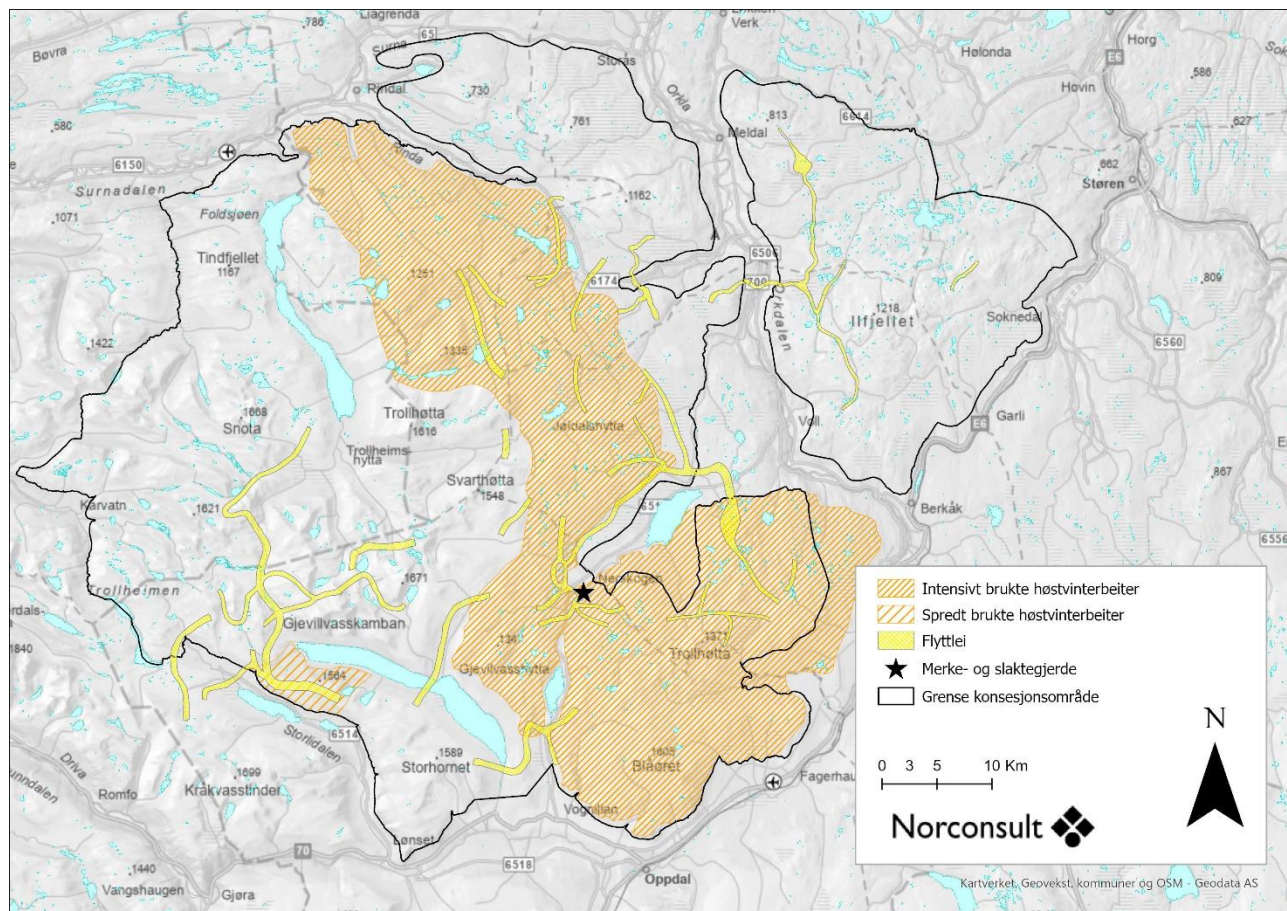
Fra midten av september er det brunst-tid som varer i 2-3 uker. Reinen går veldig spredt på denne tiden, og får gå mest mulig i fred. Deler av flokken har en tendens til å trekke inn i Grythatten-området på denne tiden av året, noe som ikke er ønskelig da det er viktig å spare på de begrensede vinterbeiteressursene bl.a. i Grythatten-området.

Figur 3-6 Høstbeiter i Trollheimen sijte. Det er ikke registrert Parringsland i Trollheimen – bare tidlig høstland som er markert med mindre tett skraver. Flyttleier er markert med gule polygon og merke- og slaktegjerdet er markert med stjerne. Kartdata: Landbruksdirektoratet og Statens kartverk. Illustrasjon: Norconsult.

Tjaktje-daelvie – høstvinter

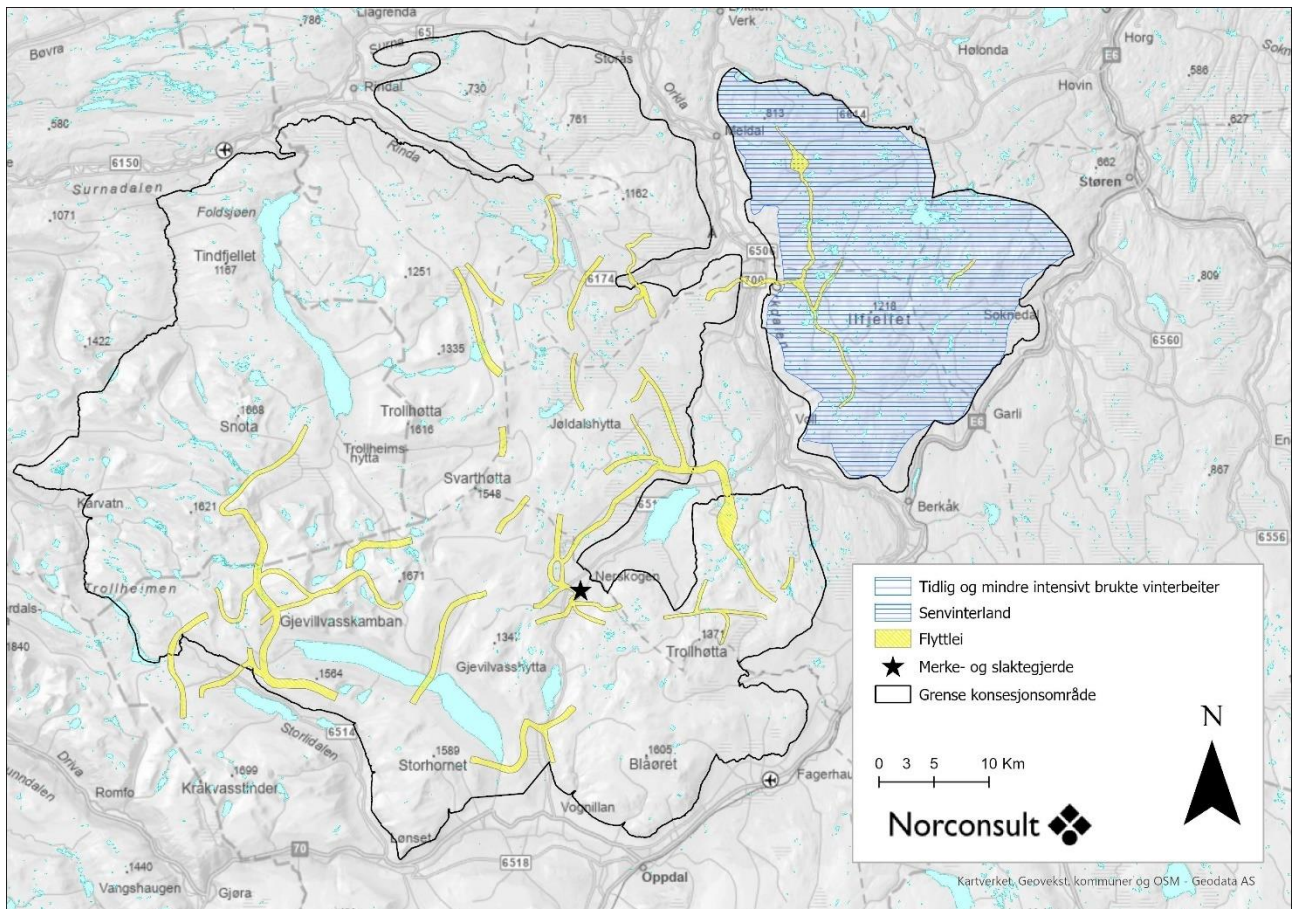
I november er det kaldere tider og snøen kan legge seg. Etter brunsten beiter flokkene over store deler av Trollheimen, før de samles og drives til slakteanleggene på Telmyran og på Nerskogen for skilling, merking og uttak av slaktedyr. Rein tilhørende Kant-familien og som skal beite i Trollheimen om vinteren, slippes og trekker til Grythatten-området. Okla-/Storhornet benyttes noen ganger dersom dette anses som trygt mht. snøskredfare. Renander-familien sin rein har de senere årene blitt ført nordover til Resfjellet (i stedet for å lastes opp på bil på Nerskogen slik som de gjorde tidligere). Reinen oppholder seg da her frem til desember/januar og deretter samles reinen i et midlertidig gjerde på sørsiden av Resfjellet for så å bli fraktet med bil til Gorset. Herifra trekker og/eller ledes reinen østover og inn i vinterbeitene i Igellfjell-/Grefstadjfjell-området.

Figur 3-7 Høstvinterbeiter i Trollheimen sijte. Tidlig og intensivt brukte høstvinterbeiter er markert med tett skravur, spredt brukte høstvinterbeiter er markert med mindre tett skravur. Flyttleier er markert med gule polygon og merke- og slaktegjerdet er markert med stjerne. Kartdata: Landbruksdirektoratet og Statens kartverk. Illustrasjon: Norconsult.

Daelvie – vinter

De mest rendyrkede vinterbeitene ligger øst for Orkla, i Igelfjell-/Grefstadjellområdet. Ettersom vinterbeitet er den begrensende faktoren for Trollheimen sijte, er det ønskelig å utsette flyttingen av rein hit lengst mulig og helst ut i januar. På grunn av oppsagte leieavtaler øst for Orkla har tre av sijteandelene de senere årene beitet med reinen i østlige og sørlige delene av Trollheimen, dvs. Grythatten-området (som også har vært brukt som vinterbeiter historisk sett) og områdene omkring Okla-/Storhornet. Også områder lenger vestover, dvs. rundt Falkfangerhøa, Grøndalen og Åsfjellet, benyttes fra tid til annen.

Figur 3-8 Vinterbeiter i Trollheimen sijte. Det er ikke registrert tidlig vinterbeiter i Trollheimen – bare senvinterland som er markert med tett skravur. Flyttleier er markert med gule polygon og merke- og slaktegjerdet er markert med stjerne. Kartdata: Landbruksdirektoratet og Statens kartverk. Illustrasjon: Norconsult.

3.2 Inngrepssituasjonen

Tradisjonell reindrift baserer seg i det store og hele på reinens naturlige bevegelser og utnyttning av ulike beiteressurser til ulike årstider. Plantetilgang og andre naturforhold varierer gjennom året, noe som gjør at et reinbeitedistrikt må ha tilgang på alle typer årstidsbeiter med ulik plantesammensetning for at reinen skal overleve. Reinen har også andre behov gjennom året som krever ulike typer landskap og terreng, f.eks. behov for luftings-/avkjølingsområder i den mest plagsomme insektperioden og egnede kalvingsområder. Reindriften er derfor også avhengig av flyttleier for å få flyttet reinen mellom de ulike beiteområdene innenfor og mellom de ulike årstidsbeiter. I forbindelse med samling og flytting av reinflokken er det dessuten viktig med uforstyrrede oppsamlingsområder der reinen kan hvile/oppholde seg mens reindriftsutøverne samler småflokker («restdyr») før hele reinflokken flyttes videre. Videre er sijteandelene avhengig av å kunne merke reinkalver, ta ut rein til slakt og eventuelt skille ut rein fra de andre sijteandelene. For å få til dette arbeidet, må reinen kunne samles og flyttes til egnede områder for å ha reinen i gjerde. Reindriften er med andre ord helt avhengig av å ha tilstrekkelig med arealer til rådighet, og det blir enkelt å forstå hvorfor inngrep og forstyrrelser er de største truslene for reindriften i Norge generelt, og også i Trollheimen.

Det foreligger mye forskning på virkninger som inngrep kan ha for reinen som dyr og reindriften som næring, og forskningen er stadig i utvikling. Selv om det ikke finnes noe fasit når det gjelder graden av påvirkning og konsekvenser for reindriften, så er det likevel en generell enighet om at direkte så vel som indirekte tap av beiteareal, virker negativt inn på reindriften. I det videre har vi tatt utgangspunkt i den nyeste utredningen i

Trollheimen, dvs. inngrepsstudien gjort av Rannestad (2021). Det vises derfor til denne utredningen for ytterligere informasjon. Der andre kilder er benyttet, vil dette fremgå av teksten.

3.2.1 De vesentligste inngrepsfaktorene

3.2.1.1 Fritidsbebyggelse, turisthytter og ferdsel

For Trollheimen sijte er det særlig det store omfanget av fritidsbebyggelse med tilhørende infrastruktur og ferdsel som peker seg ut som den største inngrepsfaktoren. Bebyggelse og veier medfører arealtap, men det er likevel ferdselen som følger med utbyggingen som ofte påvirker reindriften mest. Allerede i 2006 ble det gjennomført en studie som gikk spesielt på inngrep i form av fritidsbebyggelse i reinbeiteområder i Norge. I denne rapporten blir Trollheimen omtalt som det reinbeitedistriktet i Norge med høyest tetthet av fritidsbebyggelse (Lie m.fl. 2006). Dette sier noe om at omfanget av fritidsbebyggelse i Trollheimen ikke er et nytt tema. Også Olli (2006) og Danielsen og Riseth (2010) trekker frem den omfattende byggingen av fritidsbebyggelse som en vesentlig trussel for reindriften i Trollheimen. Rannestad (2021) skriver blant annet følgende om dette:

Selve fritidsbebyggelsen i seg selv vil oftest ikke være et stort problem, forutsatt at bygningene ikke legges i de mest verdifulle beite-/funksjonsområdene, inne i trekk/flyttleier eller i et antall som medfører stort direkte arealtap. Beiteland under fundamenter og veier går naturligvis tapt, men hyttebygging medfører også hogst på større arealer rundt, hvilket fjerner viktig reservebeite for rein i form av hengselav. Det er som nevnt ikke strukturene/bygningene i seg selv som er hovedutfordringen, men den tilknyttede menneskelige aktiviteten i terrenget rundt hyttene. Dette inkluderer de aller fleste steder ferdsel i store deler av året, hunder (med eller uten bånd), motorisert ferdsel på vei og unntaksvis utenfor vei, samt lys. Selv om bygninger i seg selv ikke medfører større påvirkning, vil tettbygde hyttefelter ofte også kunne oppfattes som en barriere (inkludert i perioder når det ikke er folk der), og gjerder rundt enkelthytter har i arbeidet med denne rapporten gjentatte ganger blitt trukket fram som en betydelig utfordring og risiko, særlig for sau, men også for rein.

Rannestad (2021) har også sett på utviklingen av fritidsbebyggelsen fra 2001-2021 i kommunene med areal i og omkring Trollheimen, og tabell 3-1 under er hentet fra denne utredningen.

Tabell 3-1: Oversikt over utviklingen av fritidsbebyggelse for kommuner med arealer i og rundt Trollheimen i perioden 2001-2021. Tallene sier ikke noe om hvor i kommunene utbyggingen har skjedd. (Kilde: Utklipp fra Rannestad O.T 2021)

Kommune	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	Økning (%), 2001-2021
1563 Sunndal	674	685	689	693	714	727	733	754	768	776	784	805	815	828	834	844	855	862	870	875	874	30%
1566 Surnadal	1123	1124	1134	1152	1182	1192	1222	1223	1246	1264	1260	1290	1305	1307	1318	1341	1347	1353	1360	1365	1373	22%
5021 Oppdal	1899	2019	2134	2347	2437	2580	2735	2917	2980	3040	3093	3219	3263	3317	3386	3433	3513	3627	3769	3865	3992	110%
5022 Rennebu	1459	1474	1485	1497	1521	1545	1589	1613	1676	1722	1770	1797	1822	1859	1915	1937	1969	2008	2028	2042	2075	42%
5023 Meldal*	1182	1292	1317	1334	1357	1381	1384	1395	1405	1380	1383	1388	1390	1402	1404	1404	1413	1422	1427	0	0	21%**
5024 Orkdal*	1370	1378	1391	1428	1472	1474	1433	1461	1480	1495	1516	1521	1521	1528	1541	1546	1563	1572	1577	0	0	15%**
5027 Midtre Gauldal	1226	1241	1471	1712	1923	1924	1906	1908	1943	1964	1988	2005	2021	2030	2054	2164	2161	2171	2172	2172	2164	77%
5059 Orkland*	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	4527	4554	<1%***
5061 Rindal	695	712	715	729	766	772	806	834	853	848	871	891	905	919	927	943	920	924	935	934	943	36%

*Meldal og Orkdal har blitt slått sammen med Agdenes og en del av Snillfjord til den nye kommunen Orkland. Totalt antall fritidsboliger for nye Orkland kommune 2020-2021 inkluderer følgelig fritidsboliger i alle disse områdene.

**Gjelder perioden 2001-2019.

Selv om tallene ikke sier noe eksakt om hvor byggingen har funnet sted, og angir de likevel et mønster for utviklingen. Tallene viser en betydelig økning i alle de respektive kommunene, særlig for kommunene Oppdal og Midtre Gauldal. Rannestad (2021) har også sett på utviklingen av bruken av hyttene for noen av kommunene, og det er en tydelig trend (i likhet med andre kommuner i Trøndelag) at antall bruksdøgn og størrelsen på hyttene har vært økende.

I 2022 var det totalt drøye 9 000 fritidsboliger i Trollheimenområdet (inkludert en buffersone på 5 km fra konsesjonsgrensen). Tomtereserven var på ca. 3 300 enheter, noe som tilsier at det totale antallet som man kan forvente i nærmeste fremtid kan komme opp imot ca. 12 000 hytter i Trollheimenområdet. Siden 2001 ble det fremmet totalt 8 innsigelsler til etablering av fritidsbebyggelse i reindriftsområder og som etter mekling måtte avgjøres av øverste planmyndighet (nå Kommunal- og distriktsdepartementet) (Statsforvalteren i Trøndelag 2022b). Åtte innsigelsler i en periode på 20 år kan kanskje virke lavt, når man ser det i forhold til den totale inngrepssituasjonen, noe vi kommer nærmere tilbake til i kapittel 4.2. Vi har ikke hatt mulighet til å utarbeide en oversikt over det totale antall innsigelsler som har blitt fremmet, men senere trukket f.eks. etter mekling eller antall enkeltsaker som reindriftsmyndigheten eller reindriften har klaget på.

I tillegg til omfattende bygging av fritidsboliger, er Trollheimen et meget attraktivt friluftslivsområde med store naturvernområder, et stort stinett og en rekke betjente og ikke-betjente turisthytter. Ifølge kartlegging av friluftslivsområder (i perioden 2014-2018) er store deler av Trollheimen sjeite vurdert som *svært viktig* og *viktig friluftsområde*, og det er til dels omfattende sti- og løypenett mange steder (www.Naturbase.no). Gjennom sin utredning har Rannestad (2021) gjort en rekke intervjuer med ulike interessenter i Trollheimen, som ga tilbakemeldinger om at de opplevde en generell og til dels vesentlig økning i ferdselen i en rekke konkrete områder både om sommeren og vinteren. I tillegg hadde omfanget av mer «moderne» friluftaktiviteter i utmarka (bl.a. stisykling og randonee-kjøring/frikjøring på ski) økt.

3.2.1.2 Veier

Veibygging som påvirker reindriften mest, er ifølge Rannestad (2021) nyetablering av veier i tilknytning til hytteområder. Eksempelområder som trekkes frem er Nerskogenområdet og Ånegga i Rennebu kommune og i vinterbeiteområdene i Igelfjellet i Orkland kommune. I tillegg er det etablert en del veier i forbindelse med næringsaktivitet (skogsdrift, vannkraft og seterdrift). Det er også tilfeller der veier som opprinnelig hadde et næringsformål, er blitt utbedret og fungerer i dag som en ferdselsåre for personbil. Ifølge intervjuene som Rannestad (2021) har gjort, er det en gjengs oppfatning at biltrafikk og annen motorferdsel har økt betraktelig de siste tiårene, i takt med utbygging av fritidsboliger. Vinterbrøytede veier kan være en utfordring for reindriften, både fordi de kan lede folk lenger inn i beiteområdene og fordi reinen følger veiene og dermed blir ledet til uønskede områder. Brøytekanter kan dessuten by på utfordringer både for reinen og gjeterne når disse skal forseres.

3.2.1.3 Industri

Ifølge Rannestad (2021) er omtrent 75 % av vannkraftpotensialet i Trollheimen vest for Nerskogen utbygd. Nyetablering av industri er ikke en stor trussel mot reindriften i Trollheimen per i dag, men for noen tiår siden ble store inngrep gjennomført. Rannestad skriver følgende om dette:

For 40-50 år siden medførte industriutvikling (særlig vasskraftutbygging) store inngrep (neddemming av betydelige arealer, anlegging av atkomstveier inn i skog- og fjellområder m.m.), men dette er i stor grad «døde» inngrep som ikke stresser rein og husdyr dersom det ikke medfører nevneverdig økning i ferdsel og trafikk. Neddemming medfører tap av betydelige arealer beiteland, men forutsatt at høyeste vannstand i magasinene ikke heves ytterligere fra dagens nivå, vil tap av beiteland og andre funksjonsområder ikke endre seg sammenliknet med det som har vært tilfellet i utredningsområdet de siste tiårene.

De regulerte magasinene utgjør over halvparten av vannoverflaten i området. Rehabilitering av anlegg skjer med jevne mellomrom. De største regulerte innsjøene er Foldsjøen, Gråsjøen og Gjevillvatnet. Andre store regulerte vann er Tovatna. I tillegg er en del mindre elver og bekker ført i tunell til de oppdemte magasinene. Lenger øst er Granasjøen et reguleringsmagasin. Kraftselskapenes aktivitet knyttet til tilsyn, drift og vedlikehold av de ulike anleggene utgjør en betydelig del av motorferdselen i landskapsvernområdet. Kraftlinjer går stort sett i daler og bebygde strøk (Rannestad 2021).

Svahøa skiferbrudd, som ligger i Grøndalen i Oppdal kommune, fikk ny konsesjon til utvidet drift i 2018. I den forbindelse ble det utarbeidet en konsekvensutredning for reindriften som påpeker at inngrepssituasjonen for reindriften i området er alvorlig og har medført endringer i beitebruk og trekkmønstre. Utredningen foreslår en rekke avbøtende tiltak (Danielsen og Riseth 2018). Ellers forekommer det en del mindre masseuttak, men ifølge Rannestad (2021) virker det ikke som at dette utgjør noen vesentlig utfordring for beitenæringene så fremt massetakene ikke utvides vesentlig.

3.2.1.4 Andre forstyrrelser

Ifølge Rannestad (2021) er motorferdsel i utmark en utfordring for reindriften i Trollheimen, særlig om vinteren. Motorferdsel i utmark foregår i all hovedsak som lovlig og organisert kjøring regulert gjennom kommunale avtaler om oppkjøring av skispor o.l., men også ulovlig motorisert ferdsel forekommer. Ellers er det i samme utredning oppgitt at løshunder er et økende problem for utmarksbeitende dyr, særlig rundt etablerte hyttefelt. Hundekjøring er ikke veldig utbredt i Trollheimen og det er ukjent om denne aktiviteten medfører utfordringer per i dag. I nordlig del av Igelfjellet i Orkland kommune er det planer om traseer for rekreasjonsløyper for snøskuter, med intensjon om å koble dem sammen med planlagte løyper i Melhus kommune samt eksisterende løyper i Midtre Gauldal og Rennebu kommuner. I og med at dette er vinterbeiteområde for Trollheimen sijte, er det grunn til å tro at dersom disse planene realiseres, vil de potensielt kunne medføre ytterligere forstyrrelser for reindriften i disse områdene.

3.2.2 **Konsekvenser av inngrepssituasjonen**

Som vi har gjort rede for, har det over lang tid vært et vesentlig press på reindriften i Trollheimen som følge av ulike typer inngrep og forstyrrelser. Et konkret eksempel på at inngrepssituasjonen har påvirket reindriften negativt, er at reinens trekk og beitemønstre er endret. Danielsen og Riseth (2018) skriver følgende:

Trollheimenflokken har redusert bruken av vår- og høstområdene på vestsiden av Trollheimen og har i større grad trukket ut i andre mindre attraktive områder og også over på områder øst for Nerskogenveien, som primært er høst-vinterbeite. Dette har vært en tiltagende tendens over år, med den har blitt så markert at situasjonen er klart annerledes i 2017 enn i 2010. Vi ser dette som et tegn på at den etablerte årssyklusen er begynt å komme i ulage. Dette innebærer både merarbeid og lite rasjonell beitebruk og kan over tid vise seg i reduserte vekter og svekket økonomisk resultat.

Det at reinen trekker tidligere enn før over på østsiden av Nerskogenveien (Grythattenområdet), medfører beiting i områder som bør spares til senere på høsten/vinteren. Vinterbeite er minimumsfaktoren for Trollheimen sijte, og det bør beites sparsomt i disse områdene i barmarkstiden når det er tilgang på andre beiteområder. Vi viser her til beitekartlegging utført av Holand (2008) og som senere er bekreftet av Danielsen og Riseth (2010), nemlig at slitasje i Grythattenområdet er relatert til at området også benyttes som barmarksbeite av rein (og i tillegg sauebeiting). Holand konkluderte med at området burde få ro noen år slik at lavmattene skulle vokse skikkelig til igjen, og at man da heller burde benytte Igelfjellet i større grad. Rein som trekker over i Grythattenområdet kan dessuten trekke nordøstover og inn i sekundærområdet i Ramsfjellet, noe som kan medføre konflikter med grunneiere og andre interesser (f.eks. jakt). I samarbeid med annen beitenæring, har Trollheimen sijte bygd et sperregjerde på Nerskogen som blant annet skal bidra til å hindre at rein trekker inn i Grythattenområdet for tidlig. Erfaringen fra reineierne så langt er at dette ser ut til å fungere greit, men at det vil ta litt lenger tid før man ser de endelige effektene av dette (Aanna Krihke Renander og Gustav Kant pers. medd.).

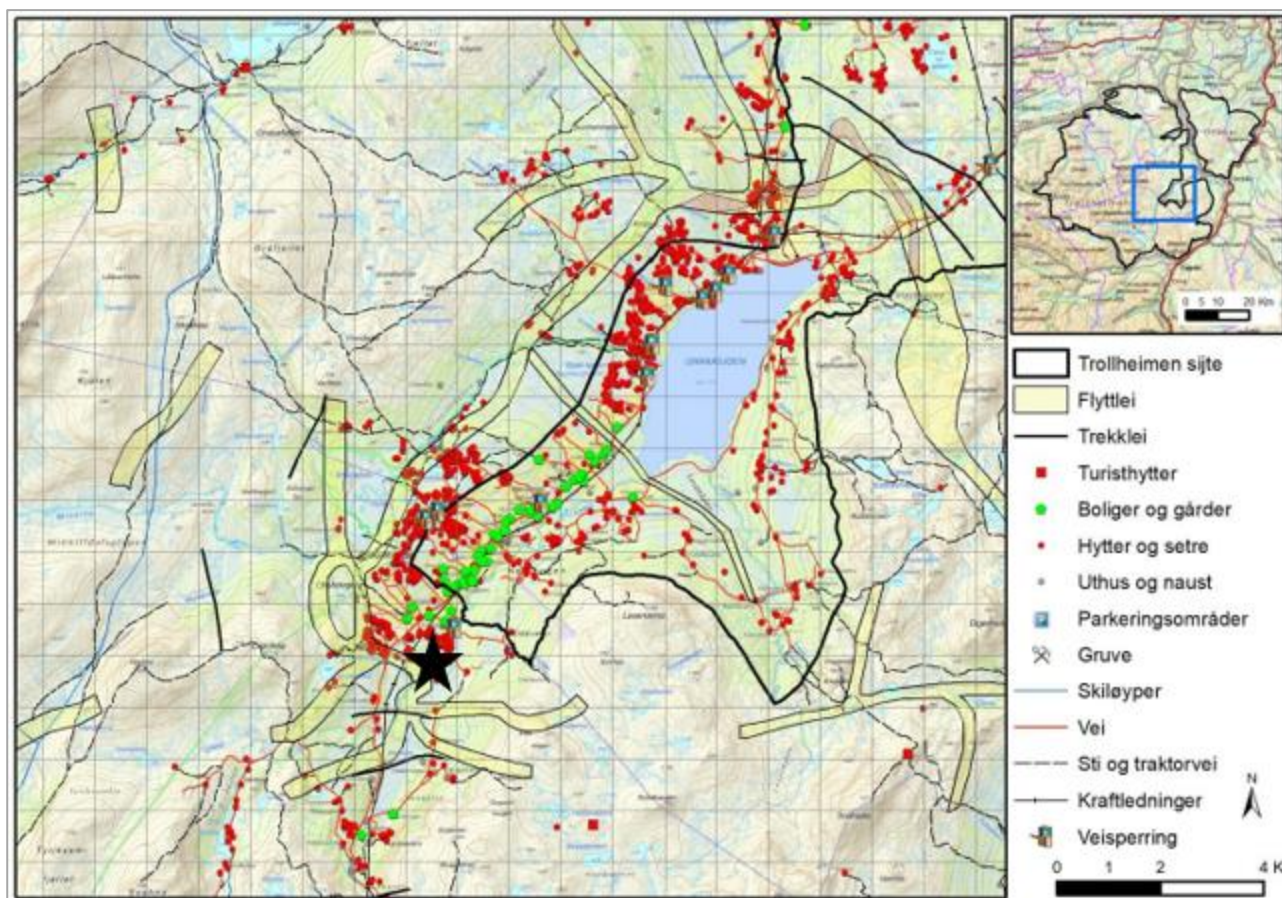
Endringer av reinens beitebruk og trekkmonster som følge av inngrep de senere årene gjelder også flere andre steder. Ifølge reieierne har f.eks. Resfjellet og omegn nord for Resdalen og Rindal blitt stadig viktigere de senere årene, både om våren (pga. ferdsel og forstyrrelser) og på førjulsvinteren (av mer praktiske årsaker). Bakgrunnen for denne endringen er blant annet økte forstyrrelser andre steder (Rannestad 2021). Det har ikke vært mulig for oss å gå nærmere inn på konkrete områder i forbindelse med vår utredning, men vi nevner likevel de områdene som ifølge Rannestad (2021) skiller seg ut som særlig påvirket av inngrep:

- Oppdal sentrum til Vora/Gisna
- Gjevillvassdalen og Skarvatnet (Oppdal kommune)
- Storlidalen (Oppdal kommune)
- Nerskogen (Oppdal/Rennebu kommune)
- Ifjellet (Midtre Gauldal/Orkland/Rennebu kommune)
- Vaulan, Resdalen, Helgetunmarka og omegn (Rindal/Orkland kommune)
- Vinddøldalen/Røsta vest for Tindfjellet (Surnadal kommune)

For utdypende vurderinger når det gjelder tålegrensen for reindriften, samt anbefalinger mht. fremtidig arealforvaltning av disse områdene, vises det til nevnte rapport.

Det som synes å være ganske påfallende, er at for de fleste av de mest belastete områdene er det også flyttleier for reindriften. Som tidligere nevnt, så er tilgangen på flyttleier, både innenfor ett og samme årstidsbeite og mellom årstidsbeiter, helt avgjørende for reindriften. Ikke bare for å styre reinens beitebruk, men også i forbindelse med samling og flytting av rein til gjerdeanlegg for skilling, merking og slakt. Flyttleiene er derfor å regne som reindriftenens «blodårer».

Flere av flyttleiene i Trollheimen er sterkt påvirket av inngrepene som er gjort i umiddelbar nærhet av, men også innenfor dem. Noen av flyttleiene går i praksis gjennom til dels tett bebygde hyttefelt noe som gjør dem svært sårbare overfor ytterligere utbygginger. Figur 3-9 og 3-10 er kartutsnitt (fra Rannestad 2021) som viser eksempler på områder med omfattende hyttebygging i områder med flyttleier for reindriften, dvs. i Nerskogenområdet og i områdene omkring Vaulan, Resdalen og Helgetunmarka. Her er det flere steder at reinen må flyttes gjennom relativt tett bebygde hytteområder. Dette krever ekstra ressurser for reindriften, både for å passe på at det ikke er forstyrrende elementer (f.eks. hunder) i leia når flyttingen skal pågå og ellers dersom flyttingen spoles som følge av forstyrrelser og man må foreta flere forsøk. Dersom flyttleier blir fysisk stengt eller ferdsel omkring den umuliggjør flytting med rein, kan dette i verste fall medføre at man ikke får tatt ut rein til slakt. Dette vil i så fall kunne medføre en svært krevende økonomisk situasjon for reindriften.

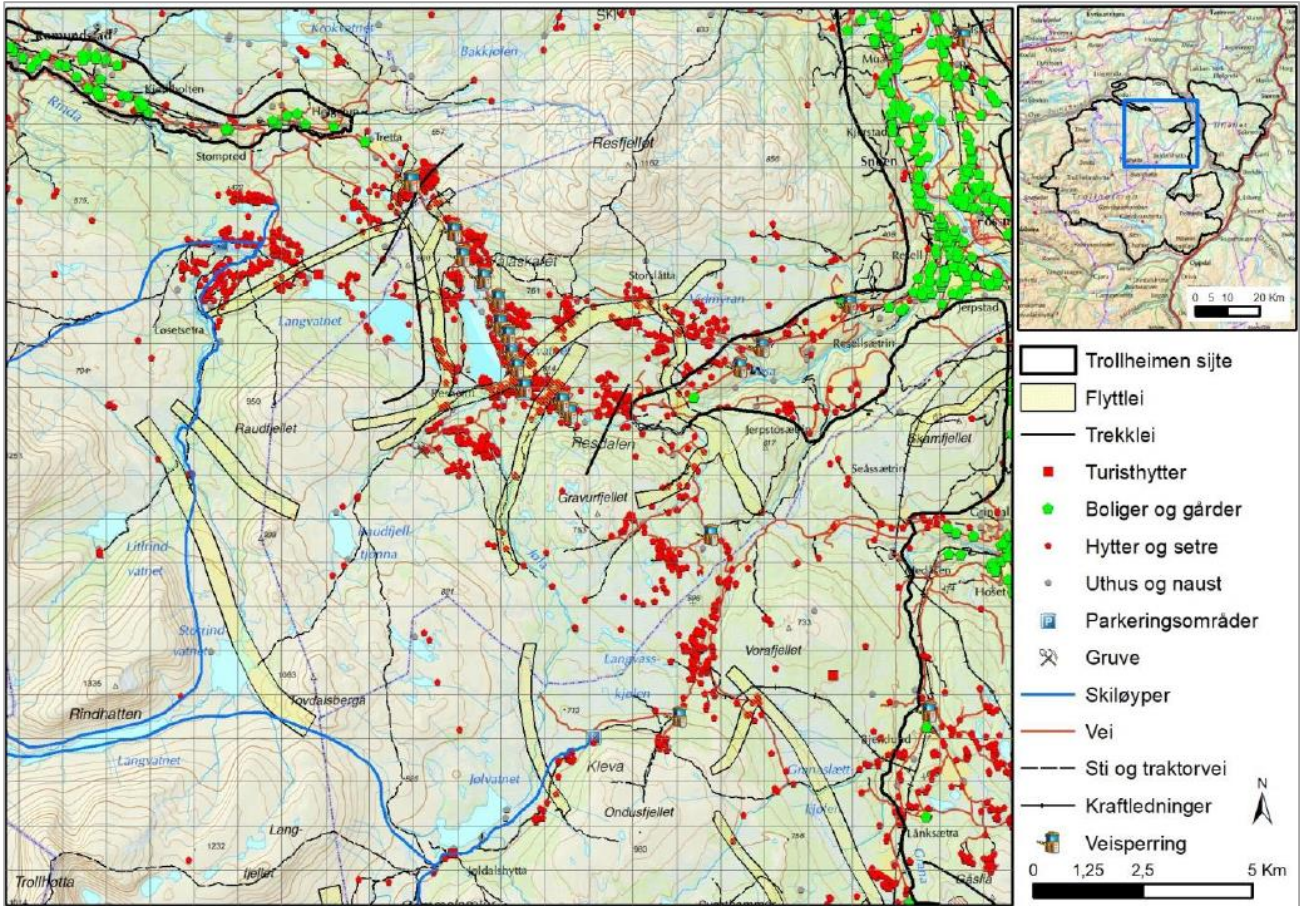
Figur 3-9 Kart over Nerskogenområdet som viser inngrepssituasjonen i områder med flyttleier for reindriften. Flyttleiene er vist med gule polygoner (Kilde: Rannestad 2021) Vi har markert merke- og slaktegjerdet på figuren med svart stjerne.

Flyttleien som går fra Grythatten-/Ramsfjellområdet, via Kreklingen og videre på vestsiden av Granasjøen og ned til anlegget på Nerskogen, er eksempel på en flyttleie som reindriften er helt avhengig av, men som også er meget belastet med inngrep (figur 3-9). Denne flyttleien er ved dårlig føre pr i dag så godt som eneste mulighet for å få flyttet rein fra østsiden av Granasjøen og til slakteanlegget på Nerskogen. Denne flyttleien er også omtalt i en landskapsanalyse for området Sørøyåsen-Ånegga fra 2002, og der utfordringene knyttet til ferdsel og forstyrrelser i tilknytning til flyttleien ble trukket frem allerede den gangen (Plankontoret 2002). I løpet av de drøye 20 årene som er gått etter dette, har det skjedd store hyttebygginger i disse områdene, noe som bl.a. er dokumentert av Rannestad (2021). For deler av denne flyttleien mangler reieierne for øvrig leieavtaler (Statsforvalteren og Plankontoret 2022), en faktor som forverrer situasjonen ytterligere. Reindriften benytter flyttleie over Stromyra ved Sørli/Gregosen på sørsida av Granasjøen, men denne flyttleien er ifølge reindriften også krevende selv ved gode vær- og føreforhold (Rannestad 2021). Nerskogen ligger ellers mellom de tre viktigste gjerdeanleggene i Trollheimen (Skrikhøa, Telmyran og Gregoseb på Nerskogen) og er derfor et meget sentralt område for reindriften årsdynamikk. I praksis er alle som driver med reindrift i Trollheimen, bosatt på Nerskogen.

Status for Trollheimen sjite

- med forslag til tiltak for å sikre varig tradisjonell samisk reindrift i Trollheimen
Oppdragsnr.: 52205874 Dokumentnr.: 1 Versjon: D02

Figur 3-10: Kart over Vaulan, Resdalen, Helgetunmarka og omegn som viser inngrepssituasjonen i områder med flyttleier for reindriften. Flyttleiene er vist med gule polygoner (Kilde: Rannestad 2021)

Ifølge flere kilder er det vurdert at tålegrensen for reindriften i Trollheimen når det gjelder arealinngrep er nådd. Viser her til konsekvensutredningen for Svahøa skiferbrudd som konkluderer med at «...det er mye som tilsier at tålegrensen for inngrep i Trollheimen Sijte allerede er overskredet. Det innebærer at det er tvilsomt om distriktet lenger har særlig evne til å tilpasse seg mer inngrep og forstyrrelser» (Danielsen og Riseth 2018). Vi viser også til Fylkesmannens innsigelse til detaljregulering for Ørnkjell hytteområde (Fylkesmannen i Sør-Trøndelag 31. august 2018) der det påpekes at tålegrensen for reindriften sannsynligvis er nådd i dette området. I utredning av reindriftsinteressene i forbindelse med Nasjonal ramme for vindkraft (Fylkesembetene i Trøndelag, Nordland, Troms og Finnmark 2018) blir det for Trollheimen sijte påpekt at:

Det har vært, og fortsatt er, et veldig stort press mht. fritidsbebyggelse i Trollheimen. Det er også meget stor aktivitet i tilknytning verneområdene og i randsonene til verneområdene. Dette, sett i sammenheng med at man har avtalebasert reindrift og utfordringer med rovdyr, gjør at belastningen samla sett er svært høy for reindrifta i Trollheimen. Det er knyttet særlig stor sårbarhet mht. flyttesystemet og minimumsbeitene. Inngrepssituasjonen, samt det at store deler av beitearealene er basert på frivillige leieavtaler, gjør det til tider ekstra vanskelig å holde reinen på lovlige områder.

Inngrepssituasjonen sett i sammenheng med andre faktorer, herunder økonomi og det at reindriften i stor grad er basert på velvilje fra grunneierne, er drøftet mer inngående i kapitlene 4.1 og 4.3.

3.3 Produksjon og lønnsomhetsutvikling

3.3.1 Slaktevekter og produktivitet

Tilgjengelig statistikk viser at det er høye og stabile slaktevekter i Trollheimen sijte. Gjennomsnittlige slaktevekter for okserein (1-2 år), simlerein (over 2 år) og kalv siste driftsår lå på hhv. 38,5 kg, 38,3 kg og 24,2 kg. Vi ser av tabellene 3-2 - 3-4 at tilsvarende tall for de siste 10 driftsårene ligger godt over snittet for Sør-Trøndelag/Hedmark reinbeiteområde. Tilsvarende tall på landsbasis for driftsåret 2020/2021 ligger på hhv. 31,8 kg, 32,2 kg og 19,4 kg. Se tabellene nedenfor som er hentet fra *Ressursregnskapet for reindriftsnæringen*. (Landbruksdirektoratet 2022).

Tabell 3-2 Gjennomsnittlige slaktevekter for okserein 1-2 år i de siste 10 driftsårene, basert på data fra listeførte/registrerte slaktebedrifter (Landbruksdirektoratet 2022).

REINBEITEDIS TRIKT	GJENNOMSNTTLIGE SLAKTEVEKTER OKSE 1-2 ÅR (kg)									
	12/13	13/14	14/15	15/16	16/17	17/18	18/19	19/20	20/21	21/22
3 - Elgå	31,9	30,7	31,8	30,1	29,8	28,9	30,6	30,4	27,8	29,6
2 - Riast/Hylling	34,8	34,5	36,1	34,9	34,9	31,4	32,4	32,0	30,8	31,8
1 - Essand	31,3	30,4	34,2	30,1	32,3	29,6	29,5	28,2	28,2	30,0
Trollheimen	38,0	38,5	38,6	38,2	38,0	38,1	37,7	38,2	35,9	38,5
SØR-TRØND./HEDM.	33,9	33,4	35,2	33,0	33,3	30,6	31,7	31,6	30,5	31,9

Landbruksdirektoratet 2022

Tabell 3-3 Gjennomsnittlige slaktevekter for simlerein over 2 år i de siste 10 driftsårene, basert på data fra listeførte/registrerte slaktebedrifter (Landbruksdirektoratet 2022).

REINBEITEDIS TRIKT	GJENNOMSNTTLIGE SLAKTEVEKTER SIMLE > 2 ÅR (kg)									
	12/13	13/14	14/15	15/16	16/17	17/18	18/19	19/20	20/21	21/22
3 - Elgå	33,4	30,8	34,6	31,7	31,6	32,0	33,4	32,3	32,1	33,2
2 - Riast/Hylling	34,5	33,1	36,2	36,0	35,0	33,0	33,9	33,1	36,1	35,9
1 - Essand	31,0	31,2	33,9	32,8	33,9	30,6	31,5	32,0	33,1	33,0
Trollheimen	36,6	36,4	38,2	39,1	38,1	37,7	38,8	38,0	40,6	38,3
SØR-TRØND./HEDM.	33,0	32,3	35,4	34,2	33,9	32,6	33,2	33,0	34,6	34,3

Landbruksdirektoratet 2022

Tabell 3-4 Gjennomsnittlige slaktevekter for kalv de siste 10 driftsårene, basert på data fra listeførte/registrerte slaktebedrifter (Landbruksdirektoratet 2022).

REINBEITEDIS TRIKT	GJENNOMSNTTLIGE SLAKTEVEKTER KALV (kg)									
	12/13	13/14	14/15	15/16	16/17	17/18	18/19	19/20	20/21	21/22
3 - Elgå	21,6	21,9	21,1	19,7	20,7	20,1	19,2	19,7	19,1	20,0
2 - Riast/Hylling	21,7	22,2	22,3	22,5	22,7	20,6	20,6	19,9	20,1	20,5
1 - Essand	19,6	20,2	20,0	20,0	21,7	19,5	18,7	18,5	18,9	19,0
Trollheimen	24,0	25,3	25,2	23,8	24,7	23,3	24,4	21,8	23,8	24,2
SØR-TRØND./HEDM.	21,2	21,8	21,7	21,3	22,3	20,4	20,2	19,7	19,9	20,4

Landbruksdirektoratet 2022

Produksjon per rein i vårflokk er også meget høy og stabil for Trollheimen sijte. Tallene for 2020/2021 og 2021/22 viser at Trollheimen ligger i øvre sjikt i forhold til de andre reinbeitedistriktene i Sør-Trøndelag/Hedmark reinbeiteområde, se tabell 3-5. Tallene ligger for øvrig også helt i øvre sjikt på landsbasis (Landbruksdirektoratet 2022),

Tabell 3-5 Totalt slakteuttak og slaktekvantum (inkludert privat salg for eget forbruk), prosentvist slakteuttak og produktivitet driftsåret 2021/22. Prosentvis slakteuttak og produktivitet er beregnet i forhold til antall rein ved driftsårets start (korrigert reintall per 1.4.2021). Med produksjon per livrein menes slakteuttak og reintallsending omregnet til kg per rein i vårflokk (Landbruksdirektoratet 2022).

REINBEITEDISTRIFT	TOTALT	TOTALT	SLAKTE-	SLUTTAK	PRODUKSJON	
	SLUTTAK	SLKANTUM	PROSENT	pr.livrein	pr. livrein	
	(antall dyr)	(antall kg)	(% av vårflokk)	(kg/dyr)	(kg/dyr)	
	21/22	21/22	21/22	21/22	20/21	21/22 ¹
3 - Elgå	1 914	45 789	66 %	15,8	8,5	15,7
2 - Riast/Hylling	3 062	74 336	61 %	14,8	11,9	14,7
1 - Essand	2 348	54 589	54 %	12,6	12,1	12,9
Trollheimen	877	24 054	55 %	15,0	13,4	15,3
SØR-TRØND./HEDM.	8 201	198 768	59 %	14,3	11,4	14,4

Landbruksdirektoratet 2022

1 Siste års produktivitetstall er foreløpig da det dels er beregnet på grunnlag av ukorrigerede reintall.

De samme statistikkene er benyttet i Danielsen og Riseth (2010), og tallene derfra viser at det har vært tilnærmet samme trend med høye og stabile slaktevekter og god produksjon helt tilbake til driftsåret 1999/2000. Vi viser også til sijtebilde for Trollheimen som bekrefter de samme trendene (Statsforvalteren i Trøndelag 2020). Sijtebildet viser i tillegg utviklingen av slaktevekter for kalv helt fra driftsåret 1984/85 og frem til 2018/19. Vektene økte gradvis frem til ca. år 2000, og har vært relativt stabile etter dette (med mindre variasjoner).

Når det gjelder tap, har tapstallene for Trollheimen sijte ligget omtrent på snittet for resten av Sør-Trøndelag/Hedmark reinbeiteområde de siste 20 årene (Landbruksdirektoratet 2022). Sør-Trøndelag/Hedmark reinbeiteområde ligger også forholdsvis lavt i forhold til de andre reinbeiteområdene i Norge når det gjelder tap. For driftsåret 2021/22 lå totaltapet for Trollheimen på 9%, som også var snittet for resten av reinbeiteområdet (se tabell 3-6). Sijtebilde for Trollheimen sijte viser at totaltapet har vært ganske stabilt i driftsårene fra 1996/1997-2018/2019, men sannsynligvis noe økning (utreder har ikke regnet på dette). Når det gjelder tap til rovdyr, er det ifølge statistikken jerv som er den største skadevolder. De siste 10 årene utgjør erstatning for tap forårsaket av jerv ca. 50% av utbetalt erstatning. Erstatning for tap forårsaket av kongeørn utgjør ca. 30 %, mens erstatning for ukjent fredet rovdyr utgjør ca. 20 %. Det er også noe tap til gaupe (Kilde: www.rovbase.no).

Tabell 3-6 Tap av kalver og voksne dyr i driftsåret 2021/22 for Sør-Trøndelag/Hedmark reinbeiteområde. Kalvetap er fordelt før og etter merking. Prosentvise kalvetap er beregnet i forhold til antall kalver våren 2021, prosentvis tap av voksne dyr er beregnet i forhold til antall rein ved driftsårets start (korrigert reintall per 1.4.2021). Prosentvise totaltap er beregnet i forhold til summen av antall rein i vårflokk og antall fødte kaler våren 2021 (Landbruksdirektoratet 2022).

REINBEITEDISTRIKT	TAP AV KALVER			TAP AV VOKSNE DYR			SAMLET TAP	PROSENTVISE TAP		
	F. merk.	E. merk.	Totalt	Okse	Simle	Totalt		Kalv	Voksne	Totalt
3 - Elgå	- ¹	- ¹	361	11	21	32	393	17 %	1 %	8 %
2 - Riast/Hylling	422	207	629	47	91	138	767	16 %	3 %	9 %
1 - Essand	310	206	516	66	113	179	695	17 %	4 %	9 %
Trollheimen	138	56	194	10	49	59	253	17 %	4 %	9 %
SØR-TRØND./HEDM.	- ¹	- ¹	1 700	134	274	408	2 108	17 %	3 %	9 %

Landbruksdirektoratet 2022

3.3.2 Økonomisk lønnsomhet

Det øvre reintallet på 1600 dyr i vårflokk er fastsatt med grunnlag i driftsplanen som ble utarbeidet i 1985. Antallet sijteandeler som er fem, ble fastsatt av Reindrifststyret i 1994 (sak 22/94). Dette betyr en fordeling på 320 rein pr sijteandel. Reintall pr sijteandel ligger med dette relativt lavt sammenliknet med reinbeitedistriktene i samme reinbeiteområde, og landet ellers. Tabell 3-7 viser gjennomsnittlig reintall pr sijteandel i Trollheimen sammenliknet med tall for Sør-Trøndelag/Hedmark reinbeiteområde og Nord-Trøndelag reinbeiteområde.

Tabell 3-7: Gjennomsnittlig reintall pr sijteandel den 31.3.2022, og fastsatt øvre reintall for alle reinbeitedistrikt fordelt på antall sijteandeler for hhv. Nord-Trøndelag og Sør-Trøndelag/Hedmark reinbeiteområde. Tilsvarende tall er oppgitt for Trollheimen sijte. (I tallene for Sør-Trøndelag/Hedmark reinbeiteområde er ikke tall for Trollheimen sijte inkludert)

	Gjennomsnittlig reintall per sijteandel per 31.3.2022 *	Gjennomsnittlig fastsatt øvre reintall per sijteandel*
Nord-Trøndelag reinbeiteområde	360	420
Sør-Trøndelag reinbeiteområde	490	510
Trollheimen sijte	320	320

* Ressursregnskapet for reindrifsnæringen 2021/2022

Som kompensasjon for det lave reintallet ytes det særskilt tilskudd til sijteandelene i Trollheimen, både for å dekke spesielle kostnader og for de ulempene man har rent økonomisk som følge av de gitte rammebetingelsene, jf. forskrift 26. juni 2018 nr. 1031 om tilskudd til reinbeitedistrikter og reinlag § 1-5. Ifølge kommentaren til bestemmelsen henviser begrepet «gitte rammebetingelser» til at sijteandelene i Trollheimen har et lavt reintall, og ikke får lov til å øke dette på grunn av fare for konflikt med landbruket (Landbruksdirektoratet 2022).

Danielsen og Riseth (2010) vurderte at det spesielle tilskuddet som gis til reieneierne i Trollheimen ikke kompenserer for inntektsgapet mellom dette reinbeitedistriktet og reinbeiteområdet for øvrig. De hevder også at det er god grunn til å anta at gjennomsnittsinntekten blant sijteandelene i Trollheimen ligger godt under det som er gjennomsnittsinntekten for Sør-Trøndelag/Hedmark reinbeiteområde. Med bakgrunn i sine vurderinger, og med forutsetninger om at slakt tas ut så tidlig som mulig etter brunsten samt mer styrt

beitebruk, anser de at et reintall på 2500 gir et godt rom for 5 sijteandeler. Også Olli (2006) kommer til de samme vurderingene mht. den økonomiske situasjonen. Det ekstraordinære tilskuddet til reindriften i Trollheimen er økt etter dette, men vi har ikke hatt mulighet til å beregne hvorvidt tilskuddet dekker inntektsgapet i forhold til sammenliknbare reinbeitedistrikt.

3.4 Klimaendringer

Reindriften er en arealkrevende utmarksnæring som er avhengig av å ha tilgang på ulike beitekvaliteter til ulike årstider. De senere årene har klimaet endret seg, noe som reindriften særlig har merket i form av endrede vintre. Beitekrisen som har vært de seneste vintrene i reindriften-Norge, bekrefter dette. Det er også gjort studier som viser at beitenes påvirkes av klimaendringene. Riseth og Tømmervik (2017) mener vi må regne med fire hovedeffekter for reindriften frem mot år 2100:

Økte temperaturer sommer, høst og vår fører til:

1. *Gjengroing og forbusking av åpne heisamfunn samt heving av skog- og tregrense med reduksjon av både sommerbeite- og vinterbeiteområder som ligger i subalpine og lavalpine områder, for eksempel Finnmarksvidda.*
2. *Lengre vekstsesong og dermed forskyvning i balansen mellom bruk av vinter- og barmarksbeiteområder.*

Økte vintertemperaturer vil få to hovedeffekter for beitetilgjengelighet som er regionalt forskjellige:

3. *Kontinentale områder vil få mer usikre vintre, først og fremst som følge av sannsynligheten for hyppigere frysetine-sykler og påfølgende «låsing» av beiter.*
4. *Kystnære områder vil bli mindre usikre som vinterbeiteområder på grunn av at middeltemperaturen det meste av vinteren vil ligge over null grader og is og snø vil fortere tine bort*

Kunnskapsgrunnlaget og behovet for forskning om betydningen av klimaendringer for reindriften er grundig behandlet av Hansen m.fl. (2021).

Ifølge reieneierne i Trollheimen har endringene særlig gjort seg gjeldende om vinteren. Vintrene har blitt mer ustabile og det har blitt mer vind. Man har fått et mer fuktig klima som følge av mer nedbør og høyere temperaturer. Dette kan medføre at beitenes blir mindre tilgjengelig for reinen som følge av hardpakking av snø og ising. Perioder med mangel på snø medfører også utfordringer ved at reinen trekker over lengre avstander og går mer spredt, samtidig som at reingjeterne ikke har like store muligheter til å benytte snøskuter.

Det er grunnlag for å tro at klimaendringer vil påvirke reindriften i Trollheimen også i fremtiden, særlig med bakgrunn i at nettopp vinterbeite er minimumsfaktoren, og fordi store deler av leieavtalene i vinterbeitene pr i dag er sagt opp. Man må derfor kunne forvente at reindriften i fremtiden må ha større fleksibilitet når det gjelder arealer og at det vil kunne bli behov for større/andre vinterbeiter og luftingsområder om sommeren. En analyse av potensielle effekter av klimaendringene på reindriften i Trollheimen, ligger imidlertid ikke innenfor rammene for vår utredning og vi går ikke nærmere inn på dette her.

3.5 Rettsgrunnlaget

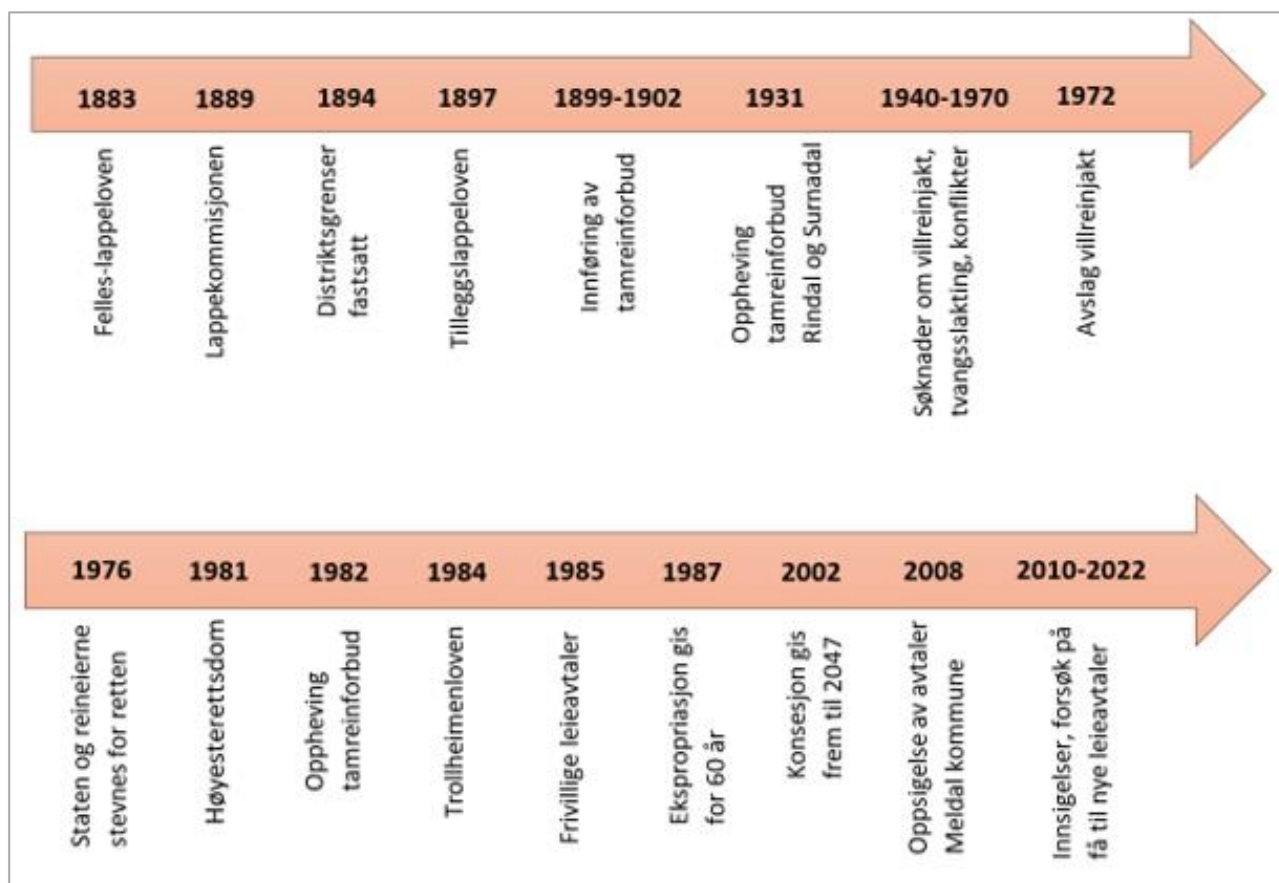
For å kunne gi en forståelse av rettsstatusen slik den foreligger i dag, ser vi det som nødvendig å ta et historisk tilbakeblikk før vi gjør nærmere rede for forståelsen og praktiseringen av rettighetsgrunnlaget. Kunnskapsgrunnlaget som er benyttet som utgangspunkt for dette kapitlet, er hovedsakelig hentet fra Olli (2006), Danielsen og Riseth (2010) og Severinsen (2012). For en mer detaljert fremstilling vises det til disse kildene, samt til kildehenvisningene i disse. Andre kilder som er benyttet, er oppgitt med henvisninger i teksten.

3.5.1 Tamreindrift i Trollheimen frem til Høyesteretts dom i 1981 (Trollheimendommen)

Hvor langt tilbake det er mulig å spore at det har vært samisk reindrift i Trollheimen er usikkert, men nyere arkeologiske undersøkelser viser at det har vært samer i Trollheimen flere hundreår tilbake. Ifølge ulike skriftlige kilder skal det ha vært samer i området helt tilbake til 1600- og 1700-tallet. I kirkebøker er det dokumentert at det ha vært samer i området gjennom hele 1800-tallet. I stor grad er dette opplysninger som er blitt kjent etter at Høyesterett i 1981 avsa sin dom i Trollheimensaken, og vi kommer tilbake til dette under vår behandling av Trollheimendommen i kapittel 4.3.1.

Dagens reineiere i Trollheimen er etterkommere av reindrifsfamiliene som hadde tilhold i området fra 1870-årene og utover. Den allmenne samiske oppfatning er likevel entydig; Trollheimen har vært et bruksområde for samiske reineiere i århundrer. Selv om nåværende familier stammer fra reineiere som flyttet dit fra andre områder på slutten av 1800-tallet, så oppfatter de seg som ledd i en felles samisk tradisjon fra tidligere generasjoner i området (Gaukstad 1982).

Ettersom det har vært mange og lange prosesser gjennom en lengre tidsperiode, har vi for enkelthetens skyld utarbeidet tidslinjer med de mest avgjørende historiske hendelsene for reindriften i Trollheimen fra slutten av 1800-tallet, se figur 3-11.

Figur 3-11 Forenklet fremstilling av tidslinje som viser de viktigste og mest avgjørende historiske og juridiske hendelsene for reindriften i Trollheimen fra 1883 og frem til i dag.

3.5.1.1 1800-tallet

Med bakgrunn i økningen i folketallet utover 1800-tallet, ble gårder delt opp i flere bruk og marginale fjelldaler ble utnyttet til beitebruk av husdyr. Dette medførte at reinen kom inn på setervoller og gjorde skade på høystakker, og konflikter mellom reindriften og jordbruket utviklet seg. Med bakgrunn i dette ble Felleslappeloven 1883 vedtatt, og det ble i denne loven gitt hjemmel til opprettelsen av reinbeitedistrikt.

I 1889 oppnevnte myndighetene en kommisjon – Lappekommissionen (heretter Lappekommisjonen) - som fikk i oppdrag å foreslå “*Fastsættelse af Grændserne for Lappernes Betesrett samt til ordning forøvrigt af Forholdet mellem disse og de Fastboende*” i Hedmark og Sør- og Nord-Trøndelag. Kommisjonen avga sin utredning i juli 1892 (Lappekommissionen 1892) og foreslo distriktsgrenser ut fra hvor de fant at samene hadde hevdvunnen rett til beiteområder. Kommisjonen laget også et utkast til en tilleggslov for reindriften i Sør-Norge.

I 1894 ble distriktsgrensene fastlagt, og på grunnlag av Lappekommisjonens utredning ble det ikke etablert et reinbeitedistrikt i Trollheimen. Kommisjonens begrunnelse var at samene ikke hadde benyttet dette området i så lang tid at de hadde ervervet beiterett der (Lappekommissionen 1892 s. 16-18, jf. s. 29). Figur 3-12 viser avgrensning av konsesjonsområdet for reindriften i Trollheimen i forhold til distriktsgrensene slik de ble trukket opp av Lappekommisjonen og fortsatt er gjeldende i dag.

Figur 3-12 Oversiktskart som viser avgrensning av Trollheimen sijte i forhold til de samiske reinbeitedistriktene i øst og nord. Kartdata: Landbruksdirektoratet og Statens kartverk. Illustrasjon: Norconsult AS.

Ved Tilleggslappeloven 1897 ble det slått fast at reindrift utenfor reinbeitedistrikt kun var tillatt dersom grunneierne ga tillatelse. I tillegg inneholdt Tilleggslappeloven en hjemmel for å innføre tamreinforbud, noe

som i perioden 1899 – 1902 ble benyttet i Trollheimen, med unntak for Meldal kommunes del av Trollheimen.

Bakgrunnen for at myndighetene innførte ordning med reinbeitedistrikt hvor de samiske reieierne ble solidarisk ansvarlig for skade som rein gjorde på innmark, og forbud mot tamreinbeite som i praksis ble innført utenfor reinbeitedistriktene, var å beskytte jordbruket. Dette må ses i sammenheng med datidens holdning til forholdet mellom jordbruk og reindrift hvor følgende uttalelse fra Lappekommisjonen nok er betegnende for myndighetenes (og kommisjonens) holdning:

Men ogsaa naar man skal veie Lappernes og de Fastboendes gjensidige Rettigheder og Forpligtelser mod hinanden, kan man ikke glemme deres Næringsveies forskjellige Vilkaar, og at Jordbrugeren under det flittige og møisommelige kultiverende Arbeide ofte er paalagt store Tyngsler og Byrder, medens Lappen, hvis Tilværelse vexler mellem Strabadser og Dovenskab, som Regel gaar ganske fri for saadanne.

Samtidig var det av betydning at den rådende oppfatning hos samtidens forskere og myndighetene - basert på den såkalte "fremrykningsteorien" som på slutten av 1880-tallet ble målbåret av bl.a. professor Yngvar Nielsen (Nielsen 1889-1890) - var at samene var inntrengere i områder som den jordbrukende befolkning hadde tatt i bruk lenge før dem. Professor Nielsens oppfatning om at samene først kom til Røros rundt 1750 er senere tilbakevist av flere forskere (blant annet Bergsland 1974), uten at vi finner grunn til å gå nærmere inn på dette her.

3.5.1.2 1900-tallet

Dette århundret preges av mye uro og konflikter for reindriften i Trollheimen. Med hjemmel i Tilleggslappeloven 1897 ble det i 1899-1902 innført tamreinforbud i alle kommuner i Trollheimen unntatt Meldal kommune, se figur 3-13. Dette medførte at de fleste reindriftsfamiliene flyttet vekk fra Trollheimen, mens de som ble igjen, prøvde å drive med basis i Meldal kommune, samt avtaler med private grunneiere i Storlidalen i Oppdal.

Lappefogd I.B. Herstads årsberetninger (som er transkribert av Anders Løøv) er en pålitelig kilde som gir et innblikk i reindriften i Trollheimen rundt forrige århundreskifte. I årsberetningen for 1899 står det at Ole Nilsen Kant og Klemmet Jonassen ikke hadde noen planer om å flytte fra «Meldalsfjeldene og tilstøtende trakter», og de betalte bøter og erstatning på skade som reinen påføre setrer og slåtter i Rindal og Oppdal. I Rindal ble det innført tamreinforbud i juli 1899. Samme forbud ble innført i Sunndal og Surnadal i desember samme år.

Ifølge årsberetningen for 1900 var kun Ole Nielsen Kant igjen i Trollheimen, der han hadde reinflokken «om Trolldheimen og Fjeldene om Storlien på Opdals Herreds Område». På det tidspunkt var det ennå ikke innført tamreinforbud i Oppdal.

I årsberetningen for 1901 skriver lappefogden at Ole Nielsen Kant hadde blitt bøtelagt for ulovlig beiting i Trollheimen med hjemmel i Tilleggslappeloven 1897 § 1. I møte med lappefogden hadde Ole Nielsen Kant opplyst at han hadde tillatelse til å beite med rein i traktene ved Storlidalen og Gjevilvatnet.

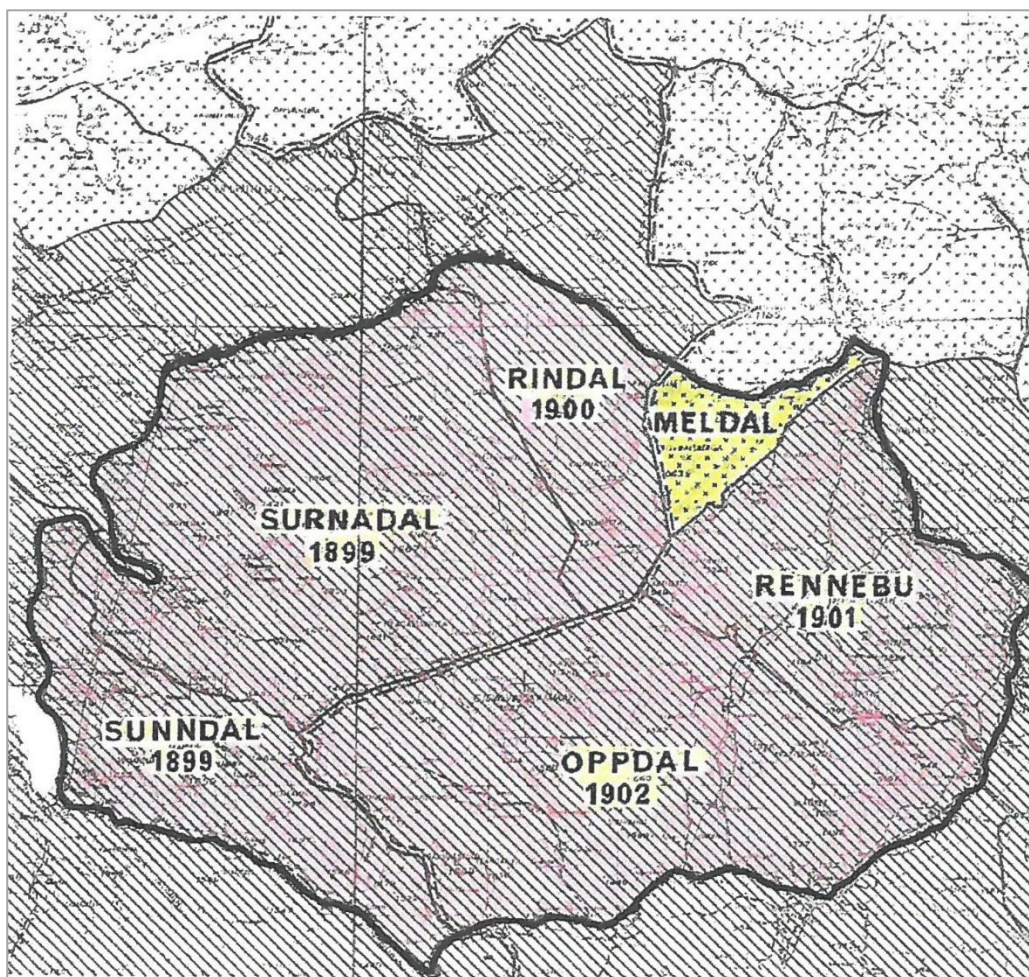
Også ifølge årsberetning for 1902 hadde Ole Nielsen Kant sin reinflokk sørover til Storlidalen og Gjevilvatnet der han hadde tillatelse til å ferdes med rein, og det «uagtet Opdals Herredstyrelse har erhvervet Kongelig Resolution for at §3 i tillæggsloven af 25.juli 1897 gjøres gjeldende for Herredet». Tamreinforbudet ble innført 15. juli 1902 i Oppdal. I august samme år hadde lappefogden møte med lensmannen og ordføreren i Oppdal, og han hørte ikke noe ufordelaktig om Ole Nielsen Kant og hans reindrift i Oppdal.

I 1903 hadde lappefogden møte med Ole Nielsen Kant og bofaste i Meldalen. Kant hadde fremdeles reinflokken på Opdals grunn og hadde blitt ilagt en bot som han hadde vedtatt og betalt. I 1904 hadde lappefogden to møter med Ole Nielsen Kant, som fortsatt beitet med sine reinflokker i trakten om «Djælevatnet, om Trolldheimen samt Stordalen» (Storlidalen), og lappefogden mente det var «besynderligt» at grunneierne ikke foretok seg noe «til hans fjernelse».

Utover 1900-tallet var det uansett utfordrende tider med rettslige konflikter mellom reineierne og bønder (grunneiere), særlig på grunn av tamreinforbudene og beitekonflikter i Oppdal. Noen av forbudene (i Rindal og Surnadal) ble opphevet i 1931, bl.a. for å legge forholdene til rette for tamreinlag drevet av bygdefolk. Forbudene i resten av kommunene ble opphevet så sent som i 1982. (Se Landbruksdepartementets brev april 1982 til Norsk Lovtidend (ref. 901/82 R/L AGA/IN) hvor bl.a. de resterende tamreinforbudene i Trollheimen ble opphevet.)

Under andre verdenskrig lot samene reinflokkene spre seg, i frykt for at tyskerne skulle gjøre beslag og dra nytte av reinkjøttet. Dette resulterte i at de mistet kontrollen på reinen som etter hvert ble forvillet. Tiden etter dette bar preg av konflikter og tvangsslaktinger. Bl.a. ble det av lensmannen i Oppdal allerede i 1945 gitt tillatelse til å skyte 75 tamrein, med hjemmel i reindriftsloven. Avskyting av umerket og forvillet tamrein resulterte i flere rettssaker, der Nordmøre herredsrett på 1960-tallet kom til at den umerka reinen måtte betraktes som villrein og var underlagt jaktlovens bestemmelser. Dette vekte villreininteressen blant en del grunneiere, som ved flere anledninger søkte om villreinjakt frem til 1970-tallet. Alle søknadene ble avslått, frem til 1971 da Landbruksdepartementet vedtok å åpne for villreinjakt med virkning fra høsten 1972. Vedtaket ble kritisert og etter en debatt i Stortinget besluttet regjeringen at det ikke skulle åpnes for villreinjakt i Trollheimen.

Figur 3-13: Kartet viser områdene der det ble innført tamreinforbud i Trollheimen i 1899-1902. Det var kun i Meldal kommune at tamreinforbud ikke ble innført, men her måtte samene innhente tillatelse fra grunneierne. I 1931 ble tamreinforbudene opphevet, blant annet for å legge forholdene til rette for tamreinlag som ble drevet av bygdefolk. (Kilde: Kartet er sakset ut fra Severinsen 2012)

3.5.2 Trollheimendommen

I 1976 tok en del grunneiere i Oppdal og Surnadal ut stevning mot staten og reindriften, bl.a. med påstander om ulovlig beiting, ulovlig utdriving og slaktning av villrein, samt krav om erstatning for ulovlig tamreindrift på deres eiendommer. Mot staten ble det krevd erstatning for at reindriftsloven ikke var håndhevet av myndighetene og at myndighetene hadde gjort seg skyldig i ulovlig nekting av villreinjakt. Saken mot staten endte med et forlik, mens saken mot reineierne endte med dom i Høyesterett i 1981 (Rt. 1981 s.1215). Høyesterett mente at samene ikke hadde en historisk ervervet rett til å drive reindrift på de områder som saken gjaldt og at reineierne heller ikke hadde ervervet en individuell rett til beite med grunnlag i hevd eller alder tids bruk. Høyesterett la stor vekt på de undersøkelser som Lappekommisjonen gjorde i 1889-1892 og la også til grunn at innføringen av tamreinforbudene i Trollheimen var gyldige. En mer inngående drøfting av Trollheimendommen og betydningen den har hatt og fortsatt har for reindriften i dag, er gjort i kapittel 4.

3.5.3 Midlertidige konsesjoner

Etter at det var avsagt dom i Høyesterett i 1981, var det klart at reineierne måtte søke om konsesjon for å kunne drive lovlig reindrift i Trollheimen (jf. reindriftsloven 1978 § 5). I 1982 ble det gitt en midlertidig tillatelse til reindrift med inntil 1 500 rein i vårflokk på områder som enten var eid reineierne eller hvor grunneierne hadde gitt samtykke. Samtidig ble det etter krav fra grunneiere i Oppdal og Surnadal gitt pålegg om utdriving av ulovlig beitende rein. Grunneierne tok imidlertid ut stevning mot staten med påstand om at den midlertidige tillatelsen til reindrift var ulovlig. Fra samiske organisasjoner ble det samtidig fremmet krav om at fortsatt samisk reindrift i Trollheimen måtte bli sikret.

Søknader fra familiene Renander og Kant om konsesjon til tamreindrift i Trollheimen ble innsendt sommeren 1983. For å få konsesjon var det et vilkår at reindriften ble drevet på lovlig område, dvs. enten på egen grunn eller med tillatelse av vedkommende grunneiere. På dette tidspunkt var de tidligere forbudene mot tamreindrift i Trollheimen opphevet.

I første omgang ble det i 1984 gitt midlertidige konsesjoner innenfor avgrensede områder i Trollheimen. Vedtakene ble påklaget av reieiere og grunneiere. Partene hadde ikke tro på ordnede forhold med disse tillatelsene, i tillegg til at det var usikkerhet knyttet til den videre utviklingen av enkeltvis leieavtaler. Klagene over de midlertidige konsesjonene ble ikke tatt til følge ved kongelig resolusjon 12. oktober 1984. I foredraget til resolusjonen uttalte departementet bl.a. at de midlertidige konsesjonene *“oppretholdes inntil begge familienes fortsatte reindriftsutøvelse er sikret ved et varig rettsgrunnlag, enten ved langsiktige leieavtaler med grunneiere eller ved ekspropriasjon av rett til reindrift i medhold av”* forslaget til lov om reindrift i Trollheimen som samme dag ble vedtatt av regjeringen (Ot.prp. nr. 12 1984-1985).

3.5.4 Trollheimenloven

Regjeringens forslag til en egen lov om reindrift i Trollheimen ble som nevnt fremmet i oktober 1984. I begrunnelsen for lovforslaget uttalte departementet at man ønsket å sikre fortsatt reindrift i Trollheimen, både fordi dette var en god utnyttning av naturressursene i området, og fordi en mulig avvikling av den samiske reindriften i Trollheimen ville kunne bety en svekkelse av grunnlaget for den sørsamiske kultur som befant seg i en meget utsatt stilling i samfunnet.

Proessen med konsesjonsbehandling etter reindriftsloven 1978 § 5 på grunnlag av grunneiersamtykke til reindrift, hadde etter departements mening ikke ført til et tilstrekkelig rettsgrunnlag for de daværende reindriftsutøvere på lengre sikt. Disse avtalene var kortsiktige, og departementet pekte også på at arealgrunnlaget ikke var tilstrekkelig for alles vedkommende til *“varig drift”*. Det var omtvistet hvor langt hjemmelen i reindriftsloven § 5 rakk som grunnlag for tillatelse til reindrift i Trollheimen, og departementet fant det ikke lenger forsvarlig fortsatt å basere tillatelse til reindrift på den ordinære prosedyren etter reindriftsloven § 5. Samtidig var det på det rene at verken reindriftsloven eller annen lov inneholdt ekspropriasjonshjemmel som kunne anvendes i Trollheimen slik at ekspropriasjon av rett til reindrift i Trollheimenområdet forutsatte en ny lovhjemmel.

Status for Trollheimen sje

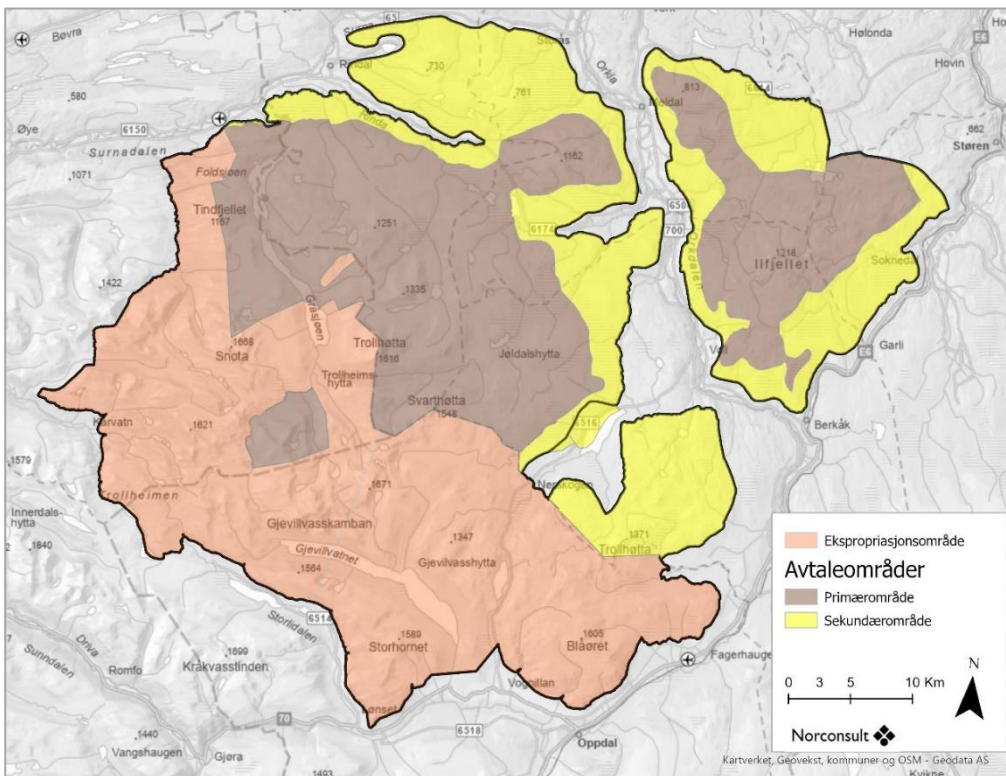
- med forslag til tiltak for å sikre varig tradisjonell samisk reindrift i Trollheimen
Oppdragsnr.: 52205874 Dokumentnr.: 1 Versjon: D02

Formålet med ekspropriasjonshjemmelen som ble foreslått i lovutkastet, var å sikre det rettslige grunnlaget for fortsatt reindrift i det omfang som konsesjonsbehandlingen hadde vist at det var grunnlag for i Trollheimenområdet. Generelt ble det vist til at tvangsinngrep likevel bare ville være aktuelt i den grad det var helt nødvendig for å få til rettmessig reindrift under ordnede forhold, men at det samtidig var nødvendig at ekspropriasjon eventuelt ble gjort gjeldende for et "sammenhengende område i fjell og utmark, for å oppnå lovens formål om å sikre et permanent grunnlag for rettmessig og ordnet reindrift".

I merknadene til ekspropriasjonsbestemmelsen (§ 3) pekte departementet på at et vilkår for ekspropriasjon var at dette finnes nødvendig for å sikre fortsatt samisk reindrift i området, noe som innebar at ekspropriasjon ikke kunne gjøres gjeldende for eiendommer hvor grunneier og reindrifutøverne inngikk avtale som muliggjorde reindrift i samsvar med lovens krav til forsvarlig drift. Videre la departementet til grunn at ekspropriasjonsvedtak i medhold av loven "vil gjøres uten tidsavgrensning", slik at erstatning i henhold til oreigningsloven § 22 skal gis som en engangssum.

Under Stortingets behandling av proposisjonen var det alminnelig enighet om at den samiske tamreindriften i Trollheimen skulle opprettholdes, jf. Innst. O. nr. 17 (1984-85). Forslaget om lov om reindrift i kommunene Meldal m.fl. ble vedtatt ved lov 21. desember 1984 nr. 105.

Med utgangspunkt i en driftsplan for reindriften i Trollheimen som ble utarbeidet i 1985, ble beiteretten i den sørlige og vestlige delen av Trollheimen, dvs. innenfor deler av Oppdal og Surnadal kommuner, ved kongelig resolusjon 26. juni 1987 med hjemmel i Trollheimenloven § 3 ekspropriert til fordel for staten for et tidsrom av 60 år, se nærmere kapittel 3.5.6. De eksproprierte arealene (ekspropriasjonsområdet) ble leid ut til familiene Renander og Kant. For mesteparten av de øvrige arealene som inngikk i beitegrunnlaget for driftsplanen, ble det i perioden 1985 - 1988 inngått frivillige leieavtaler. Dette omtales i det videre som avtaleområdet, se nærmere kapittel 3.5.5.

Figur 3-14 Kart som viser eksproprierte områder (rosa) og områder det ble inngått frivillige leieavtaler for i 1985 (brunt = primærområder, gult = sekundærområder). De ytre grensene (svart strek) viser de arealer som det er gitt konsesjon til å drive reindrift på frem til 2047. Kartdata: Landbruksdirektoratet og Statens kartverk. Illustrasjon: Norconsult AS.

Figur 3-14 viser hvilke områder som er ekspropriert og hvor det opprinnelig ble inngått frivillige leieavtaler. Enkelte av disse leieavtalene er senere sagt opp, se mer om dette i kapittel 3.5.9.

I 2002 ble det med hjemmel i Trollheimenloven § 2 gitt konsesjon til de fem reindriftsfamiliene for å drive reindrift frem til 1. juli 2047 på nærmere bestemte områder i Trollheimen, dvs. avtaleområdet og ekspropriasjonsområdet, se nærmere kapittel 3.5.7.

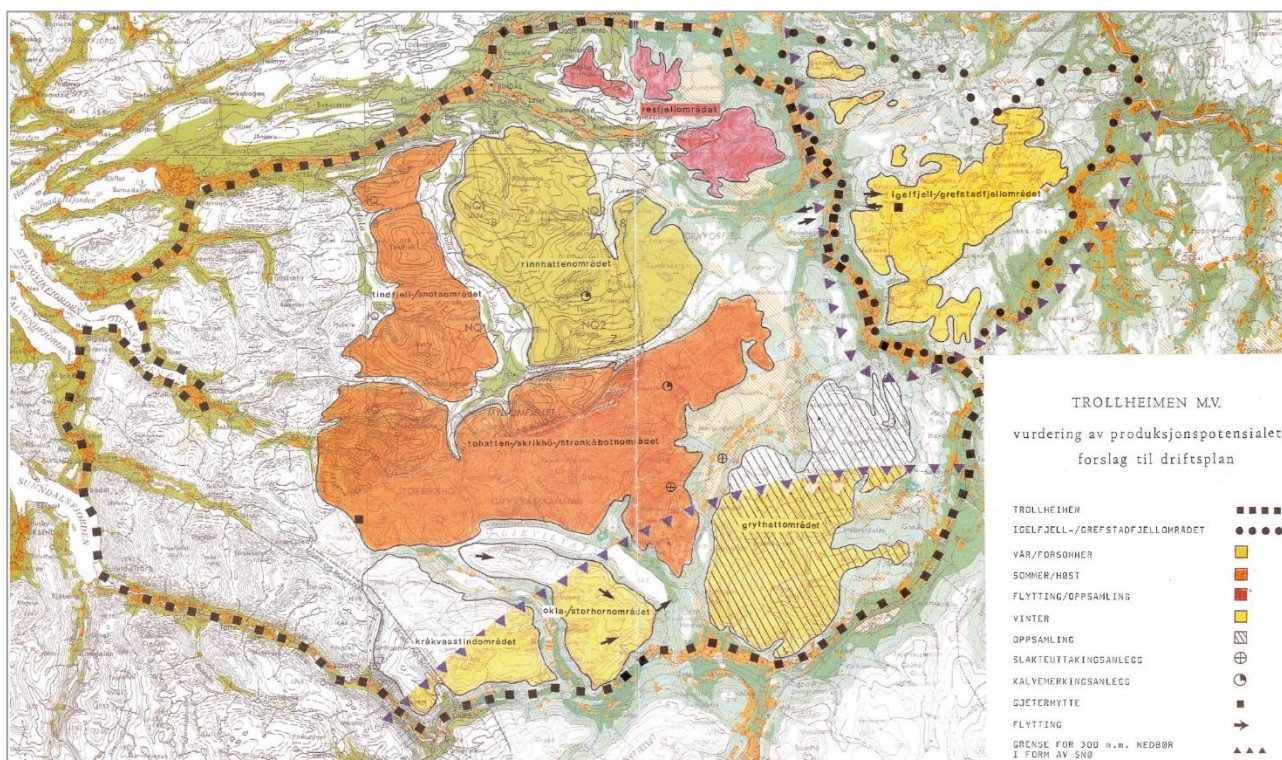
3.5.5 Avtaleområdet

3.5.5.1 Driftsplanen – Utgangspunktet for de frivillige leieavtalene (og ekspropriasjonsvedtaket)

Basert på en vurdering av produksjonspotensialet for tamreindrift i Trollheimen utarbeidet reindriftsagronomen i Sør-Trøndelag/Hedmark i februar 1985 et forslag til driftsplan på oppdrag av Landbruksdepartementet (Bøe 1985). Driftsplanen inneholder bl.a. en vurdering av beiteområdenes kvaliteter med utgangspunkt i naturgrunnlag og geologi. Ut ifra dette er beitepotensialet og antall rein som det er plass til, beregnet, samt hvordan utnyttningen av beitene bør skje. Driftsplanen er basert på 1 600 rein i vårflokk og foreslår også plassering av gjerdeanlegg og gjeterhytter samt flyttemønster.

Driftsplanen med tilhørende kartgrunnlag fra 1985 var grunnlaget for forhandlingene om og inngåelse av leieavtaler mellom grunneiere og reineierne i perioden 1985 - 1988, ekspropriasjonsvedtaket som ble truffet 26. juni 1987 og konsesjonen for tamreindrift i Trollheimen som ble gitt 5. juni 2002.

Figur 3-15 viser kartgrunnlaget som hører til driftsplanen. Kartet viser områdenes ulike beitepotensialer fordelt på årstider. I tillegg er det angitt hoved-flyttleier, oppsamlingsområder, gjerdeanlegg og gjeterhytter. Dette er mer inngående beskrevet i driftsplanen. Grensen for 300 mm nedbør i form av snø indikerer områder som egner seg til vinterbeite, dvs. områder hvor reinen har tilgang til beitene under snøen.

Figur 3-15 Kartvedlegg til forslag til driftsplan av 01.02.1985.

En sammenligning av de to kartene i figur 3-14 og 3-15 viser enkelte forskjeller som vi kommer tilbake til i kapittel 3.5.8.

3.5.5.2 Inngåelse av private leieavtaler

Etter en langvarig prosess på midten av 1980-tallet ble Grunneierutvalget for Trollheimen/Igelfjell - Grefstadorrådet og Statens forhandlingsutvalg for avtaler om reindrift i samme område i juli 1985 enige om en (standard)avtale om leie av arealer for tamreindrift i Trollheimen (Forhandlingsprotokoll Berkåk 1985). Avtalen ble anbefalt bl.a. på forutsetninger om at staten med hjemmel i Trollheimenloven skaffet til veie de beiterettigheter som var nødvendige for gjennomføring av driftsplanen av februar 1985 som avtalen bygget på i de tilfeller det ikke lyktes å inngå minnelige avtaler, og at staten sørget for at nødvendige vilkår i driftsplanen og leieavtalen ble nedfelt i vilkårene for konsesjon til tamreindrift i Trollheimen. Avtalene gjaldt for 20 år fra 1. april 1985 og de ble fornyet automatisk i perioder på 5 år dersom avtalen ikke ble sagt opp senest 2 år før den utløp.

Avtalen ble undertegnet av reieneierne 29. oktober 1985, og i perioden 1985 - 1988 undertegnet et stort antall grunneiere en leieavtale som hadde følgende ordlyd:

Leieavtale for utøvelse av tamreindrift i Trollheimen og Igelfjellet/Grefstadjellområdet. Undertegnede eier av eiendommen ... gnr ... bnr... i .... kommune godkjenner den tilsendte leieavtale for utøvelse av tamreindrift i Trollheimen Igelfjell/Grefstadorrådet, samt protokoll datert 18/7 1985. De deler av eiendommen som ligger innenfor primærområdene ifølge avtalen leies hermed ut til reinbeite på de vilkår som følger av avtale og protokoll.

Avtalene, som dekket ca. 60% av arealene som var foreslått som reinbeiteområder i Trollheimen, ble tinglyst på den enkelte eiendom.

Det ble inngått avtaler med i alt 434 grunneiere. Ordinær årlig beiteleie ble satt til kjøttverdien av 1,9 kg reinkjøtt pr rein i vårflokk. En del avtaler er senere sagt opp, se nærmere om dette i kapittel 3.5.8. Neste frist for oppsigelse av leieavtaler er 1. april 2023.

Området som var omfattet av standard leieavtalen, var i henhold til avtalen delt i to:

Primærområder som etter driftsplanen primært skal nyttes til tamreindrift og hvor reieneierne har «rett til reinbeite og det opphold med rein, den ferdseil og flytting, de flyttleier og den anbringelse av anlegg som følger av virksomheten».

Sekundærområder som er øvrige arealer hvor det skal «så langt mulig ikke foregå beiting med rein». Disse områdene er således ikke leid ut til reindrift. Det fremgår imidlertid av den enkelte grunneieravtale at vedkommende grunneier godkjenner den tilsendte (standard)avtalen, samt protokollen datert 18. juli 1985. I standardavtalen pkt. 9 fjerde ledd fremgår det at avtalestridig beiting i sekundærområdene (og primærområdene) ikke kan medføre krav om utdriving i henhold til reindriftsloven, men skal behandles i henhold til standardavtalen og konsesjonsvilkårene. Grunneierne og staten har med andre ord gjennom avtalen frafalt retten til å kreve utdriving av ulovlig beitende rein i sekundærområdene. Samtidig er det i avtalen fastsatt nærmere bestemmelser om betaling av døgnleie for den perioden hvor reien oppholder seg (ulovlig) i sekundærområdene.

Leieavtalen beskriver i hvilke perioder de ulike områdene Trollheimen kan nyttes til reindrift, samt at reieneierne skal yte en nærmere fastsatt døgnleie til grunneierne dersom rein beiter i primærområdene utenom tillatt tid og i sekundærområdene. Leieavtalen regulerer i tillegg forhold som bl.a. beiteleie, motorisert ferdseil, grunneiers rettigheter, reinmerker, erstatning for eventuell skade, forhandlinger om endringer mm.

Etter det utreder har klart å finne ut, er det ikke signert og tinglyst avtaler for de eiendommene som kun ligger i sekundærområdene. For de eiendommene som har areal både i primærområdet og i

sekundærområdet, er avtalene signert og tinglyst. Dette er også i tråd med tilbakemelding fra dialogen med kommunene.

Når det gjelder dagens situasjon med hensyn til hvilke arealer som pr i dag inngår i avtaleområdet, vises det til kapittel 3.5.9.

3.5.6 Ekspropriasjonsområdet

Med hjemmel i Trollheimenloven § 3 ble det ved kongelig resolusjon 26. juni 1987 truffet vedtak om å kreve avstått til staten mot vederlag etter skjønn rett til for et tidsrom av 60 år å utøve reindrift som beskrevet i reindriftsloven § 9 første ledd nr. 1 til 3, jfr. §§ 11 og 12, innenfor et nærmere angitt område i Trollheimen (ekspropriasjonsområdet) hvor det ikke var inngått leieavtale med grunneierne. Samtidig ble det besluttet at vedtaket om ekspropriasjon kunne settes i verk før det forelå rettskraftig skjønn, jf. oreigningsloven § 25. Driftsplanen for tamreindrift i Trollheimen, som reindriftsagronomen hadde utarbeidet i 1985, dannet i utgangspunktet grunnlaget for ekspropriasjonsvedtaket, se nedenfor. Når det gjelder den geografiske avgrensningen av ekspropriasjonsområdet, viser vi til figur 3-16 som er kartvedlegget til ekspropriasjonsvedtaket (jf. også figur 3-14).

Varsel om mulig ekspropriasjon var før ekspropriasjonsvedtaket sendt grunneiere og organisasjoner ved Landbruksdepartementets brev 10. november 1986 og 3. februar 1987. I det opprinnelige varslat ble det opplyst at departementet tok sikte på å fremme forslag om ekspropriasjon av en varig rett til å utøve reindrift i Trollheimenområdet. Dette er i samsvar med hva som fremgår av forarbeidene til Trollheimenloven (Ot.prp. Nr. 12 1984-85) hvor departementet uttalte (s. 6): *“Det er grunn til å regne med at ekspropriasjonsvedtak i medhold av loven vil gjøres uten tidsavgrensning, slik at erstatning i henhold til oreigningsloven § 22 skal gis som en engangssum.”* I brevet 3. februar 1987 opplyste imidlertid departementet at man etter en fornyet vurdering ville fremme forslag om ekspropriasjon med varighet av 60 år, noe som også ble fulgt opp i ekspropriasjonsvedtaket. Departementet opplyste i dette brevet at bakgrunnen for at departementet opprinnelig tok sikte på varig ekspropriasjon av rett til reindrift, var *“tungtveiende prosessuelle innvendinger mot tidsavgrenset ekspropriasjon”*. Videre uttalte departementet at spørsmålet om varighet hadde vært viet oppmerksomhet under saksbehandlingen, ikke minst på bakgrunn av en henstilling fra Stortingets landbrukskomité om å vurdere tidsbegrensning og *“utfra Sør-Trøndelag Bondelags forhandlingsforutsetninger”*. Det er ikke opplyst nærmere hva som var disse *“forhandlingsforutsetninger”*. I foredraget til den kongelige resolusjonen 26. juni 1987 uttalte departementet at ekspropriasjonen burde tidsbegrenses til 60 år uten annen kommentar enn en henvisning til begrunnelsen i brevet 3. februar 1987.

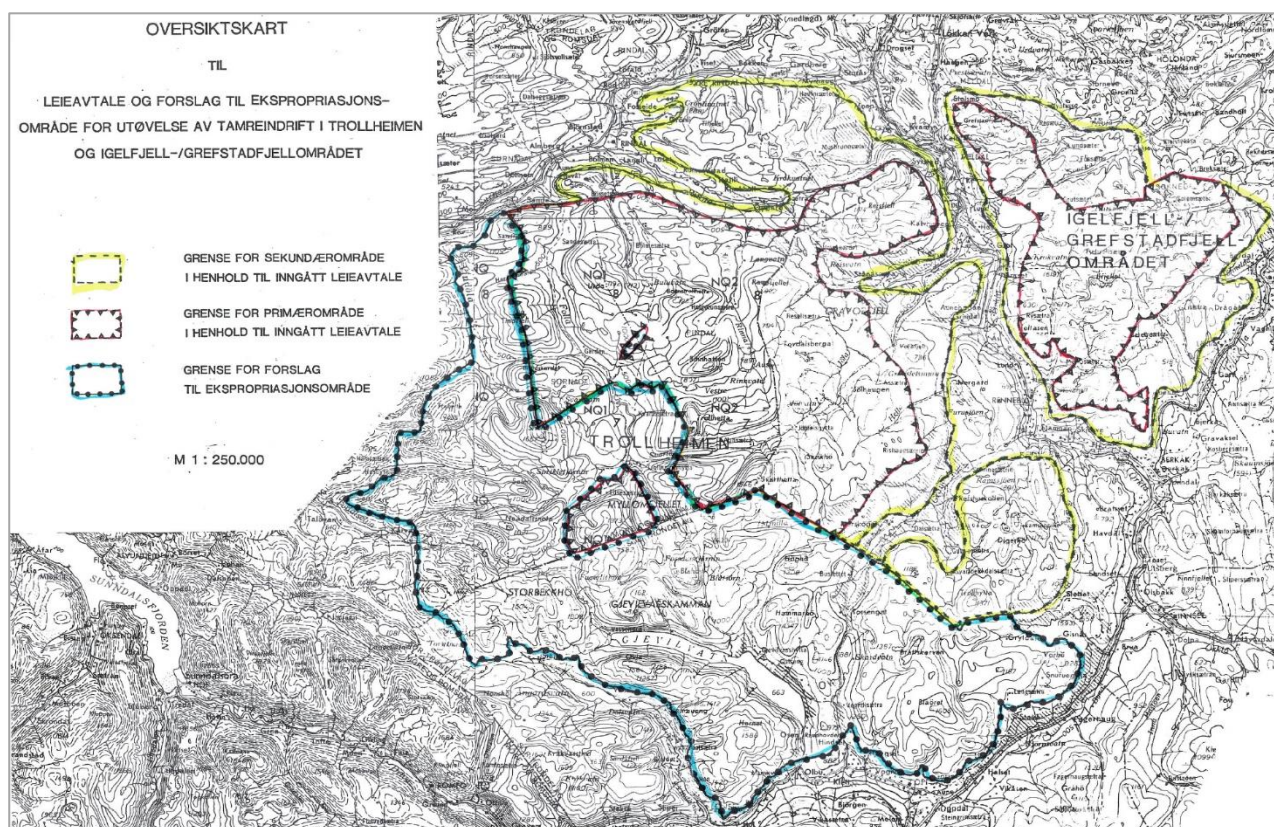
I foredraget ble det gitt uttrykk for at ekspropriasjon etter departementets oppfatning klart var nødvendig for å sikre fortsatt samisk reindrift i Trollheimenområdet. Når det gjelder avgrensningen av ekspropriasjonsområdet, ble det uttalt at den i hovedtrekkene falt sammen med forutsetningen i driftsplanen av 1. februar 1985 og at de foreslåtte driftsområdene representerte stort sett det minimum av arealer som var nødvendig for en forsvarlig drift og at reintallet (1 600 dyr i vårflokk) representerte det minimum som var nødvendig for reineierens utkomme. Det ble imidlertid pekt på at ut ifra ønsket om best mulig og naturlig avgrensning av driftsområdet, kunne det være grunn til å trekke grensen adskillig utover driftsplanens arealbehov i de vestre og sørvestre deler av Trollheimen. Men departementet la avgjørende vekt på Stortingets forutsetning om at ekspropriasjonshjemmelen bare skulle brukes som en siste utvei for å sikre nødvendige driftsarealer. I sør fant man å kunne holde Kråkvasstindområdet (i Sunndal og Oppdal kommuner) utenfor, fordi dette var det minst sikre av de potensielle vinterbeiteområdene i sørområdet og at dette dessuten ikke var et nødvendig område for gjennomflytting/opsamling, i motsetning til Okla/Storhornområdet og Grythatten-området lenger øst. Det innebar at Sunndal kommune i det hele tatt ikke ble berørt av ekspropriasjonen.

Avståelsen av retten til å utøve reindrift i Trollheimenområdet skjedde til staten, men forutsetningen var at reindriftsretten ble stilt til disposisjon for de aktuelle samiske reindriftsutøverne, jf. foredraget til kongelig resolusjon 26. juni 1987 punkt 6 femte avsnitt. Utreder legger til grunn at dette ble fulgt opp med en egen

leieavtale mellom staten og reiene om rett til reindrift i ekspropriasjonsområdet. Til tross for forespørsler både til Landbruks- og matdepartementet, Arkivverket og reiene har det imidlertid ikke lyktes å frembringe en slik avtale.

Staten begjærte i 1987 skjønn til fastsetting av erstatning til grunneierne i ekspropriasjonsområdet. I skjønnsforutsetningene som ble lagt til grunn for erstatningsutmålingen, fremgår bl.a. at staten eksproprierer rett til for et tidsrom av 60 år å utøve reindrift i Trollheimen innenfor de grenser som er angitt i kongelig resolusjon 26. juni 1987 punkt 1 og at retten ved erstatningsutmålingen skal legge til grunn at det ikke vil bli vesentlige endringer i reintallet slik det er på skjønnstidspunktet (1 600 dyr i vårflokk) med mindre det i enkelte år oppstår ekstraordinære forhold.

Skjønnsbehandlingen ble delt i to, og ved Frostating lagmannsretts overskjønn 3. januar 1991 (RG 1991 s. 977) ble det lagt til grunn at ekspropriasjonsvedtaket 26. juni 1987 var gyldig, og det ble fastsatt erstatning basert på tapte villreininntekter til de fire grunneierne som var part i delskjønnen. Overskjønnet ble anket til Høyesterett, men anken ble nektet fremmet. Deretter fortsatte ekspropriasjonssaken for de øvrige saksøkte ved skjønnsretten, og denne saken endte med Frostating lagmannsretts overskjønn 3. februar 1999 (RG 2000 s. 504) hvor erstatningskravet til de resterende grunneierne ble avgjort.

Figur 3-16: Oversiktskart som viser leieavtaler og forslag til ekspropriasjonsområde for utøvelse av tamreindrift i Trollheimen og Igelfjell-/Grevstadjelloområdet. Gul, blå og rosa markering er gjort av utreder (Kilde: Vedlegg til kong.res. av 26.06.1987, Vedtak om ekspropriasjon av rett til å utøve reindrift i Trollheimenområdet)

3.5.7 Konesjonsbehandlingen

3.5.7.1 Spørsmål om revidering av driftsplanen

Driftsplanen fra 1985 ble foreslått revidert før den endelige konsesjonen ble gitt i 2002. Et forslag til revidering av driftsplanen ble utarbeidet av reindriftsforvaltningen i Sør-Trøndelag/Hedmark i 1998 hvor det bl.a. ble foreslått å ta med Kråkvasstindområdet som leie-/ekspropriasjonsområde for bruk som vinterbeite tilpasset reinens behov, samt økning av reintallet til 2 250 rein i vårflokk for å sikre en bedre økonomisk bærekraft (Reindriftsforvaltningen i Sør-Trøndelag/Hedmark 1998). I et revidert forslag til endring av driftsplanen datert 22. desember 1999 (Reindriftsforvaltningen i Sør-Trøndelag/Hedmark 1999) ble forslaget til øvre reintall redusert til 2 000 rein i vårflokk.

Forslaget ble etter høring behandlet av Områdestyret for reindrift Sør-Trøndelag/Hedmark i januar 2001. Områdestyret fattet vedtak om at høyeste reintall skulle fastsettes til 2 000 rein i vårflokk og at beitebruk og beitetidsbestemmelser skulle tas opp i forbindelse med reforhandling av leieavtalen med grunneierne. Forslaget om å inkludere Kråkvasstindområdet ble – som følge av sterk motstand fra høringsinstansene - tatt ut. Videre anbefalte Områdestyret at «*Staten v/Landbruksdepartementet nedsetter og finansierer et forhandlingsutvalg for å reforhandle leieavtalen av 1985 med grunneiere i Trollheimen og Igelfjell-/Grevstadjellområdet*» (Områdestyret i Sør-Trøndelag/Hedmark 2001).

3.5.7.2 Konesjonsvedtaket

Etter Trollheimendommen foregikk reindriften i Trollheimen i medhold av midlertidige konsesjoner etter reindriftsloven 1978 § 5, jf. kapittel 3.5.3 foran. Ved Landbruksdepartementets brev 4. mars 1997 ble det tatt initiativ til å få slutført den forvaltningsmessige behandlingen i form av endelige konsesjoner. Det kom inn konsesjonssøknader fra familiene Kant og Renander. Etter behandling i Områdestyret og Reindriftsstyret traff Landbruksdepartementet 5. juni 2002 vedtak om å gi konsesjon til Sigvard Renander, Maja Britt Renander, Martin Kant, Ole Kant og Gustav og Mai-Lis Kant for tamreindrift i Trollheimen på det areal som utgjorde driftsområdet (avtaleområdet og ekspropriasjonsområdet) på det tidspunktet. I vedtaket ble det forutsatt at driften skulle skje i tråd med driftsplanen av 1. februar 1985 og at reintallet skulle være 1 600 dyr i vårflokk.

Når det gjelder reintallet, ga departementet uttrykk for forståelse for at et reintall på 1 600 dyr i vårflokk etter omstendighetene kunne gi stramme rammebetingelser, men at man likevel ikke i forbindelse med konsesjonsbehandlingen ville gå inn på dette spørsmålet. Det ble i den forbindelse blant annet vist til skjønnsforutsetningene i ekspropriasjonsskjønnet, se kapittel 3.5.6, hvor det heter: «*Reintallet er i dag 1600 dyr i vårflokk. Retten skal ved erstatningsutmålingen legge til grunn at det ikke vil bli vesentlige endringer i reintallet slik det er i dag med mindre det i enkelte år oppstår ekstraordinære forhold.*» Videre ble det vist til standardleieavtalen pkt. 6 hvor det står følgende: "*Innen Igelfjell-/Grevstadjellområdet gir avtalen rett til beiting med inntil 1600 dyr i vårflokk (reintall etter at årets slakteuttak er foretatt) og innen Trollheimenområdet rett til beiting med inntil 1600 rein med tillegg av de kalver vårflokken gir gjennom kalvingsperioden.*"

I konsesjonsvedtaket ble det videre vist til at de inngåtte leieavtaler løper ut 1. april 2005 og at eventuell endring av reintallet var noe som etter departementets syn ville kunne være et tema i tilknytning til spørsmålet om en videreføring av avtalene. Det samme gjaldt andre spørsmål som måtte reise seg i tilknytning til det driftsmessige opplegget. Dersom det lå til rette for en oppjustering av reintallet i avtaleområdet, eventuelt andre endringer, la departementet til grunn at det i nødvendig utstrekning også ville måtte skje avklaringer i forhold til ekspropriasjonsområdet og at man ikke så grunn til å komme nærmere inn på dette.

Konsesjonens virketid ble knyttet opp mot ekspropriasjonen som gjaldt til 2047, og man fant det unødvendig med en ytterligere tidsmessig avgrensning. Det ble imidlertid forutsatt "at leieavtalene videreføres i

perioden". I selve vedtaket ble det uttalt om situasjonen etter utløpet av leieavtalene 1. april 2005:
"Konsesjonen etter dette tidspunkt er avhengig av at leieavtalene videreføres eller at arealgrunnlaget sikres på annen måte."

3.5.8 Sammenlikning av driftsplan og konsesjonsområdet

Driftsplanen som ble utarbeidet i 1985, dannet grunnlaget for de leieavtaler som ble inngått mellom reineierne og grunneiere i Trollheimen (avtaleområdet), jf. kapittel 3.5.5, og for ekspropriasjonsvedtaket som ble truffet i 1987 (ekspropriasjonsområdet), jf. kapittel 3.5.6. Driftsplanen dannet dermed grunnlaget også for konsesjonsvedtaket som ble truffet i 2002 ettersom det ved dette vedtaket ble gitt konsesjon på rett til tamreindrift i avtaleområdet og ekspropriasjonsområdet (konsesjonsområdet), jf. kapittel 3.5.7. I konsesjonsvedtaket blir det for øvrig uttrykkelig fastsatt at reindriften forutsettes å skje i tråd med driftsplanen fra 1985.

En sammenlikning av oversiktskartet som var vedlagt driftsplanen (figur 3-15) og kartet over konsesjonsområdet (figur 3-14, jf. figur 3-16.) viser at deler av beiteområdene i sør (Kråkvasstindområdet) som var omfattet av driftsplanen, ikke er inkludert i konsesjonsområdet. Dette skyldes at disse områdene ikke ble omfattet av ekspropriasjonsvedtaket (se nærmere om dette i kapittel 3.5.6), til tross for at de i driftsplanen som standardavtalen og dermed den enkelte leieavtale er basert på, inngår som en forutsetning at skal kunne nyttes til reindrift som avlastingsområde, jf. standardavtalen pkt. 5 annet ledd bokstav c. Det er også en vesentlig forskjell i forhold til driftsplanen at standardavtalen skiller mellom såkalte sekundære og primære avtaleområder, jf. kapittel 3.5.5. Driftsplanen hadde ikke en slik oppsplitting av beiteområdene. I tillegg er områder lengst vest (fra Sunndalsøra og videre mot Todalsøra og nordover til Skei) som inngikk i driftsplanen, utelatt i ekspropriasjonsvedtaket og dermed ligger utenfor konsesjonsområdet.

Utredning vil dessuten understreke at det er en fundamental forskjell mellom driftsplanen fra 1985 og konsesjonen fra 2002, nemlig at driftsplanen er basert på en vurdering av beitepotensialet i Trollheimen, mens konsesjonen er rettighetsbasert og angir hvor det er adgang til tamreinbeite i Trollheimen. Det er derfor ikke overraskende at det i praksis oppstår problemer som følge av at områder som er innbefattet i driftsplanen, ikke inngår i konsesjonsområdet. Vi viser her også til at det fremgår av driftsplanen (s. 6) følgende: "Vurdert ut fra et tamreinssynspunkt synes det mest fordelaktig å trekke inn hele Trollheimen som reinbeite. Derved unngås mer eller mindre unaturlige grensedragninger som det i praktisk reindrift kan by på problemer å overholde over tid."

Utredning har ikke hatt anledning til å undersøke nærmere hvorfor ekspropriasjons- og avtaleområdet ble endret i forhold til det som var lagt til grunn i driftsplanen, men det er nærliggende å tro at endringene var forslag som kom opp i forbindelse med forhandlingsprosessen som fant sted mellom staten og grunneierne.

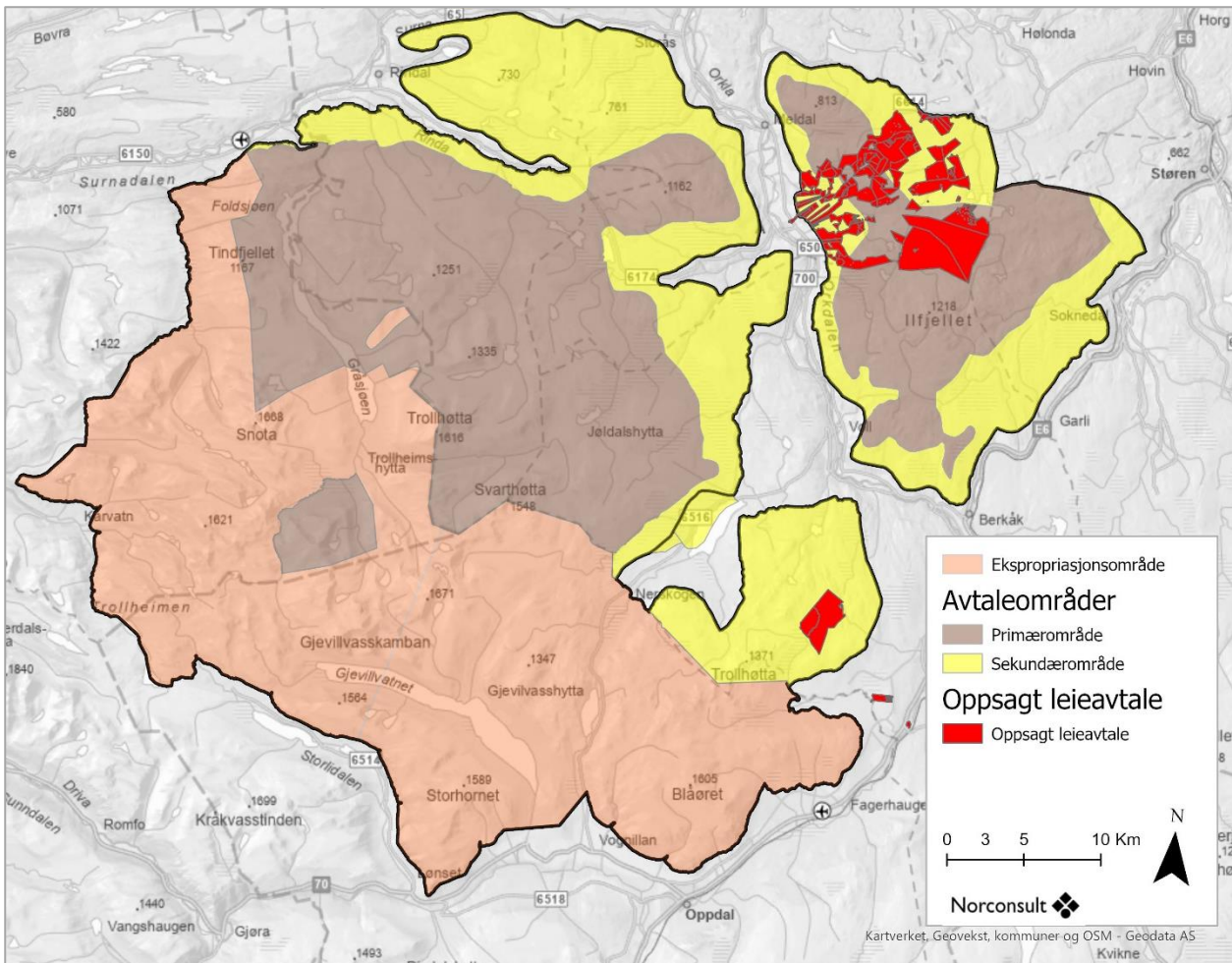
3.5.9 Dagens situasjon i avtaleområdet

Etter standardavtalen pkt. 14 gjaldt avtalene om leie av grunn i Trollheimen for 20 år fra 1. april 1985. Avtalene blir imidlertid automatisk forlenget i perioder på 5 år dersom de ikke blir sagt opp senest 2 år før utløp.

I 2008, med virkning fra 1. april 2010, ble en stor del av leieavtalene i daværende Meldal kommune sagt opp. Med dette mistet reineierne tilgang på store deler av det som skal være vinterbeiteområder i henhold til driftsplanen fra 1985. Det ble også sagt opp avtaler i Rennebu kommune i 2018 med virkning fra 1. april 2020. Denne oppsigelsen gjaldt for arealer som ligger i sekundærområdet, men også for arealer utenfor avtaleområdet. Hvorfor det kom oppsigelse på eiendommer som ikke omfattes av leieavtalen fra 1985, er ukjent for utredning. I 2018 mottok fylkesmannen i Trøndelag et varsel om ytterligere oppsigelse i Meldal kommune. Varslet kom etter fristen for oppsigelse for inneværende avtaleperiode. Det er usikkert hvorvidt denne oppsigelsen gjelder for neste periode, dvs. fra 1. april 2025.

Figur 3-17 viser de arealene hvor reieierne ikke lenger har avtale om rett til reinbeite. Dette er altså i de store og hele arealer innenfor det som i henhold til driftsplanen og leieavtalen skal benyttes til vinterbeite. Vinterbeite er minimumsfaktoren for Trollheimen sje. De senere årene har tre sjeandeler på grunn av situasjonen benyttet arealer i de sørlige og østlige delene av Trollheimen til vinterbeiter i stedet.

En mer inngående drøfting av avtalegrunnlaget og utfordringene ved dagens avtaleverk er gjort i kapittel 4.3.2.

Figur 3-17 Oversiktskart som viser eiendommer hvor leieavtalen er sagt opp (røde områder). Eksproprieerte områder er markert med rosa, og øvrige områder er der det ble inngått frivillige leieavtaler for i 1985 (brunt = primærområder, gult = sekundærområder). Kartdata: Statsforvalteren i Trøndelag, Landbruksdirektoratet og Statens kartverk. Illustrasjon: Norconsult AS.

3.5.10 Rettsgrunnlaget og forholdet til distriktsplan og bruksregler

Utredning forutsetter at kravet til å utarbeide distriktsplan og bruksregler jf. reindriften 2007 §§ 57-62, også gjelder for reindriften i Trollheimen (jf. Trollheimenloven § 4). Bruksreglene formål er å styre den interne forvaltningen og bruken av distriktets ressurser. Bruksreglene utarbeides av distriktsstyret og godkjennes av Statsforvalteren (tidligere Områdestyret). Øvre reintall for den enkelte siida utgjør en del av bruksreglene, og skal endelig stedfestes og godkjennes av Reindriftsstyret. Distriktsplanen skal også utarbeides av distriktsstyret, men til forskjell fra bruksreglene skal denne inneholde de opplysninger om virksomheten i

distriktet som er nødvendige for den offentlige planlegging, og er ikke et internt styringsdokument for reindriften slik som bruksreglene.

Gjeldende bruksregler for Trollheimen sijte ble godkjent av Områdestyret i Sør-Trøndelag/Hedmark i 2011 (Områdestyret 2011). Reintallet, som utgjør en del av bruksreglene og normalt krever endelig stadfesting og godkjenning av Reindriftsstyret, ble imidlertid kun tatt til orientering av Reindriftsstyret fordi reintallet allerede er stadfestet i konsesjonsvedtaket for tamreindrift i Trollheimen (Reindriftsstyret 2011). Gjeldende distriktsplan er fra 2014, og er så vidt utreder kjenner til, ikke revidert etter dette (Trollheimen sijte 2014).

Både bruksreglene (inkludert reintallet) og distriktsplanen for Trollheimen sijte er utarbeidet innenfor de rammer som følger av konsesjonsvedtaket som blant annet fastsetter driften skal skje i tråd med driftsplanen av 1. februar 1985 og at reintallet skal være 1600 dyr i vårflokk. Det samme reintallet er lagt til grunn i driftsplanen fra 1985 som ligger til grunn for de inngåtte leieavtalene med grunneierne og statens ekspropriasjon av retten til tamreindrift i Trollheimen. Det medfører at man ikke har den samme fleksibiliteten som andre reinbeitedistrikt når det gjelder utformingen av bruksreglene og den interne styringen. Større endringer i driften og eventuell økning av det øvre reintallet i Trollheimen krever helt andre og vesentlig mer krevende prosesser enn for reinbeitedistriktene innenfor det samiske reinbeiteområdet.

3.6 Konfliktbildet og psykososiale påkjenninger

De samiske reindriftsfamiliene i Trollheimen har mye av de samme utfordringene som samer og reineiere generelt opplever i resten av Sápmi, f.eks. tap av areal som følge av inngrep og forstyrrelser, klimaendringer og rovdyrtap. I tillegg er det flere studier som viser at det forekommer negative holdninger og hets rettet mot samer og andre minoriteter i Norge (se f.eks. Norsk institusjon for menneskerettigheter 2022). I en studie fra 2018 ble det dokumentert og synliggjort en rekke livs- og arbeidskår med betydning for helse og livskvalitet i samisk reindriftsbefolkning (Møllersen 2018a). Tall for det sørsamiske området er trukket ut fra denne studien, og resultatene viser bl.a. at nesten alle rapporterer erfaring med negative holdninger fra folk utenfor reindriften og fra media. I tillegg er det en stor andel som rapporterer at de utsettes for diskriminering og kriminelle handlinger på grunn av sin reindriftssamiske tilhørighet (Møllersen 2018b).

I tillegg til de utfordringene som er mer «gjengs» for reindriften, er det grunn til å tro at reineierne i Trollheimen har et ytterligere og konstant press som følge av rettsgrunnlaget som driften er basert på. De samiske familiene uttrykker gjennom dialogen med oss at de har levd med/vokst opp med denne ekstra belastningen, og at dette er noe som preger dem. De er prisgitt velvilje fra grunneierne til enhver tid for at de skal ha områder tilgjengelig for reinflokkene sine. I lokalsamfunnet er det derfor viktig at de ikke «kommer på kant» med naboer og grunneiere i «bygda», for eksempel ved å gå imot reguleringsplaner for fritidsbebyggelse. Dette medfører at reineierne ofte føler seg bundet på hender og føtter og ifølge dem selv ofte sitter med «svarteper». Det blir feil uansett hva man foretar seg.

Tidsaspektet ved rettighetsgrunnlaget utgjør også en overhengende bekymring for reineierne, både på kort sikt med bakgrunn i avtalenes varighet, men også på lang sikt ettersom konsesjon og ekspropriasjon er tidsbegrenset. Det er gjennom dialogen meddelt at reindriftssamene fra tid til annen blir konfrontert med at etter 2047 vil det ikke være tamreindrift i Trollheimen lenger og at de ikke har noen rettigheter. Ifølge reineierne har man hatt opplevelser av rasisme og hersketeknikker ved enkelte tilfeller.

Etter det vi kjenner til, har ikke myndighetene gitt noen signaler om hvordan staten har tenkt å håndtere prosessen for å sikre fortsatt reindrift etter 2047, slik at formålet med Trollheimenloven oppfylles. Å leve med dette hengende over seg, og ikke vite om dagens barn har en fremtid i reindriften og derigjennom gis mulighet til å utøve sin kultur og sitt språk, blir uttrykt som en stor påkjenning.

Den økonomiske situasjonen for reindriften i Trollheimen (se kapittel 3.3.2) har ifølge Danielsen og Riseth (2010) også negativ betydning for den kulturelle bærekraften, samt det psykososiale ved at selvrespekten

kan bli svekket. Det er derfor avgjørende at alle sider ved reindriften sees i sammenheng, og at reindriften i Trollheimen ikke bare blir betraktet som en næring i seg selv, men i også sees i et kulturelt og sosialt perspektiv.

3.7 Dialog med ulike aktører

I forbindelse med utredningen har vi hatt dialog med ulike aktører. De fleste som var invitert, hadde ønske og mulighet til å møte opp. De som ikke møtte av kommunene, var Sunndal, Surnadal og Midtre Gauldal kommuner. Statsforvalteren i Møre og Romsdal møtte heller ikke. Disse ble oppfordret til å komme med innspill muntlig eller via epost, men ingen gjorde det.

Dialogen er først og fremst gjennomført som digitale møter (via Teams). Dialogen med Trollheimen sijte har foregått jevnlig gjennom hele prosessen, i form av digitalt møte, fysisk møte, e-postutvekslinger og telefonsamtaler. Se tabell 3-6. De viktigste momentene fra dialogen oppsummeres nedenfor. Referater fra dialogmøtene ligger som vedlegg til rapporten.

Referansegruppen hadde ikke noen direkte rolle i arbeidet utover at de ble orientert om prosessen underveis, og ellers har bidratt med innspill til relevante dokumenter samt gjennomlesing av rapporten før innlevering.

Tabell 3-8 Oversikt over dialogen med ulike aktører i løpet av høsten 2022

Aktør	Dato
Referansegruppa (LMD, NRL, SFTL)	25.08.2022, 03.11.2022, 23.01.2023
Kommuneadministrasjonene i kommunene Oppdal, Rennebu, Rindal og Orkland	09.09.2022
Grunneiere v/reinbeiteforeningen	13.09.2022
Statsforvalteren i Trøndelag (verneområdestyret v/områdeforvalter og reindriftsavdelingen) og Sametinget	14.09.2022
Trollheimen sijte	23.08.2022, 05.10.2022, telefonsamtaler og epost-utvekslinger

3.7.1 Lokale og regionale myndigheter, Sametinget, verneområdeforvaltning

Alle aktørene som vi har hatt dialog med, var generelt positive til reindriften, som fremstår som veldrevet og produktiv sett i forhold til reintallet og de øvrige rammebetingelsene. Dialogen mellom forvaltningen og reindriften oppleves å være generelt god. Det ble fremhevet av flere kommuner at reindriftsutøverne generelt var raske med å hente tilbake rein som har trukket utenfor avtale-/ekspropriasjonsområdene.

Det ble gitt innspill om at grunneiere i sekundærområdene, grunneiere innenfor ekspropriasjonsområdet, samt grunneiere som ikke har avtaler i dag eller som har sagt opp sine avtaler, burde vært involvert i prosjektet.

3.7.1.1 Utfordringer

Tilbakemeldingene fra Statsforvalteren i Trøndelag, Sametinget, verneområdestyret og kommunene var ganske entydige når det gjelder hvilke utfordringer som er knyttet til reindriften i Trollheimen, nemlig forvaltningen av arealene som reindriften drives på. Utfordringene synes først og fremst å ligge i usikkerhet omkring status på avtalegrunnlaget, dvs. hvilke avtaler som gjelder til enhver tid og hvilken rettslig status

avtalene har. Rettslig status og praktisering av avtalene i sekundærområdene ble særlig trukket frem som et usikkerhetsmoment. Også tidsaspektet ble nevnt som en overhengende utfordring.

Det ble videre trukket frem at avtaleverket ikke er tilpasset dagens situasjon og reindriften slik den drives i praksis, og at det kunne være utfordrende å formidle forståelsen av rettsgrunnlaget til grunneiere og befolkningen for øvrig. Utskifting av hjemmelshavere og generasjonsskifte har medført mindre bevissthet omkring rettighetsgrunnlaget og samisk reindrift og kultur generelt. Tilbakemeldingen fra Oppdal kommune var imidlertid at forvaltningen av de eksproprieerte områdene synes å være enklere enn i de kommunene det er inngått private avtaler, og at ekspropriasjonsstatusen er enklere å forholde seg til for grunneiere og andre med bruksinteresser i utmarka enn det er innenfor avtaleområdet. Det synes å være en ganske gjengs oppfatning blant kommuneadministrasjonene, Statsforvalteren, verneområdeforvalter og Sametinget at grunnlaget som Trollheimendommen bygger på, var svekket som følge av nytt syn på forhold som lå til grunn for dommen, særlig ny forskning om samisk tilstedeværelse i Trollheimen og betydningen av reindriftens egenart for spørsmålet om erverv av rettigheter.

Inngreppssituasjonen ble også fremhevet som en av de største utfordringene, og at konfliktene mellom ulike brukerinteresser synes å ha økt de senere årene. Aksepten for reindriften synes å avta jo lenger vest man kommer i Trollheimen. Historien, samt rettsstatusen og usikkerheten omkring denne, kan være årsaken til dette.

3.7.1.2 Tiltak og løsninger

Det var tydelige tilbakemeldinger om at situasjonen var såpass utfordrende og uklar at noe må gjøres raskt. Dette ansvaret ligger til forvaltningen på et høyere nivå enn de forvaltningsorganer vi har hatt kontakt med. Det bør videre være tettere samarbeid mellom kommunene for å sikre fremtidig reindrift i Trollheimen. Flere av tilbakemeldingene gikk på viktigheten av å få oversikt over avtalegrunnlaget, både status og rettslig tolking. Kartgrunnlag må oppdateres. Det er også viktig at rettsgrunnlaget vurderes i lys av rettsutviklingen, samt historisk dokumentasjon og tolking av kilder. Grunnlaget må være tilpasset reinens behov og naturlige bevegelser. Statsforvalteren ytret forslag om at skillet mellom sekundære og primære avtaleområder må fjernes og deretter bør hele området eksproprieeres. Også Rennebu kommune mente ekspropriasjon var løsningen dersom man ikke lykkes med å få på plass nødvendige avtaler.

Sametinget understreket at det viktigste fokuset fremover måtte ligge på rettsstatusen, og at rettsutviklingen og historisk dokumentasjon må stå sentralt i dette.

3.7.2 Reinbeiteforeningen

Reinbeiteforeningen har inntrykk av at det er godt forhold mellom reindriftnutøverne og grunneierne i «det daglige», og at de møtes jevnlig i lokalsamfunnet.

Foreningen ga innspill på at de mente prosjektet involverte grunneierne i altfor liten grad, og at de burde ha vært representert i referansegruppen til prosjektet. Samarbeid og felles forståelse er det beste utgangspunktet for sameksistens, og da er det viktig at det legges til rette for det hele veien, også gjennom et utredningsprosjekt.

3.7.2.1 Utfordringer

Reinbeiteforeningen uttrykte forståelse for reindriftnens endring av beitemønster, men understreket at endringer i driften må avklares gjennom dialog og evt. forhandlinger mellom avtalepartene. Dialogen mellom reindriften og Reinbeiteforeningen (avtalepartene) synes imidlertid å være fraværende, særlig etter oppsigelsene i 2010.

Foreningen mente at mye av utfordringene ligger hos forvaltningen som mangler forståelse for avtaleverket og ikke følger opp intensjonen som ligger bak avtalene i forbindelse med arealplanleggingen. Det blir mye «kopi/lim inn» i forbindelse med arealsaker, og det ble nevnt som et eksempel at en kommune har avsatt store områder til LNFR, også utenfor de inngåtte avtaleområdene. Foreningen mente at kommunene tar med reindriften i dialogen mer enn grunneierne.

3.7.2.2 Tiltak og løsninger

Reinbeiteforeningen meddelte at de har ønske om dialog med reindriften, men også internt i foreningen for å øke forståelsen for intensjonen som ligger bak avtalene. Reinbeiteforeningen uttrykte at full reforhandling av avtaleverket sannsynligvis ville skape et dårlig utgangspunkt for senere samarbeid. Løsningen må heller ligge i økt dialog, kunnskapsheving og gjensidig respekt for avtalene. Foreningen var åpen for å se på justeringer av avtalene, dersom reindriften ønsker det.

3.7.3 **Trollheimen sijte**

3.7.3.1 Utfordringer

Rettsgrunnlaget blir trukket frem som den grunnleggende og største utfordringen for reindriften i Trollheimen. Reineierne uttrykte utfordringer ved de kortsiktige og frivillige leieavtalene, og at dette påvirker de fleste sidene ved reindriften. Det ble også stilt spørsmål om hva som kommer til å skje i 2047 når konsesjonen går ut. Frivillige leieavtaler med tidshorisont gjør at man hele tiden er prisgitt tillatelse fra grunneierne. Det er frykt for at leieavtaler blir sagt opp som følge av at reindriften eller reindriftsforvaltningen går imot arealinngrep (særlig hyttebygging). Utfallet blir uansett negativt for reindriften i forbindelse med arealinngrep. Man risikerer valget mellom å ikke ha noen avtale, mot å få områdene nedbygd.

Etter oppsigelsene i Igelfjellet/Grefstadfjellet er det pr i dag kun to sijteandeler som flytter hit på vinteren. Dette fordi det ikke er plass til flere og for å unngå overbeiting. Det kreves streng gjeting (og mye arbeid/ressurser) for å holde reinen på lovlige områder, og noen ganger klarer man det ikke, f.eks. når beitenes låses som følge av skiftende vær og mer nedbør. De tre andre sijteandelene bruker i stedet de sørlige delene av Trollheimen til vinterbeite.

Myndighetene har gjort forsøk på å bidra til å oppnå nye avtaler, men man har ikke lykket med dette. Reineierne lurer på hva som skjer nå, og hva som er veien videre.

Dagens beitegrenser er ikke tilpasset reinens natur, og det er i praksis umulig for reindriften å etterleve grensene (særlig sekundærområdene blir nevnt).

Reintallet er for lavt for at reindriften skal være økonomisk bærekraftig. Trollheimen sijte mottar ekstra tilskudd for å bøte på dette, samt tilskudd til ekstraordinære utgifter (bl.a. frakting av rein med bil). Trollheimen sijte har tilpasset seg ved å samle reinen i Resfjellet, noe som betyr kortere reiseveg til vinterbeitene og lavere fraktkostnad.

Det ble nevnt at reindriften ble lovet tilskudd etter stadfestingen av det lave reintallet, både kompensasjon for lav inntjening, men også for å dekke gjeterhytter de hadde behov for. Det siste har man ikke sett noe av.

Det ble vist til tidligere utredninger, som bekrefter at det har vært/fortsatt er høyt press mht. inngrep, særlig fritidsbebyggelse. Flyttleier er særlig følsomme, men samtidig er disse hardt berørt.

Klimaendringene har blitt mer merkbare de senere årene. Det er generelt mer nedbør nå enn tidligere, noe som medfører bløtere og mer ustabil beite. Ising/låste beiter har gjort at det kan være utfordrende å holde reinen på lovlige områder.

Det er varierende kommunikasjon mellom reindriften og de enkelte kommunene, og dialogen begrenser seg i det store og hele til å foregå i forbindelse med plansaker. Et par kommuner inviterer imidlertid reindriften i forbindelse med prosesser med rullering/utarbeiding av beiteplaner for utmarksbeite. De som driver landbruk, har landbruksavdelinger/personer i kommunene å henvende seg til. Kommunen har ikke tilsvarende kontaktpunkt for reindriftsutøverne.

3.7.3.2 Tiltak og løsninger

Man kan ikke fortsette i samme spor som det er gjort til nå. Det er nødvendig med løsninger for fremtiden. Kanskje er det nettopp pga. sakens kompleksitet at ikke overordnede myndigheter har tatt tak i situasjonen, slik at formålsparagrafen i Trollheimenloven kan oppfylles? Tidligere forsøk på å få til avtaler har vist seg ikke å være tilstrekkelig. Å foreta mindre justeringer på eksisterende avtaler, og kanskje inngå noen nye, løser ikke hovedutfordringene slik reieneierne ser det.

Det beste tiltaket hadde vært om man kunne innlemme Trollheimen sijte i det samiske reinbeiteområdet slik at området fikk status som et reinbeitedistrikt på lik linje med de andre reinbeitedistriktene. Spørsmålet er hva som kan gjøres og hvem som kan gjøre det for å sikre reindriften for fremtiden. Dette er også en politisk sak, som må løftes på høyt politisk nivå. Saken bør i hvert fall behandles av folk som kjenner reindriften i Trollheimen og reieneiernes utfordringer.

Dialog med Reinbeiteforeningen må gjenopprettes, slik at man kan utveksle kunnskap og oppklare evt. misoppfatninger f.eks. om beitebruk og behov mm.

Beitekartlegginger kunne vært nyttig for Trollheimen, dvs. finne ut hvilke beiteressurser som finnes tilgjengelig for rein.

Faste tilskudd i forbindelse med samling til høstslakt kunne ha vært bra. Svært viktig å få ut slakt så tidlig som mulig og i hvert fall før jul!

4 Diskusjon – utfordringer for reindriften i Trollheimen

I de foregående kapitler har vi gjort rede for de viktigste funnene i tidligere utredninger samt presentert status for reindriften i Trollheimen slik den fremstår i dag. Vi mener at vi gjennom dette arbeidet har fått god innsikt i hva som utpeker seg å være de største utfordringene for reindriften i Trollheimen, noe som også er bekreftet gjennom dialogen vi har hatt med mange av aktørene som har interesse for reindriften i dette området.

I kapittel 4 tar vi utgangspunkt i formålet med Trollheimenloven, nemlig å «sikre et permanent grunnlag for rettsmessig og ordnet reindrift» i Trollheimen (Ot.prp. nr. 12 1984–1985), og stiller oss spørsmålet om hvorvidt formålet kan oppfylles med de rammebetingelsene som reindriften har pr i dag. For å besvare spørsmålet har vi hatt fokus på de vesentligste utfordringene for den praktiske reindriften. I stor grad er disse utfordringene knyttet til rettsgrunnlaget. Vi har derfor gått nærmere inn på rettsutviklingen som har skjedd etter Høyesterettsdommen i 1981, samt nyere forskning vedrørende samisk tilstedeværelse i Trollheimen, se kapittel 4.3. Vi vil imidlertid først drøfte reindriftens utfordringer knyttet til beitegrunnlaget, økonomi og psykososiale forhold (se kapittel 4.1), og deretter de utfordringer som myndighetene er stilt overfor når det gjelder reindriften i Trollheimen (se kapittel 4.2).

4.1 Reindriften i Trollheimen – Utfordringer i praksis (for reindriften)

4.1.1 Beitegrunnlaget

En forutsetning for å sikre grunnlaget for en tradisjonell og velordnet reindrift er tilgang på tilstrekkelige og varierte beiteområder i de ulike årstidene. Som vi har vært inne på i kapittel 3, er det mange faktorer som virker inn på og stadig reduserer naturgrunnlaget for den samiske reindriften i Trollheimen. For eksempel er klimaet i stadig endring og utgjør en faktor som reindriften og andre utmarksnæringer må tilpasse seg, i form av at man sannsynligvis må endre driften og behovet for tilgang på reserveområder vil øke. Men den største utfordringen for den praktiske reindriften i Trollheimen er likevel pr i dag arealinngrep og forstyrrelser, når man ser bort ifra de stramme rammevilkårene som gjelder for reindriften. Områder som er av avgjørende betydning for reindriften, er til dels svært hardt belastet, og mange store hyttefelt er bygd i umiddelbar nærhet til flytteleier og viktige beiteområder som f.eks. vinterbeiter og kalvingsland. Tidligere utredninger har påpekt at grensen for hva man kan forvente at reindriften skal tåle, kan være nådd i Trollheimen, og som vi har sett i kapittel 2.1.3.3, har Rannestad (2021) foreslått en rekke tiltak for å avhjelpe inngrepssituasjonen. Når inngrepssituasjonen synes å være så alvorlig som påpekt, er det naturlig å stille seg spørsmålet: *Hvorfor har ikke dette fått utslag for produktiviteten og hvorfor har situasjonen blitt slik?* Vi kommer nærmere tilbake til disse spørsmålene henholdsvis i kapittel 4.1.2 og 4.2.

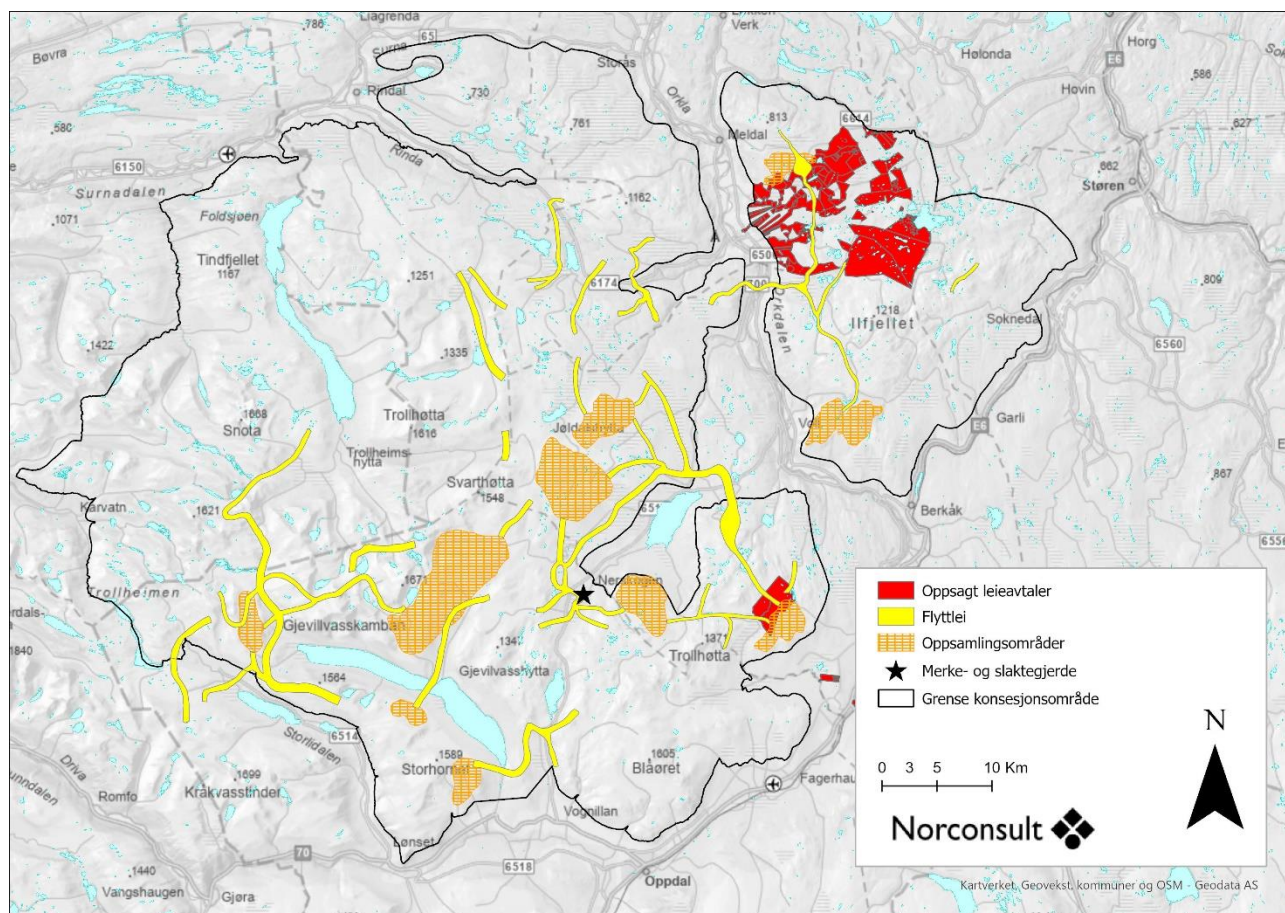
Store deler av beiteområdene for Trollheimen sjite er vernet i henhold til naturmangfoldloven (lov 19. juni 2009 nr. 100), og det største verneområdet - Trollheimen landskapsvernområde - utgjør en betydelig del av barmarksbeitene for reinen, jf. driftsplanen fra 1985. Verneområdene gir generelt et vern mot større tekniske inngrep og industriutbygging, og slike inngrep kan ikke forventes i disse områdene de neste tiårene. Områdevern utgjør derfor også en beskyttelse for naturgrunnlaget for reindriften, selv om reindrift ikke utgjør en del av verneformålet pr i dag. Men områdevernet er likevel ikke tilstrekkelig til å beskytte mot aktiviteter som er til stor ulempe for reindriften. For det første er vinterbeitene øst for Orkla ikke omfattet av områdevern etter naturmangfoldloven, og det er vinterbeite som utgjør minimumsfaktoren for reindriften i Trollheimen. For det andre hindrer ikke områdevernet at det i verneområdet skjer aktivitet som kan medføre store forstyrrelser for reindriften. Som vi har vært inne på tidligere, er Trollheimen et svært populært friluftsområde med et omfattende sti- og løypenett med mye ferdsel. I verneområdene er det flere turisthytter og fritidsboliger som også fører til aktivitet som medfører ulemper for reindriften. Det har likevel sannsynligvis en større betydning at det i randsonene til verneområde har vært, og fortsatt er, et stort trykk på utbygging av fritidsbebyggelse (f.eks. på Nerskogen) som medfører økt ferdsel og forstyrrelser også innenfor verneområdets grenser.

Det foreligger forslag om supplerende vern og endring av verneformål i Trollheimen, fra landskapsvernområde til nasjonalpark (Miljødirektoratet 2021). Dette betyr at et enda større areal kan bli vernet mot større inngrep i Trollheimen, noe som i det store og hele vil være positivt for reindriften så lenge vernet ikke hindrer reindriftsutøvelsen og/eller ferdsele øker enda mer.

Gjennom dialogen med reindriften kan det virke som de er usikre på deres muligheter for etablering av gjerder og anlegg samt gjeterhytter som er nødvendig for reindriften innenfor dagens verneområde. Det samme gjelder bruk av motoriserte kjøretøy. Vi er ikke kjent med hva denne usikkerheten bunner i, og vil bemerke at verneforskriften for Trollheimen landskapsvernområde regulerer i hvilken grad det kan gjøres tiltak i verneområdet i forbindelse med reindriften (se forskrift 11. desember 1987 nr. 1066 om vern av Trollheimen landskapsvernområde, se særlig punkt 1.3 bokstav c, punkt 5.2 bokstav d og punkt 5.3 bokstav a og b. Usikkerheten kan ha grobunn i at reindrift ikke er en del av selve verneformålet, og at retten til reinbeite i Trollheimen har en annen rettsstatus enn i det samiske reinbeiteområdet (reindriftsloven 2007 § 4). Vern av naturgrunnet for samisk kulturutøvelse og reindriftenes behov og rett til f.eks. gjerder og anlegg, vil imidlertid være et naturlig tema i forbindelse med de kommende prosesser med supplerende vern.

Dagens reindrift i Trollheimen avviker fra driftsplanen som ble utarbeidet i 1985, og dermed også fra de vilkår som er satt i konsesjonen. Dette er særlig synlig ved at tre av de fem sijteandelene lar deler av flokken beite i selve Trollheimen om vinteren, og ikke øst for Orkla slik som driftsplanen legger opp til. Dette er en direkte konsekvens av at en stor del av leieavtalene i tidligere Meldal kommune (nå Orkland kommune) er sagt opp (jf. kapittel 3.5.9). De eiendommene som reindriften mangler avtaler på, ligger sentralt i vinterbeiteområdene, og hindrer utnyttning også av de nordligste beiteområdene (områdene rundt Høgknippen og Grefstadjellet) hvor man fortsatt har avtaler. Det går en sentral flyttelei fra de sørlige og sentrale deler av vinterbeiteområdet til de nordligste delene, men denne er også berørt av de eiendommene hvor leieavtalene er sagt opp, jf. figur 4.1. I praksis betyr dette at vinterbeiteområdene er vesentlig fragmentert og gjort utilgjengelig for reinen. De familiene som har reinen på østsiden av Orkla om vinteren må derfor bruke ekstra store ressurser på gjeting for å holde flokken samlet og for å unngå beiting på eiendommer hvor det ikke foreligger avtaler (Aanna Krihke Renander pers.medd). Dette er kostbart rent økonomisk, men også kostbart i form av menneskelige ressurser. Det at en del av reinflokken beiter i selve Trollheimen (vest for Orkla) om vinteren, kan også medføre et for hardt beitetrykk i enkelte områder som også tidligere har hatt noe nedslitte beiter. Dette er problematikk som Danielsen og Riseth (2010) har omtalt (se også Bøe 1985 og Holand 2008), og er bakgrunnen for at de anbefaler sterkere styring av vinterbeitebruken gjennom kortere beitesesong i Igelfjell/Grefstadjellområdet og rotasjonsmessig bruk av selve Trollheimen. For å dempe arbeidsmengden og beitepresset på vinterbeitene tar reindriften ut mest mulig slaktedyr før jul. Utreder vurderer likevel situasjonen som alvorlig og nærmest kritisk når det gjelder tilgangen på vinterbeiter, særlig med bakgrunn i at ytterligere leieavtaler kan sies opp med 5 års mellomrom.

Figur 4-1 Kartet viser eiendommer hvor leieavtalen er sagt opp (røde områder). Flyttleier er markert med gule polygon og merke- og slaktegjerdet er markert med stjerne. Oransje polygon markerer reindrifas oppsamlingsområder. Kartdata: Landbruksdirektoratet og Statens kartverk. Illustrasjon: Norconsult.

Klimaendringer er en faktor som kommer i tillegg og som også er viktig å vurdere i denne sammenhengen. Som vi var inne på i kapittel 3.4, er det sannsynligvis om vinteren at reindriften vil merke dette mest, i de beiteområdene som altså er marginale fra før. Dersom inngrepssituasjonen forverres og flere grunneiere sier opp leieavtalene, vil man sammen med klimaendringene sannsynligvis etter hvert havne i en situasjon der reindriften ikke lenger er økologisk bærekraftig og reintallet dermed må reduseres i takt med beitetilgangen. Dette vil igjen medføre at den økonomiske bærekraften svekkes ytterligere, og man også får svekket kulturell bærekraft (se kapittel 4.1.2).

Reindriften i Trollheimen må skje innenfor de grenser som er fastsatt i konsesjonsvedtaket 5. juni 2002, dvs. innenfor avtaleområdene og ekspropriasjonsområdet. Det er imidlertid en stor utfordring for reindriften at disse grensene ikke gjenspeiler reinens naturlige trekk og utnytting av beiteområdene overalt. Danielsens og Riseth (2010) beskriver blant annet reinens vertikale bevegelser og utfordringene reindriften har som følge av skillet mellom sekundære og primære avtaleområder. I noen områder er det til tider umulig for reieneierne å hindre beiting i sekundærareområdene, f.eks. Ramsfjellområdet på østsiden av Granasjøen. Det er også et problem at reien av og til trekker utenfor konsesjonsområdet, selv om den ifølge reieneierne blir hentet tilbake av gjeterne så raskt det lar seg gjøre. Dette er ressurskrevende og kan av og til være grobunn for konflikter med grunneiere/andre interesser. Et ytterligere problem er at det ikke foreligger avtaler med grunneierne i flere av områdene med flyttleier som reindriften er helt avhengig av. Dette er en uholdbar

situasjon da flyttleiene har avgjørende betydning både for utnytting av beiteområdene og ikke minst for å få foretatt det arbeidet med reinflokken som er nødvendig (skilling, merking, slaktning mm.). Ifølge reindrifens arealbrukskart (www.nibio.kilden.no) er det flyttleier på nordøstsiden av Granasjøen (Kreklingen) i Rennebu kommune og i Resdalen i Orkland kommune som ligger utenfor både primær- og sekundærområdet

Utfordringene knyttet til de uhensiktsmessige beitegrensene er noe Trollheimen sijte (2011) omtaler i bruksreglene på denne måten:

Rammevilkårene som er gitt, gir ikke i tilstrekkelig grad grunnlag for en optimal og rasjonell bruk av områdene. I lag med infrastrukturen som også er begrenset av disse rammene, gir dette en til tider urasjonell styring av beitebruken.

Som det fremgår, er det en rekke faktorer som har betydning for reindrifens tilgang til beitearealer i Trollheimen. I en vurdering av reindrifens status er det derfor nødvendig at man ser alle disse faktorene i sammenheng og i lys av reinens natur og behov. Vår vurdering er at reindriften synes å være «fanget» av rammebetingelser som er satt ut ifra en driftsplan som er nærmere 40 år gammel, samt utfallet av avtaleforhandlinger og skjønnsforutsetninger som ble fastsatt på 80- og 90-tallet. Disse rammebetingelsene innebærer at det er såpass vesentlige problemer for dagens reindrift at det etter vår mening er grunn til igjen å stille spørsmålet om dagens rammevilkår rent faktisk gjør det mulig å oppfylle Trollheimenlovens formål, nemlig å sikre «et permanent grunnlag for rettsmessig og ordnet reindrift» i Trollheimen. Vi kommer i kapittel 4.3 nærmere tilbake til de utfordringer som er en konsekvens av det gjeldende rettsgrunnlaget for reindriften i Trollheimen.

4.1.2 Økonomi

Vi har tidligere beskrevet reindriften i Trollheimen som velordnet og produktiv, se kapittel 3.3, med gode og stabile slaktevekter som ligger helt i toppen sammenliknet med reindriften for øvrig i Norge (jf. også dialogen med Statsforvalteren i Trøndelag). Samtidig har reindriften i Trollheimen store utfordringer, både på grunn av inngrepssituasjonen, jf. kapittel 3.2, og klimaendringer, jf. kapittel 3.4, og ikke minst på grunn av de rammebetingelsene som følger av rettsgrunnlaget, jf. kapittel 3.5. Det er derfor naturlig å stille spørsmål om hvorfor inngrepssituasjonen, klimaendringene og de stramme rammebetingelsene ikke har påvirket produksjonen negativt i Trollheimen. Rannestad (2021) skriver om dette følgende:

Det har skjedd en svært omfattende utbygging i og rundt Trollheimen siden den gang (jf. Tabell 8). Dette kan brukes som argument begge veier; at slaktevektene og antallet tamrein ikke har gått ned i takt med økende utbygging kan tilsa at utbyggingene ikke har hatt negativ effekt; eller at reinens arealbruk har endret seg slik at det f.eks. har blitt lagt mer press på reservebeiter, reindriften har bidratt med mye merarbeid som ikke er tatt høyde for i tallene, og at dette på sikt ikke vil være bærekraftig. Basert på kunnskapsstatus er det sannsynlig at svaret ligger et sted i mellom, men klart mest i retning det siste. I tillegg er det viktig å huske at det kan ta mange år før negative effekter kommer fysisk til uttrykk (stor grad av «forsinkelse»). Disse problemstillingene gjelder også for utmarksbeitenæringen utover reindriften. Det totale inngrepsbildet per 2021 er så omfattende i Trollheimen og omegn, at det allerede i flere år har hatt betydelig negativ påvirkning på beitedyr og tilknyttet utmarksdrift... (...)

Selv om reineierne vil kunne kompensere for uønsket ytre påvirkning gjennom endringer i driften, utføre tilleggsføring o.l., vil også dette medføre merarbeid, og økt total belastning. Omfanget av ekstraarbeidet utmarksbeitenæringen som helhet utfører som følge av en økning i inngrep og forstyrrelser er ikke estimert, men personlige meddelelser fra de fleste som ble kontaktet i arbeidet med dette prosjektet tilsier at det er betydelig. På sikt vil mer krevende driftsforhold også kunne virke demotiverende for yngre generasjoner i forhold til om de ønsker å ta over driften

Vi er enige med Rannestad i at svaret på spørsmålet sannsynligvis handler både om selve effekten av utbyggingen og at man ikke har klart å fange opp konsekvensene i form av tall (ennå). Den gode og stabile produksjonen i Trollheimen kan også være et uttrykk for at man her har blitt tvunget til å optimalisere driften

til det ytterste for å kompensere for den lave inntjeningen som følge av lavt reintall. Det er også grunnlag for å si at produksjonen er optimalisert med hensyn til kjønns sammensetning i flokken. I forrige driftsår hadde Trollheimen en flokkstruktur med 6% bukk (Landbruksdirektoratet 2022). Utnytting av lokal tradisjonell kunnskap gjennom generasjoner blant annet gjennom avl og uttak av livdyr, er ifølge reineierne selv også en vesentlig årsak til den gode produksjonen. Enkelte reineierne opplyser også at de bruker store ressurser på gjeting og styrer beitingen særlig om vinteren, noe som indikerer bevisst utnyttning av tilgjengelige beiteressurser og at de frem til nå har klart å tilpasse seg så langt det har vært mulig innenfor de fastsatte rammene. Men dette krever også økonomiske ressurser. Aktiv gjeting er for øvrig også nødvendig for å hindre konflikter med at rein trekker inn på innmark og ellers i områder uten avtaler. Det er ellers svært rike barmarksbeiter i store deler av Trollheimen, som er et godt utgangspunkt før reinen går vinteren i møte. Vinteren er en årstid der reinen tærer på fettreservene den har bygd opp. Det er generelt gode reinbeiter i Trollheimen, men med dagens avtalegrunnlag er det svært ressurskrevende å utnytte beitene.

Reindriften har også gjort andre tilpasninger for avhjelpe den økonomiske situasjonen. Blant annet har Resfjellet blitt benyttet som oppsamlingsområde på førjulsvinteren før flokken skal på vinterbeite i Igelfjell-/Grefstadfjellområdet. Dette reduserer kostnadene med biltransport ettersom det er kortere avstand herifra til vinterbeitene enn fra anlegget på Nerskogen

Et annet vesentlig moment er inngrepssituasjonen knyttet til flyttleiene. Dersom flyttleiene stenges, fragmenteres beiteområdene og beitetilgangen reduseres. Stenging av flyttleier kan dessuten medføre at man ikke får tatt ut slaktedyr, noe som vil være kritisk for reindriften. Da hjelper det lite med gode og rike beiteområder. Med bakgrunn i dette, er det all grunn til å legge et føre-var-prinsipp til grunn i arealforvaltningen fremover (jf. også Rannestad 2021).

Vår vurdering er at det er grunn til å tro at reindriften i Trollheimen på mange måter er optimalisert så langt det er mulig gitt de rammebetingelsene man har i dag. Opprettholdelsen av den gode produksjonen skyldes sannsynligvis derfor og i all hovedsak en form for «forsinkelseeffekt». Dersom man fortsetter samme utbyggingstakten som man har hatt frem til nå, vil inngrepssituasjonen imidlertid etter hvert også påvirke slaktevektene. Det samme vil skje dersom det skjer ytterligere innskrenkninger i tilgjengelige beitearealer, særlig vinterbeite, som følge av oppsigelse av leieavtaler.

Når det gjelder det forholdsvis lave reintallet pr sijteandel i Trollheimen (jf. kapittel 3.3.2), byr også dette på utfordringer. Dette gjelder i dag den rent økonomiske situasjonen for den enkelte reineier, men på sikt vil dette – sammen med usikkerheten med hensyn til det rettslige grunnlaget for fortsatt reindrift i Trollheimen – også kunne påvirke negativt rekrutteringen. Dette kan igjen medføre en svekkelse av reindriften kulturelle bærekraft, samt medføre en ekstra psykisk belastning for reindriftsfamiliene. Dette er drøftet av blant andre Danielsen og Riseth (2010). I bruksreglene skriver Trollheimen sijte (2011) følgende om det lave reintallet:

Dette påvirker og forhindrer bl.a. rekrutteringen. Det er ikke nok økonomi i drifta til å kunne sikre rekrutteringen på et tidligere tidspunkt og ha et godt overlappende generasjonsskifte.

I dag mottar Trollheimen sijte et ekstraordinært tilskudd gjennom reindriftsavtalen for å bøte på den økonomiske situasjonen. Dette tilskuddet har økt de siste årene, men utreder har ikke hatt anledning til å gjøre beregninger på om tilskuddets størrelse er tilstrekkelig for å dekke inntektsgapet i forhold til sammenliknbare reinbeitedistrikter.

Uansett er det et politisk mål at reindriftnæringen skal være økonomisk bærekraftig, og vi går ut ifra at det i det ligger at næringen også skal ha så optimal produksjon som mulig i forhold til beitegrunnlaget slik at ekstra tilskudd ikke er nødvendig. For Trollheimen sijte sin del mener vi at det pr i dag er grunnlag for å øke den økonomiske lønnsomheten ved å øke reintallet, uten at dette går utover den økologiske bærekraften (se også Danielsen og Riseth 2010). En vurdering av øvre reintall basert på de kriterier som benyttes for reinbeitedistrikter ellers i landet, ville gitt en god pekepinn på hvor reintallet burde ligge også i Trollheimen

gitt de rammene som foreligger pr i dag. Reintallet for dagens reindrift er imidlertid fastlagt med bakgrunn i driftsplanen, og lå også til grunn for de avtaler som ble inngått i 1985-1988 og for de erstatninger som ble utmålt etter ekspropriasjonsvedtaket i 1987, slik at nytt øvre reintall er gjenstand for andre prosesser enn det som er vanlig for reinbeitedistrikter ellers i landet.

En annen faktor som spiller inn på økonomisituasjonen, er tap av rein, inkludert rovdyr tap. Dette er imidlertid ikke en vesentlig og avgjørende påvirkningsfaktor slik vi ser det og når man sammenlikner tapstall med nærliggende reinbeitedistrikter (se kapittel 3.3.1), men det er grunn til å understreke at dette utgjør en ekstra belastning i en allerede presset økonomisk situasjon for reineierne i Trollheimen.

Med bakgrunn i den økonomiske situasjonen, og det faktum at reindriften i Trollheimen er avhengig av ekstraordinære tilskudd, mener vi at det igjen er grunn til å stille spørsmål om hvorvidt dagens rammebetingelser faktisk kan oppfylle formålet med Trollheimenloven, jf. også reindriftslovens mål om bærekraft. Tilskudd kan være et nødvendig tiltak i en akutt situasjon, men det er ikke bærekraftig på lengre sikt, særlig med tanke på det kulturelle aspektet.

4.1.3 Psykososialt press og ivaretagelse av sørsamisk språk, kultur og samfunnsliv

Det er fem familier som driver tradisjonell reindrift i Trollheimen i dag. Gjennom dialogen med disse familiene så har vi inntrykk av at de er godt integrert i lokalsamfunnet og har generelt god kontakt med andre som har interesser i utmarka. Ifølge reindriftsutøverne har de dessuten invitert barnehager/skoler i forbindelse med reinskilling og slakt, for å vise og formidle sin tradisjon og kultur. De fleste kommunene uttrykker imidlertid at det nesten bare er i forbindelse med konkrete arealsaker at de har kontakt med reineierne. Ellers hadde de inntrykk av at reineierne er generelt raske med å hente tilbake rein som har trukket på innmark eller utenfor lovlige beitegrenser, noe som virker konfliktdempende mht. andre interesser. Kommunene uttrykte at de var generelt positive til reindriften. Dialogen mellom reindriften og Reinbeiteforeningen har imidlertid vært tilnærmet fraværende de siste tiårene, men foreningen uttrykte også at de var generelt positive til reindriften og ellers stolte over de avtalen de inngikk på 80-tallet.

Det er nok særlig i forbindelse med arealinngrep at reindriftsutøverne merker presset fra andre interesser mest og konfliktene oppstår. Man kan forstå at reindriften i mange tilfeller blir oppfattet som en brems for grunneiere som ønsker næringsutvikling f.eks. i form av hyttebygging. I arealsaker står dessuten reineierne noen ganger i praksis ovenfor et valg mellom å tape beiteareal som følge av inngrep eller oppsigelse av avtaler, noe som kan medføre en belastning i seg selv. Som reineierne selv uttrykte i dialogen med oss, så føler de seg ofte «bundet på hender og føtter» i disse situasjonene. Det er også tilfeller der spørsmål om arealinngrep kommer i områder som reindriften er avhengige av, men hvor man ikke har lyktes å få på plass leieavtaler (f.eks. flyttlei i området nordøst for Granasjøen). Vi spør oss, hvordan skal reindriften forholde seg til slike saker?

I forbindelse med den nylig avsluttede høringen av Reindriftslovutvalgets forslag til ny reindriftslov har det vært flere oppslag i media som underbygger at det virker som at situasjonen er tilspisset i Trollheimen. Et eksempel er et avisoppslag i Adresseavisen den 23. januar 2023 som omhandlet et åpent møte i Surnadal i forbindelse med forslag til ny reindriftslov, og der reindriften rettigheter var ett av temaene som ifølge avisoppslaget særlig ble omhandlet (Adresseavisen 2023). Gjennom dialogen vi har hatt med aktørene synes det som at avstanden mellom reineiere og grunneiere er større jo lenger vest i området man kommer. En negativ holdning til videreføring av konsesjonen for reindriften etter 2047 synes også å øke jo lenger vest man kommer. Reineierne meddeler at de får høre på «folkemunne» at om drøye 20 år er deres tid som reindriftsutøvere i Trollheimen over, og at da er det «villrein som gjelder» i disse områdene. Ifølge reineierne har man også opplevd episoder med rasisme og hersketeknikker ved enkelte tilfeller.

Reindriften har store utfordringer med de rammebetingelser som følger av rettsgrunnlaget, noe vi kommer mer tilbake til i kapittel 4.3. Et resultat av dette er at det synes å være umulig for reindriften å holde reinen innenfor de grensene som følger av konsesjonsvedtaket. Å være tvunget til å drive reindrift som ikke er i tråd med de vilkår som er fastsatt, kan lett bli en psykisk belastning for den enkelte reineier. I tillegg er det naturlig nok en psykisk belastning at de inngåtte leieavtalene kan sies opp hvert 5. år og at konsesjonen går ut om drøye 20 år. *Hva skjer etter 2047?* - har reineierne spurt i dialogen med oss. De har ikke fått noen signaler fra myndighetene om dette.

Med bakgrunn i dette er det etter vår vurdering grunn for å tro at de samiske reindriftsfamiliene er utsatt for et stort og økende psykososialt press. At dette kan påvirke motivasjonen for å fortsette med reindrift, både for dagens reieiere og kommende generasjoner, er etter vår vurdering naturlig. Den psykososiale belastningen som de samiske familiene opplever i dag, kan derfor resultere i at man på sikt ikke klarer å oppfylle formålet med Trollheimenloven.

Vi mener det her er grunn til å fremheve reindriftssamene i Trollheimen sin betydning for ivaretagelsen av sørsamisk språk og kultur. I dialogen med oss har de uttrykt at de har tette og nære bånd til det rørossamiske samfunnet, og at det er til Røros/Brekken de ofte reiser når de skal møte kjentfolk/familie eller delta på arrangementer osv. De samiske familiene er ellers svært tradisjons- og kulturbevisste, noe som videreføring og bruk av det sørsamiske språket også i dagligtalen vitner om. Bruk av det samiske språket er ifølge reieierne spesielt viktig i forbindelse med arbeidet med reinen, og de er opptatt av at de som vokser opp i dag også lærer seg språket. Videreføring av mat og- håndverkstradisjoner er andre eksempler på at samene i Trollheimen er viktige bidragsytere for ivaretagelsen av den samiske tradisjonen og kulturen både lokalt og i det sørsamiske området ellers.

4.2 Reindriften i Trollheimen – Utfordringer i praksis (for forvaltningen)

Når det gjelder kommunenes ansvar for ivaretagelse av reindriften innenfor kommunen, er tilbakemeldingene fra kommunene at dette først og fremst dreier seg om arealforvaltning. Det kan synes som at det er en generell oppfatning at det er dette som er deres hovedsvar overfor reindriften. Etter vår mening må dette ses i sammenheng med at det er inngreppssituasjonen som oppfattes som det mest utfordrende for reindriften flere steder i Trollheimen.

Når vi ser på antallet innsigelser fra reindriftsforvaltningen de siste 20 årene, kan dette virke relativt lavt når man vet at de største utbyggingene av fritidsboliger også har skjedd i samme periode. Ifølge Statsforvalteren i Trøndelag har det vært 8 innsigelser til reguleringsplaner/kommuneplaner de siste 20 årene, hvorav 3 av dem endte med medhold/delvis medhold ved endelig vedtak av øverste planmyndighet (Statsforvalteren 2022a). Det lave antallet kan skyldes at saker er løst i forbindelse med mekling, men også at innsigelsesmyndigheten til regional reindriftsmyndighet har blitt betvilt av planmyndigheten (Miljøverndepartementet 2003). Det siste kan være tegn på at usikkerhet omkring rettsstatusen har gått på bekostning av vernet av reindriften sine beiteområder i Trollheimen. Gjennom dialogen har kommunene meddelt at usikkerhet omkring rettsstatusen særlig i sekundærområdene skaper usikkerhet i arealplanleggingen, særlig hvordan man skal forholde seg til saker i sekundærområdene og i områder utenfor leieavtalen fra 1985. Oppdal kommune ga uttrykk for at de mente det var enklere å forvalte reinbeitearealene der beiteretten er ekspropriert fremfor de områdene hvor det foreligger frivillige avtaler. Det kom også frem i dialogen at verken kommunene, Statsforvalteren, verneområdeforvalter eller Sametinget har noen oversikt over de til enhver tid gjeldende leieavtaler.

Dersom kommuner skal ha en fremtidsrettet arealforvaltning som også oppfyller Trollheimenlovens formål som er å "*sikre et permanent grunnlag for rettsmessig og ordnet reindrift*", ser vi at avtaler med en tidshorisont på 5 år blir altfor korte og uforutsigbare for alle involverte parter. Det blir også svært utfordrende å utføre god arealforvaltning dersom forvaltningsmyndighetene ikke har oversikt over hvor reieierne har

beiterett eller ikke. Det kan også tenkes at usikkerhet omkring rettssituasjonen i avtaleområdet potensielt kan medføre ulik saksbehandling av arealsaker i de enkelte kommunene, uten at utreder har noen indikasjoner på dette annet enn at praktiseringen av bruken av R i angivelse av LNFR-områder i arealplanen er litt ulik. Usikkerhet omkring statusen for avtaleområdet som medfører ulik arealforvaltning og saksbehandling i kommunene, kan dessuten medføre svekket rettssikkerhet for berørte parter. Et møte mellom Statsforvalteren og flere kommuner i Trollheimen den 25. august 2022 bekrefter kommunenes utfordringer knyttet til forvaltningen av reinbeitearealene, og deres ønske og behov for at noe gjøres (Rennebu kommune 2022).

Vi skal være forsiktige med å hevde at til dels uklar og ulik rettsoppfatning har medført at myndighetene har vært mer «slepphendte» i arealsaker i reinbeiteområdene i Trollheimen enn ellers, men det finnes et konkret eksempel på at innsigelse har resultert i oppsigelse av store deler av avtalene i vinterbeiteområdene (se kapittel 3.5.9). Vi viser også til en konkret sak som gjelder reguleringsplan for fritidsbebyggelse i en flyttelei i Rennebu kommune som ligger i sekundærområdet for reindriften. En sak som for øvrig har lang forhistorie. Statsforvalteren valgte å gi faglig råd til tross for at de selv konkluderte med at «[f]remtidige muligheter for å flytte med rein på nordsiden av Granasjøen svekkes betydelig dersom Svarthamran II vedtas» (Statsforvalteren i Trøndelag 2022b). Statsforvalteren har gjennom dialogen med oss bekreftet at de opplever at terskelen for å fremme innsigelse er høyere i Trollheimen og spesielt i sekundærområdene enn i de samiske reinbeitedistriktene for øvrig (Statsforvalteren v/Svein Bjørk pers medd.). Med bakgrunn i dette er det derfor grunn til å tro at innsigelser har sittet lenger inne hos den regionale reindriftsmyndigheten her enn i det samiske reinbeiteområdet.

Reindriftsutøverne har som tidligere nevnt, gitt uttrykk for at de føler seg «bundet på hender og føtter» i arealsaker, da de i realiteten kan bli stilt overfor valget mellom oppsagte leieavtaler eller inngrep i viktige beiteområder. Tilbakemelding fra Statsforvalteren om at det finnes svært få/ingen tilfeller der reindriften har gått imot arealsaker de siste 20 årene, underbygger dette (Statsforvalteren v/Svein Bjørk). Det kom også frem gjennom dialogen vi hadde med ulike aktører at grunneiere har kommet med trusler om oppsigelser av leieavtaler som følge av vedtak fattet av verneområdestyret der grunneier ikke fikk tillatelse til omsøkt tiltak. Vi mener derfor at det er naturlig å reise spørsmål om hvorvidt forvaltningen har tilstrekkelig med verktøy for å sikre arealgrunnet for reindriften i Trollheimen, herunder om plan- og bygningsloven fungerer etter sin hensikt.

Det har snart gått 40 år siden leieavtalen ble inngått, og det har i denne perioden naturlig nok vært utskiftninger både blant dem som står som utleier og blant dem som har arbeidet med reindriftsaker i kommuneadministrasjoner og i reindriftsforvaltningen og som politikere. Under dialogen med de ulike aktører ble det stilt spørsmål om hvem som har ansvar for å sikre at forvaltningen har tilstrekkelig kunnskap om Trollheimen sijte sin rettsstilling og status i de ulike avtaleområdene. En forutsetning for å sikre at forvaltningen har denne kunnskapen, er at det også finnes en oversikt over de inngåtte avtalene og hva som er den rettslige statusen i avtaleområdet, særlig gjelder dette for sekundærområdene. Slik vi vurderer det, ville det ha vært formålstjenlig at man får på plass en oppdatert oversikt over avtaleverket og rydder opp i eventuelle usikkerheter for å sikre at alle ledd i forvaltningen har oppdatert kunnskap om intensjonene med avtaleverket og rettsstatusen pr i dag.

4.2.1 Hva har forvaltningen gjort for å løse utfordringene for reindriften?

Utfordringene som de gjeldende rammebetingelsene medfører for reindriften i Trollheimen, fører også til utfordringer for den offentlige forvaltningen. Dette ble allerede løftet frem i 2001 i forbindelse med at Områdestyret i Sør-Trøndelag/Hedmark behandlet forslag til revisjon av driftsplanen som var utarbeidet av reindriftsadministrasjonen (Områdestyret i Sør-Trøndelag/Hedmark 2001). I vedtaket anbefalte Områdestyret at rammebetingelsene for reindriften ble endret, herunder reintall og beitebruk. Det ble også vedtatt følgende anmodning til statlige myndigheter: «*Staten v/ Landbruksdepartementet nedsetter og finansierer et*

forhandlingsutvalg for å reforhandle leieavtalen av 1985 med grunneiere i Trollheimen og Igelfjell-/Grevstadjellområdet, i samsvar med avtalen og rammebetingelsene skissert ovenfor». Etter det vi kjenner til, ble det ikke oppnevnt et nytt forhandlingsutvalg.

Senere har det vært forsøkt flere prosesser for å reforhandle leieavtalene. I 2011 tok Landbruks- og matdepartementet initiativ til forhandlinger uten at dette resulterte i nye avtaler (Landbruks- og matdepartementet 2014 og Landbruks- og matdepartementet v/Morten Floor pers. medd.). Rennebu kommune tok i 2015 initiativ til forhandlinger om leieavtaler innenfor sekundærrområdene i kommunen, samt i et område uten avtaler, men selv om forhandlingene gikk over flere år, oppnådde man heller ikke her å få inngått nye leieavtaler (Statsforvalteren i Trøndelag og Plankontoret 2022). Det som utløste denne prosessen, var at man i kommuneplanen hadde vist drivingsleier som hensynssone reindrift i områder hvor det ikke var inngått leieavtale med reineierne. Dette reagerte grunneierne i området på, fordi de opplevde å miste råderett over egen eiendom, fordi det ved flere anledninger var blitt fremmet innsigelser av reindriftsforvaltningen i områder som ikke inngår i avtaleverket (Statsforvalteren i Trøndelag og Plankontoret 2022).

Som vi har sett, har ulike forvaltningsnivåer gjort forsøk på å forbedre situasjonen for reindriften i Trollheimen. Til tross for dette har ikke situasjonen blitt noe bedre, snarere tvert imot. Man kan derfor stille spørsmålet om hvorvidt myndighetene har gjort nok for å sikre reindriften bedre rammebetingelser, og hvorfor man ikke har evnet å få til løsninger. Dette skyldes nok flere ting, men det at saken er kompleks med mange involverte er nok en av årsakene, i tillegg til at det vil være krevende prosesser å endre de forutsetningene som ligger til grunn for dagens reindrift. Dette må ses i sammenheng med at det var et høyt konfliktnivå før, under og etter rettsaken om rett til tamreindrift i Trollheimen som endte med Høyesteretts dom i 1981, slik at det er grunn til å forvente at endringer av forutsetninger som ble lagt den gangen, kan skape ny uro.

Alle ledd i forvaltningen har et ansvar for å sikre at formålet med Trollheimenloven oppfylles. Men verken kommunene, fylkeskommunene, Sametinget eller reindriftsforvaltningen synes å ha nødvendig verktøy eller den myndighet som trengs for å gjøre det som skal til for å sikre reindriften de nødvendige rammebetingelser for fortsatt reindrift. I tillegg kommer at konsesjonen for tamreindrift i Trollheimen er tidsbegrenset slik at staten uansett på sikt er nødt til å ta stilling til hvordan man skal kunne sikre fortsatt tamreindrift i Trollheimen i samsvar med Trollheimenlovens formål.

4.3 Reindriften i Trollheimen – utfordringer ved rettsgrunnlaget

I kapittel 4.1 foran har vi gjort rede for de utfordringer som reindriften i Trollheimen i dag møter i den praktiske reindriften. Dels dreier det seg om utfordringer med hensyn til hvilket areal hvor det kan foregå lovlig reindrift, dels utfordringer som følge av ulike former for inngrep i arealgrunnlaget, dels utfordringer med hensyn til å oppnå en forsvarlig økonomisk drift og dels utfordringer mer på det psykososiale plan i forhold grunneiere i Trollheimen og folk flest som har tilknytning til Trollheimen. I tillegg kommer de utfordringer som oppstår i forbindelse med kommunenes arealplanlegging, jf. kapittel 4.2.

Men den største utfordringen er etter vår mening knyttet til det rettslige grunnlaget for fortsatt samisk drift i Trollheimen. Det begynte egentlig med forbudene mot tamreindrift som i perioden 1899-1902 ble innført i de fleste kommunene i Trollheimenområdet. Forbudene ga grobunn for konflikter mellom reineierne og grunneiere opp gjennom hele 1900-tallet, se nærmere kapittel 3.5.1.2 foran, og som kulminerte med Høyesteretts dom i 1981. Ved denne dommen ble det rettskraftig slått fast at de samiske reindriftsutøverne ikke hadde noen historisk rett til reindrift i Trollheimen, uavhengig av grunneieres tillatelse, slik også Lappekommisjonen hadde gitt uttrykk for nærmere 100 år tidligere.

Trollheimendommen er derfor helt sentral for vurderingen av den rettslige statusen for samisk reindrift i Trollheimen. Reindrifutøverne i Trollheimen kan nemlig - i motsetning til de øvrige reinbeitedistriktene i Sør-Trøndelag/Hedmark reinbeiteområde - ikke påberope seg et selvstendig rettsgrunnlag for reindriften, men er på de eiendommer som de ikke selv eier, avhengig av andres beslutninger (grunneiertillatelser) eller vedtak (statlig ekspropriasjon). Etter vår mening er det derfor, som følge av Trollheimendommens sentrale betydning for samisk reindrift i området, grunn til en nærmere gjennomgang og vurdering av denne dommens faktiske og rettslige grunnlag og virkning for dagens og fremtidens reindrift i Trollheimen. Dette vil bli gjort i kapittel. 4.3.1.

Dagens reindrift i Trollheimenområdet er avhengig av konsesjon fra myndighetene, jf. reindriften 2007 § 8. Dagens konsesjon som gjelder til 2047, er basert på at reieneierne har lovlig tilgang til tilstrekkelig beiteareal for å kunne drive en forsvarlig reindrift. De utfordringer som er knyttet til det rettslige grunnlaget for dagens reindrift i Trollheimen, behandles i kapittel 4.3.2.

4.3.1 En rettslig vurdering av Trollheimendommen sett i lys av senere kunnskap, lovgiving og rettspraksis

Oppdal Almenning og en rekke grunneiere i Oppdal, Rennebu, Surnadal og Sunndal kommuner reiste i 1976 sak mot to samefamilier (Renander og Kant) som drev reindrift i Trollheimen, med påstand om at familienes tamreindrift var ulovlig og med krav om erstatning for eventuell ulovlig tamreindrift. Søksmålet var opprinnelig også rettet mot staten, men denne delen av saken ble hevet etter at det i januar 1978 ble inngått rettsforlik mellom saksøkerne og staten.

Både tingretten og lagmannsretten kom til at de samiske reieneierne var uberettiget til å beite med tamrein på saksøkernes eiendommer. Lagmannsretten kom også til at reieneierne måtte betale erstatning for ulovlig beiting.

Lagmannsrettens dom ble påanket til Høyesterett som i dom 21. oktober 1981 (Trollheimen-dommen - Rt. 1981 s. 1215) stadfestet lagmannsrettens dom, dog med en mindre økning av erstatningen.

Høyesteretts avgjørelse innebar at fortsatt tamreindrift i Trollheimen bare kunne skje på arealer som enten var eid av reieneierne eller hvor de hadde tillatelse fra grunneier. Dessuten var det nødvendig med konsesjon etter reindriften 1978 § 5.

Når det gjelder utviklingen av tamreindriften i Trollheimen etter Høyesteretts dom, vises til kapittel 3.5 foran.

I det følgende vil det kort bli gjort rede for hvilke forhold som Høyesterett la avgjørende vekt på i sin dom, se kapittel 4.3.1.1. Deretter vil disse forholdene bli vurdert i lys av dagens kunnskap, herunder senere rettsavgjørelser, om samisk reindrift, se kapittel 4.3.1.2.

Spørsmålet om det er grunnlag for gjenåpning av Trollheimendommen, eventuelt ny sak om rett til samisk reindrift i Trollheimen, vil bli drøftet i kapittel 4.3.1.3 nedenfor.

4.3.1.1 Nærmere om Trollheimendommen – Rt. 1981 s. 1215

Etter en gjennomgang av sakens bakgrunn og av partenes anførsler uttaler førstvoterende i Høyesterett (med tilslutning av de øvrige dommerne) at hun «*finder det klart at samene ikke har en historisk ervervet rett i de områder denne sak gjelder*» og at hun kan «*på dette punkt i det vesentlige slutte meg til lagmannsrettens begrunnelse*» (s. 1223). Førstvoterende sier videre at hun på samme måte som de tidligere retter legger stor vekt «*på de undersøkelser som ble foretatt ved Lappekommisjonen av 1889*» og at hun er «*enig med lagmannsretten i at den måte kommisjonens materiale presenteres på, vitner om stor grundighet*».

Lappekommisjonen skulle etter sitt mandat «*afgive Forslag til Fastsættelse af Grændserne for Lappernes Betesret*» og «*til Ordning forøvrigt af Forholdet mellem disse og de Fastboende*». Kommisjonen fremmet imidlertid ikke forslag om grensene for beiterettens utstrekning. Derimot foreslo den i sin innberetning (Lappekommissionen (1892)) innført reinbeitedistrikter basert på hvor «*norske Lapper kan antages efter gammel Sædvane at have søgt Tilhold og Bete for sine ren*» (s. 29). Kommisjonens konklusjon var at «*der ikke kan være Spørgsmaal om, at nogen Ret til Renbete nogensteds i omhandlede vestenfor Gulelven beliggende Trakt*» og føyde til: «*Hos den fastboende Befolkning er Ønsket om at blive lapperne kvit almindeligt.*» (s. 18).

Trollheimen ble såldes ikke inkludert i de områder hvor kommisjonen antok at samene «*efter gammel Sædvane*» hadde holdt til og drevet reinbeite.

Et sentralt moment i Høyesteretts begrunnelse for at samene ikke har historisk rett til tamreindrift i Trollheimen, er de forbud mot tamreindrift som i årene 1899 – 1902 ble innført i store deler av Trollheimen, se kapittel 3.5.1.2 foran. Forbudenes gyldighet ble ikke bestridt fra reieneierne side. På bakgrunn av at Høyesterett la til grunn at reieneierne og deres forfedre kun hadde vært i Trollheimen siden 1870-tallet, og på bakgrunn av nye opplysninger i Høyesterett om håndhevelsen av forbudene, kom Høyesterett til at disse forbudene – så langt de gjaldt – var til hinder for at reieneierne kunne ha ervervet en historisk rett til tamreindrift i Trollheimen. Dermed var det heller ikke grunn for Høyesterett til «*å gå inn på de spørsmål som ville oppstått, blant annet i forhold til reindriftslovgivningen og forbudsresolusjonene, dersom samene hadde hatt en historisk ervervet rett til reindrift i Trollheimen*» (s. 1224).

For de områder som ikke var omfattet av forbud mot tamreindrift, la Høyesterett til grunn at det ikke var «*holdepunkter for å hevde at samene spesielt i Surnadal i god tro har utøvd en så langvarig og omfattende bruk at de har ervervet en rett ved alders tids bruk*» (s. 1226) (vår understrekning). Det ble blant annet vist til at «*det foreligger klare opplysninger om at samene leide beiterettigheter eller iallfall innhentet grunneiernes samtykke*».

Fra reieneierne side ble det anført at de og deres forfedre hadde hevdet rett til tamreindrift i Trollheimen og at «*hevden var fullbyrdet før forbudsresolusjonene ble gitt i 1899–1902*». Høyesterett reiste tvil om kravet til hevdetid (20 år) var oppfylt for begge familienes vedkommende, men la til grunn at selv om det skulle ha vært en 20 års tradisjon i Trollheimen før århundreskiftet, «*kan det ikke legges til grunn at de igjennom denne tid har utøvd en så omfattende bruk i det omtvistede område at det kan gi grunnlag for hevd*» (s. 1225). Dessuten uttalte Høyesterett at «*en hevd i dette tilfelle ville komme i strid med tidligere lov av 23. mai 1874 - «snikhevdsløven»*».

4.3.1.2 Vurdering av Trollheimendommen

Det er flere spørsmål som reiser seg når man i ettertid skal vurdere Høyesteretts begrunnelse og konklusjon i Trollheimendommen. Et sentralt spørsmål er hvilken betydning det skal tillegges at Høyesterett i så stor grad la vekt på Lappekommisjonens undersøkelser og konklusjoner. I den forbindelse er det grunn til å se nærmere på bakgrunnen for innføringen av forbudet mot tamreindrift i deler av Trollheimen. Et viktig spørsmål er også hvordan Høyesteretts vurdering av reindriften i forhold til reglene om alders tids bruk og hevd står seg overfor dagens kunnskap om reindrift og senere rettspraksis. Dette kommer vi nærmere inn på nedenfor.

Lappekommisjonen

Den såkalte Lappekommissionen (heretter Lappekommisjonen) ble nedsatt 12. juli 1889 med mandat å undersøke «*Lappeforholdene i Hedemarkens, Søndre- og Nordre- Trondhjems Amter*» og foreslå grenser for «*Lappernes Betesret samt til Ordning forøvrigt af Forholdet mellem disse og de Fastboende i de nævnte Amter*». Som kommisjonens medlemmer ble oppnevnt sakfører Håkon Bernhard Berg, lensmann i Røros

(senere lappfogd i Røros) Indian Bernhard Herstad og gårdbruker i Rendalen Karl Kvernæss. Kommisjonen leverte sin innberetning i 1892 (Lappekommissionen 1892).

I innberetningen ble det lagt frem forslag til etablering av reinbeitedistrikter, jf. felleslappeloven 1883 § 6, og utkast til en tilleggslov til felleslappeloven 1883.

Lappekommisjonen foreslo blant annet å opprette følgende distrikter i Sør-Trøndelag og Hedmark: Fæmunddistriktet, Hyllingdistriktet, Essanddistriktet og Riastdistriktet (s. 43-44). Det ble ikke foreslått opprettet reinbeitedistrikt i Trollheimen.

På generell basis omtalte Lappekommisjonen samenes rettigheter slik i de områder som ikke ble etablert som reinbeitedistrikt (s. 42):

Blandt de mange Misforståelser og Tvivl som Loven av 1883 har givet Anledning til, er den maaske ikke den mindste, at Loven skulde give særskilt Anvisning til Løsning af Spørgsmaalet om den faktiske eller lokale Udstrækning af de norske Lappers Betesmark, og navnlig er det nødvendigt at fremholde, at Indførelse av Distriktsinddeling overensstemmende med Lovens § 6 ikke har nogensomhelst Indflydelse i Retning af at fastslaa Grændser for Lappernes Rettigheter, som er og blir de samme, enten Distriktsinddeling finner Sted eller ikke. En Trakts Henlæggen under et Fællesdistrikt giver altsaa Lapperne hverken større eller mindre Ret til at færdes og søge Renbete i dette Distriktet, end de før havde. (Våre understrekninger)

Lappekommisjonen omtaler også utfordringene knyttet til begrepet «gammel sædvane» når det gjaldt samenes reindrift (s. 42):

Spørgsmålet om, hvad der i Lovens Betydning er gammel Sædvane, vil i disse Forhold visselig ofte ikke være så let at besvare, navnlig under Hensyn til Vanskeligheden ved at erholde de faktiske Forhold nøie oplyste. Den Brug, som Lapperne udøver, skiller sig paa Grund af Nomadelivets Eiendommeligheder tillige i saa væsentlige Punkter fra den Brug, som man i andre Forhold kan forde udøvet som Betingelse for Anerkjendelse af en Sædvaneret, at de samme Krav ikke kan opstilles.

Disse to sitatene viser at Lappekommisjonens foreslåtte grenser for reinbeitedistrikt i prinsippet ikke var rettighetsgrenser, men kommisjonens oppfatning basert på «gammel sædvane». Lappekommisjonen mente at hva som hadde vært «gammel Sædvane» før loven av 1883 ble vedtatt, følgelig måtte «uden anden speciel Hjemmel finde sin Afgjørelse ved Domstolene» (s. 42).

Når det særlig gjaldt Trollheimen, synes Lappekommisjonen å ha lagt avgjørende vekt på opplysningene fra privatpersoner om at de samene som oppholdt seg i Meldalstraktene på 1890-tallet, bare hadde vært i Meldalstraktene i 5- 6 år. Dessuten ble lensmennene i «Meldalen, Ørkedalen og Høvne» bedt om å innhente en del ytterligere opplysninger som kunne være ønskelig vedrørende samene («Lapperne») i deres distrikter (Løøv, A. (1998) s. 56). Lensmannen i Meldal besvarte henvendelsen i oktober 1890 og ga i svaret opplysninger om samer som var i Meldalstraktene på det tidspunktet (Lappekommissionen (1892) s. 17). Lensmannen oppsummerte opplysningene slik: «Efter dette besøges saaledes Meldalsfjeldene og fornævnte tilstødende Strækninger af henimod 30 Lapper med 6 á 700 Ren.»

Basert på de opplysninger som Lappekommisjonen hadde mottatt, konkluderte kommisjonen med at det ikke kunne være spørsmål om at samene kan «paa stedfunden Brug bygge nogen Ret til Renbete nogensteds i omhandlende vestenfor Gulelven beliggende Trakt» (s. 18) og følgelig ikke oppfylte betingelsene for anerkjennelse av sedvanerett.

Ved kongelige resolusjoner i 1894 ble distriktsgrensene fastsatt i all hovedsak i samsvar med Lappekommisjonens forslag. Trollheimen fikk ikke status som reinbeitedistrikt fordi kommisjonen som nevnt mente at samene ikke hadde benyttet dette området i så lang tid før 1889 at de hadde ervervet noen form for beiterett i området.

Lappekommisjonens forsøk på klarlegging av hvor samene hadde drevet reindrift i slikt omfang at de hadde ervervet en rett ved sedvane, var i stor grad basert på muntlige kilder, og opplysningene var i det vesentlige begrenset til «manns minne». Det ble i liten grad foretatt undersøkelser av arkiver eller av kirkebøker, noe vi kommer tilbake til nedenfor, og det ble heller ikke gjennomført feltundersøkelser.

I den forbindelse er det grunn til å understreke at kommisjonen presiserte at den ikke hadde noen dømmende myndighet, og uttalte (s. 42):

Forsaavidt Kommissionen under sin Beskrivelse af paagjældende Trakter har omhandlet Grændsen for Lappernes Brug efter gammel Sædvane, er dette derfor kun en paa de stedfundne Undersøgelser bygget Meningsudtalelse, under hvilken Kommissionen med Hensyn til Fordringerne til den faktiske Udøvelse har søgt at henholde sig til Reglerne om Alders Tids Brug.

Høyesterett la som nevnt i kapittel 4.3.1.1, stor vekt på Lappekommisjonens undersøkelser. I den forbindelse er det imidlertid etter vår oppfatning grunn til å påpeke at Lappekommisjonen sluttet seg til datidens oppfatning blant flere forskere om at samene ikke var urbefolkning i de områder som lå innenfor kommisjonens mandat, nemlig «Hedemarkens, Søndre- og Nordre Trondhjems Amter», men at de først i nyere tid hadde kommet sydover og inn i disse områdene (s. 4), den såkalte fremrykningsteorien. Professor Yngvar Nielsen hadde i en artikkel i 1889 uttalt at samene ikke hadde kommet til Røros før rundt 1750 (Nielsen 1889-1890). Orkdal herredsrett viser uttrykkelig til dette i sin dom i Trollheimensaken, se Rt. 1981 s. 1232, men som påpekt i en artikkel av Carsten Smith og Kirsti Strøm Bull bygger også Høyesterett på fremrykningsteorien, se Høyesterett og samiske rettigheter i Lov Sannhet Rett, Norges Høyesterett 200 år (2015) s. 478-507, se s. 484-485.

Dermed hadde ikke Lappekommisjonen noe insitamant til å undersøke nærmere samenes eldre bruk av fjellområder syd for Tydalen, ettersom samtidens anerkjente forskere hadde slått fast at samene var inntrengere i områder som den jordbrukende befolkning hadde tatt i bruk lenge før dem.

I denne forbindelse vil vi også vise til hva Høyesteretts flertall uttalte i Selbudommen om fremrykningsteorien som hadde fått tilslutning fra Lappekommisjonen (Rt. 2001 s. 769, se s. 801-802):

De forklaringene Lappekommisjonen mottok, gav begrensede holdepunkter om den beitingen som hadde foregått i Selbu før 1850. Spørsmålet blir dermed om man på annet grunnlag kan trekke slutninger om dette med sikte på å konstatere alders tids bruk allerede før 1892.

Innledningsvis i innberetningen drøfter Lappekommisjonen når samene kom til Tydal. Den viser særlig til professor Yngvar Niensens fremrykningsteori, som ble fremlagt i 1889, og hvor han hevdet at samene i Sør-Trøndelag og Hedmark hadde innvandret fra nord. I innberetningen side 4 uttales det så at «Inden Norge kom saaledes nomadiserende Lapper antagelig noget før Udgangen af det 17de Aarhundrede syd til Tydalen».

Denne fremrykningsteorien har, etter det jeg har forstått, fortsatt en viss tilslutning blant historikerne. Men jeg er ikke kjent med at noen i dag tidfester ankomsten til Tydal til slutten av 1600-tallet. Grunneiernes private sakkyndige, professor Haarstad, hevder således at samene kom til Tydalsfjellene ca 1620. Ved den videre behandlingen tar jeg utgangspunkt i at samene i alle fall kom til Tydal i begynnelsen av 1600-tallet. Og da Meråker ligger like nord for Tydal, må de, om man bygger på fremrykningsteorien, ha kommet dit minst like tidlig.

Omtrent ved inngangen til 1600-tallet var det overgangen til tamreindrift fant sted. Dermed hadde den i Tydal en nærmere 300 år lang tradisjon på Lappekommisjonens tid.

Dette indikerer i seg selv at det lenge før 1850 foregikk reindrift i Selbu både innenfor Riast/Hylling og Essand. Jeg viser til at det for reinsdyr er tale om overkommelige avstander. Da våren, som er en viktig tid for reinen, kommer tidligere i Selbu enn i Tydal, ville det nærmest være påfallende om det ikke foregikk reindrift også i Selbu.

Nyere forskning viser for øvrig at samene var kommet til Rørosområdet tidlig på 1600-tallet (Bergsland 1974), samt at samene lenge før 1870-årene også var kommet til Trollheimen, se nedenfor.

Lappekommisjonens syn på når samene var kommet til Trollheimen, må nok også ses i sammenheng med datidens holdning til forholdet mellom jordbruk og reindrift. Følgende uttalelse fra Lappekommisjonen (sitert i Høyesteretts dom i Selbusaken – Rt. 2001 s. 769 (s. 791-792)) er betegnende for myndighetenes (og kommisjonens) holdning: *“Men ogsaa naar man skal veie Lappernes og de Fastboendes gjensidige Rettigheder og Forpligtelser mod hinanden, kan man ikke glemme deres Næringsveies forskjellige Vilkaar, og at Jordbrugeren under det flittige og møisommelige kultiverende Arbeide ofte er paalagt store Tyngsler og Byrder, medens Lappen, hvis Tilværelse vexler mellem Strabadser og Dovenskab, som Regel gaar ganske fri for saadanne.”* Det kunne følgelig ikke aksepteres at reindriften kom i veien for jordbrukets fremvekst på slutten av 1800-tallet.

Nyere forskning om samisk tilstedeværelse i Trollheimen

Lappekommisjonen baserte som nevnt foran, sine konklusjoner om reindriften i blant annet Trollheimen på muntlige kilder. I Trollheimensaken var det et tema om det forelå nye opplysninger om samisk tilstedeværelse i Trollheimen som kunne rokke ved Lappekommisjonens konklusjon om at det ikke var grunnlag for noen rett for samene til reinbeite basert på «*gammel Sædvane*».

Lagmannsretten uttalte om dette blant annet (Rt. 1981 s. 1243-1244):

For den tid som dekkes av Reinbeitekommisjonens undersøkelser, anses det derfor nærmest utelukket nå å føre bevis for et mer omfattende samisk nærvær i Trollheimen. Derimot er det selvsagt tenkelig at det gjennom nærmere granskninger vil la seg gjøre å påvise et slikt nærvær i tidligere perioder.

Som følge av at samene etter sitt levesett m.v. setter få varige spor etter seg, vil en slik undersøkelse kreve meget lang tid, noe som gjør det betenkelig å utsette saken. Men det viktigste for lagmannsretten er at selvom man fikk sikre holdepunkter for et visst samisk nærvær i eldre tid, ville dette ikke ha betydning for samenes nåværende rett til tamreindrift i området.

(...)

Ordningen med reinbeitedistrikter ble innført med lappeloven, som trådte i kraft fra 1. januar 1884. På denne tid var tamreindriften i Trollheimen ny. Den ble drevet av innflyttere fra andre distrikter og uten sammenheng med tidligere tamreindrift i området. Av Reinbeitekommisjonens undersøkelser må man tvert imot kunne slutte at det i den nærmeste forutgående periode ikke var samer og tamreindrift i Trollheimen.

Det utelukker selvsagt ikke at man ved å gå lenger tilbake i tiden kan finne spor etter reindriftssamer, men skal dette tillegges noen praktisk betydning, må det ikke bare dreie seg om et sporadisk og tilfeldig nærvær, men om en virkelig bosetning, som den man har i de samiske kjerneområder.

Og det må anses utelukket at man – selv med en betydelig forskningsinnsats – vil kunne påvise et slikt samisk folkeelement i dette område. For i så fall måtte det ha etterlatt seg spor i andre historiske kilder, som nå er fullt tilgjengelige, f.eks. i kirkebøker eller andre offentlige protokoller, embetsmessige innberetninger, klageskrifter o.s.v. Trolig ville man også hatt en viss muntlig tradisjon om samenes nærvær.

Høyfjellsområdene i Oppdal, Rennebu og tilstøtende herreder, har fra gammel tid vært utnyttet av de tilstøtende bygdelag til setring, sauebeite, hestebeite, engslått, mosetak og all annen virksomhet som hører fjellet til. Dette har ført til mange konflikter både mellom enkelte oppsittere og hele bygdelag, og slike forhold har gjennom flere hundre år beskjeftiget domstoler og administrative myndigheter.

Ved dette er det skapt et stort tilfang av dokumenter, og hadde det i området vært en ikke ubetydelig samisk folkegruppe, måtte det ha avspeilet seg i dette materiale. Man kjenner imidlertid ikke til noe som her vitner om tamreindrift eller annen samisk virksomhet.

Ut fra det foran anførte, må lagmannsretten se bort fra at man gjennom en videre forskningsinnsats vil kunne tilføre saken materiale som vil ha rettslig betydning for de nåværende samer, og det kan da ikke komme på tale å utsette saken i påvente av slike undersøkelser.

Høyesterett som i det vesentlige sluttet seg til lagmannsrettens begrunnelse for at samene ikke hadde en historisk ervervet rett til tamreindrift i Trollheimen, uttalte følgende om dette temaet (s. 1223-1224):

De ankende parter har bestridt lagmannsrettens uttalelse om at tamreindriften i Trollheimen var ny i 1884 da adgangen til reguleringen i reinbeitedistrikter ble innført. De har videre bestridt uttalelsen om at det selv med en betydelig forskningsinnsats må anses utelukket at man kan påvise et eldre samisk befolkningselement i dette område. Dersom Lappekommisjonens resultater fra tiden omkring 1890 legges til grunn, ville de ankende parters standpunkt innebære at det har vært en eldre samisk tradisjon i Trollheimen som da på det nærmeste var brutt. Om det i et slikt tilfelle kan være grunnlag for en historisk ervervet rett som også er beskyttet mot lovgivning, er et spørsmål jeg lar ligge. Selv om det i eldre tid har vært samer i Trollheimen i større utstrekning enn det som hittil har kunnet konstateres gjennom historisk og arkeologisk kildemateriale, må jeg ut fra det omfattende bevismateriale som er lagt frem i saken, legge til grunn at samene ikke har brukt dette område i en slik utstrekning og over en så lang tidsperiode at det kan gi grunnlag for en historisk ervervet rett. Under henvisning til prosedyren for Høyesterett om metodeproblemer ved samisk historieforskning og de forskjellige oppfatninger om samenes historie i Sør-Norge, vil jeg bemerke at disse generelle momenter må vurderes i relasjon til de bevis som foreligger. Jeg vil da peke på de forhold som også lagmannsretten fremhever: Fjellområdene i Oppdal og Rennebu har vært utnyttet fra meget gammel tid, og de mange konflikter om bruken har hatt som følge at det foreligger et omfattende dokumentmateriale. En samisk tradisjon i dette område måtte ha satt spor etter seg i skriftlige kilder eller muntlig tradisjon.

Etter at Lappekommissjonen avga sin innberetning i 1892 og etter at Høyesterett avsa sin dom i 1981, er det påvist nye historiske data om samenes tilstedeværelse i Trollheimen både ved arkeologiske registreringer og ved at forskere har gjennomgått arkiver og funnet skriftlige kilder som omhandler samer i Trollheimen. I den forbindelse er det grunn til å understreke at den sørsamiske historiske tradisjon ikke er lett påviselig. Det handler om en minoritet uten skriftradisjon og med et levesett som setter få spor i naturen (Pareli og Severinsen 1979), se også Høyesteretts uttalelse om metodespørsmål i Selbuddommen (Rt. 2001 s. 769) s. 792-793.

Det er i nyere tid påvist historiske kilder som Lappekommissjonen ikke nevner og som den trolig heller ikke kjente til. Vi viser her til Anne Severinsen artikkel fra 2012 om samenes bruk og rettigheter i Trollheimen hvor hun konkluderer slik:

Lappekommissionen av 1889 foretok den historiske rekonstruksjon av samenes bruk i Trollheimen på sviktende grunnlag. De skriftlige kilder som forteller om samer i Oppdal på slutten av 1600-tallet var ukjent for kommisjonen, selv om Yngvar Nielsen i 1889 hadde offentliggjort beretningen om samer på Oppdal i 1685. De nevnte kirkebokinnførsler som blant annet viser at samebarn ble døpt i Meldal i 1682, og at samer ble gravlagt her i 1833 og 1834 og 1855 var ikke kjent for Lappekommissionen, som mente at det bare hadde vært samer i Meldal de siste 12-13 år. Kommisjonen var av den oppfatning at det heller ikke hadde vært eldre samisk bosetting i andre deler av Trollheimen. Denne høyst unøyaktige framstilling av den fortidige virkelighet bidro til at Trollheimen ikke ble reinbeitedistrikt, og tamreinforbud kunne innføres, noe som førte til at samene tapte til og med retten til å inngå beiteavtaler med positivt innstilte grunneiere. Dette viser med all tydelighet at det er en direkte link mellom rettigheter og selve rekonstruksjonen av fortidens bruk. (Severinsen 2012 s. 55)

I Anne Severinsens artikkel blir det uttalt at det 30 år etter høyesterettsdommen er funnet flere skriftlige kilder som omhandler samer i eldre tid i Trollheimen, og arkeologiske funn kan trolig bidra til en bedre fortidsbeskrivelse av samenes reindrift i dette området. Dette underbygges av nyere forskning, se nærmere nedenfor. Fremstillingen nedenfor om arkeologi og skriftlige kilder er i stor grad basert på materiale fra Anne Severinsen.

Arkeologi

Generelle utfordringer

Arkeologi kan gi viktig informasjon om tidlig bosetting, særlig hvis skriftlige kilder er mangelfulle. Men i samiske bruksområder er det som nevnt foran spesielle utfordringer knyttet til arkeologisk forskning. Når det særlig gjelder situasjonen i Trollheimen, er et interessant tidsvitne Lisa Klemetsen som i 1981 (eller 1982) ble intervjuet av Leif Pareli som da var forsker ved Det kongelige Norske Videnskabs Selskab Museet i Trondheim. Pareli foretok feltarbeid på Fosen, og i den sammenheng intervjuet han Lisa Klemetsen som er identisk med Lisa Jonetta som ble døpt i Meldal kirke 1892. Foreldrene var reineier Klemet Johnsen og Jonetta Eliasdatter. Paret hadde oppholdssted på Resfjellet i Meldal. Lisa Klemetsen gav Leif Pareli forklaringen på hvorfor han ikke hadde funnet spor etter familien Klemetsen på sine arkeologiske registreringer i Trollheimen. Hun fortalte følgende om sin familie:

De hadde nemlig aldri bygd gammer mens de var der. De hadde dels bodd i telt, dels på vinterstid leid seg inn på setre. Gammer hadde de derfor ikke hatt bruk for, og altså ikke bygd. De eneste mulige spor etter familiens bruk av området måtte derfor være eventuelle teltplasser. Slike kan som kjent ofte være nesten usynlig, særlig i terreng med så frodig vegetasjon som det er i Trollheimen. (Pareli 2022)

Men til tross for slike utfordringer er det påvist to meget gamle samiske boplasser i Trollheimen. Se ellers nedenfor om samens bruk av seterhus osv.

Arkeologiske registreringer

I SPOR 2017 nr. 1 (s. 17-20) omtales samisk bosetting i Rindal i eldre jernalder og nyere tid. Forfatterne er arkeologene Harald Bugge Midthjell fra Sametinget og Ingvild Sjøbakk ved Sør-Trøndelag fylkeskommune. I artikkelen skriver de om et arkeologisk funn som ble gjort i forbindelse med befarings av en kraftlinjetrasé i 2015. Det ble da registrert en *gåetiesijte* (gammetuft) i Finnråa, ca. 5 kilometer vest for Rindal sentrum. 75 meter fra Finnråvatnet fant de en sirkulær tuft på 4 meter i diameter. En C14-datering viste at tuften er fra perioden 20-130 e.Kr, altså fra eldre jernalder. Man fant ingen *aernie* (ildsted) og heller ingen voll rundt, men det kan tilskrives høy alder. Arkeologene mener at tuftens utseende og plassering likevel gjør tolkningen som *gåetiesijte* sannsynlig.

Sommeren 2017 gjennomførte Sametinget en arkeologisk undersøkelse i Storlidalen i forbindelse med utvidelse av et hytteområde. Her fant de en rund tuft med en diameter på drøyt seks meter og steinsatt ildsted i midten. Langs kanten av tuften ligger en ring av steiner som trolig har vært brukt som underlag for reisverket. For å få fastslått alderen nøyaktig ble det tatt en kullprøve av ildstedet. Den viste «*med stor grad av sikkerhet at tufta i Storlidalen var i bruk i perioden 136-341 e.Kr.*»

Avstanden mellom de to tuftene er knapt 4 mil.

I SPOR 2018 nr. 2 (s. 42-47) skriver Harald Bugge Midthjell en artikkel under overskriften: «*To tusen år med samisk historie i Trollheimen*». Han viser her til arkeologiske registreringer i Trollheimen, utført av Saemien Sijte i årene 2009-2013. Harald Bugge Midthjell oppsummerer slik:

De to dateringene fra Rindal og Storlidalen viser oss at samer var til stede i midtnorske fjell i eldre jernalder(...) de viser oss at utstrekningen av tidlig, samisk bosetting har vært større enn tidligere antatt. Det gir oss dermed muligheten til å se den etniske historien i Sør-Norge og Trollheimen i et nytt lys.

I Åarjel-Saemieh - Samer i sør - Årbok nr. 13 (s. 130) har Harald Bugge Midthjell en oversikt over arkeologiske funn i det sørsamiske området, og her omtales noen tufter med sentralt ildsted som ble registrert i Innerdalen i Rennebu i 1982. De er datert til 1400 – 1650 e.Kr. Utgravingsleder Lil Gustafson har foreslått at tuftene er samiske, men det hefter fremdeles usikkerhet ved dem.

Det er ellers også gjort en rekke arkeologiske registreringer i Trollheimen i regi av Tromsø Museum og Stiftelsen Saemien Sijte, og i privat regi av arkeolog Leif Pareli 1974, 1978, 1979 og 1980.

Offerplass på Nerskogen: Ifølge tradisjonen har det vært en offerplass ved Svarttjønna på Nerskogen i Rennebu. Nord for tjønna ligger «den kvite steinen», som er et seks til åtte meter høyt berg av kvitt kvarts som vender mot tjønna. Senere er dette kulturminnet undersøkt av arkeolog Therese Hellqvist ved Saemien Sijte (Hellqvist 2013 s. 12-15), og det ble foretatt en C14-datering av materiale som viste at alderen var 160 +/-100 år. Hellqvist skriver at «C14-dateringer som är så pass unga kan inte föras närmare i ålder än att de är yngre än 250 år». (Norberg og Winka 2014 s. 161).

Årene 2004-2007: I disse årene var det et samarbeidsprosjekt mellom Sametinget og reineierne i Trollheimen. Det ble registrert over 90 samiske kulturminner, deriblant torvkåteplasser, teltboplasser, fangstgroper, kjøttgjømme, beingjømme, oppbevaringsgroper, melketange og ledegjerde for rein i stein (Hellqvist 2013 s. 15).

Årene 2010 og 2011: Stiftelsen Saemien Sijte gjennomførte sitt første registreringsprosjekt i Trollheimen, finansiert av Sametinget. Det ble registrert 40 nye kulturminner. Ingen hadde noen kjent muntlig tradisjon. De er altså eldre enn det dagens informanter kan huske å ha hørt om.

Saemien Sijte utførte også registreringer i Trollheimen i 2012 og 2013. Sistnevnte skjedde innenfor rammen av interreg-prosjektet «Sørsamer-landskap og historie». Totalt ble det registrert 68 nye kulturminner som er tilknyttet samisk bruk av området (Norberg og Winka 2014 s. 162).

Samenes bruk av hytter og hus

Et forhold som i høy grad bidrar til at de materielle spor ikke er i samsvar med samenes bruk av Trollheimen, er det faktum at samene ofte bodde i seterhus som tilhørte den fastboende befolkning. Denne formen for bosetting kan normalt ikke dokumenteres. I en reiseskildring fra 1890 skrev Thrond Sjursen Haukenæs om samene i Surnadal og Sunndal:

På enkelte av Nordmøres fjelde ligger der lapper med renhjorde hele året. Således er der flere lappfamilier på Foldalsfjeldene i Surendalen. Enkelte av dem skal eie indtil 1000 dyr. Om sommeren bor de i telte på fjeldet, og om høsten, når budeien og buskpen forlater sæteren og flytter hjem til bygden, tager finnerne de ledige sæterhytterne i brug. (...)

I Sundal ligger også en familie med en renhjort. Om vinteren har de tilhold på en gård her i dalen; men så snart våren kommer flytter de op på fjeldet. (Gaukstad 1982 s. 103)

I årsberetning for 1897 skriver lappfogd I.B. Herstad om lapp Klemmet Jonassen som hadde en reinflokk på ca. 500 dyr:

For tiden opholder Klemmet og familie sig i handelsmand Johan Kroghs sæterhuse ved Rejsvatnet (Resvatnet) hvor opholdet varer fra november måned til Juni måned efter kalvningstiden, derefter flytter han til Foldalen i Surendalen (Surnadal) hvor han beiter med sine ren til udgangen af oktober måned og i november måned længere nord i samme dalføre. Af og til kan ren komme over på Opdals område. I slutningen af november måned flytter Klemmet atter til sæteren ved Rejsvatnet. Han har altid sin hjord afsondret fra de andre lapper og ikke sammen med de andre Meldalslapper: Ole Nilsen Kant, Nils Larsen Brandsfjeld og Jonas Nilsen.

Også de sistnevnte samene hadde tilhold om vintrene på setrer ved Resvatnet tilhørende gårdbrukere i Meldal og de:

..pleier almindelig at flytte til Østfjeldene mod Rennebo i juni måned, senere om sommeren i juli måned til Surendalstrakten (Surnadal). I august måned kommer sidstnævnte lapper tilbage til Rennebotrakten og beiter der med ren udover høsten og en del af vinteren, medens de selv holder til i sæterhusene ved Rejsvatnet. (Løøv 2001 s. 68)

I sin magistergradsavhandling i etnologi skriver Even Gaukstad om bosettingsmønster i siste halvdel av 1800-tallet:

Samene har i stor grad hatt muligheter til å leie seg inn i eksisterende bebyggelse i området, særlig gjelder dette for vinterhalvåret. Ole Nilsen Kant er omtalt som losjerende på garder i Storlidalen og Vognill og på setre i Minilldalen i forskjellige perioder. Klemet Jonassen bodde med familien sin i ei «slåttstuggu» ved Krokbecken øverst i Resdalen om vinteren. Familien til Sigrid Johnsen bodde på ei seter i Kårøydalen i Hemnes-fjellene. (Gaukstad 1982 s. 103)

Som eksempel på det gode forholdet mellom bygdebefolkningen og samene skriver Gaukstad at da Anna og Ole Nilsen Kant giftet seg i 1903, ble bryllupsfeiringen holdt i stuene på garden til Ola Rokkones sine foreldre i Rennebu (Gaukstad 1982 s. 103). Det må man kunne oppfattes slik at Ole Nilsen Kants reindrift i Rennebu var akseptert til tross for at det ved kgl.res. 4. mai 1901 var innført tamreinforbud i kommunen. Lappfogd I.B. Herstad hadde i 1904 to møter med Ole Nielsen Kant, som fortsatt beitet med sine reinflokker i trakten om «*Djævlevatnet, om Trolldheimen samt Stordalen*» (Storlidalen) til tross for at tamreinforbud var innført også i Oppdal. Lappfogden mente det var «*besynderligt*» at grunneierne ikke foretok seg noe «*til hans fjernelse*».

Skriftlige kilder om samisk tilstedeværelse i Trollheimen

Skriftlige kilder fra 1600-tallet

I kirkeboka for Meldal er følgende skrevet inn for 15. august 1653: «Bap.Mikel finds Mikel». Det er nærliggende å tolke dette som samisk tilstedeværelse i Meldal i august 1653, og det er den til nå eldste skriftlige opplysning om samisk tilstedeværelse i Trollheimen.

I 1889 publiserte Yngvar Nielsen en artikkel i tidsskriftet Vidar (Nielsen 1889) med omtale av den dansk-norske kongen Christian V's besøk på Oppdal 19. juli 1685 (s. 315):

Her, udi Opdahls Præstegaard, hvor Hans Kongl:Mayt om Natten forblev, mødte os de første Finner, som een gammel Mand og Qinde med et Rensdyr som de medførte til at sælge om Morgen.

I artikkelen «*Lapper og ren i Trolldheimen i slutten av 1600-aarene*», publiserte reindriftingsinspektør Kristian Nissen to kilder angående samenes bruk av Trollheimen på slutten av 1600-tallet. Det ene er en beretning datert 3. februar 1708 fra Pover Resen, som i 1706 hadde blitt sendt til «*Finmarken*» for å undersøke visse politiske og kirkelige forhold. Nissen publiserte en avskrift fra Riksarkivet der Povel Resen skriver bl.a.:

For nogen tid siden boode der Field-Lapper, med mangfoldige deris Reensdyr, udj de Fielde som ere beliggende Nord og Nordvest for Drifve Elf udj Opdalen, som Kommer ned af Dofre-Field; og Hvor Fieldlapper boor i Fieldene med deris tamme Reinsdyr, der holder sig og de vilde Reinsdyr till; (...) Nogen tid der efter Fattede sig nogle for Vogne Personer af bøygden dend indbildning og Resolution, at det var hvercken Synd eller fare ved at bedrage disse i Fieldene boende Lapper deris godtz og Reinsdyr fra, stillede og denne deris Resolution i Verch saaledes, at de paa een tid kommer sammen rottede til dem i fieldet, og efter at de hafde berøfet dem hvad godz af pænger sølf og Kaaber de kunde forefinde, søgte de og at bringe deris tamme Rein med sig af Fieldene, Hvilcket gick dem saaledes an, at naar de først fick lokket til sig deris store tamme BieldRein, (...) saa følgede og dend Øfrige flock med dem;(...)

Ved hjelp av lokking kom hele reinflokken tilbake til samene, bortsett fra bjellereinen, som stod bundet. Men etter dette forlot disse samene fjellområdet nord- og nordvest for Driva elv i Oppdal (Nissen 1924 s. 22).

Ved en gjennomgang av Riksarkivets dokument-samling vedrørende skogfinnene, fant Kristian Nissen også en vitneforklaring, som på grunn av en sammenblanding av finner og samer, ble tatt opp av sorenskriveren i Orkdalen på tinget på Ranum i Oppdal 16. februar 1686. Det ble derfor tatt opp vitneforklaring av Nils finn, som sammen med kone, deres tre barn samt en voksen sønn, Lars Nilsen, med kone hadde kommet til «*til fjeldene i Opdal og Rennebu fra Tydalsfjeldene*» i 1685 eller muligens 1684. De hadde ingen gård eller hus, men bodde «*i vilde fjeldet i telter og hytter*» og arbeidet for «*godtfolk med at lage skindfelder og berede*

skind». Av tingalmuen ble det bekreftet at de ikke voldt noen skade på skog, mark, mosetak eller fiskevann, men fikk «*godt vitnesbyrd av almuen*». Ettersom dette avhøret var tiltenkt finner (innflyttere fra Finland), fikk de trolig ikke noe spørsmål om de drev reindrift, og Kristian Nissen mener at man ikke

av vidneforklaringens taushet kan slutte, at de ikke drev reindrift, ialfald i nogen utstrækning. Hvis familiens hovedsagelige eller eneste erhverv var skinfældmageri og skindberedning, måtte de vel ha holdt til i bygden og ikke som oplyst bodd i hytter eller telter i vilde fjeldet.» (Nissen 1924 s. 16-17)

Kristian Nissen mener at det vel var Nils find og hans kone som 19. juli 1685 møtte opp på Oppdal prestegård for å hilse på kong Christian V. Det eneste som skulle kunne innvendes mot dette, er at Nils find og hans kone hadde 3 barn i februar 1686, og de blir beskrevet som «*een gammel Mand og Quinde*» i juli 1685. Rent teoretisk kunne det også være disse samene og deres familier som Resen i 1708 fortalte hadde blitt frastjålet både eiendeler og bjellereinen for noen år siden.

Vi vil bemerke at felles for disse tre kildene fra slutten av 1600-tallet, er at det er *tilfeldige skriftlige* kilder. Det var tilfeldig at kongen reiste til Oppdal i 1685 og at samer møtte opp. I eldre tid gikk samer under betegnelsen finner, og en tilfeldig sammenblanding av begrepene same og finn førte til at samer ble avhørt på tinget i 1686. Hadde ikke Pover Resen i 1706 fått i oppdrag å undersøke forholdene i «*Finmarken*», hadde vi ikke hatt kjennskap til at samer hadde blitt utsatt for tyveri og bortjaging i området nord og nordvest for Driva i Oppdal.

Man kan spørre: Hvorfor er hendelse fra Oppdal med i en rapport om forholdene i «*Finmarken*»? Ble disse fjellområdene i Oppdal oppfattet som «*finmark*» der det bodde samer eller gikk ferdselsveien til Finnmark over Oppdal, der Resen tilfeldigvis ble kjent med denne historien? Kristian Nissen kommentere ikke dette, og man må gå til originalkilden for om mulig å få svar på det. Uten disse tilfeldige kildene hadde vi ikke hatt kunnskap om samer i Trollheimen på 1600-tallet.

Innførsler i kirkebøker

Even Gaukstad har i artikkelen «*Skriftlige kilder og samisk bosetting i Trollheimen*» (Gaukstad 1982/83) påvist en rekke innførsler i kirkebøkene på 1600-, 1700- og 1800-tallet i kommunene i Trollheimen. De innførsler Gaukstad omtaler er gjengitt i vedlegg 1.

Flere av disse kirkebokinnførslene omtales også av Kjell Haarstad, som har ytterligere innførsler med kirkeboken i Meldal som kilde (Haarstad 1981). Disse innførslene er også tatt med i vedlegget til utredningen.

Som det fremgår av vedlegget har vi fra Surnadal, Rindal, Oppdal og Meldal kommuner kirkebokinnførsler for samer i følgende år: 1653, 1762, 1786, 1809, 1810, 1833, 1834, 1855, 1867, 1884, 1886 og 1887, 1889, 1892, 1896 og 1898. Dette er informasjon som var ukjent både for Lappekommissjonen i 1892 og for Høyesterett i 1981.

Nomadisk tradisjon – utfordring for skriftlig dokumentasjon av tilstedeværelse

Et annet forhold som gjør det vanskelig å få oversikt over den sørsamiske reindrifsbefolkningen, er den stadige flyttingen. Ett eksempel er Sirianna Johansdtr, som senere giftet seg med Lars Johnsen og benyttet navnet Sigrid Johnsen. Hun ble født i Brønnøy i Nordland i 1867, konfirmert i Surnadal i 1884 og gift med Lars Johnsen i Bykle kirke i Valdres i 1896 før de to etablerte seg som reineiere med bosted ved Resvatnet i Meldal. Hun var moster (tante) og fostermor til Anders Fjeldner Renander. Anders Fjeldner er farfar til noen av dagens reineiere i Trollheimen.

Et annet eksempel er Anders Andersen (1838-1916) som med familien dro fra Gardsmark/Arefjell i Hattfjellidal (meldt utflytting 1874) til Fosen og giftet seg med Anne Sofie Johnsdatter (1848-1902) på Roan våren 1875. På slutten av 1880-tallet dro familien Andersen fra Fosen til Surnadal i Trollheimen. Reinflokken

svømte over Trondheimsfjorden fra Garten ytterst i Ørland kommune over til Agdenesområdet-Lensvika. Omkring 1899-1900 ble familiens gamle i Surnadal brent ned, og de ble mer eller mindre jaget ut fra Trollheimen av bønder. Ferden gikk da om nordre del av Gauldalsvidda videre nordover til Vestre Namdal reinbeitedistrikt. Anders ville fortsette kampen i Trollheimen, men kona Anna Sofie ville ikke være en skyteskive i denne alvorlige striden. Intensiv reindrift med melkebruk forutsatte flytting etter en tid. Hvis en reinflokk gikk for lenge i et avgrenset område, kunne det oppstå sykdommer, og det var man redd for (Anne Severinsens intervju med Arvid Jåma 13. november 2022).

Også sørsamenes flyttinger gjør det sannsynlig at samefamilier kan ha bodd noen år i Trollheimen uten at de er innført i kirkebøkene.

Reinbeitedistrikt og den samiske befolkning på 1890-tallet

Ifølge Lappekommisjonens sammendrag var det i 1890 seks reindriftsfamilier med til sammen 31 personer i Trollheimen. Under Røros er oppført 34 samer. Bjørnør hadde 15 samer, Åfjorden 10 samer, Selbu 1 same, og Ålen (Hesjedalen) 13 samer (Lappekommissionen 1892 s. 82-83 og s. 86). I Søndre Trondhjems Amt var det altså bare Røros som hadde flere samer enn Meldalen «*med tilstøtende herreder*». Bjørnør er nå delt i kommunene Stoksund, Roan og Osen på Fosen-halvøya. Her ligger også Åfjorden. Disse områdene ble reinbeitedistrikt. Også Selbu, Røros og Ålen ble reinbeitedistrikt. Men ikke Trollheimen, som hadde Sør-Trøndelags nest største samiske befolkning på 1890-tallet.

Anne Severinsen reiser i artikkelen fra 2012 spørsmål om «*vårt rettssamfunn fungerer slik at nye historiske data settes inn i en rettslig kontekst*», noe vi kommer tilbake til i kapittel 4.3.1.3 (spørsmålet om gjenåpning/ny sak).

Tamreinformbudene i Trollheimen

Med hjemmel i Tilleggslappeloven 1897 ble det i perioden 1889-1902 innført følgende forbud mot tamreindrift i Trollheimen: Sunndal (kgl.res. 16. desember 1899), Surnadal (kgl.res. 16. desember 1899), Rindal (kgl.res. 23. juli 1899), Rennebu (kgl.res. 4. mai 1901) og Oppdal (kgl.res. 15. juli 1902). I 1931 ble forbudet opphevet for de deler av Rindal og Surnadal som ligger syd for riksvegen Orkdal – Surnadalsøra. For Sunndal, Oppdal og Rennebu ble forbudet opphevet i 1982.

Når det gjelder håndhevelsen av tamreinformbudene utover 1900-tallet, vises det til fremstillingen i Trollheimendommen, se Rt. 1981 s. 1237-1239 (lagmannsretten) og s. 1218 (Høyesterett), samt kapittel 3.5.1.2. Det fremgår av Trollheimendommen at reindriften fortsatte i stort sett hele Trollheimen også i tiden etter at det ble innført forbud mot tamreindrift.

Bakgrunnen for innføringen av tamreinformbud i medhold av Tilleggslappeloven 1897 var konflikten mellom reindrift og jordbruksdrift. Det kan reises spørsmål om grunnlaget for disse forbudene som formelt ble opprettholdt også etter at reindriftsloven 1933 trådte i kraft i 1935, jf. reindriftsloven 1933 § 103 c, hadde falt bort lenge før de formelt ble opphevet i 1982 (med unntak av forbudet i Surnadal som ble opphevet i 1931). Men dette ble ikke tillagt betydning av Høyesterett som viste til at kravet til god tro uansett ikke var oppfylt.

Etter vår mening burde det i denne forbindelse også ha blitt tatt i betraktning at forbudene ble innført etter anmodning fra herredsstyret og amtstinget, uten at samene ble gitt rett eller mulighet til å uttale seg og eventuelt komme med innsigelser. Forbudene kan dermed anses som tiltak som kunne brukes til å fordrive samer uten å dokumentere hverken skade eller beitekonflikt i forhold til bufe. I reindriftsloven 1933 § 100 var det et vilkår for tamreinformbud – som bare kunne fastsettes utenfor reinbeitedistrikt – at reindriften er eller antas å ville være «*til vesentlig skade eller ulempe for jordbruk, fedrift, skog, sæter, slåtte eller lavtak*», og før forbud innføres måtte herredsstyret «*og mulige reineiere*» gis anledning til å uttale seg. Det ble for øvrig ikke utferdiget forbud mot tamreindrift i medhold av reindriftsloven 1933 § 100.

Uansett fortsatte reindriften i Trollheimen på 1900-tallet til tross for tamreinfobud i alle kommuner (unntatt Meldal).

Alders tids bruk og hevd

I Trollheimensaken var det et hovedtema hvorvidt samene hadde en «*historisk ervervet rett*» til reinbeite i Trollheimen eller ikke. Hva som ligger i dette uttrykket, er ikke nærmere presisert hverken av Høyesterett eller de lavere instansene. Begrepet må ses på bakgrunn av Lappekommisjonens utgangspunkt om at den ved sine undersøkelser forsøkte å finne de strekninger hvor samene kan antas «*etter gammel Sædvane at have søgt Tilhold og Bete for sine Ren*» (Lappekommissionen 1892 s. 29).

Høyesterett drøfter imidlertid også om det kan være grunnlag for rettighetserverv ved hevd eller alders tids bruk. Utgangspunktet for Høyesteretts vurdering var at det ikke kunne dokumenteres samisk reindrift i Trollheimen før 1870-tallet og at man fra reieneierne side i utgangspunktet ikke påberopte at rettigheter var ervervet ved hevd eller alders tids bruk i strid med resolusjonene om tamreinfobud. Når det særlig gjelder Surnadal, anførte imidlertid reieneierne at forbudet var falt bort ved lokal sedvanerett, noe Høyesterett avviste. Videre viste reieneierne til at forbudet mot reindrift i Surnadals del av Trollheimen ble opphevet i 1931. Men her la Høyesterett til grunn at det ikke var holdepunkter for å hevde at samene spesielt i Surnadal i god tro hadde utøvd en så langvarig og omfattende bruk at de hadde ervervet en rett ved alders tids bruk.

Spørsmålet om samene har rett til reindrift i Trollheimen basert på reglene om hevd eller alders tids bruk, vil etter vår oppfatning avhenge av om et slikt rettserverv har skjedd før tamreinfobudene ble innført i perioden 1899-1902. Dersom det er tilfellet, vil det for øvrig bli spørsmål om disse rettighetenes forhold til reindriftslovgivningen og forbudsresolusjonene, noe Høyesterett slapp å ta stilling til, jf. Rt. 1981 s. 1215 (s. 1224).

Når det gjelder samisk tilstedeværelse i Trollheimen før 1870-årene, vises til fremstillingen foran. Spørsmålet er om den reindrift som har funnet sted frem til århundreskiftet, er av et slikt omfang og intensitet at det kan gi grunnlag for erverv basert på reglene om hevd eller alders tids bruk og om det i tilfelle kan gi grunnlag for en gjenåpning/ny sak om reindriftsretten i Trollheimen. Erverv av rett til tamreindrift basert på reglene om alders tids bruk og hevd behandles nedenfor. Spørsmålet om gjenåpning/ny sak behandles i kapittel 4.3.1.3.

Alders tids bruk

I Trollheimendommen legger som nevnt Høyesterett til grunn at det ikke er «*holdepunkter for å hevde at samene spesielt i Surnadal i god tro har utøvd en så langvarig og omfattende bruk at de har ervervet en rett ved alders tids bruk*» (s. 1226). Høyesterett går ikke nærmere inn på vilkårene for rettserverv basert på alders tids bruk. Men i vurderingen av om reieneierne har ervervet rett til reindrift etter hevdsreglene, drøftes kravene til bruk og god tro, se nærmere nedenfor.

Det er ingen uenighet om at alders tids bruk forutsetter en langvarig bruk for å kunne gi grunnlag for erverv av rettigheter, anslagsvis bruk i 50 – 100 år (Falkanger og Falkanger 2022 s. 399-400). Det er heller ingen uenighet om at også samiske reindriftsutøvere vil kunne påberope reglene om alders tids bruk (og hevd) som grunnlag for erverv av rettigheter over annenmanns eiendom.

Derimot har det vært et tema i hvilken grad reindriften står i en særstilling når det gjelder de krav som må stilles for at reinens bruk av et område kan gi grunnlag for rettserverv. Dette var et forhold som også Lappekommisjonen var opptatt av. Kommisjonen mente således at samenes bruk og «*Nomadlivets Eiendommeligheter*» var så forskjellig fra den bruk man ellers kunne kreve som grunnlag for «*gammel Sædvane*» at «*de samme Krav ikke kan oppstilles*» (Lappekommissionen 1892 s. 42). Lappekommisjonen antydte altså at det burde brukes andre kriterier for rettserverv til fordel for reindrift enn det som ligger i bondesamfunnets rettsmodeller.

Hvilke krav som gjelder for reindriften rettservert på grunnlag av alders tids bruk, vil være av interesse dersom de opplysninger som i dag foreligger om samisk tilstedeværelse i Trollheimen før 1870-årene legges til grunn, jf. foran. Men de vil også være av interesse for spørsmålet om det er grunnlag for hevdservert, se nedenfor.

Når det gjelder brukskravet for ervert på grunn av alders tids bruk, er særlig Høyesteretts dom i den såkalte Selbusaken (Rt. 2001 s. 769) av interesse. I denne dommen uttaler Høyesterett følgende om kravene til rettservert ved alders tid bruk (s. 788-790):

Rettservert ved alders tids bruk hviler på tre elementer: Det må foreligge en viss bruk, som må ha funnet sted i lang tid, og ha skjedd i god tro. Man har imidlertid ikke faste kriterier ved avgjørelsen om de enkelte vilkår er oppfylt. Brækhus/Hærem: Norsk Tingsrett side 610 fremhever at vilkårene ikke er uavhengige – «en kan for eksempel slappe noe på kravene til tiden, dersom bruksutøvelsen har vært mer markert og omvendt, og for det annet tas det også hensyn til andre momenter som for eksempel rettighetens art og kvalitet, hvor tyngende den er for den tjenende eiendom og hvor nødvendig den er for den eller dem som påstår å ha retten». Dette er etter min mening en dekkende beskrivelse.

Dette ervertgrunnlaget er aktuelt i mange forhold. Og som det fremheves i sitatet foran, må det blant annet legges vekt på «rettighetens art». Da vår sak gjelder beiterett for rein, må det tas hensyn til de særlige forhold innen reindriften. Dette ble også understreket av Lappekommissjonen, jf. innberetningen side 42 første spalte. Det er også lagt til grunn i rettspraksis, jf. således Rt-1985-532, Mauken-dommen. Kravene må tilpasses samenes og reinens bruk av området. Det må tas hensyn til at samene har hatt en nomadisk livsform. Momenter som har vært fremhevet for andre beitedyr, kan ikke uten videre overføres til reinbeite. Disse forhold må trekkes inn i vurderingen.

Av konkrete momenter fremhever jeg særlig at reindriften er svært arealkrevende, og at arealbruken varierer fra år til år avhengig av vær, vind og beitenes beskaffenhet. Det kan således ikke kreves at reinen har beitet i et bestemt område hvert år. Både av denne grunn og på grunn av samenes nomadiske livsform kan avbrudd ikke hindre rettservert selv om det har hatt atskillig lengde. I denne sammenheng nevner jeg at i Mauken-dommen ble reindriften ansett å ha erstatningsrettslig vern selv om den siden begynnelsen av 1920-tallet ikke hadde vært utøvd i området i over en mannsalder. Men ved avbrudd må det kreves en lengre samlet tidsperiode.

Konsekvensen av at det tas hensyn til reinens natur, er at det må legges vekt på beitemønsteret. Reinen tar store områder i bruk, og omgivelsene, topografi, næringsforhold, vær og vind mv. avgjør områdebruken. Et typisk beitemønster er at den streifer. At reinen har visse kjerneområder for eksempel kalving, betyr ikke at bruksområdet ikke er betydelig større. Rettservert kan dermed ikke være avskåret utelukkende fordi det er såkalt «streifbeiting» som har funnet sted.

De to distriktene brukes til vår-, sommer- og høstbeite, og intensiteten i bruken av de ulike områdene varierer i løpet av sesongen. I tvisteområdene er det primært tale om vår- og høstbeite. Men heller ikke i disse periodene blir hele området like mye brukt. Dette er særlig aktuelt for de vestre delene av tvisteområdet i Essand, hvor distriktet også omfatter betydelige jordbruksområder både i Øverbygda og Innbygda og ned mot Selbusjøen. Grunneiernes aktivitet her demper reinens bruk av de områdene som ligger nærmest bebyggelse og innmark. Dette reiser spørsmålet om det i denne randsonen for reinbeitingen kan være grunnlag for å lempe noe på kravene for rettservert ved alders tids bruk. Dette kommer jeg tilbake til.

Ved en eventuell gjenåpning/ny sak om rett til samisk reindrift i Trollheimen vil det være disse synspunktene som vil være førende for en vurdering i dag av om samene i medhold av reglene om alders tids bruk hadde ervert en rett til tamreindrift i Trollheimen før tamreinforbudene ble innført i perioden 1899-1902.

Hevd

I Trollheimensaken anførte reieneierne at de hadde hevdet rett til reindrift i Trollheimen før forbudsresolusjonene ble gitt i perioden 1899-1902. Etter snikhevdsløven (lov 23. mai 1874) som gjaldt på dette tidspunktet, var hevdstiden 20 år dersom «*nogen stadig for Brugens Skyld anbragt Indretning*» ga varsel om den bruk som det påstås hevdet rett til, se nærmere Brækhus og Hærem, Tingsrett (1964) s. 574-

577. I motsatt fall var hevdstiden 50 år. (En tilsvarende bestemmelse er gitt i gjeldende hevdslov (lov 9. desember 1966 nr. 1), se loven § 8, se nærmere Falkanger og Falkanger 2022 s. 385-386).

Høyesterett la til grunn at det kunne være tvilsomt om familien Kant hadde oppholdt seg 20 år i Trollheimen før århundreskiftet, og at dette var enda mer tvilsomt for familien Renanders vedkommende, se dommen s. 1224-1225. Men dette ble ikke avgjørende for Høyesterett som uttaler videre (s. 1225):

Selv om de personer som de ankende parter vil utlede sine rettigheter fra skulle ha hatt en minst 20 års tradisjon i Trollheimen før århundreskiftet, kan det ikke legges til grunn at de igjennom denne tid har utøvd en så omfattende bruk i det omtvistede område at det kan gi grunnlag for hevd.

Når det gjelder reinfamilienes bruk av Trollheimen før århundreskiftet, uttaler Høyesterett (s. 1225):

Det er tilstrekkelig å konstatere at etter de opplysninger man har, er det ikke grunnlag for å anta at de har drevet reindrift i den aktuelle hevdstid over hele dette område. Dette gjelder selv om det tas hensyn til at reinen trekker over større områder og skifter mellom sommer- og vinterbeiter. Det er ikke tilstrekkelig som hevdsvilkår at reinen mer leilighetsvis har kommet inn på et område. Det må kreves en mer regelmessig bruk.

Høyesteretts utlegning av brukskravet når det gjelder hevd av bruksrett, synes å stå i dårlig samsvar med hva som Høyesterett senere har lagt til grunn, riktignok i forhold til reglene om alders tids bruk. Vi viser her til Høyesteretts flertalls uttalelse på s. 788-789 i Selbudommen (Rt. 2001 s. 769) som er gjengitt foran.

Selv om det må tas hensyn til at kravet til bruk vil skjerpes noe for rettsverv ved hevd (hvor brukstiden er 20 år) enn når det er tale om erverv ved alders tids bruk (hvor brukstiden er 50 – 100 år, jf. foran), er etter vår mening Høyesteretts utgangspunkt for sin vurdering av brukskravet ikke i samsvar med senere rettspraksis når det gjelder samers erverv av rett til reinbeite, jf. særlig Selbudommen.

Det samme gjelder for Høyesteretts vurdering av at «en hevd i dette tilfelle ville komme i strid med tidligere lov av 23. mai 1874 – «snikhevdsloven»». Høyesterett la til grunn at denne loven også fikk anvendelse for samers erverv av beiterettigheter, og konkluderte med at lovens krav til «nogen stadig for Brugens Skyld anbragt Indretning» ikke var oppfylt «selv om den praktiseres med lempe» (s. 1226). Høyesterett la også vekt på at dette kravet «må ses i relasjon til hele tvisteområdet».

Når det gjelder det siste argumentet, vil vi peke på at det ikke kan stilles krav om «Tilhold» i tillegg til «Bete» for erverv av rett til reinbeite, slik Lappekommisjonen la til grunn (Lappekommisjonen 1892 s. 29), i hele det området som det påstås bruksrett til. Vi viser her til Selbudommen hvor Høyesteretts flertall uttalte (s. 797):

Min konklusjon er at de opplysningene Lappekommisjonen hadde, sammenholdt med topografi, reinens natur og beitemønster mv. viser at samene i alders tid mest sannsynlig har benyttet hele området til beite, og at det ikke var grunnlag for kommisjonens begrensning i beskrivelsen av beitingen. Når den likevel ikke inkluderte området i sin angivelse av hvor samene «kan antages efter gammel Sædvane at have søgt Tilhold og Bete», kan dette også skyldes at den bygget på en rettsopfatning som jeg ikke kan dele. Kommisjonens formulering «Tilhold og Bete» kan forstås slik at den forutsatte at formuleringen «efter gammel Sædvane hidintil have søgt hen» i felleslappeloven § 3 krevde at begge vilkår var oppfylt. Men i så fall ville man avskjære store arealer som har vært benyttet og er nødvendige for reindriften. Og man ville stille andre og strengere krav enn hva som gjelder for andre beitedyr.

Når det gjelder innretninger som ble benyttet i reindriften på slutten av 1800-tallet, vises til fremstillingen foran. Etter vår oppfatning ble det fra Høyesterett stilt for strenge krav til disse innretningenes «stadighet» med den følge at de ikke kunne gi grunnlag for en hevdsperiode på 20 år.

4.3.1.3 Spørsmål om gjenåpning/ny sak om rett til tamreindrift i Trollheimen

Gjenåpning

Det er fra enkelte hold reist spørsmål om det er grunnlag for gjenåpning av Trollheimen-dommen basert på nyere funn/opplysninger om tamreindriften sett i lys av dagens rettsoppfatning med hensyn til erverv av samiske reinbeiterettigheter.

Grunnlaget for et krav om gjenåpning vil i tilfelle være tvisteloven § 31-4. Det følger imidlertid av tvisteloven § 31-6 annet ledd at en sak ikke kan gjenåpnes etter 10 år. Dermed er adgangen til å få gjenopptatt Trollheimendommen stengt. Riktignok har Agder lagmannsrett nylig i den såkalte Tengs-saken gjenopptatt en dom fra 1995 hvor fetteren til Birgitte Tengs ble dømt til å betale de pårørende 100 000 kroner i erstatning. Ved den nye dommen ble han frifunnet. Omstendighetene i denne saken er imidlertid så spesielle at det ikke er grunnlag for å anta at en domstol ville komme til samme resultat i et søksmål om gjenåpning av Trollheimendommen.

Det forhindrer imidlertid ikke at det vil kunne reises spørsmål om det vil være adgang til å reise ny sak om de samiske reindriftsutøverne har rett til tamreindrift i Trollheimen basert på reglene om hevd eller alders tids bruk, se nærmere nedenfor.

Ny sak om retten til tamreindrift i Trollheimen?

Høyesterett har i Trollheimdommen konkludert med at de samiske reieneierne ikke har en historisk ervervet rett til tamreindrift i Trollheimen og at de heller ikke har en slik rett basert på hevd eller alders tids bruk.

Som påpekt i kapittel 4.3.1.2 foreligger det imidlertid nå en rekke nye opplysninger om samisk tilstedeværelse i Trollheimen før 1900-tallet. Det dreier seg om opplysninger som ikke var kjent for Lappekommisjonen da den avga sin innberetning i 1892 og heller ikke for Høyesterett da retten behandlet saken i 1981.

I tillegg kommer at synet på samiske rettigheter har vært gjenstand for en utvikling siden 1981, herunder de krav som må stilles for erverv av slike rettigheter basert på alders tids bruk, jf. kapittel 4.3.1.2. Menneskerettsvernet for den samiske befolkningen og deres kultur- og næringsutøvelse har også i denne perioden vært gjenstand for en utvikling som er av betydning i denne forbindelse, se nedenfor.

Som nevnt foran, vil det etter gjeldende regler ikke være grunnlag for gjenåpning av Trollheimdommen. En eventuell ny rettslig behandling av spørsmålet om samene har en (tingsrettslig) rett til tamreindrift i Trollheimen, må i tilfelle skje ved at det reises ny sak om forholdet, se nærmere nedenfor.

Rettslig adgang til ny sak om forhold som tidligere er avgjort ved rettskraftig dom

Utgangspunktet er at det ikke kan reises ny sak for domstolene om krav som er rettskraftig avgjort, f.eks. ved dom. I tvisteloven er det imidlertid gjort unntak fra dette i visse tilfeller, se § 19-15 tredje ledd som lyder:

(3) Retten skal avvise en ny sak mellom samme parter om et krav som er rettskraftig avgjort, om ikke saksøkeren på grunn av tvist om avgjørelsens bindende virkning eller andre særlige forhold likevel har søksmålsinteresse etter § 1-3.

Tvisteloven § 1-3 lyder:

- (1) Det kan reises sak for domstolene om rettskrav.*
- (2) Den som reiser saken, må påvise et reelt behov for å få kravet avgjort i forhold til saksøkte. Dette avgjøres ut fra en samlet vurdering av kravets aktualitet og partenes tilknytning til det.*

Forholdet mellom de to bestemmelsene er kommentert slik i Schei m.fl., Tvisteloven Kommentartutgave under pkt. 7.2 i merknaden til § 19-15 (elektronisk utgave à jour per 1. september 2022):

Alternativet «andre særlige forhold» er ikke ment å inneholde noen begrensning ut over hva som følger av vilkåret om søksmålsinteresse. Saksøkeren må påvise en spesiell grunn til at det har reell betydning for ham å bringe saken inn for domstolene på ny. Et eksempel er at nytt saksanlegg er nødvendig for å avbryte foreldelsesfristen for et krav som tidligere er avgjort ved dom.

I forarbeidene til tvisteloven er det gitt eksempler på når det kan være grunnlag for å reise ny sak uten hensyn til rettskraftreglene, jf. NOU 2001: 32 Bind A s. 390:

Det er mulig at rettskraftsreglene ikke vil være til hinder for å anlegge en ny sak med virkning for fremtiden dersom det, f.eks. som følge av vesentlige endringer i samfunnsforhold og holdninger, ny lovgivning på beslektede områder eller nye internasjonale konvensjoner, skjer en endring av hele rettskildet bildet på området. Det vises om dette særlig til Skoghøy side 811. Et eksempel kan være det nye synet på samenes rettigheter som urbefolkning som er vokst frem i nyere tid på grunnlag blant annet av ILOs urbefolkningskonvensjon (ILO-konvensjon nr. 169 av 27. juni 1989 som ble ratifisert av Norge 19. juni 1990 og trådte i kraft fra 5. september 1991), vedtakelsen av Grunnloven § 110 a og Samerettsutvalgets arbeid. Spørsmålet er tvilsomt, og utvalget foreslår heller ingen særlig lovregel om dette.

Sameutvalget gjengir dette sitatet i utredningen NOU 2007:13 A Den nye sameretten på s. 475 og viser også til Jens Edvin Skoghøy, Tvistemål (2. utg.) s. 833-834, se nedenfor hvor det siteres fra 4. utgaven, og fortsetter:

Otto Jebens er den som – så vidt Samerettsutvalget er kjent med – har gått mest inn på betydningen for rettskraftige avgjørelser av en endret rettstilstand på dette området.¹ Jebens viser til de begrensningene som følger av Grunnloven § 97 og oppstiller det utgangspunktet at ny lovgivning mht. betingelsene for erverv av en subjektiv rett, vanskelig kan ha virkning for tidligere ervervede rettigheter. Det samme vil som utgangspunkt gjelde for en dom som gjelder utstrekningen i areal for en subjektiv rett, for eksempel retten til reindrift. Jebens gir så imidlertid uttrykk for at det generelt kan ha betydning om det er inntrådt en relevant og vesentlig endring av det samlede rettskildet bildet i forhold til det spørsmålet det dreier seg om, og at det samme kan tenkes dersom det etter den alminnelige oppfatningen i samfunnet vil oppfattes som sterkt urimelig om en rettskraftig dom skal være urokkelig tross endret lovgivning. Jebens viser til Skoghøy og Lindblom, og sier videre at det «kan neppe sees bort fra at disse betraktninger også kan ha gyldighet i saker som gjelder den territoriale utstrekning av en subjektiv rett til utøvelse av samisk reindrift.»² Han foretar deretter en gjennomgang av de endringene i lovgivningen og alminnelig oppfatning i samfunnet vedrørende reindriften som det kan være tale om. (...)

Jebens tar ikke generelt standpunkt til spørsmålet om ny behandling av tidligere rettsavgjørelser på dette området, men finner det berettiget å anta at det bør være grunnlag for å tillate ny behandling av en tidligere dom hvor det kan antas at rettens vurdering av bevisene har vært påvirket av den daværende holdningen hos vedkommende domstol. Ved denne vurderingen må «både relevante lovendringer, endret rettspraksis og endret oppfatning i samfunnet sees i sammenheng»³.

Skoghøy har behandlet denne problemstillingen i sin bok Tvisteløsning (4. utg. 2022) hvor han på s. 1114-1115 uttaler:

Det er ikke bare ved nye lover eller forskrifter at gjeldende rett kan endres, men det kan også skje på andre måter, for eksempel ved holdningsendringer eller andre endringer i samfunnsforholdene, ved ny lovgivning på et beslektet rettsområde eller ved ratifikasjon av internasjonale konvensjoner eller annen utvikling av folkeretten. I prinsippet må enhver endring av gjeldende rett kunne danne grunnlag for ny prøving. Forutsetningen for dette må imidlertid være at det ikke bare er domstolene som har endret oppfatning, men at det etter at den første saken ble tatt opp til doms, er inntrådt en reell endring av det rettskildet bilde som for øvrig foreligger, og at

¹ Otto Jebens, Rettskraftvirkningen av dommer om kollektive rettigheter til grunn og andre naturressurser, Lov og Rett 2001 s. 213, se særlig s. 226–235. Hans fremstilling på dette punktet er begrenset til reindriftretten.

² Jebens op. cit. s. 227

³ Jebens op. cit. s. 234

denne endringen etter sitt innhold også skal komme til anvendelse på rettsforhold som var oppstått da endringen inntrådte.⁴ Som eksempel kan nevnes samenes rettigheter som urfolk som er vokst frem på grunnlag av urfolkskonvensjonen av ILO-konvensjon nr. 169 av 1989 om urfolk og stammefolk i selvstendige stater (urfolkskonvensjonen) og vedtakelsen av GrL. § 108 (før endring i 2014 GrL. § 110 a).⁵ Det at retten ved avgjørelsen av den første saken har tatt feil av hva som var gjeldende rett da saken ble pådømt, kan ikke gi grunnlag for ny sak.

Som eksempel fra rettspraksis kan nevnes Rt. 1996 s. 1313 U: Ved avgjørelsen av om en regulering til veg skulle legges til grunn ved utmåling av ekspropriasjonerstatning, hadde Eidsivating lagmannsrett bygd på dom i Rt. 1993 s. 409 A (Malvik-saken). Overskjønnet ble påanket til Høyesterett, men anken ble av Høyesteretts ankeutvalg nektet fremmet. Etter at anken var nektet fremmet, ble Malvik-dommen fraveket i Rt. 1996 s. 521 P (Lena). Deretter ble ankeutvalgets avgjørelse om å nekte anken fremmet, begjært gjenåpnet. Ankeutvalget kom til at avgjørelsen ikke kunne gjenopptas. Som begrunnelse ble det blant annet uttalt at «den omstendighet at Høyesterett i en dom gir uttrykk for en annen oppfatning av et rettssspørsmål enn den det er bygget på i en tidligere avgjørelse, ikke er gjenoptakelsesgrunn». Det samme må gjelde for adgangen til nytt søksmål.⁶

Ved avgjørelsen av om ny lovgivning eller andre former for endringer av gjeldende rett skal kunne gi grunnlag for ny prøving, må retten ta utgangspunkt i det saksøkeren pretenderer om innholdet av de nye reglene, og om hvorvidt disse – etter sitt innhold og de overgangsbestemmelser som måtte være fastsatt – skal tillegges virkning for eksisterende rettsforhold. På samme måte som i tilfeller hvor det påberopes nye faktiske omstendigheter som grunnlag for nytt søksmål, må retten også i tilfeller hvor det påberopes ny lovgivning eller andre former for endringer av gjeldende rett, foreta en viss realitetsprøving av den rettslige holdbarhet av søksmålet. Dersom det er åpenbart at den endring som har funnet sted, ikke kan få noen virkning for eksisterende rettsforhold, må den nye saken avvises, se punkt 17.5.6 ovenfor. Det samme gjelder dersom endringen i og for seg må tillegges virkning for eksisterende rettsforhold, men det likevel er åpenbart at endringen ikke kan begrunne et annet resultat enn det som ble lagt til grunn i den første saken.

Som det fremgår foran, vil det på visse vilkår være mulig å reise ny sak om forhold som allerede er rettskraftig avgjort. Det er noe usikkert hva som skal til for å kunne anlegge ny sak, men kildene som er gjengitt foran, kan sammenfattes slik: Det må ha skjedd en relevant og vesentlig endring av det samlede rettskildet bildet på området og denne endringen må etter sitt innhold også komme til anvendelse på rettsforhold som var oppstått da endringen inntrådte.

Endringene i rettskildet bildet kan f.eks. være vesentlige endringer i samfunnsforhold og holdninger, ny lovgivning på beslektede områder eller nye internasjonale konvensjoner. Men som Skoghøy påpeker, vil saken måtte avvises «dersom endringen i og for seg må tillegges virkning for eksisterende rettsforhold, men det likevel er åpenbart at endringen ikke kan begrunne et annet resultat enn det som ble lagt til grunn i den første saken».

Har det skjedd en relevant og vesentlig endring i rettskildet bildet etter Trollheimendommen?

Spørsmålet om det har skjedd en relevant og vesentlig endring i rettskildet bildet vil bero på en helhetsvurdering. I tillegg kommet at endringen etter sitt innhold må komme til anvendelse på rettsforhold som var oppstått da endringen inntrådte. I det følgende vil det bli gitt en kort oversikt over nasjonale og internasjonale rettskilder hvor det etter vår mening har skjedd endringer som er relevante for vår problemstilling.

Norsk rettspraksis

I Aursundendommen (Rt. 1997 s. 1608) uttalte Høyesteretts flertall at «reindriftens egenart, reinens natur og næringsvandring og topografiens betydning» ikke kunne medføre «vesentlig lempeligere krav til rettsverv

⁴ Se Ot.prp. nr. 51 (2004-2005) s. 442 og NOU 2001: 32 Bind A s. 390

⁵ Se NOU 2001: 32 Bind A s. 390

⁶ Se NOU 2001: 32 Bind A s. 390.

ved alders tids bruk enn ellers i tingsretten» (s. 1618). Det ble deretter konkludert med at det ikke var bevist at Riast/Hylling reinbeitedistrikt hadde opparbeidet seg rettigheter etter alders tids bruk, fordi bruken ikke hadde vært intensiv nok.

Dette er synspunkter som er i samsvar med hva som ble lagt til grunn i Trollheimensaken hvor Høyesterett uttalte (Rt. 1981 s. 1216, se s. 1225):

Selv om de personer som de ankende parter vil utlede sine rettigheter fra skulle ha hatt en minst 20 års tradisjon i Trollheimen før århundreskiftet, kan det ikke legges til grunn at de igjennom denne tid har utøvd en så omfattende bruk i det omtvistede område at det kan gi grunnlag for hevd. Jeg går i denne forbindelse ikke inn på spørsmålet om bruken må ha omfattet den enkelte eiendom. Det er tilstrekkelig å konstatere at etter de opplysninger man har, er det ikke grunnlag for å anta at de har drevet reindrift i den aktuelle hevdstid over hele dette område. Dette gjelder selv om det tas hensyn til at reinen trekker over større områder og skifter mellom sommer- og vinterbeiter. Det er ikke tilstrekkelig som hevdsvilkår at reinen mer leilighetsvis har kommet inn på et område. Det må kreves en mer regelmessig bruk.

Når det særlig gjaldt spørsmålet om erverv av beiterettigheter ved alders tids bruk, uttalte Høyesterett (s. 1226):

Det er ikke holdepunkter for å hevde at samene spesielt i Surnadal i god tro har utøvd en så langvarig og omfattende bruk at de har ervervet en rett ved alders tids bruk.

Dette viser at Høyesterett helt frem til slutten av 1900-tallet var tilbakeholdne med å vektlegge de særlige forholdene innenfor reindriften i vurderingen av hvilken bruk som skulle til for å opparbeide beiterettigheter ved alders tids bruk. Høyesteretts vurdering er et uttrykk for rettskildebildet i reindriftsretten den gangen, og gir også et bilde av samfunnsoppfatningen. Reindriften skulle ikke vurderes annerledes enn øvrige rettigheter som blir opparbeidet etter alders tids bruk.

I Selbudommen Rt. 2001 s. 769 (plenum) fravek Høyesteretts flertall standpunktet inntatt i Aursundensaken. Høyesterett kom til at det måtte tas særlig hensyn til reindriften egenart ved vurderingen av om vilkårene for rettighetserverv etter alders tids bruk er oppfylt, se s. 789-790 som er gjengitt i kapittel 4.3.1.2.

Høyesterett endret med dette utgangspunktet som ble lagt til grunn i Trollheimendommen og Aursundendommen ved at det skal legges vekt på reindriften egenart i vurderingen av om det er opparbeidet rettigheter gjennom alders tids bruk, og i vurderingen av om bruken har vært intensiv nok.

I Selbusaken tok man også hensyn til de særlige bevissspørsmål som oppstår i slike saker. Førstvoterende (flertallet) uttalte (s. 792-793):

I saker av denne art står man overfor et særlig metodespørsmål: Ut fra sin økonomiske tilpasning og sosiale struktur hadde ikke reindriftssamene noe sterkt behov for å ta skriftspråket i bruk, jf. Pareli og Severinsen: Noen metodeproblemer i sørsamisk historieforskning, trykt i Ottar nr. 116-117 side 29-37 på side 30. På den annen side hadde selvsagt samene, i likhet med de fastboende, muntlige overleveringer. Slike overleveringer må vurderes nøye, men kan ikke generelt avvises. Og dersom de støttes av andre opplysninger, kan de få økt vekt.

Videre viser jeg til at da samene var nomader og stort sett brukte organiske materialer som går i forråttelse, vil det også kunne være vanskelig å finne fysiske spor etter reindriften.

Disse forhold tilsier varsomhet med å trekke slutninger av at man mangler konkrete opplysninger om samenes tilstedeværelse i et område. Dette gjelder ikke minst i Selbu hvor undersøkelsene etter samiske kulturminner har hatt et svært beskjedent omfang.

Det må også tas hensyn til at det i kommunikasjon mellom nordmenn og samer kan oppstå misforståelser fordi språklige og kulturelle forskjeller kan medføre at man oppfatter hverandre på en uriktig måte. Dette fremheves også i nyere offentlige utredninger om domstolsorganisasjonen, jf. for eksempel St.meld.nr. 23 (2000-2001) side 78 første spalte.

Vurderingen av eldre kilder, særlig Lappekommisjonens rapport, har også blitt markert endret siden Trollheimendommen (og Aursundendommen), jf. kapittel 4.3.1.2.

Det er for øvrig grunn til å påpeke at det i Selbudommen ble lagt til grunn et redusert brukskrav i randsonen av tvisteområdet. Førstvoterende uttalte (s. 816):

På bakgrunn av ovenstående legger jeg til grunn at reinen har beitet helt fram til Selbusjøen. Men beitingen i de vestligste områdene har ikke vært like intensiv som lenger øst i tvisteområdet.

Dette reiser spørsmålet om beitingen i de vestligste områdene har hatt et tilstrekkelig omfang til å danne grunnlag for rettserverv ved alders tids bruk, eller om det må trekkes en grense i tvisteområdet i Essand. Ved denne vurderingen må man etter min mening akseptere rettserverv med noe lavere beiteintensitet i yttersonen – randsonen – av de områdene hvor beitingen er tilstrekkelig intensiv til alene å kunne begrunne rettserverv ved alders tids bruk. I motsatt fall vil samene, om de skal unngå å gjøre seg skyldig i ulovlig beiting med de konsekvenser det har, bli presset tilbake fra de områdene hvor de tradisjonelt har beitet.

Svartskogdommen (Rt. 2001 s. 1229) kan også nevnes her. I dommen ble den samiske bruken, samenes muntlige kultur og samiske rettsoppfatninger tillagt særlig vekt ved vurderingen av om innbyggerne i Manndalen hadde ervervet kollektiv eiendomsrett til et utmarksområde. Dommen kom i kjølvannet av Selbudommen og understreket prinsippet om at det må tas særlige hensyn til samisk bruk og kultur ved vurderingen av samiske rettigheter.

De rettsreglene som oppstilles i Selbu- og Svartskogdommene, er lagt til grunn i senere rettspraksis, se Stjernøya-dommen (HR-2016-2030-A) og Nesseby-dommen (HR-2018-456-P). Høyesterett viser i Stjernøya-dommen til at Selbu- og Svartskogen-dommene utgjør «viktige rettskilder ved vurderingen av tradisjonell samisk bruk som grunnlag for rettserverv» (avsnitt 84).

Endringer i norsk lovgivning

Da Trollheimendommen ble avsagt i 1981, var det reindriftsloven 1978 § 2 som regulerte beiteretten til samene. Bestemmelsen ble endret i 1996, da det i første ledd ble tatt inn en bevisbyrderregel som slo fast at:

De utmarksstrekninger (jfr. § 11) som inngår i reinbeiteområdene, er å anse som lovlig reindriftsareal med slike særlige rettigheter og plikter som nevnt i første punktum, med mindre annet følger av særlige rettsforhold. (våre understrekninger)

I Selbudommen uttalte Høyesterett om bestemmelsen følgende (s. 788):

Dersom lovens ordlyd leses isolert, tilsier den at det må påvises et særlig rettsgrunnlag som fører til at det ikke består noen rett til reindrift i utmarksstrekninger innenfor reinbeiteområdene. Men på bakgrunn av de uttalelsene om tolkingen som forelå ved vedtakelsen, og som må antas å ha vært motiverende, må bestemmelsen gis en mer begrenset rekkevidde. Det er uheldig at ordlyden ikke gir uttrykk for bestemmelsens reelle innhold, men den må forstås slik at den pålegger grunneierne en bevisbyrde i reinbeiteområdene. Beviskravet er imidlertid ikke strengere enn at det kreves sannsynlighetsovervekt for at bruken ikke har hatt et tilstrekkelig omfang til at arealet er lovlig reindriftsareal.

Spørsmålet i vår sak er dermed om grunneierne har sannsynliggjort at Essand og Riast/Hylling reinbeitedistrikter ikke har rett til beite for rein i tvisteområdene.

Selv om bestemmelsen ble gitt en mer begrenset rekkevidde enn det som fulgte av ordlyden, gir den likevel uttrykk for et viktig prinsipp som er nytt i forhold til situasjonen i 1981, nemlig at det er grunneieren som må sannsynliggjøre at samene ikke har ervervet rett til reinbeite i tvisteområdet.

Bestemmelsen er i en endret ordlyd videreført i reindriftsloven 2007 § 4 første ledd, jf. Ot.prp. nr. 25 (2006–2007) s. 53:

Når det gjelder bestemmelsene i utkastet § 4 annet ledd, som innholdsmessig er en videreføring av § 2 første ledd tredje punktum i dagens lov, vises til Stortingets behandling av Ot.prp.nr.28 (1994–1995) og Selbuddommen, Rt-2001-769.

En viktig endring i lovgivningen etter Trollheimendommen er naturlig nok også bestemmelsen i Grunnloven § 108 om statens plikt til å verne og støtte samisk språk, kultur og samfunnsliv. Det er alminnelig anerkjent av reindriften utgjør et sentralt fundament for samisk kulturutøvelse. I denne forbindelse vil vi vise til St.meld. nr.28 (1991–1992), En bærekraftig reindrift, hvor Landbruksdepartementet blant annet drøfter reindriften rettsstilling og uttaler (s. 83):

Siden Stortinget vedtok reindriftsloven i 1978 har det foregått en rettsutvikling som vesentlig har endret reindriften rettsstilling. I kjølvannet av Samerettsutvalgets første innstilling har vi fått en ny bestemmelse i Norges Grunnlov § 110 a, som forplikter staten til å verne og støtte samisk språk, kultur og samfunnsliv.

Videre har FN-organisasjonen ILO vedtatt en ny konvensjon nr. 169 om urbefolkninger og stammefolk, som Norge har sluttet seg til, og som trådte i kraft 5. september 1991.

Bestemmelsen i Grunnloven § 110a, som ble vedtatt i 1988, ble i 2014 videreført i § 108. Vi behandler nedenfor endringer i internasjonal rett.

Endringer i internasjonal rett

Det er flere folkerettslige konvensjoner som har betydning ved fastleggningen av samenes rettigheter i Norge. Selv om flere av konvensjonene også var gjeldende i 1981, er betydningen av dem og vektleggingen av dem i rettspraksis endret siden den gang. Overordnet sett har internasjonale konvensjoner som beskytter urfolksrettigheter, fått en større betydning i norsk rett siden 1981.

I en særstilling står FNs konvensjon 16. desember 1966 om sivile og politiske rettigheter (SP) som trådte i kraft 23. mars 1976, se særlig konvensjonens artikkel 27 som lyder:

I de stater hvor det finnes etniske, religiøse eller språklige minoriteter, skal de som tilhører slike minoriteter ikke nektes retten til, sammen med andre medlemmer av sin gruppe, å dyrke sin egen kultur, bekjenne seg til og utøve sin egen religion, eller bruke sitt eget språk.

Ved lov 21. mai 1999 nr. 30 om styrking av menneskerettighetene i norsk rett (menneskerettsloven) ble konvensjonen inkorporert i norsk rett (§ 2) og bestemmelsen i konvensjonen skal ved motstrid gå foran bestemmelser i annen lovgivning (§ 3).

SP artikkel 27 ble uttrykkelig nevnt i Selbuddommen (s. 790) og har fått en stadig større betydning i norsk rett, se særlig Fosensaken (HR-2021-1975-S) hvor denne bestemmelsen var avgjørende for Høyesteretts konklusjon om at Olje- og energidepartementets konsesjonsvedtak var ugyldig og at ekspropriasjonsskjønnet ble nektet fremmet.

En annen konvensjon av betydelig interesse i denne forbindelse er ILO-konvensjon nr. 169 om urfolk og stammefolk i selvstendige stater. Denne konvensjonen ble ratifisert av Norge 20. juni 1990 (altså etter Trollheimendommen).

Konvensjonen er ikke – som SP - gjennomført i norsk rett, bortsett fra i Finnmark som følge av at finnmarksloven (lov 17. juni 2005 nr. 85 om rettsforhold og forvaltning av grunn og naturressurser i Finnmark) § 3 fastsetter at loven gjelder med de begrensninger som følger av ILO-konvensjon nr. 169 om urfolk og stammefolk i selvstendige stater. Men konvensjonen vil ha betydning også utenfor Finnmark ut fra prinsippet om at norsk rett presumeres å være i samsvar med folkeretten, jf. også reindriftsloven 2007 § 3 som fastsetter at loven «skal anvendes i samsvar med folkerettens regler om urfolk og minoriteter». Her kan nevnes at Reindriftslovutvalget (oppnevnt av Sametinget og Norske Reindriftsamers Landsforbund) i sitt

forslag til endret reindrifsløvslov (sist lest 4. oktober 2022) har foreslått inkorporering av ILO-konvensjon nr. 169, se lovforslaget § 2 annet ledd første punktum: «Loven gjelder med de begrensninger som følger av ILO-konvensjon nr. 169 om urfolk og stammefolk i selvstendige stater.»

ILO-konvensjon nr. 169 ble også trukket frem i Selbudommen hvor Høyesterett uttalte (s. 790-791):

Videre har samene vist til ILO-konvensjon nr. 169 om urbefolkninger og stammefolk i selvstendige stater, vedtatt på den 76. internasjonale arbeidskonferanse i Geneve, 1989, som Norge har ratifisert, og som trådte i kraft 5. september 1991. Konvensjonens artikkel 14 nr. 1 fastsetter i norsk oversettelse:

Vedkommende folks rett til å eie og besitte de landområder der de tradisjonelt lever, skal anerkjennes. Når forholdene tilsier det, skal det treffes tiltak for å sikre vedkommende folks rett til å bruke landområder der de ikke er de eneste som lever, men som de tradisjonelt har hatt tilgang til for sitt livsopphold og sin tradisjonelle virksomhet. I denne sammenheng skal det legges spesiell vekt på situasjonen for nomadiske folk og personer som driver flyttejordbruk.

Det er bestemmelsens annet punktum som påberopes i denne saken.

Historikerne er uenige om samene kom til de indre delene av Sør-Trøndelag før eller etter at bøndene hadde ryddet sine gardsbruk der. Denne diskusjonen har ingen betydning for spørsmålet om samene kan påberope seg den aktuelle bestemmelsen også i Selbu. Artikkel 1 nr. 1 bokstav b fastslår i norsk oversettelse at

«Denne konvensjonen gjelder for:

(...) folk i selvstendige stater som er ansett som opprinnelige fordi de nedstammer fra de folk som bebodde landet eller en geografisk region som landet hører til da erobring eller kolonisering fant sted eller da de nåværende statsgrenser ble fastlagt, og som – uansett deres rettslige stilling – har beholdt alle eller noen av sine egne sosiale, økonomiske, kulturelle og politiske institusjoner.»

Det er ikke tvilsomt at samene etter denne definisjonen har status som urfolk i Norge, og at våre folkerettslige forpliktelser overfor dem etter konvensjonens artikkel 14 også gjelder i Sør-Trøndelag.

For ordens skyld bemerkes at i Selbudommen fant Høyesterett det ikke nødvendig å gå nærmere inn på de to nevnte konvensjonene, forholdet mellom dem og anvendelsen av dem i tvister mellom private parter. Grunnen var at retten la til grunn at de norske rettsreglene om alders tids bruk, basert på tradisjonelle norske rettskilder og med den tilpasningen som må gjøres for reindriften, ble ansett tilstrekkelige til å begrunne beiterett i tviesteområdene.

Når det gjelder ILO-konvensjon nr. 169 artikkel 14 nr. 1, vil vi understreke at bestemmelsen blant annet gir uttrykk for en plikt for staten til å anerkjenne samenes beiterettigheter, og sørge for mekanismer som gjør at disse blir ivaretatt.

I Stjernøydommen (HR-2016-2030-A) uttalte riktignok Høyesterett at rettigheter ikke kan utledes direkte fra ILO-konvensjon nr. 169, men viste til at konvensjonens artikkel 14 vil få betydning ved anvendelsen av de tingsrettslige reglene om rettighetserverv gjennom anvendelsen av det såkalte presumsjonsprinsippet, jf. avsnitt 77, og uttalte videre i avsnitt 85:

At tingsrettslige prinsipper skal anvendes på samiske premisser er i tråd med ILO-konvensjonen artikkel 8 nr. 1 om at det ved anvendelse av nasjonale regler overfor urfolk, skal tas «tilbørlig hensyn til deres sedvaner og sedvanerett».

Dette ble gjentatt av Høyesterett i Nessebydommen (HR-2018-456-P), se avsnitt 125.

I Nessebydommen ga Høyesterett videre uttrykk for at artikkel 14 nr. 1 første punktum også er ment å ha en gjenopprettende funksjon (avsnitt 173):

Unjárgga gilisearvi/Nesseby bygdelag har vist til at artikkel 14 nr. 1 første punktum er ment å ha en gjenopprettende funksjon, slik at det ikke vil være avgjørende om staten eller andre gjennom en viss periode har hatt rådighet over områder som tidligere har vært benyttet av urbefolkningen. Et slik utgangspunkt må generelt sett være riktig, og har støtte i forarbeidene til ILO-konvensjon nr. 169. Spørsmålet er drøftet i NOU 2007:13 side 232.

ILO-konvensjonen nr. 169 artikkel 14 nr. 1 første punktum sett i sammenheng med Høyesteretts uttalelse i Nessebydommen medfører at det ikke vil ha betydning for rettighetsspørsmålet at det har vært opphold i perioden der reindriften har hatt rådighet over de aktuelle områdene, noe som også var lagt til grunn tidligere i norsk rettspraksis, se særlig Altevanddommen (Rt. 1968 s. 429).

Høyesteretts uttalelse om ILO-konvensjonens gjenopprettende funksjon i Nessebydommen kan for øvrig også tas til inntekt for at konvensjonen pålegger staten å tillate urfolk å reise ny sak for å få anerkjent rettighetene. Det må særlig gjelde om man ser uttalelsen i sammenheng med at «*[p]articular attention shall be paid to the situation of nomadic peoples and shifting cultivators in this respect*», jf. artikkel 14 nr. 1 tredje punktum.

Det kan også vises til konvensjonens artikkel 12, som kan tale for en rett til å få prøvd spørsmålet om samiske rettigheter etter dagens rettsstand.

FNs erklæring om urfolks rettigheter (UNDRIP) ble vedtatt 13. september 2007. Ved vedtakelsen stemte 144 land for, 4 land imot og 11 land avsto fra å stemme. Siden vedtakelsen har alle landene som stemte mot (USA, Canada, New Zealand og Australia) stilt seg bak resolusjonen.

UNDRIP er en erklæring. Den er således ikke en konvensjon som binder statene, og regnes som «*soft law*». Den kan likevel tas til inntekt for at synet på urfolks rettigheter har endret seg internasjonalt siden vedtakelsen av ILO-konvensjon nr. 169. Når det gjelder erklæringens betydning for norsk rett, vises til at Høyesterett i Nessebydommen (HR-2018-456-P) uttalte (avsnitt 97):

FNs urfolkserklæring (UNDRIP), vedtatt på FNs generalforsamling i 2007, må anses som et sentralt dokument innenfor urfolksretten, blant annet som følge av at den reflekterer folkerettslige prinsipper på området og har fått støtte fra svært mange stater.

Vi nøyer oss her med å vise til UNDRIP artikkel 26 som slår fast urfolks rett til land, territorier og ressurser de har brukt eller ervervet, og artikkel 28 som gjelder retten til gjenoppretting.

Sett i sammenheng med erklæringens fortale viser artikkel 26 og artikkel 28 betydningen av å anerkjenne urfolks rettigheter, herunder retten til land og ressurser. Det gjelder også land og ressurser som urfolk tradisjonelt har brukt eller besittet, og som de senere er blitt fratatt uten deres frie, informerte forhånds-samtykke.

Avslutningsvis er det grunn til å understreke at ingen internasjonale rettskilder ble vurdert i Trollheimendommen, i motsetning til f.eks. Selbudommen fra 2001.

Juridisk teori mv.

I juridisk teori er det flere steder uttalt at Selbudommen (Rt. 2001 s. 769) utgjorde et klart skille når det gjelder synet på reindriftssamenes rettigheter.

Susann Funderud Skogvang utga første utgave av boken *Samerett* i 2002 (med senere reviderte utgaver, senest 2022) og Øyvind Ravna utga boken *Same- og reindriftsrett* i 2019. Universitetet i Tromsø etablerte også en egen forskergruppe for same- og urfolksrett i 2000

Både Skogvang og Ravna har utformet en særlig samerettslig metodikk, i stor grad bygget på Selbudommen, se Skogvang (2022) s. 56-65 og Ravna (2019) s. 136–141. Som eksempler på momenter

som må vurderes særlig i samiske saker, trekker Ravna frem samenes muntlige overleveringer, bruk av ikke-varig (organisk) materiale, språklige og kulturelle forskjeller, samenes begrepsbruk, kildekorreksjon og kildekritikk samt hensynet til samisk bruk og reinens natur.

Det er i juridiske utlegninger flere steder vist til at Selbudommen og Svartskogdommen markerte et klart skille for sameretten. I NOU 2007: 13A Den nye sameretten s. 316 skriver Samerettsutvalget om disse sakene at det var:

[...] først ved de to dommene fra 2001 at Høyesterett for alvor har tatt høyde for særegne samiske bruksforhold og samiske rettsoppfatninger i sin rettsanvendelse. Selv om det foreløpig er vanskelig å si noe om betydningen av dette på lang sikt, kan det neppe herske tvil om at de rettslige utgangspunktene for vurderingen av samiske rettserverv til grunn og ressurser med grunnlag i alders tids bruk nå er annerledes enn hva de var for bare få år siden.

Daværende høyesterettsdommer dr. juris Arnfinn Bårdsen skrev i 2017 en artikkel om samerettslige spørsmål i Høyesteretts praksis som er publisert på Høyesteretts nettsider 2017 nr. 2 (HOY-2017-2). I artikkelen skriver Bårdsen følgende, se avsnitt 16:

To saker har vært behandlet av Høyesterett i plenum, med nesten 20 års mellomrom. Dette er Rt. 1982 side 214 (Alta) [skal være s. 241] og Rt. 2001 side 1229 (Selbu). Alta-saken har i dag, så vidt jeg kan forstå, liten interesse som prejudikat i samerettslige spørsmål: først og fremst er den en viktig del av historien. Den markerer et tidsskille og en inngang til den nye sameretten, som den andre plenumssaken – Selbu – er en viktig del av. Jeg kommer flere ganger tilbake til Selbu-saken.

Bårdsen legger begynnelsen av «den nye sameretten» til Altadommen fra 1982, men viser senere i artikkelen at Selbudommen og Svartskogdommen er ansett som et paradigmeskifte (avsnitt 36):

Selbu-dommen og Svartskog-dommen har vært omtalt som et tidsskille og et paradigmeskifte med tanke på å tilpasse og integrere samiske praksiser og rettsoppfatninger. Dommene peker fremover. I proposisjonen til finnmarksloven 2005 skriver departementet at den rettsutviklingen som dommene 'bærer bud om, kan gi en antakelse om en økt vektlegging av samisk bruk i saker om totale eller begrensede rettigheter i fast eiendom.

Han viser videre til at i Stjernøydommen (HR-2016-2030-A) bekreftet førstvoterende at Svartskogdommen og Selbudommen «*utgjør «viktige rettskilder» ved vurderingen av tradisjonell samisk bruk som grunnlag for rettserverv»* (avsnitt 40).

I denne forbindelse vil vi også vise til NOU 2007:13 A Den nye sameretten hvor utvalget uttaler (s. 312):

Mens Høyesterett i 1997 hadde et relativt restriktivt syn på å tilpasse norske tingsrettslige prinsipper til samisk bruk av grunn og naturressurser, skjedde det en betydelig endring på dette punktet i 2001. Dette året avsa Høyesterett to dommer⁷, som har vært betegnet som et paradigmeskifte i synet på samisk kultur og rettstenkning i norsk rettspraksis.⁸

Avslutningsvis vil vi også vise til Carsten Smith og Kirsti Strøm Bulls artikkel fra 2015 som er tatt inn i boken Lov Sannhet Rett, Norges Høyesterett 200 år (2015) s. 478-507 hvor de - for så vidt gjelder Yngvar Nielsens fremrykkingsteori fra 1889, jf. kapittel 4.3.1.2 - uttaler følgende (s. 484):

Yngvar Nielsen bygget sin fremrykkingsteori på det forhold at det ikke var samiske stedsnavn eller samiske kulturminner i 'de sydlige Deler av Trondhjems Amt'. Senere forskning har påvist både samiske stedsnavn og samiske kulturminner i de aktuelle områder, men Lappekomisjonens vurderinger som bygger på Yngvar

⁷ Selbu-dommen (Rt. 2001 s. 769) og Svartskogen-dommen (Rt. 2001 s. 1229)

⁸ Gunnar Eriksen, Samiske sedvaner og bruk av naturressurser før og etter Selbu- og Svartskogen-dommene fra 2001, Kritisk Juss 2004 nr. 3 s. 289 flg.

Nielsens lære, har vært meget seiglivet i Høyesteretts praksis. Dette viser tre høyesterettsavgjørelser fra 1980- og 1990-tallet.

De tre avgjørelsene Smith og Strøm Bull viser til, er Rt. 1981 s. 1215 (Trollheimen), Rt. 1988 s. 1217 (Korssjøfjell) og Rt. 1997 s. 1608 (Aursunden). De uttaler videre (s. 487):

Høyesterett hadde så vel i Trollheimen-saken som i Korssjøfjell-saken og Aursunden-saken først og fremst lagt vekt på opplysninger fremkommet i skriftlige kilder når det gjaldt spørsmålet om hvor lenge samene hadde hatt tilhold i om-rådet. Funn av kulturminner i området kunne ikke rokke ved Lappekommisjonens konklusjoner. Uttalelser fra Høyesteretts flertall i Selbu-saken viser et mer nyansert syn på de historiske forhold, og flertallet har et langt mer kritisk syn på Lappekommisjonens innstilling.

Gjennomgangen av juridisk litteratur viser at etter at Trollheimendommen ble avsagt i 1981, har det skjedd et markert skille i teoriens syn på den samiske reindriften bruksrettigheter, særlig i etterkant av Selbudommen og Svartskogdommen fra 2001 som er blitt karakterisert som et paradigmeskifte, med tanke på å tilpasse og integrere samisk praksis og samiske rettsoppfatninger. I tillegg til tilslutning til Høyesteretts uttalelser i Selbudommen, er det i juridisk teori utviklet en egen metodikk for same- og reindriften som i større grad tar hensyn til samiske forhold og tradisjoner.

Konklusjon

Etter vår oppfatning må det kunne legges til grunn at det etter Trollheimendommen i 1981 har skjedd «en reell endring av det rettskildetilstand som for øvrig foreligger» og «at denne endringen etter sitt innhold også skal komme til anvendelse på rettsforhold som var oppstått da endringen inntrådte», jf. Skoghøy 2022 s. 1114. Her kan det også være grunn til å nevne at Skoghøy selv bruker som eksempel på endringer i rettskildetilstanden «samenes rettigheter som urfolk som er vokst frem på grunnlag av urfolkskonvensjonen av ILO-konvensjon nr. 169 av 1989 om urfolk og stammefolk i selvstendige stater (urfolkskonvensjonen) og vedtakelsen av Grl. § 108 (før endring i 2014 Grl. § 110 a).⁹»

Har reineierne i Trollheimen et reelt behov for å få saken avklart?

I tillegg til at vilkåret om «andre særlige grunner» etter tvisteloven § 19-15 tredje ledd må være oppfylt, må reineierne også oppfylle kravet til rettslig interesse etter tvisteloven § 1-3, jf. foran. Det innebærer at de må påvise et reelt behov for å få kravet avgjort i forhold til saksøkte, noe som skal vurderes ut fra kravets aktualitet og partenes tilknytning.

Etter vår mening er dagens situasjon i Trollheimen uholdbar når det gjelder å sikre reineierne en varig rett til reindrift i Trollheimen. Riktignok er det gjennom avtaler og ekspropriasjon søkt å legge forholdene til rette for samisk reindrift i Trollheimen, men som påpekt bl.a. i kapittel 4.1.1 så skaper inndelingen av avtaleområdet i primære- og sekundære områder store problemer i praksis ved at grensene ikke gjenspeiler reinens naturlige behov og trekkemønster. På grunn av oppsigelser av avtaler er det også skapt «tomrom» i beiteområdet som fører til alvorlige problemer for reindriften ved at man ikke kan la reinen beite i de områder som forutsatt i driftsplanen og på de vilkår som er satt i konsesjonen. Det er også et faktum at reindriften mangler avtaler på flyttleier som reindriften er helt avhengig av for å utnytte tilgjengelige beiter, men også for å få utført nødvendig arbeid med flokken som f.eks. å skille og merke rein, og ta ut livdyr og slaktedyr. Sammen med dette skaper varigheten av leieavtalene og grunneiernes rett til oppsigelse en betydelig usikkerhet omkring fremtidig samisk reindrift i Trollheimen. I tillegg kommer at statens tillatelse til å drive reindrift også er tidsbegrenset, nemlig til 2047, uten at reineierne har noen garantert rett til fortsatt reindrift dersom f.eks. avtalegrunnlaget for konsesjonen blir vesentlig redusert.

⁹ Se NOU 2001: 32 Bind A s. 390.

I dagens situasjon har derfor - etter vår mening - reineierne en reell og aktuell interesse i få fastslått deres rett til reindrift i Trollheimen uavhengig av grunneiertillatelse og ekspropriasjonsvedtak. Spørsmålet er mer om dette er en realistisk vei for å få slutt på dagens uholdbare situasjon i Trollheimen.

Ny rettssak om rett til samisk reindrift i Trollheimen?

Etter vår mening er det således gode grunner som taler for at det vil være rettslig adgang til å reise ny sak om retten til samisk reindrift i Trollheimen. Den tidligere Trollheimendommen fra 1981 vil i så fall ikke stenge for at reineierne reiser ny sak mot grunneierne i området med påstand om at de uten hensyn til tillatelse fra grunneierne har rett til å drive reindrift i Trollheimen.

En ny rettssak vil imidlertid kreve store menneskelige og økonomiske ressurser, og med risiko for å bli påført store kostnader dersom reineierne ikke vinner frem i et nytt søksmål. Riktignok vil det kunne søkes om dekning av utgifter til juridisk bistand fra Reindriftens Utviklingsfond, jf. forskrift 20. juni 2019 nr. 864 § 1-6 første ledd nr. 6, men det er begrenset hva som vil kunne gis av støtte til slik bistand. Her må det også tas i betraktning at det til tross for ny forskning og kunnskap om samisk tilstedeværelse i Trollheimen på 1700- og 1800-tallet, fortsatt vil være usikkert om dette er tilstrekkelig for å få gjennomslag i domstolene, selv om det tas hensyn til dagens rettsituasjon. Her er det derfor behov for videre utredning og forskning. En rettsprosess vil dessuten ta lang tid, samtidig som den vil kunne skape uro i lokalsamfunnet som vil kunne påføre de få reindriftssamene en forverret og uholdbar situasjon.

Det er dagens reieiere i Trollheimen som må ta stilling til om de ønsker å gå videre med arbeid med sikte på en eventuell ny rettssak om rett til tamreindrift i Trollheimen basert på reglene om alders tids bruk og/eller hevd. Etter vår mening er dette et spørsmål som krever en nærmere utredning som ligger utenfor rammen for vårt utredningsoppdrag.¹⁰ Vi har i stedet konsentrert oss om andre tiltak som vil kunne være aktuelle for sikring av varig samisk reindrift i Trollheimen, se kapittel 5.

4.3.2 Det rettslige grunnlaget for dagens reindrift i Trollheimen

4.3.2.1 Utgangspunktet

De samiske reindriftsutøverne i Trollheimen har gjennom årene ervervet en del eiendommer som benyttes til reindriften. Men det dreier seg om et meget begrenset areal, og reindriftsutøverne er avhengige av tilgang til langt større arealer for å kunne drive i samsvar med driftsplanen fra 1985 som fortsatt formelt sett er gjeldende for dagens reindrift i Trollheimen.

Som følge av Høyesteretts dom i Trollheimensaken (Rt. 1981 s. 1215) er det rettslige grunnlaget for dagens reindrift i Trollheimen basert på avtaler med private grunneiere om leie av beiterett, jf. kapittel 3.5.5 (avtaleområdet) og avtale med staten om leie av beiterett på de områder hvor rett til tamreindrift er overført til staten ved ekspropriasjon, jf. kapittel 3.5.6 (ekspropriasjonsområdet).

Disse avtalene, samt konsesjonen til reindrift i Trollheimen, er tidsbegrenset. I tillegg kommer at konsesjonsområdet dekker et mindre areal enn det som var lagt til grunn i driftsplanen fra 1985, samtidig som dagens konsesjonsgrenser er vanskelig å overholde, dels ved at det er krevende å unngå at reinen trekker utenfor konsesjonsområdet, og dels ved at det innenfor konsesjonsrådet er områder hvor det ikke er beiterett. De utfordringer som dette reiser for reindriften i Trollheimen er drøftet i kapittel 4.1.1.

---

¹⁰ Reindriftslovutvalget (oppnevnt av Sametinget og Norske Reindriftsamers Landsforbund) har i merknadene til sitt forslag til endret reindriftslov (sist lest 4. oktober 2022) ikke foreslått å gjenoppta Trollheimendommen (s. 97). Når det gjelder spørsmålet om å reise ny sak, synes utvalget å legge til grunn at det forutsetter en egen regel om dette, noe som etter vår mening ikke er nødvendig.

4.3.2.2 Avtaler som grunnlag for retten til reindrift

Formålet med Trollheimenloven – sikre varig rett til samisk reindrift i Trollheimen

I 1984 ble reineierne i Trollheimen gitt midlertidige konsesjoner for rett til tamreindrift innenfor avgrensede områder i Trollheimen. Vedtakene ble påklaget av reineiere og grunneiere. Klagene over de midlertidige konsesjonene ble ikke tatt til følge ved kongelig resolusjon 12. oktober 1984. I foredraget til resolusjonen uttalte departementet bl.a. at de midlertidige konsesjonene "*oppretholdes inntil begge familienes fortsatte reindrifutsutøvelse er sikret ved et varig (vår understrekning) rettsgrunnlag, enten ved langsiktige leieavtaler med grunneiere eller ved ekspropriasjon av rett til reindrift i medhold av" forslaget til lov om reindrift i Trollheimen som ble fremmet samme dag (Ot.prp. nr. 12 (1984-1985)).*

I proposisjonen hvor det ble foreslått en egen lov om reindrift i Trollheimen, uttalte departementet at prosessen med konsesjonsbehandling etter reindriftsloven 1978 § 5 på grunnlag av grunneiersamtykke til reindrift ikke hadde ført til et tilstrekkelig rettsgrunnlag for de daværende reindriftsutøvere på lengre sikt. De foreliggende avtalene var kortsiktige, og departementet pekte også på at arealgrunnlaget ikke var tilstrekkelig for alles vedkommende til "*varig drift*".

Formålet med ekspropriasjonshjemmelen var å sikre det rettslige grunnlaget for fortsatt reindrift i det omfang som konsesjonsbehandlingen hadde vist at det var grunnlag for i Trollheimenområdet. Generelt ble det i proposisjonen vist til at tvangsinngrep likevel bare ville være aktuelt i den grad det var helt nødvendig for å få til rettmessig reindrift under ordnede forhold, men at det samtidig var nødvendig at ekspropriasjon eventuelt ble gjort gjeldende for et "*sammenhengende område i fjell og utmark, for å oppnå lovens formål om å sikre et permanent grunnlag for rettmessig og ordnet reindrift (vår understrekning)*".

I merknadene til ekspropriasjonsbestemmelsen (§ 3) pekte departementet på at et vilkår for ekspropriasjon var at dette finnes nødvendig for å sikre fortsatt samisk reindrift i området. Det innebar at ekspropriasjon ikke kunne gjøres gjeldende for eiendommer hvor grunneier og reindriftsutøverne inngikk avtale som muliggjorde reindrift i samsvar med lovens krav til forsvarlig drift. Videre la departementet til grunn at ekspropriasjonsvedtak i medhold av loven "*vil gjøres uten tidsavgrensning (vår understrekning)*", slik at erstatning i henhold til oreigningsloven § 22 skal gis som en engangssum.

Varsel om mulig ekspropriasjon ble sendt grunneiere og organisasjoner ved Landbruksdepartementets brev 10. november 1986/3. februar 1987. I det opprinnelige varslat ble det opplyst at departementet tok sikte på å fremme forslag om ekspropriasjon av en "*varig*" rett til å utøve reindrift i Trollheimenområdet. I brevet 3. februar 1987 opplyste imidlertid departementet at man etter en fornyet vurdering ville fremme forslag om ekspropriasjon med varighet av 60 år, noe som også ble fulgt opp i ekspropriasjonsvedtaket. Bakgrunnen for at departementet her endret oppfatning, synes uklar, ikke minst fordi departementet i det opprinnelige varselbrevet uttalte at det var "*tungtveiende prosessuelle innvendinger mot tidsavgrenset ekspropriasjon*", se kapittel 3.5.6.

Avståelsen av retten til å utøve reindrift i Trollheimenområdet skjedde til staten, men forutsetningen var at reindriftsretten ble stilt til disposisjon for de aktuelle samiske reindriftsutøverne, jf. foredraget til kongelig resolusjon 26. juni 1987 punkt 6 femte avsnitt. Vi legger til grunn at dette ble fulgt opp med en egen leieavtale mellom staten og reineierne om rett til reindrift i ekspropriasjonsområdet, men til tross for forespørsler både til Landbruks- og matdepartementet, Arkivverket og reineierne har det ikke lyktes å frembringe en slik avtale.

Leieavtalene ble gjort tidsbegrenset

Som det er gjort rede for i kapittel 3.5.5, ble det i 1985 inngått en avtale mellom Grunneierutvalget for Trollheimen/Igelfjell-Grefstadjellområdet og Statens forhandlingsutvalg for avtaler om reindrift i samme område om en (standard)avtale om leie av arealer for tamreindrift i Trollheimen. Avtalen gjaldt for 20 år fra 1.

april 1985 og skulle fornyes automatisk i perioder på 5 år dersom avtalen ikke ble sagt opp senest 2 år før den utløp. Avtalen ble undertegnet av reineierne 29. oktober 1985, og i perioden 1985 - 1988 undertegnet et stort antall grunneiere en leieavtale som hadde følgende ordlyd:

Leieavtale for utøvelse av tamreindrift i Trollheimen og Igelfjell/Grefstadfjellområdet. Undertegnede eier av eiendommen .... gnr.... bnr... i .... kommune godkjenner den tilsendte leieavtale for utøvelse av tamreindrift i Trollheimen Igelfjell/Grefstadområdet, samt protokoll datert 18/7 1985. De deler av eiendommen som ligger innenfor primærrområdene ifølge avtalen leies hermed ut til reinbeite på de vilkår som følger av avtale og protokoll.

Det ble inngått avtaler med i alt 434 grunneiere. En del avtaler er senere sagt opp, jf. kapittel 3.5.9. Neste frist for oppsigelse av leieavtaler er 1. april 2023.

Reindriftsutøvernes avtale med staten om leie av det eksproprierte området i Trollheimen vil også være tidsbegrenset ettersom staten bare eksproprierte rett til tamreindrift for en periode på 60 år (fra 1987).

Varig rett til reindrift basert på tidsbegrensede leieavtaler

Avtaler med grunneiere

Etter vår mening er det ikke mulig å sikre en varig rett til tamreindrift - slik som var formålet med Trollheimenloven – så lenge denne retten er basert på tidsbegrensede leieavtaler som kan sies opp av grunneierne. I praksis er da også en rekke leieavtaler – som ble inngått i perioden 1985-1988 - sagt opp fra grunneieres side i Igelfjell-/Grefstadfjellområdet, jf. kapittel 3.5.9. Dette området er i driftsplanen forutsatt brukt til vinterbeite, som er minimumsfaktoren for reindriften i Trollheimen, dvs. den faktoren som er mest begrensende i forhold til reintall/produksjon.

Disse oppsigelsene har hatt klare negative konsekvenser for muligheten til å drive reindrift i Trollheimen i samsvar med driftsplanen som ligger til grunn for dagens drift, jf. også de vilkår som er satt i konsesjonsvedtaket. Til dels har det oppstått «huller» i det lovlige beiteområdet hvor det i praksis ikke er mulig å unngå at reinen vil beite. Oppsigelse på noen eiendommer har dessuten medført at andre eiendommer med avtaler er blitt utilgjengelige, f.eks. lengst nord i Igelfjell-/Grefstadfjellområdet. Reduksjonen i det lovlige beiteområdet må også ses i sammenheng med de inngrep som er gjort i beiteområdene samt endringer av klimaet de senere årene. Reindriften har med dette blitt tvunget til å benytte andre områder enn de som er forutsatt i konsesjonsvedtaket som er basert på at driften skulle skje "i tråd med driftsplanen av 1. februar 1985". Man har bl.a. måttet ta i bruk områder i de sørlige og østlige delene av Trollheimen som vinterbeiteområde.

Tidsbegrensede leieavtaler gir også mulighet for grunneiere til å påvirke reindriften ved at reieierne ikke tør gå mot inngrep som vil ha klare negative konsekvenser for reindriften, på grunn av risikoen for at leieavtaler blir sagt opp. Denne problemstillingen har i lang tid vært aktuell for avtaleområdet og ble påpekt allerede i rapporten fra 2006 om reindriften i Trollheimen, se Olli (2006) s. 11 og s. 16. Problemstillingen har også blitt trukket frem av reieierne i vår dialog med dem, jf. kapittel 3.7.3.

I tillegg innebærer de tidsbegrensede avtaler at det alltid vil være usikkerhet knyttet til fremtidig reindrift i Trollheimen. I Landbruksdepartementets konsesjonsvedtak 5. juni 2002 for tamreindrift i Trollheimen er konsesjonens virketid knyttet opp mot ekspropriasjonen som gjelder til 2047, se nedenfor om avtalen med staten. I vedtaket blir det imidlertid uttalt at forutsetningen er at leieavtalene (med de private grunneierne) blir videreført i konsesjonsperioden. Konsekvensen av at leieavtaler blir sagt opp, er ikke gjort til noe tema i vedtaket for så vidt gjelder perioden etter 2047.

Dersom det i konsesjonsperioden skjer vesentlige endringer med hensyn til avtaleområdet, vil det etter vår mening kunne få konsekvenser for konsesjonen fordi den er basert på at reindriften skjer i tråd med driftsplanen av 1. februar 1985. Dersom vesentlige deler av det området som ligger til grunn for driftsplanen,

ikke lenger kan benyttes til reindrift, vil dette få konsekvenser for konsesjonen med mindre – slik det står i konsesjonsvedtaket - «*arealgrunnlaget sikres på annen måte*». Det er ikke utdypet hva som menes med «*på annen måte*», men i praksis vil det eneste realistiske alternativet være ekspropriasjon. Vi viser i den forbindelse også til Danielsen og Riseth (2010) hvor utrederne tilrår ekspropriasjon for å sikre stabil og fortsatt reindrift i vinterbeiteområdene (s. 46 og s. 50).

Usikkerheten med hensyn til den fremtidige reindriften i Trollheimen har også psykososiale konsekvenser for de nåværende reineierne, se nærmere kapittel 3.6, samtidig som det skaper problemer for rekrutteringen til reindriften.

Avtalen med staten

I det såkalte ekspropriasjonsområdet (jf. kapittel 3.5.6) er det staten som gjennom ekspropriasjonsvedtaket av 26. juni 1987 har retten til å utøve tamreindrift. I foredraget til vedtaket ble det imidlertid uttalt at forutsetningen var at reindriftsretten skulle stilles til disposisjon for «*de aktuelle samiske reindriftsutøvere*». Vi legger til grunn at dette er blitt formalisert ved en avtale mellom staten og de aktuelle reineierne, se foran. Men også denne avtalen vil være tidsbegrenset ettersom statens rett til å utøve reindrift i ekspropriasjonsområdet er begrenset til 60 år.

Når det gjelder begrunnelsen for at ekspropriasjonen ble begrenset til 60 år, viser vi til kapittel 3.5.6. Etter vår mening er begrunnelsen for denne tidsbegrensningen vanskelig å forstå, særlig fordi et formål med Trollheimenloven var å etablere et permanent grunnlag for samisk reindrift i Trollheimen.

Tidsbegrenset ekspropriasjon skaper uansett en usikkerhet med hensyn til statens vilje til å starte ny ekspropriasjonssak dersom det skulle bli aktuelt.

Inndelingen i primær- og sekundærrområder

Grunneierutvalget for Trollheimen/Igelfjell-Grefstadjellområdet og Statens forhandlingsutvalg for avtaler om reindrift i samme område ble i 1985 enige om å anbefale en standard kontrakt for utleie av areal til bruk for tamreindrift, jf. foran og kapittel 3.5.5. I leieavtalen er det foretatt et skille mellom såkalte primærrområder og sekundærrområder. Primærrområdene er de arealer som etter driftsplanen 1. februar 1985 primært skal benyttes til tamreindrift. Innen sekundærrområdene skal det så langt det er mulig ikke skje beite av rein (leieavtalen punkt 5 første ledd). Dersom det likevel skjer reinbeite i sekundærrområder, skal reineierne gjennom tillitsmannsutvalget yte en progressiv døgnleie til grunneier (leieavtalen punkt 9 tredje ledd) som er nærmere regulert i leieavtalen punkt 13 tredje ledd. Samtidig er det bestemt (leieavtalen punkt 9 fjerde ledd) at grunneierne (og staten) ikke kan kreve at rein som beiter ulovlig i sekundærrområder, blir utdrevet i medhold av reindriftsloven (reindriftsloven 1978 § 24/reindriftsloven 2007 § 79).

Bakgrunnen for inndelingen av avtaleområdet i primær- og sekundærrområder er uklar. Men sekundærrområdene ligger stort sett lavere enn 800 m og formålet kan ha vært å beskytte skog mot skade påført av rein. Fra reindriften side er det imidlertid anført at reinen ikke gjør skade på skogen og at det derfor ikke er nødvendig å opprettholde en begrensning på adgangen til beite i sekundærrområdene, jf. også Olli J. (2006) s. 13, jf. s. 10. Det dreier seg derimot om verdifulle beiteområder for reinen, ikke minst i spredningstiden om høsten hvor reinen stor sett utnytter hele Trollheimen og hvor sopp gir viktig næring for reinen. I praksis er det derfor vanskelig å overholde begrensningen på beite i sekundærrområdene, og en streng håndhevelse vil nærmest umuliggjøre reindrift i avtaleområdet.

Primærrområdene ble tegnet inn på et kart (med rød prikket linje) som ble vedlagt (standard)leieavtalen. Sekundærrområdene ble tegnet inn på det samme kartet (med rød heltrukket strek). Kartet hadde målestokk 1:50.000 og er datert 20. november 1985.

Det foreligger også et kart i målestokk 1:250.000 med overskriften «*Oversiktskart til leieavtale og forslag til ekspropriasjonsområde for utøvelse av tamreindrift i Trollheimen og Igelfjell-/Grefstadjellområdet*» hvor

primærområdet (stiplet med trekkanter) og sekundærområdet (stiplet med streker) er inntegnet. Ekspropriasjonsområdet er stiplet med prikker. Dette kartet er et vedlegg til vedtaket om ekspropriasjon (Landbruksdepartementet (1987)). Se også figur 3.16.

Driftsplanen for reindrift i Trollheimen, som er datert 1. februar 1985, har ingen inndeling i primær- og sekundærområder. Derimot er det gitt en verbal beskrivelse av bruken av Trollheimen til reinbeite. De områder som senere er betegnet som sekundærområder, inngår i beitearealet som er forutsatt i driftsplanen. Det manglende samsvaret mellom driftsplanen og det areal som er tilgjengelig for reinbeite, er i seg selv et problem for dagens reindrift i Trollheimen. Etableringen av sekundærområder hvor det så langt mulig ikke skal skje beite med rein, må også ses i sammenheng med at området hvor retten til reindrift ble ekspropriert til fordel for staten (og reieneierne) ble betydelig mindre enn det som var forutsatt i driftsplanen 1. februar 1985, særlig som følge av at Kråkvasstindområdet ble utelatt i ekspropriasjonsvedtaket, jf. kapittel 3.5.6.

Dagens avgrensning av beiteretten til kun å gjelde primærområdet (i tillegg til ekspropriasjonsområdet) er heller ikke i samsvar med reinens natur og bruk av områdene, jf. også Danielsen og Riseth (2010) s. 32 og s. 35. Dette er bekreftet av reieneierne i dialogen med utreder. Dessuten har det skjedd endringer både med hensyn til arealinngrep og klima etter at driftsplanen ble utarbeidet i 1985, se kapittel 3.2 og 3.4, som heller ikke er hensyntatt ved inndelingen i primær- og sekundærområder..

I tillegg kommer at den rettslige statusen til sekundærområdene er uklar.

For primærområdene er det inngått leieavtaler med grunneierne. Som nevnt foran, fremgår det av disse avtalene at grunneieren i tillegg til å leie ut til reinbeite arealer som ligger innenfor primærområdene, også «godkjenner den tilsendte leieavtale for utøvelse av tamreindrift i Trollheimen Igelfjell/Grefstodområdet, samt protokoll datert 18/7 1985». Dersom deler av eiendommen ligger i sekundærområdet, innebærer dette at grunneieren godtar leieavtalens bestemmelser om disse områdene, bl.a. at det ikke kan kreves utdriving ved ulovlig beiting og at grunneieren på visse vilkår har rett til progressiv døgnleie, jf. leieavtalen punkt 9 tredje og fjerde ledd.

Så vidt vi kjenner til, er det ikke inngått egne avtaler med eiere av eiendom som kun ligger i sekundærområdet (eventuelt også delvis utenfor dette området). Det innebærer at eieren av en slik eiendom ikke kan anses å ha frasagt seg retten til å anmode om at staten treffer pålegg om utdriving, jf. reindriftsloven 2007 § 75, og vil heller ikke ha rett til døgnleie ved ulovlig beiting på vedkommendes eiendom. Vi kjenner ikke til hvor store arealer som faller inn under denne kategorien.

Usikkerheten med hensyn til den rettslige statusen til sekundærområdene har også blitt et tema i forbindelse med reindriftsmyndighetenes innsigelsesrett i henhold til plan- og bygningsloven §§ 5-4 – 5-6, jf. §§ 11-16 og 12-13. Det har vært anført at reindriftsmyndighetenes rett til å reise innsigelser i forbindelse med kommunenes arealplanlegging, f.eks. reguleringsplan som åpner opp for hyttebygging, ikke gjelder i sekundærområdet (eller utenfor avtaleområdet), men dette er avvist av Miljøverndepartementet i brev 27. februar 2003 til Meldal kommune og Trollheimen/Igelfjellet reinbeiteforening. I brevet uttaler departementet:

Det vil være tiltakets virkninger for reindriften som skal begrunne innsigelsen. Etter omstendighetene kan også tiltak utenfor det området hvor reindrift foregår ha negative konsekvenser for reindriften og i prinsippet begrunne innsigelse.

Etter vår oppfatning skaper det kunstige skillet mellom primærområder og sekundærområdet problemer fordi det hersker rettslig tvil om statusen til sekundærområdene. Samtidig er det på grunn av reinens naturlige bruk av landskapet i praksis nærmest umulig å unngå at reinbeiting skjer i sekundærområdene som for øvrig er viktige områder for reindriften i henhold til driftsplanen av 1985. Vi er derfor enig i tidligere tilrådinger om at delingen mellom primær- og sekundærområder bør avvikles, jf. Danielsen og Riseth (2010) s. 35, s. 39 og s. 50.

Reduksjon i beitegrunnet i forhold til driftsplanen

Kråkvasstindområdet, som var en del av området som i driftsplanen fra 1985 var forutsatt brukt til reinbeiting, ble utelatt ut i forbindelse med ekspropriasjonen, jf. kapittel 3.5.6.

Avtaleområdet ble delt i primær- og sekundærområder, jf. foran, hvor det ble forutsatt at det ikke skulle skje reinbeite i sekundærområdene til tross for at disse områdene inngikk i driftsplanen.

I tillegg kommer oppsigelsene av leieavtaler i avtaleområdet, særlig i Igelfjellområdet. Det dreier seg om områder som inngår i driftsplanen, men som ikke lenger kan benyttes til reinbeite.

I tillegg kommer som påpekt foran de problemer som oppstår fordi det i praksis er vanskelig å holde reinen på «lovlig» område, både fordi det er områder i konsesjonsområdet hvor det ikke er adgang til beite og fordi yttergrensen for konsesjonsområdet (avtaleområdet og ekspropriasjonsområdet) ikke er tilpasset reinens natur og bruk av Trollheimen og Igelfjell-Grevstadjellområdet.

Vi vil i den forbindelse understreke at driftsplanen er basert på en vurdering av beitepotensialet i Trollheimen, mens konsesjonsvedtaket er rettighetsbasert, dvs. angir hvor det er lovlig å beite med tamrein i Trollheimen, jf. kapittel 3.5.8. Det manglende samsvaret mellom reinens naturlige bruk av beite i Trollheimen og Igelfjell-Grevstadjellområdet og hva som er "lovlig" beiteområde, skaper store problemer for reindriften i dag.

4.3.3 Vurdering av dagens situasjon i forhold til Grunnloven og folkeretten

Vi har i kapittel 4.3.1.3 kort behandlet endringer i internasjonal rett som er av betydning for rettsstillingen til den samiske reindriften i Norge. I den forbindelse viser vi til St.meld. nr. 28 (1991-1992), En bærekraftig reindrift, hvor Landbruksdepartementet blant annet drøfter reindriften rettsstilling og uttaler (s. 83):

Det er helt klart at den samiske reindrift i Norge omfattes av både Grunnlovens nye regel og av ILO-konvensjonen, slik at disse nye rettsregler direkte er med å avgjøre reindriften rettsstilling i Norge i dag. Uten å gå inn på noen drøftelse av reglens nærmere innhold, kan det slås fast at både Gr. § 110 a og ILO K-169 innebærer krav om rettsbeskyttelse av den samiske reindrift som faktisk ble utøvet i Norge da reglene trådte i kraft. Uten klare rettsregler som kan legges til grunn av domstolene og i samfunnsutviklingen for øvrig, ville den samiske reindrift ikke kunne la seg opprettholde som et fortsatt viktig grunnlag for samisk kultur og samfunnsliv, noe den uomtvistet er i dag. Norske statsmyndigheter har dessuten tidligere lagt til grunn at art. 27 i FNs konvensjon om sivile og politiske rettigheter fra 1966 også innebærer en forpliktelse til å beskytte det materielle grunnlag for den samiske kultur i Norge, herunder reindriften arealene

Etter vår mening må det kunne legges til grunn at også den samiske reindriften i Trollheimen, som rent faktisk foregikk da både Grunnloven § 110a (nå § 108) og ILO-konvensjon nr. 169 trådte i kraft, har krav på rettsbeskyttelse etter disse bestemmelsene. I den forbindelse vil vi også vise til Høyesteretts flertalls uttalelse i Selbudommen (Rt. 2001 s. 769) s. 791 hvor Høyesterett under henvisning til ILO-konvensjon nr. 169 uttaler:

Det er ikke tvilsomt at samene etter denne definisjonen har status som urfolk i Norge, og at våre folkerettslige forpliktelser overfor dem etter konvensjonens artikkel 14 også gjelder i Sør-Trøndelag.

Selbudommen gjaldt samiske reindriften utøveres rett til reinbeite i Selbu i Sør-Trøndelag, men tilsvarende må gjelde for den samiske reindriften i Trollheimen. Den samiske befolkningen i Trollheimen er liten, men utgjør likevel en viktig del av grunnlaget for å opprettholde den sørsamiske kultur og samfunnsliv, jf. kapittel 4.1.3. I denne forbindelse er det etter vår mening grunn til å reise spørsmål om det rettslige grunnlaget for den samiske reindriften i Trollheimen er i samsvar statens forpliktelser etter FN-konvensjonen om sivile og politiske rettigheter av 16. desember 1966 art. 27 som lyder i norsk oversettelse:

I de stater hvor det finnes etniske, religiøse eller språklige minoriteter, skal de som tilhører slike minoriteter ikke nektes retten til, sammen med andre medlemmer av sin gruppe, å dyrke sin egen kultur, bekjenne seg til og utøve sin egen religion, eller bruke sitt eget språk.

Vi viser her til drøftingen i kapittel 4.1 vedrørende de problemer som dagens rettsgrunnlag for reindriften i Trollheimen reiser for de samiske reindriftens utøvelse av reindrift i Trollheimen. Etter vår mening er det grunn til å hevde at dagens rammeverk for reindriften i Trollheimen ikke sikrer deres rett til å utøve sin kultur og sitt språk i samsvar med hva staten er forpliktet til etter Grunnloven § 108 og FN-konvensjonen art. 27. Det samme må etter vår mening legges til grunn i forhold til ILO-konvensjonen art. 14 ettersom denne konvensjonens krav til tradisjonell bruk i dag må anses oppfylt, ikke minst på bakgrunn av nyere forskning og funn om samisk tilstedeværelse i Trollheimen, jf. kapittel 4.3.1.2.

4.4 Usikkerhet

Det kan knyttes usikkerhet til flere deler av en utredning. En utredning skal så langt det er mulig baseres på fakta og kunnskap fra et bredt kildegrunnlag. Men, nødvendig data er imidlertid ikke alltid tilgjengelig, og utredninger er også ofte begrenset av tid og ressurser.

Dialog med ulike aktører var ikke en del av mandatet for utredningen, men vi så det likevel som viktig å gjennomføre dialogmøter for å høre ulike interessenters syn på reindriften i Trollheimen. Det er mange ulike interessenter i denne sammenhengen, og vi var nødt til å sette begrensninger for hvem vi skulle kontakte. Det har bl.a. ikke vært rom for dialog med grunneierne i ekspropriasjonsområdet og heller ikke i områder hvor leieavtalene er oppsagte eller hvor det kan være aktuelt å inngå nye avtaler. Dette utgjør en veldig stor gruppe som utreder ikke har oversikt over. Vi vet derfor lite om deres holdning til å forhandle om avtaler.

Det ble også uttrykt gjennom dialogen med kommunene at prosjektet burde ha involvert flere interessenter enn det vi har gjort. Reinbeiteforeningen ga også tilbakemelding på at de mente grunneierne var involvert i alt for liten grad i prosjektet, og stilte spørsmål om hvorfor det ikke var representanter fra grunneierne og landbruksnæringen i referansegruppen. Vi er enig i at dialog med flere aktører hadde vært interessant og kunne ha styrket utredningen, særlig med tanke på å finne ut hvordan grunneiernes syn på eventuelle reforhandlinger av eksisterende avtaler og/eller nye forhandlinger på områder som ikke har avtaler i dag. Men også for å høre hvilke styrker og utfordringer man opplever ved å ha samisk reindrift i Trollheimen. Samtidig vil dialog med grunneiere og andre utmarksinteresser etter vårt syn uansett måtte foregå i de kommende prosessene.

Andre usikkerhetsmomenter er hvordan inngrep, klima, rovdyr og økonomi vil utvikle seg og påvirke reindriften i fremtiden. Dette er imidlertid faktorer som man må forvente at påvirker hele reindriften i Norge i mer eller mindre grad. Slik situasjonen er i Trollheimen i dag, er nok usikkerheten omkring rettsgrunnlaget et større og mer overskyggende spørsmål.

4.5 Samlet vurdering

Reinen som dyr og vesen, samt tilgangen på areal og beiteressurser, utgjør selve grunnlaget for reindriften og dermed den samiske kulturutøvelsen og språket. Som vi har sett, henger tilgangen på beiteområder tett sammen med rettsgrunnlaget (frivillige avtaler og eksproprieerte områder) i Trollheimen. I tillegg er det ytterligere faktorer som spiller inn, bl.a. klimaendringer, den økonomiske situasjonen og det psykososiale aspektet. Selv om det er mange faktorer som påvirker reindriften, er det altså det rettslige grunnlaget som reindriften er fundamentert på, som er den største utfordringen i Trollheimen i dag.

Slik det fremstår i dag, har man etter vår mening ingen garanti for at den samiske reindriften vil kunne fortsette i Trollheimen i fremtiden. Det kan derfor reises tvil om hvorvidt formålet med Trollheimenloven, jf. også reindriften, kan oppfylles slik rammebetingelsene er i dag. Forutsetningene for rettssituasjonen slik

de var på 80-tallet er vesentlig endret, både i praksis og rent juridisk. Mangel på forutsigbarhet for reindriften i Trollheimen, og den økonomiske situasjonen, er vesentlig både med hensyn til å sikre rekrutteringen, men også for det rent psykososiale presset for reindriftsutøverne. Med bakgrunn i dette er det et åpenbart behov for tiltak dersom reindriften skal kunne bestå i området. Tilbakemeldinger vi har fått gjennom dialogen med ulike aktører, er også ganske entydige om at det er behov for tiltak, og at det haster med å få dette på plass.

Vi understreker at dagens reindrift i Trollheimen er produktiv og velordnet gitt de rammebetingelsene de driver under, men som vi har drøftet i tidligere kapitler, er det faktorer som tilsier at man ikke har noen garanti for at dette vil vedvare. Det er også grunn til å understreke at båndene mellom reindriftsutøverne i Trollheimen og det Rørossamiske området, samt det sørsamiske området for øvrig, er sterkt. Vi mener at opprettholdelse av tradisjonell samisk reindrift i Trollheimen vil være et svært viktig bidrag for videreføring av den sørsamiske kulturen og språket, noe som lovgiver også har slått fast er viktig, og som også følger av Grunnloven § 108 og Norges internasjonale forpliktelser. Statlige tilskudd kan til en viss grad bøte på de økonomiske utfordringene reindriften står overfor i dag, men løser ikke de utfordringer som er knyttet til å opprettholde en tradisjonell og kulturell bærekraftig reindrift også i fremtiden. Vi mener ellers det er viktig at reindriften i Trollheimen forvaltes mest mulig likt med resten av de samiske tamreinområdene i landet (jf. også Trollheimenloven § 4). Dette vil også forenkle forvaltningen av reinbeiteområdene for planmyndighetene. Ansvar for å sørge for varig reindrift i Trollheimen hviler på alle involverte parter, men vi mener likevel at det er Landbruks- og matdepartementet og politikere på det øverste nivå som til syvende og sist har myndighet til og som må sette i verk de tiltak som er nødvendige for å sikre varig samisk reindrift i området.

5 Tiltak for å sikre varig tradisjonell samisk reindrift i Trollheimen

Formålet med Trollheimenloven er å sikre grunnlaget for varig samisk reindrift i Trollheimenområdet. Vi har lagt til grunn at reindriften skal være i tråd med nasjonale lover og føringer, samt internasjonale forpliktelser som Norge har tatt på seg. Det vil si at det skal legges til rette for utøvelse av *tradisjonell samisk nomadisk reindrift* i Trollheimen, med de rammebetingelser som er nødvendige for at reindriftnutøverne skal sikres muligheten til å utøve sin kultur og sitt språk. I dette ligger det at man må sikre at reindriften er bærekraftig i et økologisk, økonomisk og kulturelt perspektiv, jf. reindriftnloven 2007 § 1.

I kapittel 5.1 har vi oppsummert de forslag til tiltak som har kommet frem gjennom dialogen vi har hatt med ulike aktører. Deretter vil vi drøfte de forslag til tiltak som vi mener er viktige å vurdere for å sikre fortsatt samisk reindrift i Trollheimen, se kapittel 5.2. Her vil vi også kommentere enkelte av tiltakene som er foreslått av aktørene i dialogen, samt noen av de tiltakene som tidligere utredninger har foreslått og som vi mener er viktige å vurdere.

I det videre arbeidet med å sikre reindriften i Trollheimen mener vi at det er nødvendig at det så fort som mulig avklares hvilke tiltak som må iverksettes, når de må iverksettes og av hvem. Det bør derfor utarbeides en fremdriftsplan for når de ulike tiltakene skal iverksettes og hvem som har ansvaret for gjennomføringen.

5.1 Tiltak som er foreslått av lokale/regionale aktører i dialogmøter

Gjennom dialog med ulike aktører har vi spurt om hvilke tiltak de mener er viktige for å sikre reindriften i Trollheimen. Nedenfor har vi gjengitt disse forslagene. Enkelte av forslagene er inkludert i vår drøfting av hvilke tiltak vi mener er aktuelle å vurdere videre (kapittel 5.2).

5.1.1 Innspill fra Reinbeiteforeningen

5.1.1.1 Styrke dialogen mellom Reinbeiteforeningen og reindriften

Reinbeiteforeningen mener leieavtalen er god slik den er, og ser ikke behov for nye forhandlinger. Dersom reindriften har behov for justeringer, er den likevel åpen for mindre endringer, også med hensyn til leieavtalens varighet, men den vil da sannsynligvis kreve andre justeringer av avtalen som for eksempel kompensasjon.

Reinbeiteforeningen ønsker heller å styrke dialogen med reindriften, for gjensidig utveksling av kunnskap og gjenoppfrisking av intensjonene som ligger bak leieavtalene.

Reinbeiteforeningen ser også behov for bedre kommunikasjon når det gjelder varslingsrutiner, f.eks. når rein beiter i sekundærområdene og når rein samles i gjerdet for telling/slakt.

5.1.1.2 Styrke dialogen mellom avtalepartene og myndigheter/kommuner

Reinbeiteforeningen mener det er behov for en styrket dialog slik at reindriftnforvaltning og kommuner får økt kunnskap og forståelse for avtaleverket og intensjonene som ligger bak det.

5.1.1.3 Kommunene innenfor Trollheimen sakte bør samordne kommuneplanenes arealdeler slik at reindrift blir behandlet likt i arealplanleggingen

Bruk av R i arealformålet LNFR ble spesielt nevnt – at noen kommuner bruker R'en innenfor hele kommunen, mens andre bare bruker den der det er inngått avtaler med reindriften.

5.1.1.4 Klargjøring av Trollheimenloven og avtaleverket

Reinbeiteforeningen mener det er behov for klargjøring av Trollheimenloven og avtaleverket:

- Hva menes med Trollheimenloven § 4: «*Reindriftslovens regler om reindrift i samiske regionale reinbeiteområder og samiske reinbeitedistrikter gjelder tilsvarende for reindriften i området som omfattes av denne lov, så langt de passer. Bestemmelsene i reindriftsloven §§ 25, 26 og 63 gjelder likevel ikke*».
- Hva ligger i leieavtalens punkt 7: «*Avtalen medfører ikke innskrenkinger i grunneiers eller bruksberettigedes vanlige landbruksmessige utnyttning av utmarksområder til andre formål enn reindrift*».

5.1.2 **Innspill fra kommunene**

Det er ikke presisert nedenfor hvilke kommuner som har foreslått hvilke tiltak, og hvem som støtter de enkelte tiltakene. Noen av tiltakene var omforent, mens andre var det bare enkelte kommuner som støttet.

5.1.2.1 Få på plass et nytt/oppfrisket avtaleverk som er tydelig og mulig å forholde seg til for alle parter

Det er et stort behov for en avklaring/tydeliggjøring av avtaleverket. Det hersker usikkerhet om statusen for sekundærområdene, og det er behov for en oversikt over hvilke avtaler som gjelder til enhver tid – noe som ikke eksisterer i dag.

Avtaleverket er ikke tilpasset reinens natur og reindriften driftsforhold, og andre faktorer som spiller inn for reindriften i praksis (bl.a. arealinngrep og klima).

5.1.2.2 Dersom frivillige avtaler viser seg å ikke være tilstrekkelig, bør nødvendige arealer eksproprieres

Det er viktig å få på plass nødvendige rammebetingelser for å sikre reindriften, og for å skape forutsigbarhet for alle involverte parter. Dersom man ikke oppnår tilstrekkelige arealer ved å inngå frivillige leieavtaler, må andre virkemidler tas i bruk.

5.1.2.3 Dialog

Det er behov for bedre dialog mellom grunneiere/reinbeiteforeningen og reindriften, både for bevisstgjøring av avtalene og tilliten til dem, og med sikte på å få til avtaler på områder som reindriften har behov for og hvor det ikke foreligger avtaler i dag.

Behov for dialog med grunneiere for å øke forståelsen for reindriften rettigheter.

5.1.2.4 Bedre samarbeid mellom kommunene i Trollheimen for å sikre fremtidig reindrift

Det er behov for bedre samarbeid mellom kommunene på flere områder for å sikre fremtidig reindrift i Trollheimen.

5.1.3 **Innspill fra Sametinget, Statsforvalteren og verneområdestyret v/ verneområdeforvalteren**

Det er ikke presisert nedenfor hvilken aktør som har foreslått de enkelte tiltakene, eller hvilke aktører som støtter hvilke tiltak. Noen av tiltakene var det enighet om, mens andre var det bare enkelte aktører som støttet.

5.1.3.1 Klargjøring/revidering av avtaleverket/rechtsgrunnlaget

Det verserer ulike oppfatninger og forståelser av rettighetsgrunnlaget, noe som er utfordrende for forvaltningen. Hva innebærer det i praksis at det skal være samisk reindrift i Trollheimen, jf. formålet med Trollheimenloven? Det er også utfordrende at man ikke har noen fullstendig og oppdatert oversikt over hvilke avtaler som gjelder til enhver tid.

Lovlige beiteområder må gjenspeile reinens natur og grensene må samsvare med naturlige grenser i terrenget.

Skillet mellom primære og sekundære avtaleområder må fjernes, og deretter bør reindriftretten i hele området eksproprieres.

Det bør klargjøres hva som menes med at reindriftretten skal gjelde «så langt den passer» (Trollheimenloven), slik at reindriften får mer forutsigbare rammer.

5.1.3.2 Reindriften må høres og involveres i de prosessene som kommer

Det er reindriftsutøverne som kjenner sin historie, sin drift, sitt område og som har den viktigste kunnskapen om dette. Derfor er det også reindriften som vet best hvilke tiltak som kan være aktuelle for å sikre sin fortsatte drift.

5.1.3.3 Opplæring av politikere

Kommunesektorens organisasjon (KS) tilbyr «politikerpakke» for alle kommuner, dvs. en pakke som sys sammen til bruk for kommunenes politikere. Her bør reindrift inn som et tema.

5.1.3.4 Arkeologiske undersøkelser og dokumentasjon på historisk samisk tilstedeværelse i Trollheimen

Arkeologiske undersøkelser er et svært viktig arbeid som må fortsette. Dette er dokumentasjon som er av sentral betydning for vurderingen av grunnlaget som Trollheimendommen er basert på, og dermed rettsgrunnlaget for dagens reindrift.

5.1.4 *Innspill fra Trollheimen sijte*

5.1.4.1 Sikring av beiteområdene på en annen måte enn frivillige leieavtaler

Erfaringene reieierne har med frivillige leieavtaler tilsier at dette ikke er noe sikkert grunnlag for Trollheimen sijte i fremtiden. Reindriften må sikres en varig mulighet til å drive reindrift.

5.1.4.2 Fast tilskudd til høstslakt

Det er svært viktig at man får samlet mest mulig rein og tatt ut slakt før jul, slik at man sparer vinterbeitene. Reindriften uttrykker at det synes vanskelig å få/be om tillatelse til motorisert ferdsel på barmark, dels på grunn av områdevern og dels på grunn av at leieavtalene ikke omhandler motorferdsel på barmark. Reindriften er derfor avhengig av helikopter for å få samlet mest mulig rein på høsten, men dette er veldig kostbart.

5.1.4.3 Økonomisk støtte til infrastrukturtiltak

Trollheimen sijte har gjennom dialogen med oss uttrykt at de har behov for opprusting av eksisterende gjerdeanlegg, og kanskje også flytte eller etablere nye slakte-/skille-/merkeanlegg. Det er også uttrykt at de har behov for felles gjeterhytter, noe de to familiegruppene ikke har pr i dag.

5.1.4.4 Beitegrensene må tilpasses reinens behov og reindriften driftsmønster

Dagens grenser samsvarer ikke med reinens behov og naturlige grenser i terrenget. Dette medfører vesentlige utfordringer for Trollheimen sijte, særlig i form av at store ressurser må benyttes i forbindelse med gjeting, men også fordi rein som trekker inn i områder uten avtaler medfører konflikter med andre interesser.

5.2 **Utreders vurdering og forslag til tiltak**

I kapittel 3 har vi oppsummert status til reindriften i Trollheimen, og i kapittel 4 har vi behandlet utfordringer som reindriften i dag står overfor. Vi har gjennom arbeidet med utredningen sett at hovedutfordringene for reindriften i Trollheimen helt klart ligger i rettsgrunnlaget og avgrensningen av de beiteområdene som reindriften lovlig kan beite innenfor pr i dag. Dette er noe de fleste aktørene vi har hatt dialog med, også har gitt oss innspill på. I tillegg er det en åpenbar utfordring for dagens reindrift i Trollheimen at det er mye uklarhet og tvil om forståelsen av avtaleverket (leieavtalene) som ligger til grunn for reindriften i store deler av Trollheimen – herunder i Igelfjell/Grefstadfjellområdet. I tillegg finnes det ikke noen oppdatert oversikt over de til enhver tid gjeldende avtaler. Dette er utfordrende for alle involverte parter, dvs. både for de private grunneierne/brukerinteresser i utmarka, for offentlig forvaltning og ikke minst for reieneierne selv.

Felles for både avtaleområdet og ekspropriasjonsområdet er at retten til tamreindrift er tidsbegrenset, og for avtaleområdets vedkommende i realiteten avhengig av tillatelse og velvilje fra grunneierne. Vi viser til drøftingen av dette i kapittel 4.3.2. Etter vår mening kan formålet med Trollheimenloven - å sikre grunnlag for varig reindrift i Trollheimenområdet - ikke oppfylles med det rettsgrunnlaget og avtaleverket som foreligger i dag. Vi understreker at av hensyn til tidsaspektet (leieavtaler kan sies opp hvert femte år og ekspropriasjons-/konsesjonsvedtaket løper ut 2047) er det viktig at man så snart som mulig tar stilling til hvilke tiltak som er nødvendige for å sikre *varig* tamreindrift i Trollheimenområdet slik at man kan få satt i gang de nødvendige prosessene. Vi kommer i kapittel 5.2.2 tilbake til hvilke tiltak som vi mener bør vurderes for å sikre at også kommende generasjoner kan drive reindrift i Trollheimen.

Vi vil imidlertid først gå nærmere inn på de problemer som reiser seg ved den nåværende avgrensningen av konsesjonsområdet, og hvilke tiltak som bør vurderes for å sikre oppnåelse av reindriften lovens formål, nemlig å legge forholdene til rette for en kulturell, økologisk og økonomisk bærekraftig utnyttning av reinbeiteressursene med basis i lokal kultur og tradisjon, se kapittel 5.2.1.

5.2.1 *Grunnlaget for en økologisk, økonomisk og kulturelt bærekraftig reindrift i Trollheimenområdet*

5.2.1.1 Kartlegging av beiteressursen for rein i Trollheimen

Dagens reindrift i Trollheimen er i prinsippet basert på en driftsplan som ble utarbeidet i 1985, altså for nærmere 40 år siden. Som vi har gjort rede for i kapittel 3 og 4 (se blant annet kapittel 4.3.2), er imidlertid grunnlaget for denne driftsplanen på vesentlige punkter endret siden den ble utarbeidet, særlig fordi områder som var forutsatt i driftsplanen ikke er tilgjengelige for reindriften. Dels dreier det seg om områder som ikke ble omfattet av ekspropriasjonen, særlig Kråkvasstindområdet, og dels om arealer i avtaleområder hvor beiting ikke er tillatt (sekundærområdene) eller hvor leieavtaler er oppsagt. Avgrensningen av lovlig beiteområder (og reindriften avhengighet av frivillige avtaler) gjør det dessuten vanskelig eller nærmest umulig å oppfylle reindriften lovens formål om en bærekraftig reindrift. I tillegg kommer de endringer i beitegrunnlaget og beiteområdene som følger av bl.a. arealinngrep og klimaendringer.

Det er helt avgjørende for reindriften at reinen har tilstrekkelig med beiteareal med riktige beitekvaliteter til ulike årstider, samt mulighet for å flytte med rein mellom og innenfor de ulike årstidsbeitene. Grenser tilpasset reinens natur og behov er også avgjørende for reindriften ressursbruk og økonomi (spesielt gjeting), samt for å unngå unødvendige konflikter med andre brukerinteresser/næringer som følge av at de kunstige grensene i praksis ikke er mulig å overholde med mindre det settes opp reingjerder.

Vi foreslår at det gjennomføres en helhetlig beitekartlegging for å styrke kunnskapsgrunnlaget om beitegrunnlaget for rein i Trollheimen. En slik kartlegging må utføres med utgangspunkt i reinens natur og behov - det er reinen som utgjør selve fundamentet for reindriften - og den må gjøres i et reindriftsfaglig bærekraftperspektiv. Det er altså viktig at man vurderer hvilke kvaliteter de ulike beiteområdene har, og om de dekker reinens behov og bevegelser når beiteområdet avgrenses. En slik utredning må derfor utføres med utgangspunkt i reinens behov fremfor dagens rettighetsgrenser. Det er ellers viktig at arbeidet utføres av fagpersoner med tilstrekkelig reindriftsfaglig kompetanse. Trollheimen sijte må dessuten inkluderes når man skal avklare avgrensningen av området som skal kartlegges, samt ellers i arbeidet med kartleggingen. Det er reindriften i området som har den lokale reindriftskompetansen og kjenner sin tradisjonelle drift aller best. Vi anbefaler at en slik beiteressurs-kartlegging inkluderer anbefalinger om fremtidig avgrensning av beiteområdene for reindriften i Trollheimen, der fremtidige og potensielle påvirkninger (f.eks. arealinngrep, klimaendringer) hensyntas.

En kartlegging av beiteressursene for rein vil også gi et godt grunnlag for å vurdere eventuelle infrastrukturtiltak, i form av oppgradering av eksisterende/etablering av nye slakte-/skille-/merkeanlegg og gjeterhytter, samt behovet for flyttleier mellom og innenfor de ulike årstidsbeitene. Gjennom dialogen med reindriften har det kommet frem at de har behov for blant annet oppgradering av dagens gjerdeanlegg og etablering av nye anlegg, samt felles gjeterhytte for de to familiegruppene. Med bakgrunn i den økonomiske situasjonen kan det tenkes at reindriften har behov for støtte til nødvendige infrastrukturtiltak, særlig om en beitekartlegging frembringer forslag til større justeringer i driften. Vi anbefaler imidlertid at man først foretar en kartlegging av reindriften behov for arealer og infrastruktur.

En kartlegging av beiteressursene vil være et viktig kunnskapsgrunnlag for kommunenes langsiktige arealforvaltning, og kunne bidra til at man får et mer helhetlig perspektiv på tvers av kommunegrenser, noe som er en vesentlig fordel både for reindriften og andre interesser i utmarka.

Oppsummert, så anbefaler vi at det utføres en beiteressurs-kartlegging som et vesentlig kunnskapsgrunnlag for fremtidige prosesser med utarbeiding av ny driftsplan, revisjon av rettsgrunnlaget og fastsetting av nytt øvre reintall i Trollheimen. Vi viser her også til Olli (2006) og Danielsen og Riseth (2010).

5.2.1.2 Utarbeiding av ny driftsplan

Som tidligere beskrevet, ligger føringene for dagens reindrift i driftsplanen fra 1985. Driftsplanen utgjør dermed grunnlaget som både konsesjonsvedtaket, ekspropriasjonsvedtaket og de frivillige leieavtalene er fundamentert på. Som vi også har drøftet tidligere, er det flere utfordringer ved driftsplanen (og de beitegrensene som er satt for reindriften). Blant annet er ikke reinens natur samt reindriften driftsform tilstrekkelig hensyntatt, og i tillegg har det skjedd store endringer i de 38 årene som er gått siden planen ble utarbeidet. Med bakgrunn i dette mener vi det er helt nødvendig, og på høy tid, at det utarbeides en ny driftsplan for reindriften i Trollheimen. Revisjon av driftsplanen var også noe Olli (2006) påpekte i sin rapport.

En ny driftsplan må være fremtidsrettet ved at den gir rom for håndtering av potensielle endringer som kan komme og som kan påvirke reindriften i vesentlig grad (f.eks. nye arealinngrep, klimaendringer, beitekriser, sykdom hos rein m.m.). I dette ligger det at reindriften må gis tilstrekkelig med arealer som kan gi reindriften den fleksibiliteten som er nødvendig ved f.eks. beitekriser.

Vi foreslår at en kartlegging av beiteressursene for rein (jf. kapittel 5.2.1.1) benyttes som grunnlag for utarbeiding av en ny driftsplan for reindriften i Trollheimen, som igjen vil være et vesentlig utgangspunkt for justering av reintall og revisjon av rettsgrunnlaget.

5.2.1.3 Økning i reintall og økonomisk bærekraft

Som beskrevet i kapittel 3.3.2 (jf. kapittel 4.1.2) er den økonomiske situasjonen for reindriften i Trollheimen utfordrende, noe som har nær sammenheng med det fastsatte øvre reintallet som er forholdsvis lavt i forhold til sammenliknbare reinbeiteområder. I tabell 5-1 nedenfor er gjennomsnittlige reintall pr sijteandel for henholdsvis Nord-Trøndelag og Sør-Trøndelag/Hedmark reinbeiteområde og Trollheimen sijte sammenstilt. I tallene for Sør-Trøndelag/Hedmark reinbeiteområde er ikke reintall for Trollheimen sijte inkludert.

Tabell 5-1: Gjennomsnittlig reintall per sijteandel per 31.3.2022, og fastsatt øvre reintall for alle reinbeitedistrikt fordelt på antall sijteandeler for hhv. Nord-Trøndelag og Sør-Trøndelag/Hedmark reinbeiteområde. Tilsvarende tall er oppgitt for Trollheimen sijte. (Tallene for Sør-Trøndelag/Hedmark reinbeiteområde inkluderer ikke tall for Trollheimen sijte)

	Gjennomsnittlig reintall per sijteandel per 31.3.2022 *	Gjennomsnittlig fastsatt øvre reintall per sijteandel*
Nord-Trøndelag reinbeiteområde	360	420
Sør-Trøndelag reinbeiteområde	490	510
Trollheimen sijte	320	320

* Ressursregnskapet for reindriftsnæringen 2021/2022

I dag gis det riktignok ekstra kompensasjon i form av tilskudd over reindriftsavtalen som bøter på den økonomiske situasjonen, noe vi vurderer som både positivt og nødvendig. Men, etter vår mening reiser dette spørsmål om hvorvidt en slik ordning er bærekraftig i et nærings- og kulturelt perspektiv (jf. også FN-konvensjonen om sivile og politiske rettigheter (SP) artikkel 27 om urbefolkningens rett til å utøve sin kultur, jf. kapittel 4.3.3).

Med bakgrunn i den stabile og gode produksjonen i Trollheimen sijte, og de kriterier som reindriftsforvaltningen benytter for fastsetting av øvre reintall for de øvrige samiske reinbeitedistriktene, mener vi det bør være rom for å øke reintallet noe også innenfor rammene av dagens rettsgrunnlag, og uten at dette går på bekostning av den økologiske bærekraften. Kartlegging av beiteressursene og ny driftsplan (jf. de to foregående kapitlene) vil imidlertid også kunne gi et godt grunnlag for å vurdere et nytt reintall i Trollheimen.

Spørsmålet om økning av reintallet var et tema allerede i forbindelse med konsesjonsbehandlingen i 1997-2002. Vi viser her til Landbruksdepartementets vedtak om konsesjon (Landbruksdepartementet 2002) og Områdestyrets behandling av forslag til revidert driftsplan (Områdestyret i Sør-Trøndelag/Hedmark 2001). Reintallet var også tema i forbindelse med behandlingen av bruksreglene for reindriften i Trollheimen. Bruksreglene ble godkjent av Områdestyret i 2011 (Områdestyret i Sør-Trøndelag/Hedmark 2011) og i den forbindelse ble reintallet for Trollheimen sijte behandlet av Reindriftsstyret samme år (Reindriftsstyret 2011). Reindriftsstyret tok til orientering fastsettelsen av reintallet til 1600 rein i vårflokk, jf. Landbruksdepartementets konsesjonsvedtak 5. juni 2002, men i saksfremlegget uttalte reindriftssjefen:

På bakgrunn av måloppnåelse i forhold til normene for reintallsfastsettelse er det ikke tvil om at reintallet for Trollheimen på 1 600 dyr er bærekraftig med god margin.

Eventuell forandring i reintallet må skje ut fra endringer i de forutsetningene drifta i Trollheimen bygger på. Situasjonen nå er at leieavtalene for en vesentlig del av vinterbeiteområdene i Trollheimen er sagt opp med virkning fra 1.4.2010. Landbruks- og matdepartementet har tatt initiativ til oppfølging av saken for nye leieavtaler og endringer i avtaleverket. Reindriftssjefen finner ikke grunn til her å gå inn på vurderinger av beitebruk og reintall.

Etter dette ble det fra reindrifftsmyndighetenes side gjort forsøk på reforhandlinger av leieavtaler (jf. kapittel 4.2.1), uten at dette nådde fram. Fra Landbruks- og matdepartementet var det den gang en forutsetning om at dersom «*man skulle begi seg inn på slike forholdsvis omfattende avtaleprosesser, måtte dette ledsages av en viss økning i reintallet*». Departementet foreslo konkret en suksessiv økning av reintallet til 2000 dyr gjennom en femårsperiode (Landbruksdepartementets 2014).

En konsekvens av at både avtaleverket og ekspropriasjonsvedtaket er basert på 1 600 rein i vårflokk (jf. også skjønnsforutsetningene i ekspropriasjonsskjønnet), er at en prosess for å øke reintallet for Trollheimen sijte ikke vil være den samme som for reinbeitedistrikt i de samiske reinbeiteområdene hvor det i prinsippet er ressursgrunnlaget som er avgjørende for reintallet i det enkelte reinbeitedistrikt. I Trollheimen vil en økning av reintallet slik situasjonen er i dag, forutsette en ny ekspropriasjonsprosess og reforhandling av avtalene.

For å fastsette en reintallsøkning som er i tråd med ressursgrunnlaget, mener vi det er nødvendig at man først kartlegger beiteressursene og utarbeider ny driftsplan (jf. kapittel 5.2.1.1 og 5.2.1.2). Man bør også tilpasse de rettslige beitegrensene etter reinens naturlige behov og tradisjonell reindrift i praksis (jf. kapittel 5.2.2.2) før reintallet fastsettes. Dette vil imidlertid trolig bli en langvarig og til dels krevende prosess. Vi foreslår derfor at forvaltningen allerede nå ser på mulighetene for reintallsøkning. En vurdering av reintall etter de samme kriterier som benyttes for fastsetting av øvre reintall for de ordinære samiske reinbeitedistriktene vil være et godt utgangspunkt for fastsetting av øvre reintall også i Trollheimen, og en slik vurdering kan gjøres rimelig raskt.

Basert på dagens kunnskap om beitegrunnlaget i Trollheimen, og ut fra et økologisk og næringsmessig perspektiv, er det etter vår mening et klart grunnlag for økning av reintallet i Trollheimen. Med grunnlag i sin bærekraftsevaluering, og med anbefalinger om sterkere styring av beitebruken, foreslår Danielsen og Riseth (2010) et reintall på 2500 rein i vårflokk, eventuelt kombinert med etablering av et overvåkingsprogram i utvalgte områder.

5.2.1.4 Fast kompensasjon for å sikre slakteuttaket om høsten

For å spare vinterbeitene er det vesentlig å få tatt ut så mye som mulig av slaktedyr på høsten, dvs. før vinteren setter inn. Det er ofte lite snø før jul, noe som gjør at reindriften i stor grad er avhengig av helikopter for å få god og effektiv samling, siden de ikke får tillatelse til barmarkskjøring. Dette er imidlertid en stor utgift, som vi mener bør kompenseres med bakgrunn i den økonomiske situasjonen som reindriften i Trollheimen allerede er i, og fordi rettssituasjonen og avtaleverket gjør det umulig å drifte forsvarlig og økonomisk på en annen måte. Vi foreslår at man gjennom reindrifftsavtalen, i det allerede avsatte tilskuddet til Trollheimen sijte, bakes inn et fast tilskudd som kompensasjon for nødvendig bruk av hjelpemidler (luftfartøy). Denne kompensasjonen bør bestå inntil et mer bærekraftig rettsgrunnlag og avtaleverk er på plass som reduserer behovet for bruk av kostbare hjelpemidler, og/eller behovet for tidligslakt.

5.2.1.5 Legge til rette for en mer helhetlig, fremtidsrettet og forutsigbar forvaltning av reindrifftsarealene – interkommunalt plansamarbeid eller regional plan

I alle dialogmøtene som vi har hatt med berørte aktører i Trollheimen, har det blitt påpekt at det er en uoversiktlig og lite helhetlig forvaltning av reinbeiteområdene. Særlig gjelder dette arealforvaltningen etter plan- og bygningsloven. Kommunene har også påpekt gjennom dialogen med oss at det burde være økt samarbeid mellom kommunene. Rannestad (2021) har en rekke forslag til tiltak/retningslinjer for videreutvikling av utmarksbeitearealene i Trollheimen. Slik vi ser det, vil en tilstrekkelig oppfølging av disse tiltakene kreve godt planfaglig samarbeid kommunene imellom (jf. også kapittel 5.2.1.6).

Det har tidligere vært gjort forsøk på interkommunalt plansamarbeid for områdene som berøres av reindriften i Trollheimen. Dette arbeidet lyktes man imidlertid ikke med, sannsynligvis med bakgrunn i at Rennebu kommunestyre 25. august 2011 traff følgende vedtak i sak 46/11: «*Arbeidet med interkommunal plan måtte*

utsettes i påvente av ferdigstilling av Landbruksdepartementet sitt arbeid med fornying av beiteavtaler» (Rennebu kommunes brev 7. september 2011 til Fylkesmannen i Sør-Trøndelag). Midtre Gauldal kommunestyre vedtok deretter 7. november 2011 å ikke igangsette arbeidet med felles interkommunal arealplan for områdene som berøres av reindrift i Trollheimen (Midtre Gauldal kommunes brev 10. november 2011 til "Berørte parter").

Vi foreslår på tross av dette at det forsøkes på nytt å få på plass et regionalt eller interkommunalt plansamarbeid for reinbeiteområdene i Trollheimen.

Utarbeidelse av regional plan er regulert i plan- og bygningsloven kapittel 8, jf. § 8-1 annet ledd som lyder:

Kongen kan gi pålegg om å utarbeide regional plan for bestemte virksomhetsfelt, tema eller geografiske områder og gjennom forskrift fastsette nærmere bestemmelser om innhold, organisering og om planen skal godkjennes av Kongen.

Regionale planer utarbeides av regional planmyndighet (fylkeskommuner). Siden det er de lokale myndighetene (kommunene) som er tette på reindriften og grunneiere i plansammenheng, og det er kommunene som har forvaltningsansvaret i arealsaker, mener imidlertid vi at et interkommunalt samarbeid om en interkommunal plan vil være mer hensiktsmessig enn en regional plan.

Interkommunalt plansamarbeid er regulert i plan- og bygningsloven kapittel 9 og vil kunne være aktuelt når det er viktig å samordne planleggingen over kommunegrensene, jf. § 9-1 første ledd. Når det anses nødvendig for å ivareta og løse nasjonale og viktige regionale hensyn og oppgaver, kan for øvrig departementet pålegge kommuner å inngå i et slikt plansamarbeid, jf. § 9-1 tredje ledd.

Vi mener at et interkommunalt plansamarbeid kan virke positivt både for å bedre samarbeid mellom kommuner, men også for å legge forholdene til rette for en bedre dialog og samarbeid med reindriften og grunneiere. En interkommunal plan vil også kunne bidra til mer forutsigbarhet for alle parter i forbindelse med arealplanlegging og arealsaker. Det vil imidlertid trolig ikke være hensiktsmessig å starte opp en slik planprosess før det rettslige grunnlaget for reindriften i Trollheimen er avklart, jf. kapittel 5.2.2 nedenfor.

5.2.1.6 Dialog

Reindriften i Trollheimen berører en rekke aktører med ulike roller og ansvar. Dialog er et viktig verktøy for å skape tillit og gjensidig respekt og forståelse mellom aktørene. Vi vil i det videre foreslå flere tiltak for å bedre dialogen, noe som etter vår mening vil kunne bedre forholdene for reindriften. Dialog er imidlertid tiltak som bør iverksettes og foregå parallelt med de andre tiltakene vi foreslår, fordi dialog er en forutsetning for gjennomføringen av mange av de andre tiltakene. Men vi vil samtidig understreke at dialog i seg selv ikke kan endre/løse utfordringene ved rammebetingelsene som reindriften er bundet av. Da er det andre tiltak som må gjennomføres (jf. kapittel 5.2.2).

Ellers er det viktig at det settes klare forventninger til innholdet og formen på dialogen i de ulike fora vi foreslår. Reindriften har tilhold i flere kommuner, og det er svært mange brukerinteresser de må forholde seg til. Dialog og møtevirksomhet må tilpasses slik at det ikke blir altfor ressurskrevende for reindriften å delta.

Bedre dialogen mellom Reinbeiteforeningen og reindriften

Dersom myndighetene velger å videreføre en reindrift som i stor grad er basert på frivillige leieavtaler med grunneierne, er det helt avgjørende at det er god dialog mellom partene for å sikre gjensidig tillit og at det etableres en arena for utveksling av informasjon og drøfting av eventuelle spørsmål som gjelder reindriften. Vi er kjent med at dialogen mellom partene har vært nærmest fraværende de siste 20 årene, til tross for at begge parter overfor oss har uttrykt at de mener dialog er viktig.

Vi er i skrivende stund kjent med at det fra Reinbeiteforeningens side er tatt initiativ til et møte med reindriften. Men selv om partene gjenopptar dialogen på egen hånd, mener vi det er nødvendig at reindriftsmyndighetene sørger for at det blir kontinuitet i dialogen, f.eks. ved at de holder seg informert om dialogen og med jevne mellomrom også deltar i møter, eventuelt selv inviterer partene til møter. Det bør stilles konkrete forventninger til både hyppighet, innhold og formål med dialogen. Utreder mener det bør være ett fast møte i året (og ellers ved behov), og at begge parter aktivt må bidra med innspill til saksliste/agenda. Tema som vil kunne være aktuelle i dialogen, vil være hvordan partene sammen kan løse eventuelle «dagligdagse» og praktiske utfordringer (f.eks. bruk av løshund i forbindelse med jakt, tilrettelegging for ferdsel/stier i viktige reindriftsområder mv). Ulike informasjonstiltak for å synliggjøre beitenæringens interesser kan det også være aktuelt å samarbeide om. Ellers bør eventuelle behov for justeringer av leieavtalen være viktig å ha dialog om. Formålet med møtene bør i hvert fall være å sikre at avtalepartene har felles forståelse av og tillit til avtaleverket og interesser, slik at man har et godt grunnlag for å løse eventuelle utfordringer som kan oppstå. Det kan også være en fordel at representanter fra kommuneadministrasjonene blir invitert til dialog med avtalepartene en gang iblant, for å sikre at de har samme forståelse for avtaleverket som partene selv.

Landbruks- og matdepartementet bør etter vår mening i større grad ta ansvar for kontakt med avtalepartene, for å være oppdatert på status for avtalene og ellers det som opptar partene. Dette er tiltak som også er foreslått av Danielsen og Riseth (2010).

Bedre dialogen og samarbeidet mellom kommunene

Samarbeid og dialog mellom kommunene er viktig for å sikre en felles og omforent forståelse for reindriften og reindriftsutøvernes interesser, rettigheter og utfordringer. Dette kan blant annet bidra til mer samordnet og lik arealforvaltning på tvers av kommunegrensene og på den måten sørge for at reindriften arealer og beitegrunnlag sikres og at reindriften interesser ivaretas. Vi anbefaler at det opprettes en felles og fast arena dersom dette ikke allerede eksisterer, der representanter fra kommunene møtes for å drøfte og eventuelt samhandle om tiltak som angår reindriften. Statsforvalteren bør ha ansvar for at dialogen faktisk skjer og eventuelt ha ansvaret for å opprette forumet. Det bør være ett møte i året der arealforvaltning vil kunne være viktig tema, men også andre tema vil være aktuelle (f.eks. hvordan kommunenes dialog med reindriften kan gjøres best mulig, informasjonstiltak mm)

Dersom interkommunalt planarbeid blir aktuelt (se kapittel 5.2.1.5), vil dette også kunne bidra til å styrke samarbeidet og dialogen mellom kommunene.

Bedre dialogen mellom reindriften og andre brukerinteresser i utmarka

Det er viktig å få på plass fast møtearena for de ulike brukerinteressene (reindrift, friluftsliv, jakt og fiske, andre beitebrukere mv.) i utmarka i Trollheimen for gjensidig kunnskapsutveksling og eventuelle tiltak for å få til god sameksistens. Dette er noe også Danielsen og Riseth (2010) foreslår. En slik møtearena bør holdes på et lokalt nivå med et organiseringsansvar som tilligger kommunene. Men Statsforvalteren bør også involveres og ha et overordnet ansvar for at dialogen finner sted og legge føringer for innhold og formål med dialogen. Forumet bør gå på tvers av kommunegrensene. Faglig rådgivende utvalg for verneområdene i Trollheimen vil på mange måter kunne ha samme funksjon, men vi ser det som nødvendig at det opprettes et forum som ikke begrenser seg kun til verneområdene for å sikre at alle brukerinteresser i reindriftsområdet blir inkludert.

Bedre dialogen mellom reindriften og kommunene – Faste møtearenaer og kontaktpunkt for reindriften i de enkelte kommunene i form av et pilotprosjekt

Etter vår mening må dialogen mellom reindriftnæringa og myndighetene styrkes. Dette er avgjørende for utveksling av kunnskap og bygging av gjensidig tillit. I dialogmøtet som vi hadde med kommunene, kom det frem at det først og fremst er i forbindelse med konkrete arealsaker at man har dialog med reindriftsutøverne.

Utover dette synes det å være liten direkte dialog mellom kommunene og reindriften. Det er også uttrykt fra flere kommuner at det kan være vanskelig å få tak i reindriftsutøverne når det er behov for møter, og at dialogen ofte er bedre når man møtes i felt fremfor på et møterom.

Vi mener det er viktig at kommunene og reindriften har faste møtearenaer og at dialogen ikke bare dreier seg om arealsaker. Dialog i forbindelse med en utbyggingssak, der kanskje reindriften eller Statsforvalteren har henholdsvis klaget eller kommet med innsigelse, vil ofte være et dårlig utgangspunkt for en konstruktiv dialog om forhold som ikke har med arealspørsmål å gjøre. Vi foreslår at kommunene, gjerne i samarbeid, oppretter et fast forum der kommuneadministrasjonen og reindriften møtes for gjensidig informasjonsutveksling (for eksempel ett årlig møte). Konkrete arealsaker bør ikke være tema i dette forumet.

Vi foreslår også at reindriftskommunene i Trollheimen oppnevner faste kontaktpersoner som reindriften kan henvende seg til for spørsmål. Denne kontaktpersonen bør ha et visst minimum av reindriftsfaglig kompetanse og innsikt. Kommunene har en slik kontaktperson for landbruket med landbruksfaglig kompetanse. Denne kontaktpersonen yter også rådgiving og informasjon til de som driver landbruk. Ettersom det ikke finnes tilsvarende for reindriften i den kommunale forvaltningen, mener vi dette ville vært et godt tiltak. Et slikt kontaktpunkt vil imidlertid kreve ressurser av kommunene, og vi foreslår derfor at dette løses gjennom reindriftsavtalen der man gjennomfører et pilotprosjekt for å berede grunnen og behovet for en slik funksjon i kommunene.

5.2.1.7 Sikre ivaretagelse av reindriften sine interesser i arbeidet med ny verneforskrift

I forbindelse med arbeidet med ny verneforskrift og utvidelse av verneområdet i Trollheimen må reindriften sine behov ivaretas. Verneformålet bør også omfatte vern av det samiske naturgrunnlaget (jf. naturmangfoldloven §§ 1 og 14).

5.2.1.8 Informasjonstiltak

Vi anbefaler at det iverksettes informasjonstiltak for å øke reindriftskompetansen og forståelse for den samiske kulturutøvelsen, både i den offentlige forvaltning (både administrasjon og politisk) og hos grunneiere og andre med brukerinteresser i utmarka i Trollheimen. Informasjonstiltak bør også rettes mot allmennheten for øvrig, noe som til dels allerede er gjennomført ved at Trollheimen sijte har en egen hjemmeside på internett som bør videreføres, slik også Danielsen og Riseth (2010) går inn for.

Hvilke konkrete tiltak som for øvrig bør iverksettes, er noe som kan drøftes i de årlige møtene i de ulike fora vi har foreslått ovenfor (kapittel 5.2.1.6). Vi støtter blant annet Sametingets forslag om at reindrift bør være ett av temaene i folkevalgt-programmet som KS (kommunesektorens organisasjon) utarbeider for kommunene.

Andre tiltak kan være:

- informere om reindriften i undervisningen i barnehager/skoler og eventuelt knytte reindriften aktivt inn i undervisningen.
- Informasjon på kommunenes hjemmesider
- Skilting og informasjonsmateriell i verneområder og på turistforeningshytter

5.2.1.9 Økonomisk støtte til arkeologiske undersøkelser og historisk dokumentasjon

Arkeologiske undersøkelser og dokumentasjon på historisk samisk tilstedeværelse i Trollheimen er viktig for å få økt kunnskap og bevissthet om den samiske historien i området. Dette er et tiltak som særlig Sametinget er opptatt av og jobber kontinuerlig med, jf. også kapittel 4.3.1. Også Olli (2006) påpeker at det er viktig at Sametinget er positive til arbeidet med å dokumentere samiske kulturminner. Vi anbefaler at Sametinget

prioriterer arbeidet med kartlegging av kulturminner i Trollheimen, og om nødvendig får øremerkede midler til dette arbeidet.

5.2.2 Rettsgrunnlag for varig samisk reindrift i Trollheimen

5.2.2.1 Klargjøring av dagens avtaleverk

Gjennom vår dialog med ulike aktører har det kommet frem at det er usikkerhet omkring status og tolkningen av avtaleverket, og at det er behov for klargjøringer på flere punkt. Vi vil nedenfor se nærmere på de viktigste momentene som har kommet frem.

Primær- og sekundærrområder

Leieavtalene mellom reieneierne og grunneierne er basert på en standard leieavtale som det i 1985 ble enighet om mellom Grunneierutvalget for Trollheimen/Igelfjell-Grefstadjellområdet og Statens forhandlingsutvalg for avtaler om reindrift i samme område, se nærmere kapittel 3.5.5.2 og 4.3.2.2. Leieavtalen er basert på et skille mellom primærrområder (hvor reieneierne har rett til reinbeite) og sekundærrområder (hvor det så langt det er mulig ikke skal skje beite med rein, men hvor grunneierne samtidig har akseptert at det ikke skal begjæres utdriving av ulovlig beitende rein mot betaling av døgnleie på nærmere vilkår). Sekundærrområdets rettslige status er imidlertid uklar, dels fordi det ikke foreligger avtaler for deler av området, nemlig hvor grunneieren ikke samtidig er eier av arealer innenfor primærrområdet, og dels fordi det har vært reist tvil om hensynet til reindriften kan gi grunnlag for innsigelser fra Statsforvalteren mot arealplanlegging i sekundærrområder. I praksis synes man heller ikke å ha fulgt opp leieavtalens regler om betaling av døgnleie dersom rein beiter ulovlig i sekundærrområdet.

I driftsplanen for Trollheimenområdet som ble utarbeidet i 1985 er det ikke noe skille mellom primær- og sekundærrområder. Det er også uklart hva som er bakgrunnen for skillet, jf. kapittel 4.3.2.2. Uansett er skillet vanskelig å praktisere fordi det ikke er noen naturlige grenser mellom områdene. Etter vår mening bør skillet oppheves, noe som også ble foreslått allerede i 2010 (Danielsen og Riseth 2010), og som også flere av aktørene i dialogen har gått inn for, jf. kapittel 5.1.3.1. Skillet har heller ikke noen betydning for reindriftsmyndighetenes rett til innsigelser mot kommunenes arealplanlegging (jf. også kapittel 4.3.2.2).

Grunneieres landbruksmessige utnyttning av utmarksområder i avtaleområdet

Reindriftsloven 2007 § 63 første ledd (som svarer til reindriftsloven 1978 § 15 første ledd) lyder:

Grunneier eller bruksberettiget må ikke utnytte sin eiendom i reinbeiteområde på en slik måte at det er til vesentlig skade eller ulempe for reindriftsutøvelse i samsvar med denne lov. Første punktum er likevel ikke til hinder for vanlig utnyttning av eiendom til jordbruk, skogbruk eller annen utnyttning av utmark til landbruksformål.

Det har vært reist spørsmål om hvilke konsekvenser denne bestemmelsen har for adgangen til å iverksette arealinngrep selv om de vil kunne bli til ulempe for reindriften. Etter vår mening er dette avklart ved Miljøverndepartementets uttalelse i 2003 (Miljøverndepartementet 2003, jf. kapittel 4.3.3.2 foran) hvor departementet påpeker at reindriftsloven 1978 § 15 er en bestemmelse som regulerer privatrettslige forhold og ikke gjelder tiltak som krever byggetillatelse etter plan- og bygningsloven eller reguleringsplan for å gjennomføres.

Reindriftslovens regler gjelder tilsvarende så langt de passer

Det er under dialogen med aktørene også blitt reist spørsmål om hva som menes med punkt 4 i standard leieavtalen som lyder:

Reindrifftslovens regler om reindrift i samiske regionale reinbeiteområder og samiske reinbeitedistrikter gjelder tilsvarende for reindriften i området som omfattes av denne lov, så langt de passer. Bestemmelsene i reindrifftsloven §§ 25, 26 og 63 gjelder likevel ikke.

Bestemmelsen er en gjengivelse av Trollheimenloven § 4 første ledd. Denne form for «lovteknikk» er ikke uvanlig. Formålet med en bestemmelse om at den gjelder «så langt den passer», er beskrevet slik i Justisdepartementets veiledning februar 2000 om lov- og forskriftsarbeid (s. 68):

Av og til er det klart at den eller de bestemmelser man henviser til, ikke kan gjelde fullt ut etter sin ordlyd. I så fall legger man gjerne til at bestemmelsene skal gjelde tilsvarende «så langt de passer». Bruk av henvisning i slike tilfeller bør som utgangspunkt bare skje dersom det er åpenbart hvilke modifikasjoner som må innfortolkes.

I forarbeidene til Trollheimenloven (Ot.prp. nr. 12 1984-85) er det uttalt følgende om paragrafen (s. 6-7):

§ 4 fastlegger forvaltningsmyndighet og forvaltningsbestemmelser for reindrift i Trollheimen-området. Det opprettes tillitsmannsutvalg valgt av og blant de aktive utøvere av reindrift, jfr. reindrifftslovens § 8, og med samme myndighet, ansvar og rettslige stilling som tillitsmannsutvalg i regulært samisk reinbeitedistrikt. Områdestyret for Sør-Trøndelag og Hedmark får samme forvaltningsansvar og myndighet som for de regulære reinbeitedistrikter og det samme gjelder overordnede forvaltningsorganer. I samsvar med det som er sagt ovenfor om lovens formål er det videre fastlagt at reindrifftslovens regler gjelder fullt ut, med unntak av de bestemmelser som begrenser grunneierens rett utover det rent reindrifftsmessige (jakt, fangst, fiske, trevirke og grunneiers bruksbegrensning).

Alt i alt innebærer dette at det forvaltningsmessig blir etablert et mest mulig regulært samisk reinbeitedistrikt, men med et særlig rettsgrunnlag, og med begrensede rettigheter for utøverne i forhold til regulært distrikt. Det nevnes spesielt at reindrifftslovens bestemmelser om reieneiernes objektive erstatningsansvar fullt ut blir gjort gjeldende, og at den forvaltningsmessige kontroll med driften og driftsenheter innebærer at reinbestanden til enhver tid skal tilpasses beitegrunnlaget og at de faglige krav til god reindrift gjelder her som ellers. I dette ligger det også innebygget en ivaretagelse av andre beiteinteresser innenfor reindrifftsarealene. Konkurransen om grøntbeiter med andre beitedyr skal helt kunne unngås, fordi de begrensede vinterbeiteressurser tilsier at reintallet må settes så lavt at de tilgjengelige grøntbeiteressursene ikke kan nyttes fullt ut av reindriften.

I denne forbindelse vil vi også vise til hva departementet uttalte om dette i vedtaket 5. juni 2002 om konsesjon for tamreindrift i Trollheimen (s. 2):

I henhold til Trollheimenloven § 4 forutsettes reindrifftslovens bestemmelser å få anvendelse så langt det passer. Siktemålet har fra myndighetenes side vært å legge grunnlaget for en reindrift i Trollheimen mest mulig lik ordinær samisk reindrift innenfor distrikt. Landbruksdepartementet forutsetter således at reindrifftslovens bestemmelser får anvendelse så langt de er relevante for Trollheimen, er forenlig med leieavtale og ekspropriasjonsvedtak, og ikke kommer i motstrid med Trollheimenlovens bestemmelser.

Etter vår mening er det ikke grunn til ytterligere presisering eller avklaring med hensyn til reindrifftslovens anvendelse i Trollheimenområdet. Vi vil i den forbindelse presisere at det må være klart at reindrifftsutøverne har rett til bruk av nødvendige fremkomst- og transportmidler i samsvar med distriktsplanen, herunder bruk av motoriserte kjøretøy på barmark, jf. reindrifftsloven § 23.

Når det gjelder anvendelsen av reindrifftsloven, vil vi igjen bemerke at reindriften i Trollheimen i utgangspunktet er basert på driftsplanen fra 1985, frivillige leieavtaler og ekspropriet beiterett. Bruksreglene som er utarbeidet i henhold til reindrifftsloven 2007 kap. 7, er riktignok fra 2011, men føringene for disse ligger i all hovedsak i de nevnte dokumentene. Se kapittel 3.5.10 der bruksreglene er ytterligere omtalt.

Driftsplanen og bruksreglene er etter vår mening ikke i samsvar med reindrifftslovens formål, nemlig å legge forholdene til rette for en økologisk og økonomisk bærekraftig utnyttning av reinbeiteressursene med basis i lokal kultur og tradisjon, men de er for så vidt et eksempel på at reindrifftsloven bare gjelder «så langt den

passer», dvs. innenfor de rammer som følger av avtaleverket og ekspropriasjonsvedtaket (som begge er basert på driftsplanen fra 1985).

Dette må imidlertid ses i sammenheng med at det etter vår mening i dag er behov for en ny driftsplan basert på en oppdatert vurdering av beiteressursene og reindriften i Trollheimen for å bringe den i samsvar med reindriftslovens formål, jf. kapittel 5.2.1.1 - 5.2.1.3 foran. Videre må det etableres et rettsgrunnlag som kan sikre en varig reindrift i Trollheimen basert på en slik oppdatert driftsplan.

Oppdatert oversikt over gjeldende avtaler

Gjennom dialogen vi har hatt med ulike aktører, kommer det frem et stort behov for en oppdatert oversikt over de til enhver tid gjeldende leieavtaler mellom reindriften og grunneiere i Trollheimen. Det er særlig kommunene som ytret at de savner en slik oversikt, men også Statsforvalteren, verneområdeforvaltningen og Sametinget har behov for et total og oppdatert oversikt. Etter det vi har funnet ut, ligger de opprinnelige signerte avtalene hos arkivverket og sannsynligvis hos partene selv. Dokumentasjon på hvilke eiendommer hvor leieavtalene er sagt opp, har vi fått oversendt av Statsforvalteren, og vi går ut ifra at partene har den samme dokumentasjonen.

Etter vår mening er det et åpenbart behov for at det lages en totaloversikt og system som viser hvilke avtaler som gjelder til enhver tid og for hvilke arealer og eiendommer. Denne oversikten må oppdateres jevnlig og være tilgjengelig for de interessenter som har behov for denne informasjonen.

Oppsummering

Det synes som det er behov for klargjøring når det gjelder den rettslige statusen for sekundærområdene, samt hvordan leieavtalens regler blir fulgt opp i praksis. Utreder anbefaler imidlertid at skillet mellom primære og sekundære områder blir fjernet. Det er også behov for at det utarbeides et system og oversikt over de til enhver tid gjeldende avtaler med tilhørende kart, som gjøres tilgjengelig for de som har behov for dette.

5.2.2.2 Revisjon av rettsgrunnlaget og nye forhandlinger på områder som ikke er en del av dagens konsesjonsområde

Vi har kapittel 4.3.2.2 behandlet de utfordringer som reiser seg som følge av at reiene bare har en tidsbegrenset rett til tamreindrift i Trollheimen. Leieavtalene med grunneierne blir fornyet automatisk med 5 år av gangen, men grunneierne har en ubetinget rett til å si opp avtalen innen senest 2 år før utløpet av den enkelte leieperiode. Leieavtalen med staten og konsesjonen for tamreindrift gjelder kun til 2047.

Vi mener at det i praksis ikke er mulig å forene det nåværende rettsgrunnlaget for tamreindrift i Trollheimen med Trollheimenlovens formål, nemlig å sikre grunnlaget for varig samisk reindrift. Dette må også ses i sammenheng med behovet for en ny vurdering av beiteressursene og utarbeiding av ny driftsplan, samt spørsmålet om styrking av det økonomiske grunnlaget for reindriften, jf. kapittel 5.2.1.

Når det gjelder avtaleområdet, er situasjonen i dag at det i enkelte deler av området, særlig i Igelfjellet, ikke lenger foreligger leieavtaler. Samtidig er det usikkerhet med hensyn til om flere avtaler vil bli oppsagt innen 1. april 2023.

Vi har oppfattet det slik at Reinbeiteforeningen er åpen for mindre justeringer av avtalen, men ikke full reforhandling, jf. kapittel 5.1.1.1 foran. Det som synes aktuelt fra foreningens side er for eksempel justeringer som er nødvendige på grunn av tilpasninger/endringer av beitebruk som følge av arealinngrep og en vurdering av forlengelse av avtaletiden på 5 år, mot eventuell kompensasjon for en lengre avtaleperiode, herunder om en bedre håndhevelse av bl.a. punkt 7 i standard leieavtalen.

Det følger av standard leieavtalen punkt 14 at avtalepartene «*kan ta opp forhandlinger om justeringer av avtalen mens den løper*» og at eventuelle justeringer «*blir først gyldige etter godkjenning fra Landbruksdepartementet*».

Etter vår oppfatning vil en revisjon av avtaleverket måtte ha et videre siktemål enn bare en «*justering*». Dersom en revisjon skal kunne gi grunnlag for en varig reindrift i Trollheimen, må siktemålet være at leieavtalene med grunneiere blir gjort uoppsigelige fra grunneiernes side. Det vil ikke være tilstrekkelig at de gjøres mer langsiktige, slik det for så vidt blir tatt til orde for i Danielsen og Riseth (2010).

Det vil ikke være noe rettslig til hinder for at den enkelte grunneier godtar en bestemmelse om at leieavtalen med reieneierne skal være uoppsigelig fra hans eller hennes side. Men dette forutsetter en reforhandling av leieavtalene.

Så vidt vi kjenner til, innledet Landbruks- og matdepartementet i 2010-2011 samtaler med grunneiere i Trollheimen med sikte på en reforhandling av reieneiernes leieavtaler med grunneiere. Bakgrunnen var trolig utredningen om reindriften i Trollheimen som kom i 2010 (Danielsen og Riseth 2010). Men samtalerne førte ikke til noe resultat i form av en revisjon av avtaleverket. På bakgrunn av en henvendelse fra Rennebu kommune uttalte Landbruks- og matdepartementet i 2014 blant annet følgende til kommunen (Landbruksdepartementet 2014):

Landbruks- og matdepartementet har i første omgang konsentrert seg om de problemstillingene som gjennom lengre tid har vært framtrepende i Rennebu. Det har derfor vært gjennomført forholdsvis omfattende sonderinger overfor grunneierinteressene med hensyn til å endre det såkalte Ramsfjellområdet fra sekundærområde til primærområde, og hvor man i tilknytning til dette også hadde som siktemål å sikre et avtalemessig grunnlag for nødvendige flyttinger mellom dette området og selve Trollheimen.

For Landbruks- og matdepartementets del har det imidlertid vært en forutsetning at dersom man skulle begi seg inn på slike forholdsvis omfattende avtaleprosesser, måtte dette ledsages av en viss økning i reintallet. (...)

Det har vist seg at den responsen vi har fått når det gjelder Ramsfjellområdet i det alt vesentlige har vært slik at vi for Landbruks- og matdepartementets del ikke har sett det som formålstjenlig å forfølge dette videre nå. (...)

Etter vår mening er det meget tvilsomt om man gjennom reforhandling av leieavtalene vil oppnå et varig grunnlag for samisk tamreindrift i avtaleområdet. Det er i tilfelle en prosess som vil ta lang tid, samtidig som den nåværende situasjonen er uholdbar på kort sikt. Dersom det forholdsvis hurtig blir klart at man ikke vil nå frem med en revisjon av avtaleverket med sikte på å gjøre avtalene uoppsigelige fra grunneiers side, er vår anbefaling at man i stedet velger samme opplegg som i det øvrige konsesjonsområdet, nemlig ekspropriasjon, se nærmere nedenfor.

Et alternativ vil kunne være å reise nytt søksmål om samenes rett til reinbeite i Trollheimenområdet, men det vil i tilfelle kreve en omfattende vurdering som faller utenfor rammen til vårt oppdrag.

Et annet alternativ kunne være ved lov å bestemme at reieneierne har en ubetinget rett til forlengelse av leieavtalene, mot en regulering av leiebeløpet, slik det er gjort for avtaler om feste av grunn til bolig og fritidshus, jf. tomtefesteloven § 33. Men dette forutsetter at det foreligger en leieavtale, noe som ikke er tilfellet for enkelte eiendommer innenfor primærområdet og for store områder i sekundærområdet.

Når det gjelder ekspropriasjonsområdet, er det grunn til å reise spørsmål om hvorfor ikke ekspropriasjonen ble gjort uten tidsbegrensning i første omgang, jf. kapittel 3.2.7 foran. Uansett er det, for å unngå unødvendig usikkerhet om fremtidig samisk reindrift i Trollheimenområdet, etter vår mening grunn til å vurdere ny ekspropriasjon av retten til tamreindrift uten tidsbegrensning, slik også forutsetningen var da Trollheimenloven ble gitt i 1984.

Dersom en ny vurdering av beitegrunnlaget for reindrift i Trollheimen tilsier det, jf. kapittel 5.2.1.1 foran, bør det overveies å utvide retten til reindrift også utenfor dagens konsesjonsområde.

I perioden 2015-2021 ble det på initiativ fra Rennebu kommune og Statsforvalteren i Trøndelag jobbet med et prosjekt for å avklare arealbruken utenfor avtalefestede primærområder i Rennebu kommune (Ramsfjellet og Nerskogen-området). Formålet med arbeidet var å få til avtale om drivingslei i et ikke avtalefestet område mellom Ramsfjellområdet og Trollheimen, nord for Granasjøen. I tillegg ble det vurdert muligheten for å få på plass frivillige leieavtaler for sekundærområdet i Ramsfjell som vinterbeite. Også dette prosjektet ble avsluttet uten at man lyktes med å få på plass avtaler (Statsforvalteren i Trøndelag 2022). Jf. også kapittel 4.2.1.

Vi mener at det ikke er realistisk at man vil nå frem med nye leieavtaler som er uoppsigelige fra grunneierens side utenfor det som i dag er primærområdet i avtaleområdet og ekspropriasjonsområdet. Også her vil vår anbefaling være at man velger samme opplegg som i ekspropriasjonsområdet, det vil si ekspropriering av rett til tamreindrift i områdene uten tidsbegrensning.

For fullstendighetens skyld vil vi nevne at det også har vært reist spørsmål om et annet alternativ vil kunne være en endring av reindriftsloven med sikte på å innlemme Trollheimenområdet i det samiske reinbeiteområdet. Dette er foreslått av Reindriftslovutvalget som er oppnevnt av Sametinget og Norske Reindriftsamers Landsforbund (Reindriftslovutvalget 2022). En slik endring vil imidlertid forutsette at reindriftsamene fra gammelt av har utøvet reindrift i Trollheimenområdet, noe som ble avvist av Høyesterett i Trollheimendommen (Rt. 1981 s. 1215), men som kunne ha blitt avklart dersom saken ble reist på nytt i rettsapparatet.

Med bakgrunn i dette er det vår anbefaling at det fra myndighetenes side blir tatt initiativ til en dialog med Reinbeiteforeningen/grunneierne i avtaleområdet, herunder sekundærområdet, for å få avklart muligheten for å reforhandle leieavtalene med sikte på at avtalene ikke skal kunne sies opp av utleierne.

En slik dialog må for øvrig også omfatte grunneiere utenfor avtaleområdet/ekspropriasjonsområdet som eier arealer som bør innlemmes i beiteområdet for å legge forholdene til rette for en økologisk og økonomisk bærekraftig utnyttning av reinbeiteressursene i Trollheimenområdet, jf. kapittel 5.2.1 foran.

Dersom en slik avklaring innebærer at det ikke er realistisk å få til uoppsigelige leieavtaler for en vesentlig del av Trollheimenområdet, er vår anbefaling at myndighetene starter arbeid med å få gjennomført ekspropriasjon av rett til varig reinbeite i hele Trollheimenområdet. Dette er for øvrig et arbeid som bør igangsettes nå, dels fordi flere leieavtaler i avtaleområdet allerede er sagt opp og dels fordi den eksisterende rett til reinbeite i ekspropriasjonsområdet løper ut i 2047.

Samtidig med igangsetting av disse tiltakene er det viktig at man også på kort sikt iverksetter de tiltak som vi har anbefalt i kapittel 5.2.1.

5.2.2.3 Ny rettsak om retten til reindrift i Trollheimen

I kapittel 4.3.3.2 foran har vi foretatt en vurdering av Trollheimendommen (Rt. 1981 s. 1215) og spørsmålet om det vil kunne reises ny sak om rett til reindrift i Trollheimenområdet. Dersom det blir reist en ny rettsak og reieneierne vinner frem i søksmålet, vil det i utgangspunktet ikke bli spørsmål om grunneiertillatelse og ekspropriasjon for utøving av samisk reindrift i Trollheimen. Dersom reieneierne vinner en ny rettsak, vil det også være naturlig at Trollheimen blir innlemmet i det samiske reinbeiteområdet i henhold til reindriftsloven 2007 § 4. Spørsmålet om nytt søksmål er imidlertid en vurdering som faller utenfor rammen for vårt oppdrag og er noe reindriften selv må ta stilling til – eventuelt med økonomisk og juridisk bistand – dersom det blir klart at det ikke er mulig å sette inn tiltak som er tilstrekkelige for å sikre varig reindrift i Trollheimen. Vi har derfor ikke tatt dette med blant de prioriterte tiltakene i tiltakslisten i kapittel 5.2.4 nedenfor.

5.2.3 Tiltaksliste med fremdriftsplan

I det videre arbeidet med å sikre reindriften i Trollheimen, mener vi det er viktig at det så fort som mulig avklares hvilke tiltak som må iverksettes, når de bør iverksettes og av hvem. Det bør lages en fremdriftsplan for når de ulike tiltakene skal iverksettes og hvem som har ansvaret for gjennomføringen.

Dette er den fjerde utredningen som vurderer situasjonen for reindriften i Trollheimen de siste 20 årene. Konklusjonene i vår rapport samsvarer i stor grad med tidligere rapporter. Også Olli (2006) og Danielsen og Riseth (2010) har foreslått en rekke tiltak. Det siste tiåret har det vært sporadiske forsøk på å ta tak i situasjonen uten at det egentlig har forandret noe. Vi mener derfor at det haster med å få på plass en plan for hvordan man skal få en reindrift i Trollheimen som er i henhold til formålet med Trollheimenloven, nemlig å skape grunnlaget for en varig samisk reindrift. En forpliktende fremdriftsplan med tiltak og frister for gjennomføring og ansvarliggjøring av hvem som skal gjennomføre tiltakene, tror vi er viktig for å få fortgang i arbeidet med å oppfylle formålet med Trollheimenloven.

5.2.4 Oppsummering med tiltaksliste

I tabell 5.1 har vi sammenfattet de tiltakene vi mener er mest formålstjenlige for å sikre fortsatt samisk reindrift i Trollheimen, jf. Trollheimenloven § 1. Vi har prioritert tiltakene etter en kvalitativ og skjønnsmessig vurdering av kost/nytte. Vi har også angitt hvem/hvilken instans som bør være ansvarlig for oppfølging dersom tiltaket iverksettes.

Vi har vurdert kost-nytte-verdien etter en metode der kostnaden med tiltaket for samfunnet er vurdert kvalitativt og skjønnsmessig etter en skala fra 1-3 (der 1 er et kostbart tiltak og 3 er et lite kostbart tiltak).

Kostnad	Tallverdi
Kostbart tiltak	1
Middels kostbart tiltak	2
Lite kostbart tiltak	3

Nytten av tiltaket vurderes kvalitativt og skjønnsmessig etter en skala fra 1-9 (der 1 er et tiltak med relativt liten nytte og 9 er et tiltak med stor nytte).

Nytte	Tallverdi
Relativt liten nytte	1-3
Middels nytte	4-6
Stor nytte	7-9

Metoden gjør at ved å legge sammen verdien av lav kostnad (3) og høy nytte (9) får en tallverdi på maks verdi som blir 12. Vi har videre kategorisert verdivurderingen etter følgende fargekode: 1-4 = lys grønn, 5-8 = grønn og 9-12 = mørkegrønn.

Verdi	Fargekode
1-4 Relativ lav verdi	
5-8 Middels verdi	
9-12 Stor verdi	

Status for Trollheimen sijte

- med forslag til tiltak for å sikre varig tradisjonell samisk reindrift i Trollheimen
Oppdragsnr.: 52205874 Dokumentnr.: 1 Versjon: D02

Tabell 5-2 Forslag til tiltak i prioritert rekkefølge

Prioritert rekkefølge	Tiltak fra kapittel	Tiltak	Kost + nytte = verdi	Ansvar
1	5.2.3	Tiltaksliste med fremdriftsplan	3+9 = 12	LMD
2	5.2.1.1	Kartlegging av beiteressursen for rein i Trollheimen	2+9 = 11	LMD/Avtalepartene
3	5.2.1.2	Utarbeiding av ny driftsplan	2+9 = 11	LMD
4	5.2.2.2	Revisjon av rettsgrunnlaget og nye forhandlinger på områder som ikke er en del av dagens konsesjonsområde	1+9 = 10	LMD
5	5.1.1.3	Økning i reintall med eventuelt tilhørende overvåkningsprogram	1+8 = 9	LMD
6	5.2.1.9	Økonomisk støtte til arkeologiske undersøkelser og historisk dokumentasjon	2+7 = 9	Sametinget (evt. avtalepartene)
7	5.2.1.4	Fast kompensasjon for å sikre slakteuttaket om høsten	3+5 = 8	Avtalepartene
8	5.2.1.7	Sikre ivaretagelse av reindriften sine interesser i arbeidet med ny verneforskrift	3+5 = 8	Klima- og miljødepartementet / verneområdeforvaltningen
9	5.2.2.1	Klargjøring av dagens avtaleverk	3+4 = 7	LMD
10	5.2.1.6 (Dialog)	Bedre dialogen mellom reinbeiteforeningen og reindriften	3+4 = 7	LMD/Statsforvalteren/ Trollheimen sijte/ Reinbeiteforeningen
		Bedre dialogen og samarbeidet mellom kommunene	3+4 = 7	Kommunene i Trollheimen/Statsforvalteren
		Bedre dialogen mellom reindriften og kommunene – pilotprosjekt	3+4 = 7	Avtalepartene, kommunene og Trollheimen sijte
		Bedre dialogen mellom reindriften og andre brukerinteresser i utmarka	3+3 = 6	Kommunene i Trollheimen/Statsforvalteren
11	5.2.1.8	Informasjonstiltak	3+3 = 6	Alle involverte
12	5.2.1.5	Interkommunalt plansamarbeid	1+3 = 4	Kommunene i Trollheimen
13	5.2.1.5	Regional plan for reindrift i Trollheimen	1+2 = 3	Fylkeskommunene

6 Referanser

- ❖ Adresseavisen (2023) – Avisoppslag i Adresseavisen den 23. januar 2023 – *Grunneiere i Trollheimen samlet i møte. Betviler samenes rett til reindrift.*
- ❖ Bergsland (1974) - Knut Bergsland, *Synsvinkler i samisk historie*, Historisk Tidsskrift 1974 nr. 1
- ❖ Bergstøl (2008) - Jostein Bergstøl, *Samer i Østerdalen? En studie av etnisitet i jernalderen og middelalderen i det nordøstre Hedmark*. Det humanistiske fakultet, Universitetet i Oslo 2008
- ❖ Brækhus og Hærem, Tingsrett (1964) - Sjur Brækhus og Axel Hærem, *Norsk tingsrett*, 1964
- ❖ Bøe (1985) – Espen Bøe, *Trollheimen mv. Vurdering av produksjonspotensialet; Forslag til Driftsplan*. Reindrifskontoret i Sør-Trøndelag/Hedmark 1. februar 1985
- ❖ Danielsen og Riseth (2010) - Inge Even Danielsen og Jan Åge Riseth, *Sikring av en bærekraftig reindrift i Trollheimen. En reindrifsfaglig gjennomgang av vurdering av den driftsmessige situasjonen*. Rapport 11/2010, Norut. [LENKE](#)
- ❖ Danielsen og Riseth (2018) - Inge Even Danielsen og Jan Åge Riseth, *Konsekvensanalyse for reindrifta i Trollheimen. Reguleringsplan for driftsutvidelse av Svahøa skiferbrudd*. Rapport 12/2018. Norut
- ❖ Danielsen (2013) - Sigrid Danielsen, *Reindrifsamenes rettstilstand, En studie av makt og rettigheter i sørsamisk område*, Masteroppgave i statsvitenskap, Trondheim høsten 2013
- ❖ Falkanger og Falkanger (2022) - Thor Falkanger og Aage Thor Falkanger, *Tingsrett*, 9. utg. 2022
- ❖ Felleslappeloven 1883 – Lov 2. juni 1883 angaaende Lapperne i de forenede Kongeriger Norge og Sverige
- ❖ Fjellheim (1999) - Sverre Fjellheim, *Samer i rørostraktene*, 1999
- ❖ Fjellheim (2007) - Sverre Fjellheim, *Samisk historie i Hedmark, Sør-Trøndelag og Nord-Trøndelag, In N. 2. 14, Samisk naturbruk og rettssituasjonen fra Hedmark til Troms*. Oslo: Departementenes servicesenter. Informasjonsforvaltning, 2007
- ❖ Forhandlingsprotokoll Berkåk 1985 - Protokoll fra forhandlinger på Berkåk 18. juli 1985 mellom Grunneierutvalget for Trollheimen/Igelfjell -Grefstadområdet og Statens forhandlingsutvalg for avtaler om reindrift i samme område
- ❖ Frostating lagmannsretts overskjønn 3. januar 1991 (RG 1991 s. 977)
- ❖ Frostating lagmannsretts overskjønn 3. februar 1999 (RG 2000 s. 504)
- ❖ Fylkesembetene i Trøndelag, Nordland, Troms og Finnmark (2018) - Fylkesembetene i Trøndelag, Nordland, Troms og Finnmark, *Nasjonal ramme for vindkraft på land. Reindrifsvurderinger av analyseområder som berører samisk reindrift 2018* [LENKE](#)

- ❖ Gaukstad (1982) – Even Gaukstad, *Samisk reindrift i Trollheimen 1880-1990*, Magistergradsavhandling i etnologi, Universitetet i Oslo, 1982
- ❖ Gaukstad (1982/83) - Even Gaukstad, *Skriftlige kilder og samisk bosetting i Trollheimen*, Åarjel-Saemieh, Samer i sør. Årbok 1982/83
- ❖ Gaavnoes – Sørsamisk digitalt (nettsted) [LENKE](#)
- ❖ Gundersen og Rysstad (2013) – Frode Gundersen og Sigurd Rysstad, *Reindriftsforvaltning, rettigheter og arealkonflikter. En studie av areal og rettighetskonflikter mellom reindriften og andre utmarksbrukere i Sør-Trøndelag i Norge og i Västerbotten og Jämtland/Härjedalen i Sverige i perioden 1980-2005*. Handelshøyskolen ved UMB, Universitetet for miljø og biovitenskap, 2013
- ❖ Hansen m.fl. (2021) - Inger Hansen m.fl., *Kartlegging av forskning på reindriftsområdet – Kunnskapsgrunnlag og forskningsbehov*. NIBIO-rapport 7 (187) 2021
- ❖ Hellqvist (2013) - Therese Hellqvist, *Befaring og registrering av samiske kulturminner i Trollheimen med fokus på eldre tidsperioder*, Stiftelsen Saemien Sijte 2013
- ❖ Holand (2008) - Øystein Holand, *Vurdering av vinterbeitene i Trollheimen. Rapport utarbeidet på grunnlag av befaring 4.-9. august 2008*. Ås, 15. september 2008
- ❖ Haarstad (1992) – Kjell Haarstad, *Sørsamisk historie. Ekspansjon og konflikter i Rørostraktene 1630-1900*, Tapir 1992
- ❖ Haarstad (1981) - Kjell Haarstad, *Samiske vandringer i Sør-Norge*, Tapir 1981
- ❖ Leieavtale for utøvelse av tamreindrift i Trollheimen og Igelfjell-/Grefstadjellområdet (1985)
- ❖ Landbruksdepartementet (1987) - Landbruksdepartementet, *Vedtak om ekspropriasjon av rett til å utøve reindrift i Trollheimen-området*, Kongelig resolusjon 26. juni 1987
- ❖ Landbruksdepartementet (2002) - Landbruksdepartementet, *Vedtak om konsesjon for tamreindrift i Trollheimen*, Brev 5. juni 2002
- ❖ Landbruksdepartementet (2014) – Landbruks- og matdepartementet, *Reindriften i Trollheimen*, Brev 30. april 2014 til Rennebu kommune
- ❖ Landbruksdirektoratet (2022) - Landbruksdirektoratet, *Ressursregnskapet for reindriftnæringen. For reindriftsåret 1.4.2021-31.03.2022*, rapport nr. 44/2022, 1. desember 2022. [LENKE](#)
- ❖ Landbruksdirektoratet (2022), - Landbruksdirektoratet, *Forskrift om tilskudd til reinbeitedistrikter og reinlag – kommentarer til regelverk*. Rundskriv 2022/23 [LENKE](#)
- ❖ Lappekommissionen (1892) - Indberetning juli 1892 fra den ved kongelig Resolution af 12te Juli 1889 til undersøgelse af Lappeforholdene i Hedemarkens, Søndre- og Nordre Trondhjems Amter anordnede Kommission

- ❖ Lie m.fl. (2006) - Ivar Lie, Ingunn Vistnes og Christian Nellemann, *Hyttebygging i reindriftsområder. Omfang av hyttebygging, konsekvenser for reindrift, og plan- og saksbehandling i områder med samiske reindrift*. Norut NIBR Finnmark, Rapport 2006:5
- ❖ Lyftingsmo (1976) - Erling Lyftingsmo, *Rapport fra befarig i Trollheimen 1975 og 1976*, Rapport 14. august 1976 til Landbruksdepartementet
- ❖ Løøv (1991) - Anders Løøv, *Lappekommisjonen av 1889 Del 1 Erklæringer som private personer har avgitt for lappekommisjonen om forholdene i nordre del av Hedmark, i Sør-Trøndelag og i Nord-Trøndelag sør for Stjørdalselva – Tevla*, Snåsa 1991
- ❖ Løøv (1998) - Anders Løøv, *Lappekommisjonen av 1889 Del 2 Kommisjonens forhandlingsprotokoller*, Snåsa 1998
- ❖ Løøv (2001) - Anders Løøv, *Lappefogd I.B. Herstads årsberetninger 1894-1904*, Saemien sjite 2001
- ❖ Meld. St. 32 (2016-2017) *Reindrift. Lang tradisjon - unike muligheter*
- ❖ Midtre Gauldal kommune (2011) – Midtre Gauldal kommune, *Melding om vedtak interkommunal plan for Trollheimen*, Brev datert 10. november 2011
- ❖ Miljødirektoratet (2021) – Miljødirektoratet, *Bevaring av verdifull natur, faglig vurdering av foreslåtte områder i kategorien nasjonalpark*, Brev datert 7. april 2021
- ❖ Miljøverndepartementet (2003) – Miljøverndepartementet – *Reindrift i Trollheimen-området – om bruk av innsigelser etter plan- og bygningsloven*, Brev datert 27. Februar 2003
- ❖ Møllersen (2018a) - Snefrid Møllersen, *Reindriftas hverdag. En undersøkelse av faktorer som kan påvirke psykisk helse til samiske reindriftsutøvere i Norge*. PFP1115-12. Finnmarkssykehuset HF. [LENKE](#)
- ❖ Møllersen (2018b) - Snefrid Møllersen, *Helserelaterte leve- og arbeids-forhold for reindriftssamisk befolkning i sørsamisk område*. Samiske tall forteller. Faglig analysegruppe for samisk statistikk. Samisk høyskole. [LENKE](#)
- ❖ Nielsen (1889-1890) - Yngvar Nielsen, "Lappernes Fremrykning mod syd i Thronhjems stift og Hedenarkens amt", Det Norske Geografiske Selskabs Aarbog I 1889-1890 Kristiania
- ❖ Nielsen (1889) - Yngvar Nielsen, *Kong Christian den Femtes Reise i Norge 1685*, Tidsskriftet Vidar, 1889
- ❖ Nissen (1924) - Kristian Nissen, *Lapper og ren i Trolldheimen i slutten av 1600-aarene*, Orkdølafylket. Samlingsblad for sagn og saga. 1924 nr. 1
- ❖ Norberg og Winka (2014) - Erik Norberg og Ulf Stefan Winka (red.), *Sydsamer – landskap och historia: ett dokumentationsprosjekt på sydsamiskt område under åren 2012-2014*. 2014
- ❖ Norsk institusjon for menneskerettigheter (2022) – Norsk institusjon for menneskerettigheter, *Holdninger til samer og nasjonale minoriteter i Norge*, 26. august 2022 [LENKE](#)
- ❖ NOU 2007: 13 Bind A og Bind B - *Den nye sameretten* — Utredning fra Samerettsutvalget

- ❖ NOU 2007: 14 - *Samisk naturbruk og rettssituasjon fra Hedmark til Troms* — Bakgrunnsmateriale for Samerettsutvalget
- ❖ Olli (2006) - Jan Josef Olli, *Reindrift i Trollheimen. Utdringer, muligheter og forslag til tiltak*. Jaruma AS. Karasjok: Sametinget, 2006
- ❖ Områdestyret i Sør-Trøndelag/Hedmark (2001) - Områdestyret i Sør-Trøndelag/Hedmark, *Reindriften i Trollheimen – Forslag til revidering av driftsplanen av 1985*, Møte 22. februar 2001 sak 43/01
- ❖ Områdestyret i Sør-Trøndelag/Hedmark (2011) – Områdestyret i Sør-Trøndelag/Hedmark, *Bruksregler Trollheimen sjite – kontroll av vilkår*, Møte 17. mars 2011 sak 5/11
- ❖ Oppsigelse av leieavtale for utøvelse av tamreindrift i Trollheimen og Igelfjell-/Grevstadjellområdet. Brev 28. mars 2008 fra Advokatfirmaet Bjerkan Stav ANS
- ❖ Oppsigelse av leieavtale for gnr. 91 bnr. 1 og gnr. 103 bnr. 2 i Rennebu. Brev 10. januar 2018
- ❖ Pareli (2022) - Leif Pareli, *Notat om fravær av samiske kulturminner i Trollheimen*, Notat 24. oktober 2022
- ❖ Pareli og Severinsen (1979) - Leif Pareli og Anne Severinsen, *Noen metodeproblemer i sørsamisk historieforskning*, Ottar nr. 116-117 (1979) s. 29-37
- ❖ Plankontoret (2002) - Plankontoret Rennebu kommune, *Landskapsanalyse Ånegga-Sørøyåsen på Nerskogen*. 2002
- ❖ Pro Invenia (2018) - Pro Invenia, *Risiko- og sårbarhetsanalyse. Detaljregulering for Svahøa Skiferbrudd Oppdal kommune*, 24. oktober 2018. [LENKE](#)
- ❖ Rannestad (2021) - Ole Tobias Rannestad, *Felles kunnskapsgrunnlag for beitebruken i Trollheimen*. Rapport 2021-12-20. Naturrestaurering.
- ❖ Ravna (2019) - Øyvind Ravna, *Same- og reindriftsrett*, 2019
- ❖ Reindriften arealbrukskart, www.kilden.nibio.no
- ❖ Reindriftsforvaltningen i Sør-Trøndelag/Hedmark (1998) - Reindriftsforvaltningen i Sør-Trøndelag/Hedmark, *Reindriften i Trollheimen; Forslag til revidering av driftsplanen*, 1998
- ❖ Reindriftsforvaltningen i Sør-Trøndelag/Hedmark (1999) - Reindriftsforvaltningen i Sør-Trøndelag/Hedmark, *Reindriften i Trollheimen; Forslag til revidering av driftsplanen*, 1999
- ❖ Reindriftsloven 2007 – Lov 15. juni 2007 nr. 40 om reindrift (reindriftsloven) [LENKE](#)
- ❖ Reindriftsloven 1978 – lov 9. juni 1978 nr. 49 om reindrift
- ❖ Reindriftsloven 1933 – lov 12. mai 1933 nr. 3 om reindriften
- ❖ Reindriftslovutvalget (2022) - Reindriftslovutvalget (nedsatt av Sametinget og Norske Reindriftsamers Landsforbund 29. oktober 2018), *Reindriftslovutvalgets forslag til endret reindriftslov*, oktober 2022

- ❖ Reindrifststyret (2011) – Reindrifststyret, *Trollheimen sijte - bruksregler - godkjenning av reintall*, møte 11. august 2011, sak 61/11
- ❖ Rennebu kommune (2011) – Rennebu kommune, *Melding om politisk vedtak - Interkommunal arealplan for reindrift i Trollheimen*, Brev 7. september 2011
- ❖ Rennebu kommune (2022) – Rennebu kommune, *Dialogmøte med kommunene i Trollheimen og kommunene. Referat møte 25.08.2022*. Epost 29. august 2022
- ❖ Riseth og Tømmervik (2017) - Jan Åge Riseth og Hans Tømmervik, *Klimautfordringer og arealforvaltning for reindriften i Norge. Kunnskapsstatus og forslag til tiltak – Eksempler fra Troms*. NORUT, rapport 6/2017
- ❖ Sametinget (2020) - *Sametingets planveileder*. [LENKE](#)
- ❖ Selbuddommen – Rt. 2001 s. 769
- ❖ Severinsen (1979a) – Anne Severinsen, *Glimt fra samenes historie i Trollheimen*, Ottar 116-17 (1979) s. 55-61.
- ❖ Severinsen (1979b) - Anne Severinsen, *Tamreinnæring eller villreinjakt i Trollheimen?* Ottar 116-17 (1979) s. 62-69.
- ❖ Severinsen (1980) – Anne Severinsen, *Konflikt og maktbalanse. En sosiologisk analyse av konflikten mellom reineiere og grunneiere i Trollheimen, med vekt på lovgivningens funksjon*. Hovedoppgave i sosiologi. Trondheim: Universitetet i Trondheim, Norges lærerhøgskole, 1980
- ❖ Severinsen (2012) - Anne Severinsen, *Samenes bruk og rettigheter i Trollheimen. Om fortidens betydning for nåtidens rettigheter*, Ett steg till på veggen, 2012 side 43-61
- ❖ Skoghøy (2022) - Jens Edvin Skoghøy, *Twisteløsning*, 4. utg. 2022
- ❖ Skogvang (2022) - Susann Funderud Skogvang, *Samereitt*, 4. utg. 2022
- ❖ Statsforvalteren i Trøndelag (2020) - Statsforvalteren i Trøndelag, *Sjitebilde Trollheimen sijte, 2020* [LENKE](#)
- ❖ Statsforvalteren i Trøndelag og Plankontoret (2022) - Statsforvalteren i Trøndelag og Rennebu kommune, *Reindrift i Rennebu kommune – Avklare arealbruken utenfor avtalefestede primærområder i Ramsfjella og Nerskogområdet*, Sluttrapport mars 2022
- ❖ Statsforvalteren i Trøndelag (2022a) – Statsforvalteren i Trøndelag, *Status – Trollheimen sijte. Møte med Landbruks- og matdepartementet 9. og 10.mars 2022*
- ❖ Statsforvalteren i Trøndelag (2022b) - Statsforvalteren i Trøndelag, *Uttalelse – detaljreguleringsplan for fritidsbebyggelse på Svarthamran II - Rennebu kommune*, Brev 25. januar 2022
- ❖ Tilleggsloven 1897 – lov 25. juli 1897 inneholdende Tillægsbestemmelser angaaende Lapperne og Rensdyrdriften inden de søndenfor Finmarkens Amt liggende Landsdele

Status for Trollheimen sijte

- med forslag til tiltak for å sikre varig tradisjonell samisk reindrift i Trollheimen
Oppdragsnr.: 52205874 Dokumentnr.: 1 Versjon: D02

- ❖ Trollheimendommen – Rt. 1981 s. 1215
- ❖ Trollheimenloven - Lov 21. desember 1984 nr. 101 om reindrift i kommunene Meldal, Midtre Gauldal, Oppdal, Rennebu, Rindal, Sunndal og Surnadal [LENKE](#)
- ❖ Trollheimen sijte (2011) -Trollheimen sijte, *Trollheimen sijte Bruksregler II*, datert 7. februar 2011
- ❖ Trollheimen sijte (2014) - Trollheimen Sijte, *Distriktsplan driftsåret 2014-2015*. [LENKE](#)

Vedlegg

- 1. Innførsler i kirkebøker på 1600-, 1700- og 1800-tallet i kommuner i Trollheimen**
- 2. Møtereferat – Dialogmøte med Trollheimen sijte**
- 3. Møtereferat – Dialogmøte med Reinbeiteforeningen (grunneierforeningen)**
- 4. Møtereferat – Dialogmøte med kommunene i Trollheimen**
- 5. Møtereferat – Dialogmøte med Sametinget, Statsforvalter og verneområdeforvalter**

Innførsler i kirkebøker på 1600-, 1700- og 1800-tallet i kommuner i Trollheimen¹

Gjennomgang av kirkebøker for alle kommunene i Trollheimen er en meget tidkrevende oppgave. Even Gaukstad har i artikkelen «*Skriftlige kilder og samisk bosetting i Trollheimen*»² påvist en rekke innførsler, som her legges til grunn. De eldste kirkebøkene for de aktuelle kommunene er fra midten av 1700-tallet, bortsett fra Meldal der kirkeboken starter i 1682, og Gaukstad skriver at det der finnes én innførsel, uten å oppgi hvem det er. Den første kirkebok i Oppdal er fra 1739, Surnadal 1752 (Rindal ble utskilt i 1857), Sunndal 1752 og Rennebu var del av Meldal til 1862. De innførsler Gaukstad omtaler, presenteres her med årstall og navn for hver kommunes kirkebok (før år 1900):

Kirkebok for **Surnadal**:

1762: «*Alv Fin fra Stanguig*». Hans datter ble døpt med bygdefolk som faddere.

1809: *Anders find* fra Størdalen fikk et barn døpt

1810: *Anders find* fra Størdalen fikk et barn døpt

1884: Sirianna Johansdtr. ble konfirmert. *

1887: Kristine Johansdtr. ble konfirmert. *

*) Serianna og Kristine var døtre til *Fjeldfin* Johan Klemetsen og Berit Kristine Nilsdtr. Tosbotnet. Serianna er identisk med reineieren Sigrd Johnsen.³

Kirkebok for **Rindal**:

1786: Dåp av et «*find barn*» Anderas Nikolai. Foreldre: Nils Jonsen og Berit

1867: Sara Maria Danielsdatter, en «*omvankende Finpige*» ble begravd. (Som oppholdssted i Rindal ble «gaarden Elshaug» oppgitt)

1886: Ole Andersen ble døpt. Han var sønn til Anders Andersen og Anna Sophie Johnsdatter. Anders Andersen hadde rein i Trollheimen.

Kirkebok for **Oppdal**:

1810: *Finfolkene* Henric Israelsen og Sigrd Torkildsdatter får døpt sin sønn Torkild.

Kirkebok for **Meldal**:

1653: «Bap.Mikel finds Mikel».

1833-1834 var det fire begravelser av samer i Meldal, alle som kommande «fra Røraas». Det var Jonas Jonsson (28), Marit Israelsdatter (70) i 1833, Lars Larsen (5) og Ane Lisbeth Jonasdatter (50) i 1834.

1855: Et 10 dager gammelt *samebarn* ble begravd i Meldal. Faren var Christian Jonssen Kjelsberg, f. i Røros.

¹ Vedlegget er basert på et notat fra Anne Severinsen

² Gaukstad, Even: *Skriftlige kilder og samisk bosetting i Trollheimen, Åarjel-Saemieh, Samer i sør*. Årbok 1982/83

³ Attest fra Surendals Sogneprestembede, datert 11. januar 1894

1887: Anne Sofie ble døpt. Hun var datter til Klemet Jonsen og Jonetta Eliasdatter. Samme år ble to av Klemets døtre, Maria Magdalena og Sara Stina, konfirmert samme sted.⁴

Flere av disse kirkebok-innførlene omtales også av Kjell Haarstad,⁵ som har følgende tillegg med kirkeboken i Meldal som kilde:

Kirkebok for **Meldal**:

1867: *Fin (Lap)* Jonas Larsen 50 år (?) døde på gården Hol i Meldal ⁶

1889: Inger Margrete ble døpt. Foreldre: Anders Andersen finn og Anne Soffie Jonsdatter. Som oppholdssted oppgis Resfjeld.

1892: Lisa Jonetta ble døpt. Foreldre: *Finn* Klemet Johnsen, reieneier og Jonnetta Eliasdatter. Paret har oppholdssted på Resfjell.

1892 og 1898: Klemet har barn som konfirmeres

1896: Sara Stina Klemetsdatter, finnepige, ble begravet i Meldal. Hennes bopel var Resfjell.⁷

Hvis man ser bort fra kommunene, og ordner kirkebokinnførlene etter årstall, får man denne oversikten:

1653: «Bap.Mikel finds Mikel». Dåp i Meldal (trolig to foreldre)

1762: «*Alv Fin fra Stanguig*» med datter og sannsynligvis kone

1786: Dåp av et «*find barn*» Anderas Nikolai. Foreldre: Nils Jonsen og Berit

1809: *Anders find fra Størdalen* med barn og sannsynligvis kone barn døpt

1810: *Anders find fra Størdalen* med barn og sannsynligvis kone barn døpt

1810: *Finfolkene* Henric Israelsen og Sigrid Torkildsdatter får døpt sin sønn Torkild

1833-1834 var det fire begravelser av samer i Meldal, alle som kommende «fra

Røraas». Det var Jonas Jonsson (28, Marit Israelsdatter (70) i 1833, Lars Larsen (5) og Ane Lisbeth Jonasdatter (50) i 1834.

1855: Et 10 dager gammelt *samebarn* ble begravd i Meldal. Faren var Christian Jonsen Kjelsberg, f. i Røros.

1867: *Fin (Lap)* Jonas Larsen 50 år (?) døde på gården Hol i Meldal ⁸

1884: Sirianna Johansdtr. ble konfirmert, trolig med foreldre

Johan Klemetsen og Berit Kristine Nisdr. i Trollheimen

1886: Ole Andersen ble døpt. Han var sønn til Anders Andersen og Anna Sophie Johns datter

1887: Kristine Johansdtr. ble konfirmert.

1887: Anne Sofie ble døpt. Hun var datter til Klemet Jonsen og Jonetta

Eliasdatter. Samme år ble to av Klemets døtre, Maria Magdalena og Sara Stina, konfirmert samme sted.

1889: Inger Margrete ble døpt. Foreldre: Anders Andersen finn og Anne Soffie Jonsdatter. Som oppholdssted oppgis Resfjeld.

1892: Lisa Jonetta ble døpt. Foreldre: *Finn* Klemet Johnsen, reieneier og Jonnetta Eliasdatter. Paret har oppholdssted på Resfjell.

1892 og 1898: Klemet har barn som konfirmeres

1896: Sara Stina Klemetsdatter, finnepige, ble begravet i Meldal. Hennes bopel var Resfjell

⁴ Gaukstad (1983/84) s. 105-107

⁵ Haarstad, Kjell, Samiske vandringer i Sør-Norge. Tapir 1981

⁶ Haarstad, K. (1981) s.77

⁷ Haarstad, K. (1981) s.78

⁸ Haarstad 1981, s.77

Fra disse fire kommunene i Trollheimen er det altså kirkebokinnførsler for samer følgende år: 1653, 1762, 1786, 1809, 1810, 1833, 1834, 1855, 1867, 1884, 1886, 1887, 1889, 1892, 1896 og 1898.

Disse innførslene gir imidlertid ikke et komplett bilde av samenes tilstedeværelse i Trollheimen, ettersom samene naturligvis kunne bruke beiteområder her over kortere eller lenger tid uten å benytte kirkelige tjenester som dåp, konfirmasjon og bryllup. Ifølge Lappekommisjonen var det på slutten av 1880-tallet følgende reineiere i «*Meldalen og tilstøtende Herreder*»:

Ole Nilsen Kant
Anders Andersen med kone og fem barn i tillegg til tjenestegutt
Klemet Jonassen med kone og seks barn
Jonas Nilsen med kone og tre barn
Thomas Andersson Renander med kone og to barn
Nils Larsen Brandsfjeld med kone og tre barn.⁹

Av disse er det kun Klemet Jonassen og Anders Andersen som er innført i kirkeboken som går frem til og med 1898. I tiden før Lappekommisjonen avga sin innberetning finnes det ingen offentlige registre over samer hverken i Trollheimen eller andre sørsamiske områder, bortsett fra kirkebøkene. Når Lappekommisjonen har tre familier og en ugift mann som ikke er omtalt i kirkebøker for kommunene i Trollheimen frem til 1898, bør man kunne trekke den slutning at det også opp gjennom 1700- og 1800-tallet mest sannsynlig har kan ha bodd flere samer i Trollheimen enn det som er gjengitt i kirkebøkene.

Thomas Andersson Renander (f. 1833) var sønn til Anders Nilsson Renander (f. 1796). Sistnevnte var oldefar til Anders Fjeldner Renander (f. 1900)¹⁰ som er oldefar til Renander-familiens reineiere i Trollheimen.

---

⁹ Lappekommissionen (1892) s. 82 og s. 83

¹⁰ Informasjon fra slektsforsker Kjell Åke Lundström

► Dialogmøte med Trollheimen sijte - Utredning av status for reindrifta i Trollheimen

Dato: 2022-10-05	Sted: Fjellheim, Nerskogen	Tid: 0930-1500		
Møteleder: Camilla Knutsen		Referent: Camilla Knutsen		
Virksomhet:	Navn:	Rolle/Ansvar:	Til stede:	Kopi:
Trollheimen sijte	Aanna Krihke Renander	Leder	x	
Trollheimen sijte	Maja-Britt Renander	Sijteandelsleder	x	
Trollheimen sijte	Gustav Kant	Repr. Elias Kant sin sijteandel	x	
Trollheimen sijte	Martin Kant	Sijteandelsleder	x	
Trollheimen sijte	Aina Kant (kl 14-15)	Repr. Ole B. Kant sin sijteandel	x	
Norconsult	Magne Haukås	Utredet (oppdr.leder)		x
Norconsult	Camilla Knutsen	Utredet (fagansvarlig)	x	

Agenda for møtet var sendt til Trollheimen sijte på forhånd.

1. Innledning (Norconsult)

Norconsult ønsket velkommen og gikk raskt gjennom mandatet for utredningen.

Utredet er klar over at det er gjort en rekke utredninger tidligere, noen med tilnærmet samme mandat. Man vil derfor forsøke å legge vekt på sider ved reindriftas situasjon som ikke er fremhevet/utredet i særlig grad tidligere, og beskrive evt. endringer som har skjedd etter at de tidligere utredningene ble utført. Samtidig må utredningen holde seg innenfor gitt mandat og avtale med oppdragsgiver.

Viktigheten av å ha god dialog med reieierne gjennom hele prosessen ble fremhevet, utredet ønsker at reieierne også tar kontakt dersom de har innspill/tema/spørsmål som de mener er viktig for utredningen.

Status for prosjektet ble presentert. Det ble kort informert om tilbakemeldingene som ble gitt fra de ulike aktørene i fm. gjennomførte dialogmøter. Referatene fra disse møtene er sendt til Trollheimen sijte til orientering

2. Informasjon om Trollheimen sijte (v/Trollheimen sijte)

For beskrivelse av driftsmønster, så finnes det dokumenter som beskriver dette ganske dekkende, bl.a. tidligere utredninger. Arealbrukskartet ble oppdatert i 2021 i fm. utredningen gjort av Naturrestaurering. Det var enighet om at tilgjengelig bakgrunnsmateriale kan benyttes, og at den delen av rapporten som beskriver driftsmønsteret kan sendes til Trollheimen sijte for gjennomgang og evt. tilbakemeldinger.

Når det gjelder utvikling/status for slaktevekter/produksjon, rovdyrta og arealinngrep, så eksisterer det statistikk og informasjon også flere steder på dette (ressursregnskapet, kart og tidligere utredninger mm). Dette er informasjon som beskriver viktige sider ved reindriften, samtidig ble det understreket av Trollheimen sijte at dette er utfordringer som bare kommer oppå den utfordringen som synes å være

mest grunnleggende og inngripende, nemlig rettssituasjonen. Dette bidrar bl.a. til svært lite forutsigbarhet for den praktiske drifta, i tillegg til bekymring for nye oppsigelser og en følelse av å være «på lånt tid» i sitt eget hjemområde.

3. Dialog om status for Trollheimen sijte (alle)

De største utfordringene for reindriften i Trollheimen i dag ble tatt opp under dette punktet

Rettsgrunnlaget og avtaleverket

Det er Trollheimen-dommen som er grunnlaget for dagens drift. Dette er utfordrende.

Tidsperspektivet på avtalene (5 år) og konsesjonen/ekspropriasjonen (varer fram til 2047) er meget utfordrende for den praktiske drifta, men påvirker også de fleste andre sider ved reindriften (forholdet til andre brukerinteresser, psykososialt mv.). Spørsmål som ble stilt: Hva skjer i 2047?

Frivillige leieavtaler med tidshorison gjør at man hele tida er prisgitt tillatelse fra grunneierne. Det er frykt for at leieavtaler blir sagt opp som følge av at reindriften eller reindriftsforvaltning går imot arealinngrep (særlig hyttebygging). Utfallet blir uansett negativt for reindriften i fm. arealinngrep. Risikerer valget mellom å ikke ha noen avtale, vs. å få områdene nedbygd.

Etter oppsigelsene i Igelfjellet/Grevstadjellet, er det pr dag kun 2 sijteandeler som flytter hit på vinteren. Dette fordi det ikke er plass til flere og for å unngå overbeiting. Da benyttes de sørligste delene, i og med at den nordligste er blitt tilgjengeliggjort. Det kreves streng gjeting (og mye arbeid/ressurser) for å holde reinen på lovlige områder, noen ganger klarer man det ikke, f.eks. når beiteene låses som følge av skiftende vær og mer nedbør. Det hjelper å ta ut slaktedyrr før jul, både på arbeidsmengde og beitepress på vinterbeitene som er minimumsbeite.

I Trollheimen benyttes de østlige og sørlige områdene om vinteren, blant annet områdene rundt Okla/Storhornet. Områder rundt Falkfangerhøa, Grøndalen og Åsfjellet er også noen ganger benyttet. Beitingen er delvis styrt. På grunn av brøyting i Gjevillvasdalen så har det kommet spml. om å legge nye skiløyper inn i Grøndalen og Gjerdørdalen (vest for Tyrikvamfjellet).

Det mangler avtaler på flere flyttleier. Det har vært gjort flere forsøk på å oppnå nye avtaler, bl.a. så gjorde LMD et forsøk rundt år 2011, og så har Rennebu kommune med midler fra Statsforvalteren i en lenger periode forsøkt å få på plass avtale på flyttleia i Kreklingen samt å få på plass permanent beiteavtale i Ramsfjellet som nå er sekundærområde. Det har ikke lyktes å få på plass avtaler i fm. de forsøkene som er gjort. Spørsmålet er hva skjer da, hva er veien videre?

Dagens beitegrenser er ikke tilpasset reinens natur, det er umulig for reindriften å etterleve grensene (særlig sekundærområdene blir nevnt).

Progressiv beiteleie er ikke krevd de senere åra, kanskje pga. at det i praksis er vanskelig å følge opp? Reinen beveger seg og blir hentet tilbake av reieierne så raskt det lar seg gjøre. En slik beiteleie krever at man har oversikt over antall rein over et visst tidsrom. Grunneierne har nok også vært romslige på dette punktet.

Det er har ikke vært dialog med reinbeiteforeningen på lenge, noe man bør ta tak i. Dialog kan bidra til kunnskapsutveksling og oppklare evt. misoppfatninger f.eks. om beitebruk og behov mm. Det ble nevnt at flere av reieierne selv eier store eiendommer innenfor avtaleområdene, men at de takket nei på 80 tallet til å være med i forhandlingene om beiteleie på vegne av seg selv om privatperson. Spørsmålet er hvordan hadde det vært dersom man takket ja og satt som medlem (evt. i styret i foreningen?).

En sijteandel nevnte at det er ønskelig at man tar opp igjen forhandlinger om beiteavtaler i nordvestlige områder (utenfor dagens avtaleområder).

Reintallet er for lavt for at reindriften skal være økonomisk bærekraftig. Trollheimen sijte mottar ekstra tilskudd for å bøte på dette, samt tilskudd til ekstraordinære utgifter (bl.a. frakting av rein med bil). Trollheimen sijte har dessuten tilpasset seg ved å samle reinen i Resfjellet, noe som betyr kortere reiseveg til vinterbeitene og lavere fraktekostnad. Spørsmål som ble stilt.: Er økonomisk bistand forenelig med de folkerettslige prinsipper og politiske føringer?

Det ble nevnt at de ble lovet tilskudd etter stadfestingen av det lave reintallet, både kompensasjon for lav inntjening, men også for å dekke gjeterhytter de hadde behov for. Det siste har ikke Trollheimen sijte sett noe av.

Gode slaktevekter er indikasjon på gode beiter, særlig barmarksbeiter, men også god og styrt drift. Og god avl over mange generasjoner! Så lenge vinterbeitene har vært tilgjengelige så har det gått greit, verre om det skulle bli mer ising om vinteren.

Arealinngrep/forstyrrelser

Det ble vist til tidligere utredninger, som bekrefter at det har vært/fortsatt er høyt press mht. inngrep, særlig fritidsbebyggelse. Flyttleier er særlig følsomme, men samtidig hardt berørt.

Klimaendringer

Har blitt mer merkbart de senere åra. Lenger barmarksperiode og tidligere vår, bløtere og mer ustabil. Ising/låste beiter har gjort det utfordrende å holde reinen på lovlige områder, og man å av og til la reinen beite på områder som i utgangspunktet bør spares til senere på vinteren

Det psykososiale aspektet

Framtida ser ikke bare lys ut. Utøverne har levd i dette gjennom hele livet. Selv om man som barn har blitt forsøkt skjermet, kjent det på kroppen at man er en minoritet og en dom som er avgjørende for driften. Har lært å leve med det, men særlig det å stå opp mot storsamfunnet i enkeltsaker kan være tøft. Man er ei lite gruppe i samfunnet, som er lett «å ta». Saker kan gnage i lang tid, og kommer til stadighet opp igjen. Slike utredninger som dette er stoff som ofte preger lokalavisene, og har gjort at man enkelte ganger har grudd seg til å gå på butikken. Dette gjør noe med en og resten av familien. Ifølge reineierne har man hatt opplevelser av rasisme og hersketeknikker ved enkelte tilfeller. Har lært å legge sårbarheten bak seg, er redd det kan bli brukt mot dem i neste omgang.

Blir konfrontert fra tid til annen med at snart er deres tid forbi, og det vil bli villreinjakt. I fm. møter med annen utmarksnæring blir man stadig påminnet at det er Trollheimen-dommen som gjelder (altså ingen hevdet rettighet), og at ingen har akseptert at det skal være reindrift i Trollheimen.

Har skyvd utfordringene med avtalegrunnlaget fram i tid, og tenkt at det er lenge til man når denne «være/ikke være- grensa», men innsett at den nå bare er 25 år frem i tid.

Opplever rasisme, noe man ikke snakker høyt om.

Lokal og regional forvaltning

Det oppfattes som at det kan være avstand til kommunene, særlig noen av dem. Det er varierende kommunikasjon mellom reindriften og de enkelte kommunene, men dialogen begrenser seg i det store og hele til å foregå i fm. plansaker. Et par kommuner inviterer imidlertid reindriften i fm. prosesser med rullering/utarbeiding av beitebruksplaner.

De som driver landbruk har landbruksavdelinger/personer i kommunene å henvende seg til, kommunen har ikke tilsvarende kontaktpunkt for reindriftsutøverne. Dialogsamlingene som Fylkesmannen tidligere arrangerte i flere år, var positive arenaer. Det kan ikke være slik at det er reindrifta som skal stå for dialogen med kommunene og andre interesser?

4. Forslag til tiltak/løsninger for fremtidig reindrift i Trollheimen

Man kan ikke fortsette i samme spor som det er gjort til nå, man må finne løsninger for å «reversere» situasjonen. Debatten er allerede i gang, men viktig at man nå begynner å snakke om temaet også i det offentlige rom og finner en prosess som kan munne ut i løsninger. Men hvem skal starte denne praten?

Situasjonen er slik at man er bundet på hender og føtter slik situasjonen er pr i dag. Rammeverket gjør at det de sitter med «svarteper» uansett hva de foretar seg, f.eks. om man går imot inngrep.

Det er sannsynligvis økonomiske grunner for at grunneiere ikke ønsker at reindrifta skal ha noen rettigheter

Nettopp pga. sakens kompleksitet, og med mange ulike aktører så har ikke de øvrige myndigheter tatt tak i situasjonen, slik at formålsparagrafen i Trollheimenloven kan etterfølges.

Det kan være en utfordring ved ekspropriasjonshjemmelen i Trollheimendommen ved at man skal forsøke frivillige leieavtaler før man evt. vurderer ekspropriasjon. Dette kan gjøre det vanskelig å unngå å have i samme situasjon igjen, og at man er bundet til å kjøre en ny prosess slik som på 80-tallet med forhandlinger og evt. ekspropriasjon som siste utveg. Tunge og svært krevende prosesser der reindrifta ikke hadde noe valg, og på mange måter følte seg tvunget til å gå gjennom. Det ble det poengtert at tidligere forsøk på å få til avtaler hadde strandet.

Å flikke på eksisterende avtaler, og kanskje inngå noen nye er bare kosmetiske tiltak og løser ikke utfordringene ved at avtalene er oppsigelige.

Det aller beste tiltaket hadde vært om man kunne innlemmet Trollheimen sijte i det samiske reinbeiteområdet og betrakte de som et reinbeitedistrikt på lik linje med de andre rbd'ene. Spørsmålet er hva kan gjøres og hvem kan gjøre noe? Det er også er en politisk sak, som må løftes på høyt politisk nivå, og helst i fanget på noen som kjenner reindrifta i Trollheimen og deres utfordringer.

5. Eventuelt

Beitekartlegginger er gjort for sau og storfe i Oppdal, men også vinterbeiter for rein (2013-15), men kunne vært nyttig og fått kartlagt hele Trollheimen, hva som finnes tilgjengelig av beiteressurser for rein. Trollheimen er et kalkrikt område, med gode beiteressurser.

Forarbeidene til Trollheimenloven kan være nyttige dokumenter i fm. utredningen.

► Dialogmøte med grunneiere v/reinbeiteforeningen - Utredning av status for reindrifta i Trollheimen

Dato: 2022-09-13	Sted: Teams	Tid: 1000-1200		
Møteleder: Magne Haukås		Referent: Camilla Knutsen		
Virksomhet:	Navn:	Rolle/Ansvar:	Til stede:	Kopi:
Reinbeiteforeningen	Tormod Eggan	Styreleder	x	
Reinbeiteforeningen	Ola Rikstad	Tidl.styremedlem	x	
Reinbeiteforeningen	Rolv Å	Styremedlem	x	
Reinbeiteforeningen	Ola Storli	Styremedlem og tidligere styreleder	x	
Norconsult	Magne Haukås	Utredner (oppdr.leder)	x	
Norconsult	Camilla Knutsen	Utredner (fagansvarlig)	x	

1. Innledning (Norconsult)

Norconsult innledet kort om bakgrunnen for prosjektet og forklarte at det er viktig for prosjektet å ha dialog med ulike aktører for å få synspunkter fra flere sider.

Hovedformålet med møtet var å høre reinbeiteforeningens inntrykk av dagens situasjon for reindrifta, samt erfaringer og eventuelle utfordringer grunneiere/foreningen har knyttet til reindrifta. Og det som kanskje var aller viktigst, var å få innspill på hvordan man kan sikre fortsatt samisk reindrift i Trollheimen.

Runde rundt bordet der møtedeltakerne presenterte seg. Norconsult presenterte utredningsteam og referansegruppe.

Norconsult informerte om at møtereferat sendes ut til reinbeiteforeningen for gjennomsyn i etterkant av møtet, slik at foreningen kan komme med eventuelle merknader eller ytterligere innspill utover det som ble tatt opp i møtet.

2. Kort presentasjon av opplegget for utredning (Norconsult)

Norconsult gikk gjennom mandat, metode og tidsplan for gjennomføringen av prosjektet.

Kommentar fra reinbeiteforeningen: Det oppleves at prosjektet involverer grunneierne i altfor liten grad, to timers møte blir for lite. Reindrifta er sterkt representert både lokalt og ved at representanter fra næringsorganisasjonen samt reindriftsforvaltning er oppnevnt i referansegruppe til prosjektet. Samarbeid og felles forståelse er det beste utgangspunktet for sameksistens, og da er det viktig at det legges til rette for det hele veien, også gjennom et utredningsprosjekt.

3. Dialog og innspill fra reinbeiteforeningen (alle)

Sammen med invitasjonen til møtet, var det skissert 4 hovedspørsmål som utrederne ønsket innspill på fra reinbeiteforeningen. Det ble presisert fra Norconsult at reinbeiteforeningen kunne komme med skriftlige/muntlige innspill også i etterkant av møtet, dersom de hadde behov for det.

1. Er det positivt for grunneierne at det er samisk reindrift i Trollheimen?

- Hvorfor/hvorfor ikke?

Innspill fra reinbeiteforeningen:

I utgangpunktet er foreningens medlemmer stolt over de frivillige beiteavtalene som man fikk til med reindriften på 80- tallet. Denne sameksistensen frem til i dag har i det store og hele vært positiv. Men, avtalen må gå begge veier, dvs. at alle parter følger opp det man ble enige om og som var intensjonen med avtalen.

I enkelte tilfeller har nok en del grunneiere følt at man har vært «for snill», men det må sies at det har vært fredelige forhold uten de store konfliktene når man sammenlikner med andre reinbeiteområder.

Det er mange medlemmer i foreningen og alle har nok ikke samme oppfatning, men styret kjenner i hvert fall på en stolthet av å kunne utnytte arealene til reindrift gjennom frivillighet, og at det er slik vi ønsker det også fremover. Det ble understreket at foreningen representerer bare de grunneierne som har inngått frivillige leieavtaler, og at de ikke har oversikt over holdningene i de områdene der reinbeiteretten er ekspropriert.

Det ble nevnt at reindrift også har blitt nevnt som noe positivt i fm. turistøymed.

2. Hvilke styrker og utfordringer ser dere ved reindriften slik den driftes og ut ifra de rammebetingelser de har pr i dag

- Har det skjedd noen endringer over tid?

Innspill fra reinbeiteforeningen:

Registrerer at det har skjedd endringer mht. vinterbeitet, dvs. noen av driftsenhetene beiter i Iglfjellet slik som driftsplanen legger opp til, mens resten av driftsenhetene beiter i Trollheimen.

Reinbeiteforeningen har forståelse for at ulike faktorer kan medføre at reindriften må endre driften.

Men, endringer som dette må kommuniseres med reinbeiteforeningen, slik det er forutsatt i avtalen.

Det er viktig at partene behandler hverandre med gjensidig respekt.

Grunneierne har vært tålmodige mht. oppfølging av deler av avtalen, jf. leieavtalens punkt om beiteleie i sekundærområdene. Dette punktet har ikke vært praktisert (bortsett fra de første årene etter avtalen ble inngått, men bøtene som da ble sendt til reindriften ble aldri betalt). Man skal jo leve fredelig i lag «på fritida» også. Opprinnelig var sekundærområdene tenkt som en bufferområde for å unngå anmeldelser, slik at man hadde en ordening for ren som kom ut av primærområdene. Dette var med bakgrunn i at det var mange anmeldelser i perioden etter høyesterettsdommen, og sekundærområdene skulle bidra til å løse konflikter lokalt fremfor gjennom anmeldelser.

Grunneiere har de senere åra fått kjent på kroppen at heller ikke myndighetene følger opp intensjonene og forutsetningene med avtalene. Eneste grunneierne sa fra seg ved inngåelse av avtalen var at de ikke kunne drive med reindrift. Det har bl.a. blitt fremmet innsigelser til landbruksretta tiltak (jf. punkt 7 i avtalen om grunneiers utnyttelse av egen eiendom) fra myndigheter.

For eksempel var det en sak der reindriftsforvaltningen hadde stilt seg negativ til bygging av ei gjeterbu (for tilsyn og gjeting av sau) og skogbruksvei, noe som burde være ok i forhold til avtaleteksten. Man kan spørre seg om dette kommer fra en forvaltning som har et litt for ensidig fokus på reindrift. Sakene som nevnes har med tradisjonell landbruksdrift og gjøre. Samarbeid og sameksistens mellom grunneiere og reindriften er ikke problemet, men kanskje er det heller et problem ved forvaltningens manglende evne og vilje til å se grunnlaget og intensjonen med avtalene? Reindriften oppleves som mer fleksibel og positiv til samarbeid. Forvaltningen virker å ha utviklet seg mot automatisk å sende negative uttalelser.

Leieavtalene og signert protokoll må også ligge til grunn for forvaltningen når de skal gi/behandle innspill til arealplaner. Dvs. myndighetene må vise respekt for avtalene. Utgangspunktet for senere forhandlinger blir vanskelig når forvaltningen ikke respekterer avtalen som ligger til grunn for drifta.

Det ble stilt spørsmål om hvilken juridisk status reindriften arealbrukskart har, og vist til rapport fra Naturrestaurering (2021) der det vises til at gjeldende reindriftskart er tilgjengelig hos NIBIO. Reinbeiteforeningen poengterte at dette ikke er rettskraftige kart, og at de ikke er tegnet i tråd med innholdet i avtalen mellom grunneierne og reindriften. I rapporten står det også bl.a. at inntil 600 rein oppholder seg et par måneder i Tifjellet/Renfjellet (sekundærrområde), der hvor reinen ifølge avtalen ikke skal beite. Det er ikke varslet om dette på forhånd til grunneiere og heller ikke krevd beiteleie. Det som kommer frem i rapporten er altså i strid med avtalen. Denne rapporten skal brukes av kommunen ved arealforvaltning og arealplanlegging, og grunneierne er bekymret for at dette da blir på feil grunnlag.

Det ble også uttrykt bekymring over at arealbrukskartene brukes i fm. arealforvaltningen når de ikke er i tråd med avtalen. Drivingsleier som ikke er avtalt legges inn i arealplaner. Reineierne burde tatt opp disse endringene med grunneierne før det ble tegnet inn på kart som benyttes av offentlig forvaltning og andre. Reinbeiteforeningen mener dette kan bidra til konflikt. Er det behov for drivingslei, så må det forhandles om dette i tråd med avtalen (Resdalen ble spesielt nevnt).

Lenke til informasjon om arealbrukskartene sendes til reinbeiteforeningen etter møtet.

3. Hvordan fungerer de inngåtte leieavtalene?

- Og er det behov for endringer, evt. hvilke?

Innspill fra reinbeiteforeningen:

Grunneierne mener at avtalen er mulig å leve med, og at avtaleteksten er god, men at ikke alle forhold i avtalen blir fulgt opp. Hvis reineierne oppdager rein som beiter der den i ht. avtalen ikke skal beite, skal foreningen ha varsel, og reinen skal fjernes fra området. Dette følges ikke opp fra reindriften side. Kommuner og Statsforvalter forholder seg heller ikke til avtalen og fremmer f.eks. innsigelser til områder som ikke er omfattet av avtalen. Det oppleves som at det «snikinnføres» rettigheter for reindriften og begrensinger på grunneiere som ikke er i henhold til avtalen.

Forvaltningen må sette seg inn i avtalen og intensjonene som ligger bak (jf. punktet ovenfor). Ellers er reinbeiteforeningen åpen for justeringer dersom det kommer innspill fra reindriften, også når det gjelder tidsaspektet på avtalene. Foreningen ønsker da å bli invitert rundt bordet for eventuell justering. Det er ikke tidligere blitt kalt inn til justeringsforhandlinger jf. avtalen. Det poengteres at man må forhandle med en gjensidig respekt for å få til justeringer av avtaler.

Selv om foreningen ikke har behov for endring av avtalen, så ser de behovet for dialog. Dette kan løse mye. Det var en del kontakt med reindriften tidligere, men det har vært lite dialog med reindriften de senere åra Reinbeiteforeningen har hatt lite intern møtevirksomhet de senere åra også. Men, det er et ønske om å få til jevnlig samrådsmøter med reindriften, og bedredialog med myndigheter og kommuner. Foreningen ser behovet for dette, særlig mht. å utveksle kunnskap og kanskje gjenoppfriske intensjonene som ligger bak avtalene. Reinbeiteforeningen legger til at de også gjerne ønsker å bli invitert til dialog med reindriften. Det er vanskeligere å finne løsninger jo lenger tid det tar, og jo høyere opp i «systemet» man kommer, desto mer perifer blir man i forhold til saken. Så lenge man finner løsninger innenfor avtalens rammer, kan og bør utfordringer løses lokalt direkte mellom reindriften og grunneiere. Eventuelle større endringer av avtalen må man sikkert ta gjennom statens forhandlingsutvalg.

Det er ikke noe som tyder på at grunneiernes innstilling til reindriften er endret pga. nye folk/hjemmelshavere er kommet til. Reinbeiteforeningen er opptatt av å videreføre kunnskap internt, og informerer med jevne mellomrom årsmøtet om intensjonene og bakgrunnen for avtalene, og de sameksistenstankene som lå til grunn for den frivillige avtalen.. Det er noe utfordrende å holde oversikt over alle grunneiere til enhver tid, men alle innkalles til årsmøtet

Reinbeiteforeningen har ikke oversikt over reingtallet lenger (slik som de hadde i starten), dette har delvis sammenheng med at driften er lagt om og at de ikke lenger blir varslet når det tas inn rein i gjerdet. I henhold til avtalen skal grunneiere varsles i forbindelse med større samlinger/flyttinger for å kunne observere under telling.

4. Hvilke tiltak/løsninger mener dere er aktuelle for at man skal sikre fortsatt samisk reindrift i Trollheimen?

Innspill fra reinbeiteforeningen:

Å kreve en full ny reforhandling vil skape et dårlig utgangspunkt for samarbeidet, og vil oppleves som en «krigserklæring». Foreningen ønsker heller å styrke dialogen, kunnskapen og gjensidig respekt med grunnlag i eksisterende avtaler. Foreningen håper og tror at også reindriften i Trollheimen/Ilfjellet er stolt over å kunne utøve sin næring basert på frivillige avtaler med grunneiere, og at det er en viktig premisse for fortsatt eksistens og godt omdømme lokalt og i regionen.

Reinbeiteforeningen er åpen for å se på eventuelle justeringer bl.a. som et resultat av endret drift (pga. arealinngrep mm). Foreningen er også åpen for at begrensningen på 5 års avtaletid for avtalene kan vurderes. Men slike justeringer forutsetter at begge parter ser verdien i frivillige avtaler, og at begge parter forholder seg til avtalen og behandler hverandre med gjensidig respekt. En eventuell dialog om endring av avtaleperioden krever da at partene må snakke sammen, og etablere en gjensidig forståelse for evt justeringer. Det kan være at grunneierne vil kunne kreve andre justeringer som en kompensasjon for en lengre avtaleperiode. Blant annet bør punkt 7 i avtalen sikres og håndheves bedre dersom for eksempel leieperioden skal utvides.

Dersom driften er endret pga nye arealinngrep etc., og reindriften ser behov for bruk av tilgrensende areal/sekundærrområder, bør grunneierne innenfor disse områdene inngå avtaler med reindriften basert på de samme premisser og intensjoner om frivillighet som lå til grunn for eksisterende avtale. De som ikke har avtaler i sekundærområdet får heller ikke kompensasjon for f.eks. flyttleier over sine eiendommer. Dette er vel ikke rettferdig.

5. Andre innspill

Dialog med flere parter

Det ble spilt inn at man i prosjektet burde hatt dialog med de som pr i dag ikke har avtaler, for å høre deres synspunkter. Samme med de som har områder i ekspropriet område.

Kommuneplanens arealdel

Det er ulike bestemmelser fra kommune til kommune, reindrift burde vært behandlet likt, og kommunene burde samordne kommuneplanene. Nevnes spesielt LNFR, at noen kommuner bruker R'en innfor hele kommunen mens andre bare bruker den der det er inngått avtaler med reindriften.

Spørsmål:

- Konesjonens varighet er den også til år 2047 for de som tok over sijte-andelene etter at konsesjonen ble gitt?
- Har Staten fulgt opp reindriften i Trollheimen i tilstrekkelig grad? Det ble vist til at det tok 17 år før man fikk på plass en endelig konsesjon.
- Trollheimen-loven: Meldal kommune er en av kommunene loven gjelder for, men etter kommunesammenslåingen bør det vel stå Orkland. Hvilken ytre grense gjelder loven for i dag?
- Trollheimenloven § 4: «Reindriftslovens regler om reindrift i samiske regionale reinbeiteområder og samiske reinbeitedistrikter gjelder tilsvarende for reindriften i området som omfattes av denne lov, så langt de passer. Bestemmelsene i reindriftsloven §§ 25, 26 og 63 gjelder likevel ikke». Hva menes med så langt de passer?
- Hva ligger i avtalens punkt 7: «Avtalen medfører ikke innskrenkninger i grunneiers eller bruksberettigedes vanlige landbruksmessige utnyttning av utmarksområder til andre formål enn reindrift»?.

► Dialogmøte med kommunene - Utredning av status for reindrifta i Trollheimen

Dato: 2022-09-09	Sted: Teams	Tid: 1000-1200		
Møteleder: Magne Haukås		Referent: Camilla Knutsen		
Virksomhet:	Navn:	Rolle/Ansvar:	Til stede:	Kopi:
Midtre-Gauldal kommune	Rasmus Hugdal	Enhetsleder samf.utv. og kultur		x
Midtre- Gauldal kommune	Ola Halvor Seerberg	Skogbruksrådgiver og viltansvarlig		x
Midtre Gauldal kommune	Ingrid Davidsen	Kommuneplanlegger		x
Oppdal kommune	Gro Aalbu	Fagleder plan og forvaltning	x	
Oppdal kommune	Jenny Kristin Heggvold	Rådgiver plan og forvaltning	x	
Orkland kommune	Lavrans Skuterud	Kommunalsjef	x	
Orkland kommune	Siri Eithun	Enhetsleder landbruk/naturforv	x	
Orkland kommune	Grethe Krokstad	Enhetsleder plan og byggesak	x	
Orkland kommune	Ingrid Voll	Fagleder plan		x
Rennebu kommune	Evy-Ann Ulfsnes	Avd.leder landbruk og miljø		x
Rennebu kommune	Anita M. Samuelsen	Planrådgiver og utslipp	x	
Rennebu kommune	Ada M. Aas Skjerve	Fagansvarlig skog og utmark	x	
Rindal kommune	Bjarne Lund	Rådgiver landbruk	x	
Rindal kommune	Sivert Dombu	Plan- og utviklingssjef	x	
Sunnadal kommune	Tore Ulvund	Rådgiver avd. samf.utv.		x
Surnadal kommune	Håvard Stensønes	Enhetsleder areal og naturforvaltning		x
Norconsult	Magne Haukås	Utredner (oppdr.leder)	x	
Norconsult	Camilla Knutsen	Utredner (fagansvarlig)	x	

1. Innledning (Norconsult)

Norconsult innledet kort om bakgrunnen for prosjektet og formålet med møtet.

En viktig del av prosjektet er å ha dialog med ulike aktører for å få synspunkter fra flere sider. Hovedformålet med møtet var å høre kommunenes inntrykk av dagens status for reindrifta, samt erfaringer og eventuelle utfordringer de har knyttet til reindrifta. Og det som kanskje er aller viktigst, er å få innspill på hvordan man kan sikre fortsatt samisk reindrift i Trollheimen.

Presentasjonsrunde av møtedeltakere, utredningsteam og referansegruppe.

Møtereferat sendes ut til alle deltakerne for gjennomsyn og mulighet for innspill/tilbakemeldinger i etterkant av møtet.

2. Kort presentasjon av opplegget for utredning (Norconsult)

Norconsult gikk gjennom mandat, metode og tidsplan for gjennomføringen av prosjektet.

3. Dialog og innspill fra kommunene (alle)

Sammen med invitasjonen til møtet, var det skissert 5 hovedspørsmål som utrederne ønsket innspill på fra kommunenes administrasjoner. Det ble presisert fra Norconsult at kommunene også kunne komme med skriftlige/muntlige innspill i etterkant av møtet, dersom de hadde behov for det.

1. Er det positivt for kommunen at dere har samisk reindrift, og bør det fortsatt være det? - Hvorfor/hvorfor ikke?

Rindal kommune: Det er generell velvilje mht. reindrifta i kommunen, inngåelsen av frivillige leieavtaler på 80-tallet er en god bekreftelse på det. Samtidig er det viktig at begge parter oppfyller de vilkår og betingelser man den gangen ble enige om.

Orkland kommune: Kommunen er positive til reindrifta, og har uttrykt dette i kommuneplanens samfunnsdel der en av strategiene er bl.a. å legge til rette for aktiv og bærekraftig reindrift. Det har ikke vært noe spørsmål om hvorvidt det skal være reindrift i kommunen, det er nedfelt i lovverket. Ser på reindrifta som en berikelse, samt en god støtte i arbeidet med naturvern generelt.

Oppdal kommune: Er positive til reindrifta. Opplever at beitelagene for sau har godt samarbeid med reindrifta, også i fm. roviltproblematikk og uttak av skadedyr. Det er enklere for oss å forvalte reindriftsområdene siden vi i vår kommune har ekspropriert grunn.

2. Hvilke styrker og utfordringer ser dere ved reindrifta slik den er i dag? - Har det skjedd noen endringer over tid?

Rindal kommune: Deler av reindrifta slik den foregår i dag, følger ikke det som ble avtalt. Gjeldende avtaler sier at det i sekundærområdene så langt det er mulig ikke skal foregå beiting med rein. Det er premisset for våre innspill. Det er krevende at drifta ikke tilpasser seg det som er opprinnelig ble avtalt. Pga. oppsagte leieavtaler i Orkland (tidl. Meldal), så ser man at driftsmønsteret er endret. Bl.a. så er det noen driftsenheter som benytter seg av vinterbeite i Trollheimen og sekundærområdene benyttes i større grad nå enn tidligere. De juridiske rammebetingelsene henger etter utviklingen av den faktiske drifta i dag.

Det ser ut som det kun er avtaler i primærområdene. Det finnes ikke signerte avtaler for de eiendommene som ligger i sekundærområdene, men som ikke også berører primærområdene (nevner områdene nord for Romundstadbygda). Kommunen får henvendelser med spørsmål om hva som gjelder i sekundærområdene, samt hvilken status reindriftas egne dynamiske kart (arealbrukskartene) har i forvaltning av områdene.

Orkland kommune: «Kartet stemmer ikke med terrenget», slik drifta er i dag. Dette gjelder også generelt mht. ulike arealinteresser i sentrale områder. Kartet ser ut til å ha vært tegnet etter høydekoter og ikke ut fra drifts- og naturforhold. Det er svært få konflikter knyttet til rein på dyrkamark nå, noe som er veldig positivt.

Rindal kommune: Reineierne er snare med å ordne opp dersom det kommer rein på innmark.

Oppdal kommune: Har vært noen henvendelser vedr. rein på innmark den senere åra. Har sannsynligvis med oppsigelser og endringer i inngrepssituasjonen og drifta ellers å gjøre. Mulig sperregjerde på Nerskogen har bidratt til en bedring. Reineierne får skryt for at de ordner opp. Støtter Rindal kommunes sitt inntrykk av at reinen oftere trekker utenfor avtaleområdene (primærområdene) nå enn tidligere.

3. Hvilket ansvar har kommunen overfor reindrifta i Trollheimen? - Og gjør kommunen noe utover dette for å bidra positivt for reindrifta?

Rindal kommune: I plansammenheng oppfattes reindrifta å bli litt perifer pga. at reiene bor på Nerskogen, og Rindal kanskje ikke er veldig sentral i deres kjerneområde. Det er lite direkte kontakt/dialog, arealsaker går sin gang og sendes på høring til reindrifta – med det kommer sjelden svar fra reindrifta. Reindrifta er med i forvaltningen av verneområdene (medlem av vernestyret).

I forhold til motorferdsel (snøskuter) så har kommunen hatt god dialog mht. siste dato for tillatt kjøring som er 20. april i reinbeiteområder og 1. mai ellers i kommunen. Dersom det er behov for ekstra skuterkjøring utover dette, og det ikke er rein i området, avtales dette gjennom dialog med reindrifta..

Orkland kommune: Kommunenes hovedoppgave opp mot reinbeiteområdene er arealplanlegging. Når kommunen sender planer på høring, er det ikke alltid de får skriftlig tilbakemelding. Dette kan skyldes at de er få personer og det blir mange saker fra ulike kommuner. Når det har vært konflikter (historisk og kulturelt), har man sett at det kan være vanskelig å få reiene i tale. Men, det har vært veldig god dialog når de først kommer i tale. Kanskje legger reiene band på seg pga. tidligere erfaringer? Kommunen har et viktig ansvar for å oppnå god dialog. Avtalestrukturen er utfordrende. De frivillige leieavtalene er privatrettslige, noe som er utfordrende siden kommunen ikke har ansvar for avtalene, men samtidig må forholde seg til problemene de skaper.

Oppdal kommune: Kommunen har et ansvar for alle innbyggere, inkludert de som driver med næring. Reindrifta betraktes som ett av beitelagene i kommunen, og mottar samme info som de andre beitelagene. Reindrifta er også med i styringsgruppa for kommunens beiteplan på lik linje med de andre. Her deltar også store grunneiere og andre. Kommunen har også spesielt ansvar i fm. arealplanlegging, og inviterer Trollheimen sjeite med på møter og befaringer. Kommunen erfarer at det er enklere å få reindrifta til å møte på befaringer/ fysiske møter enn å få skriftlige tilbakemeldinger. Ellers erfarer kommunen at reiene synes det vanskelig å stikke seg frem, og er ellers forsiktige i møter.

Kommunen kan ellers bli bedre på å forklare grunneiere hvorfor det legges begrensninger i arealplaner, og at det ikke alltid bare er pga. reindrift.

Orkland kommune: Støtter Oppdal kommune når det gjelder reindriftas tilbakemeldinger i arealsaker. Felles befaringer er bedre enn å be om skriftlige innspill. Kommunen hadde sitt første konsultasjonsmøte med reindrifta i vår, i fm. kommuneplanens arealdel. Kommunen kommer noen ganger litt sent inn i dialogen med reindrifta, og det kan av og til være litt krevende å finne riktig tidspunkt som også passer for reindrifta.

4. Har kommunen noen særskilte utfordringer mht. forvaltningen av reindriffsarealene? (Dvs. forvalte arealene i primær, sekundær og utenfor konsesjonsområdet)

- Er det noen utfordringer knyttet til å formidle til grunneiere, næringsliv og befolkning for øvrig hva som er reindriffs rettigheter, og dermed hvilke begrensninger som ligger på grunneiere og andre?

Rindal kommune: Utfordring at de som var med å få på plass avtalene på 80- tallet er eldre folk/ det har kommet nye generasjoner. Bevisstheten og tilliten til avtalene har forvitret. Hvis avtaler skal være grunnlaget, må eierne ha et forhold til det. Kommunen ønsker at utredningen bidrar til økt bevissthet blant nye grunneiere.

Oppdal kommune: Kommunen har en fordel i forhold til de andre kommunene ved at reindriften er ekspropriert, ser at dette forenkler en del for forvaltningen og enklere å forholde seg til for grunneierne. Støtter Rindal kommune i at nye hjemmelshavere og nye generasjoner har medført mindre bevissthet om rettighetsgrunnlaget og samisk reindrift og kultur generelt. Skolen (Midtbygda) har hatt tema om reindrift/samisk kultur på timeplanen, dette kunne det vært mer av. Stiller spørsmål om hvem har ansvar for å informere om samisk reindrift?

Orkland kommune: Forståelsen av reindriftas rettigheter er ikke så enkelt å formidle ut. Har erfart det i fm. arbeidet med kommuneplanens arealdel. Vanskelig å forklare at nei til hytter ikke bare skyldes reindrifta eller avtalene i seg selv – også andre interesser som naturmangfold legger begrensinger på arealbruken. Viktig å formidle at arealplaner ikke gir rettigheter, men begrensinger. Uavklarte forhold/rammer og avtaler kan fort medføre konflikter.

5. Hvilke løsninger/tiltak er aktuelle for at man skal sikre fortsatt samisk reindrift i Trollheimen?

Rindal kommune: Det er Staten som har ansvaret for at det finnes et rammeverk som er mulig å forholde seg til, og som sikrer fortsatt samisk reindrift. Man må få på plass et nytt system og grunnlag som er mulig å etterkomme. Loven er der, men det juridiske grunnlaget må harmonere med reindriftas drift i praksis. Kommunen ønsker at avtaleverket friskes opp. Trollheimenloven gjelder uavhengig av avtalene.

Det har vært mangel på dialog etter oppsigelsene i Orkland (tidl. Meldal) kommune. Viktig å komme i dialog igjen, hvis ikke det når frem, må man vurdere å ta i bruk andre muligheter.

Orkland kommune: Støtter Rindal kommune med at det er viktig å få klarhet og bevissthet omkring reindrift og rettsgrunnlag. Her må Staten ansvarliggjøres. Man får ikke bort konflikten hvis ikke grunneiernes rettigheter blir ivaretatt. Kommunen er generelt positive til at man bør gå i gang med et arbeid med å få på plass avtaler og/oppdatert rettsgrunnlag som er mer i tråd med situasjonen i dag og som er mer håndterbare.

Bør være avtaler i områder som ikke omfattes av avtaleverket i dag (særlig mht. flyttleier) for å få med nødvendig areal. Har vært tilbakemeldinger på dette.

Viktig at man tar hensyn til alle faktorene som spiller inn (klima osv.), slik at man får rammebetingelser som passer med den reelle situasjonen. Også viktig å ha med seg at endringer i en kommune kan påvirke reindrifta i en annen kommune.

Kommunene i Trollheimen bør i større grad samarbeide for å sikre fremtidig reindrift.

De som ikke har avtaler/grunneiere i sekundærområdene, de som har sagt opp avtaler og grunneiere utenfor reinbeiteområdet, burde involveres (stiller seg undrende til at de ikke er invitert med i arbeidet med utredningen).

Rennebu kommune: Er enig med de andre kommunene. Kommunen har gjort forsøk på å få på plass avtaler, men det må komme et klarere avtaleverk på plass. Det foreligger ikke oppdaterte kart

og avtaleverk pr i dag. Kartene er gamle, og det er mye som har endra seg. Private avtaleverk uten full oversikt er ikke noen holdbar situasjon.

Viktig at de ytre områdegrensene for reindrifta kan benytte omfavner alle nødvendige områder (inkl. flyttleier).

Dersom ikke man får på plass private avtaler, bør det eksproprieres. Det er nok forvaltningsmessig enklere å være ekspropriert enn å styre etter private avtaler, med henvisning til Oppdal som sa det er en fordel å være ekspropriert, dvs. mer forutsigbart for alle parter.

Oppdal kommune: Det er bygd mange hytter i randsonene, som sannsynligvis har gjort at reinen har endret trekk og beitebruk – og reindrifta har måttet tilpasse seg. Det har skjedd endringer siden avtalene ble inngått på 80 tallet (inngrep, klima osv.), og avtaleverket må oppdateres slik at dette hensyntas. Må være arealer som i realiteten kan benyttes og som reindrifta har behov for.

4. Annet

Under møtet ble det nevnt at kommunene nylig har hatt møte med Statsforvalteren der mange av de samme problemstillingene ble tatt opp.

► Dialogmøte med Sametinget og Statsforvalter - Utredning av status for reindrifta i Trollheimen

Dato: 2022-09-14	Sted: Teams	Tid: 1000-1200		
Møteleder: Magne Haukås		Referent: Camilla Knutsen		
Virksomhet:	Navn:	Rolle/Ansvar:	Til stede:	Kopi:
Verneområdestyret for Trollheimen	Roar Pettersen	Verneområdeforvalter	x	
Verneområdestyret for Trollheimen	Hege S. Moen	Verneområdeforvalter		x
Statsforvalteren MR	Ulf Lucassen	Ass. Miljødir.		x
Statsforvalteren TL	Siv M. G. Belbo	Direktør, reindrift		x
Statsforvalteren TL	Svein Bjørk	Seniorrådgiver, reindrift	x	
Statsforvalteren TL	John H. Stensli	Juridisk seniorrådgiver		x
Sametinget	Ole Anders Turi	Seksjonsleder, næring		x
Sametinget	Elle Ristin Anti	Rådgiver, næring		
Sametinget	Andreas Stångberg	Seksjonsleder, areal og miljø	x	
Sametinget	Pål Nilsen	Seniorrådgiver, areal og miljø	x	
Sametinget	Margrethe Anti	Seniorrådgiver, rettigheter	x	
Norconsult	Magne Haukås	Utredning (oppdr.leder)	x	
Norconsult	Camilla Knutsen	Utredning (fagansvarlig)	x	

1. Innledning (Norconsult)

Norconsult innledet kort om bakgrunnen for utredningen og formålet med møtet.

En viktig del av prosjektet er å ha dialog med ulike aktører for å få synspunkter fra flere sider. Hovedformålet med dette møtet var å høre Statsforvalternes og Sametingets inntrykk og vurdering av dagens situasjon for reindrifta, samt erfaringer og eventuelle utfordringer de har knyttet til reindrifta. Og det som kanskje var aller viktigst, å få innspill på hvordan man kan sikre fortsatt samisk reindrift i Trollheimen.

Møtedeltakerne presenterte seg. Norconsult presenterte utredningsteam og referansegruppe.

Norconsult informerte videre om at møtereferat sendes ut for gjennomsyn i etterkant av møtet, slik at man kan komme med eventuelle merknader. Utrederne insisterte at de også ønsker ytterligere innspill utover det som ble tatt opp i møtet, dersom det skulle dukke opp noe mer på et senere tidspunkt.

2. Kort presentasjon av opplegget for utredning (Norconsult)

Norconsult gikk gjennom mandat, metode og tidsplan for gjennomføringen av prosjektet.

3. Dialog og innspill fra reinbeiteforeningen (alle)

Sammen med invitasjonen til møtet, var det skissert 4 hovedspørsmål som utrederne ønsket innspill på.

1. Hvilke styrker og utfordringer ser dere ved reindrifta slik den driftes og ut ifra de rammebetingelser de har pr i dag?

- Har det skjedd noen endringer over tid?

Innspill fra Sametinget:

Det historiske bakteppet og det rettslige grunnlaget ser vi er en stor utfordring. Det har skjedd endringer over tid, og særlig viktig er den omfattende rettsutviklingen som har skjedd etter Trollheimen-dommen. Viktig at dette blir synliggjort i utredningen. Utfordringene mht. rettsstatusen henger også sammen med bl.a. sikring av reindriftsområdene. Reindrifta er helt avhengig av å ha tilstrekkelig med arealer for å eksistere.

Det finnes ulike tolkninger av historiske kilder, noe som også byr på utfordringer. Men det har skjedd en utvikling innenfor historiefeltet, og i dag tolker man en del historiske kilder annerledes enn det man gjorde før 1981. Det er også gjort en del dateringer og kulturminneundersøkelser i Trollheimen i nyere tid (bl.a. av Sametinget og Saemien sijte). Sametingsrådet var der høsten i 2020 og fikk innblikk i situasjonen, og det er gitt midler til ytterligere arbeid med dokumentasjon på samisk historisk tilstedeværelse i Trollheimen. Sametinget håper å få gjort mer av dette i høst. Sametinget samler relevant dokumentasjon/kilder på dette og sender til Norconsult etter møtet.

Innspill fra Statsforvalteren i Trøndelag (reindriftsforvaltningen):

Styrker: Trollheimen sijte har effektiv og god drift, og skårer høyt på de indikatorer som Staten har satt mht. produksjon og slaktevekter. Dette til tross for de stramme rammebetingelsene, og det er kanskje nettopp derfor de har vært presset til å ha ei så god drift som er mulig å få til. De har også et relativt lavt reintall, noe som sannsynligvis også kan bidra til økt press for å optimalisere drifta slik at den blir så økonomisk forsvarlig som mulig.

Utfordringer: Arealinngrep har blitt en stor utfordring og satt mer fokus på de senere åra. I tillegg så nærmer det seg slutten på avtale- og ekspropriasjonstida, noe som er naturlig at får mer fokus nå (viser samtidig til NORUT- rapporten fra 2010).

Innspill fra Statsforvalteren i Trøndelag (verneområdestyret for Trollheimen):

Verneområdestyret har et litt annet perspektiv, men fokuset er arealbruk/arealdisponering, og hva som finnes av tilgjengelig areal for reindrifta. Drivingsleier har blitt innstrammet og mindre brukbare. Det ble nevnt en eksempelsak der grunneier har fått tillatelse (etter klagesak) til å gjerde inn en setereieendom for å skjerme mot rein, men der realitetsgrunnlaget synes å ikke være til stede – samtidig var denne inngjerdingen uheldig for naturmangfoldet siden reinbeiting i dette området var positivt for naturmangfoldet..

Konfliktene mellom brukerinteressene synes å være mer opphetet og mer synlige enn tidligere. Aksepten for reindrift virker også å avta jo lenger vest man kommer. Det ble stilt spørsmål om Surnadal kommune er involvert i prosjektet.

Det ble poengtert at vern av samisk kultur ikke er en del av verneformålet, og at verneforvaltningen noen ganger blir stående litt i skvis. Dette er utfordrende.

Det pågår en supplerende verneprosess der det bl.a. er snakk om å endre status fra landskapsvernområde til nasjonalpark, samt revisjon av verneforskrift. Her vil det komme muligheter for å få inn samisk reindrift og kultur og gjøre dette mer synlig i verneområdeforvaltningen. Det er også forslag om å endre på de ytre grensene for verneområdet, slik at Okla/Storhornet innlemmes. Dette er områder som reindrifta benytter. Anbefalingene ligger hos departementet nå, og avhengig

av deres behandling så vil det etter hvert komme forslag på høring. Eventuelle dokumenter fra verneprosessen som er relevante for Norconsults utredning oversendes etter møtet.

2. Opplever/erfarer dere noen særskilte utfordringer mht. forvaltningen av reindriftsarealene?

- **Hvordan er samhandlingen med reindrifta og hvordan kan denne evt. bli bedre?**
- **Opplever dere at forvaltningen (lokalt og regionalt) har tilstrekkelig med kompetanse, og hvem har ansvar for at de har det?**

Innspill fra Statsforvalteren i Trøndelag (reindriftsforvaltningen):

Sammenliknet med forvaltningen i de samiske områdene, så er det mer utfordrende å forvalte reindrifta i Trollheimen, særlig mtp. det spesielle rettsgrunnlaget. Hvor hjemmelen for å fremme innsigelse ligger, fremstår som noe uklart. Og hva med den rettslige statusen i sekundærområdene (der det kan virke som at det ikke foreligger tinglyste avtaler). Regional reindriftsforvaltning fremstår ikke på noen god måte når de ikke alltid har gode og tydelige svar overfor kommunene og andre i arealsaker. Det verserer ulike oppfatninger og forståelser av rettighetsgrunnlaget. Det ble konkret nevnt på en arealsak i ei flyttlei der Statsforvalteren ikke fremmet innsigelse, bl.a. fordi tiltaket lå i sekundærområde, men hvor det kanskje burde vært fremmet innsigelse for å sikre reindriftas rett til å flytte mellom beiteområder.

Det oppleves også som en utfordring for reindriftsforvaltningen at man ikke har noen fullstendig og oppdatert oversikt over hvilke avtaler som gjelder til enhver tid. Kommunene mangler også dette.

Har inntrykk av at kommunene generelt har ok forståelse og kunnskap om reindrifta. Men oppfattelsen av rettsgrunnlaget og forvaltningen av områdene ut ifra dette spesielle rettsgrunnlaget virker å være utfordrende. Hvordan skal grunneiere og kommunene forholde seg til rettsgrunnlaget? Når det gjelder Statsforvalterens kommunikasjon og samhandling opp imot kommunene, har utviklingen med blant annet digitale møter gjort at dette sannsynligvis er mye enklere nå enn før.

Innspill fra Statsforvalteren i Trøndelag (verneområdestyret for Trollheimen):

Også verneområdestyret mangler oversikt over avtalene, dette kan være utfordrende.

Opplever ellers et godt samarbeid med de to reindriftsgrupperingene. I verneområdestyret har man fortsatt et utvidet styre, der reindrifta er representert. Det er i tillegg til dette uformell samhandling og direkte linjer til reindrifta. Verneområdestyret setter noen ganger vilkår om at tiltaket avklares med reindrifta før tiltaket utføres, dette for å sikre at reindrifta blir hensyntatt. Reindrifta søker om tiltak i fm. drifta (særlig motorferdsel), men i Trollheimen har man en «snill situasjon» i forhold til verneverdiene og søknadene fra reindriftsnæringen oppleves ikke som noen utfordring.

Jobber også tett med forvaltningen i andre verneområder, og de ber om å få tilført mer kompetanse når det er behov. (f.eks. juridisk kompetanse). Vedr. opplæring så er det Statsforvalterne som har det overordna ansvar for opplæring av verneområdeforvalterne, men de sørger selv for lokal opplæring utover dette. Politikerpakke tilbys alle kommuner av KS. Dette er en pakke som sys sammen til bruk for kommunenes politikere. Her bør reindrift inn som et tema.

Innspill fra Sametinget:

Det er flere som jobber med samisk arealbruk og rettigheter i Sametinget, men detaljkunnskapen mht. Trollheimen likevel ikke dyptgående. På nåværende tidspunkt har Sametinget derfor mer overordna bidrag å komme med. Sametinget henviser ofte til lokale rettighetshavere (reindrifta) i konkrete saker. Sametinget er klar over at Trollheimen er spesiell, og at Sametinget sannsynligvis må sette seg mer inn i området etter hvert.

Sametingsrådet var på besøk i Trollheimen i 2020, i fm. rundreise i ulike verneområder og fikk da høre om utfordringer og status.

3. Hva bidrar Statsforvalteren, verneområdestyret og Sametinget med for å bidra positivt for reindrifta i Trollheimen?

Innspill fra Statsforvalteren i Trøndelag (reindriftsforvaltningen):

Statsforvalteren prøver å ha dialog med kommunene mest mulig og være mest mulig tydelig i fm. arealforvaltningen. Har informert kommunene om konsultasjonsplikten. Orkland kommune (ingen nye områder for fritidsbebyggelse i denne) har konsultert reindrifta om KPA. Ellers benytter Statsforvalteren seg aktivt av Plan- og bygningslovens verktøy, og ser at man har en viktig jobb i fm. rullering av kommuneplanens arealdel i de enkelte kommunene. Statsforvalteren følger også opp spørsmål og behov fra reindrifta.

Innspill fra Sametinget:

Sametingsrådet og Sametinget har bidratt økonomisk med midler for å se nærmere på rettssituasjonen og til kulturminneundersøkelser. Administrasjonen er i kontakt med reindrifta i fm. spørsmål og arealsaker og bidrar der de kan der. Ser at Sametinget har forventninger til seg (fra bl.a. reindrifta) om at de må bidra mer fremover.

4. Hvilke tiltak/løsninger mener dere er aktuelle for at man skal sikre fortsatt samisk reindrift i Trollheimen?

Innspill fra Statsforvalteren i Trøndelag (reindriftsforvaltningen):

Det første tiltaket bør være å få fjernet skillet mellom primær- og sekundærområder. Deretter bør man ekspropriere reindriftsretten i hele området, jf. foreslåtte tiltak i NORUT- rapporten fra 2010. Man bør også få tolket hva som ligger i formålsparagrafen til Trollheimenloven – hva innebærer det i praksis at det skal være samisk reindrift i Trollheimen?

Innspill fra Statsforvalteren i Trøndelag (verneområdestyret for Trollheimen):

Det er viktig at man får oversikt over avtalene, status og rettslig tolking. I tillegg er arkeologiske undersøkelser og dokumentasjon et svært viktig tema for grunnlaget som Trollheimendommen er basert på. Denne dommen står seg ikke i dag. Viktig å at man bygger videre på fakta (kulturminner blant annet) og får fram dokumentasjon på dette.

Grensene til reindrifta må trekkes mer naturlig i forhold til reinens bruk av områdene (følge dalbunner osv.). Grensene kunstige og sammenfaller ikke godt nok med terrenget og reinens natur slik de er satt i dag.

Innspill fra Sametinget:

Historisk utvikling og rettsutvikling er en debatt som går helt tilbake til Y.Nilsen sin historieformidling på slutten av 1800- tallet. Denne utviklingen bør synliggjøres i utredningen. Sverre Fjellheim sine bøker og artikler kan være nyttig å ha med som bakgrunn. Ellers er det rettsgrunnlaget som er åpenbart det store spørsmålet, og som må ha fokus fremover når det gjelder reindrifta i Trollheimen.

Det er svært viktig at reindrifta selv kommer til orde og blir hørt og involvert i alle prosessene som vil komme. Grensene må tilpasses reindrifta og reinens natur. Det er reindrifta som kjenner sin historie, sin drift, sitt område og som har den viktigste kunnskapen i dette. Det er derfor også reindrifta som vet best hvilke tiltak som kan være aktuelle for å sikre sin fortsatte drift.

Den «politikerpakken» (nevnt tidligere i møtet) høres ut som et godt tiltak for å øke kunnskapen om reindrifta. Denne må tilpasses det enkelte område slik at reindriften egne innspill tillegges stor vekt. Man må klargjøre hva som menes med at reindriften skal gjelde «så langt den passer» (Trollheimenloven). Er det usikkerhet omkring dette, så må det klargjøres slik at reindrifta får mer forutsigbare rammer.

5. Andre innspill

Lovutvalgets forslag til endringer i reindriften ble nevnt, og det ble stilt spørsmål om det er foreslått endringer som angår Trollheimen spesielt. Lovkommentaren til lovutvalgets forslag publiseres neste uke, og sendes på høring neste torsdag.

Samerettsutvalgets utredning (NOU 2007: 13 og 14) omtaler reindrifta i Trollheimen spesielt og kan være relevant for utredningen.

Norconsult